Anal. p. 75

RAD

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KNJIGA 166.

RAZREDI HISTORIČKO-FILOLOGIČKI I FILOZOFIČKO-JURIDIČKI.

66.

U ZAGREBU 1906.

KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)
(GJURO TRPINAC.)

Digitized by Google

Slav 8101.34
Slav 130.1
HARVARD COLLEGE
AUG 3 1907
LIBRARY.
Wright fund.

Dionička tiskara u Zagrebu.

Digitized by Google

Sadržaj.

	Strana
Njemački prijevodi narodnih naših pjesama. Od dra. Stjepana Tropscha	1—74
Molièrove komedije u Dubrovniku. Od dra. Tome Matića	75—163
Dalmacija za Ludovika I. (1358—1382). I. Dio (1358—1367.) Od dra. Dane Grubera. (Nastavit će se)	164—215

Digitized by Google

Digitized by Google

Njemački prijevodi narodnih naših pjesama.

Čitao u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 19. svibnja 1905.

DR. STJEPAN TROPSCH.

Za narodnu se pjesmu u obrazovanome svijetu sve do druge polovice XVIII. vijeka slabo marilo. Bilo je do duše ljudi, koji su znali prigodice upozoriti na njihovu ljepotu, no bilo je to prerano. Tek kad se svijet zasitio vječitih onih teških oda i didaktičkih pjesama te kad se pod dojmom Rousseau-ove Héloise (1759) svagdje stala javljati čežnja za prirodom i jednostavnim životom, došlo je vrijeme i za narodnu pjesmu. Samo se iz tih prilika može razumjeti silni dojam, što ga je učinila zbirka staroengleskih i škotskih balada od biskupa Tome Percy-a (1765). Ova zbirka, zatim Macphersonove bardske pjesme i njegov Ossian probudili su smisao za narodnu pjesmu u Herdera, koji je prvi pravo shvatio cijelu njezinu važnost. Već od godine 1770. i dalje sabirao je on sa svojim prijateljima narodne pjesme te je u raznim člancima isticao ljepotu toga narodnog blaga. Godine 1778. i 1779. izađe njegova zbirka „Volkslieder", kojoj su pozniji izdavači dali naslov „Stimmen der Völker in Liedern". Tu su pribrane pjesme (narodne, a i umjetne) od najrazličitijih naroda. Od nas je unutra — kako je poznato — Asanaginica i tri Kačićeve pjesme.

Od toga je doba u Nijemaca zanimanje za narodnu poeziju bivalo sve veće; a najveće je bilo valjada u doba romantika, koji su bili upravo oduševljeni za narodnu poeziju svih naroda. Pa kad je godine 1814. i 1815. izašla Vukova „Pjesnarica", brzo se našlo odličnih ljudi, koji su ljepotu tih pjesama zanosno isticali te ih na njemački jezik prevodili. No kako su ti prvi prijevodi izašli u stručnim časopisima i u jednome almanahu, nijesu dakako djelovali na šire općinstvo. Tek kad je izašlo lajpciško izdanje Vukovih pjesama (1823. i d.), javljahu se opsežniji prijevodi u

Digitized by Google

osobitim knjigama, po kojima se i široka njemačka publika upoznala s narodnim našim blagom. Od toga su se doba kroz nekoliko decenija marljivo prevodile naše pjesme, a to je dokaz, da su se one njemačkoj publici milile. Ne će biti odviše smiono, ako ustvrdim, da su ponajviše po ovim njemačkim prijevodima narodne naše pjesme ušle u svjetsku literaturu.

Danas je taj prevodilački rad u glavnome gotov. Današnja šira publika — i naša i strana — iskazuje do duše narodnoj poeziji tradicijonalno neko poštovanje, ali je više ne čita. Baš za to ne će biti zališno, ako se taj u glavnome dovršeni literarni rad pobliže ogleda te ako u ovoj radnji podadem hronologički prijegled svih njemačkih prijevoda, do kojih sam mogao doći, te im vrijednost označim.

Kraće ili duže prinose za istoriju njemačkih prijevoda naših narodnih pjesama nalazimo u ovim radnjama: Serbische National-Lieder in den europäischen Literaturen (Slavische Blätter 1866. str. 143. i d.). Crtice o prijevodih naših narodnih pjesama (Vienac, tečaj 9. Zagreb 1877. str. 820. i d.). U kazalu označen je kao pisac toga anonimnoga članka L[adislav] M[razović]. S. Singer, Beiträge zur Literatur der kroatischen Volkspoesie. Agram 1882. M. Kušar, U kojem su opsegu pjesme našeg naroda bile prijevodima presagjene u njemačku literaturu (Izvješće državne gimnazije u Kotoru za šk. god. 1882/3. Zadar 1883.). F. Miklosich, Über Goethe's „Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga" (Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften. 103. Bd. Wien 1883, str. 413. i d.). K. Geiger, Über Goethe's „Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga" (Schnorrs Archiv für Lit.-Gesch. sv. 13., Leipzig 1885., str. 336. i d.). L. Popović, Srpske narodne pesme u jevropskoj književnosti (Stražilovo, god. 3. Novi Sad 1887. str. 710. i d.). S. Bosanac, Naša narodna pjesma u evropskoj literaturi (Vienac, tečaj 25. Zagreb 1893. str. 63. i d.). M. Murko, Goethe und die serbische Volkspoesie (u tjedniku „Die Zeit" sv. XX., br. 256., str. 134. i d., Beč 1899.). M. Murko, Eine Jacob Grimm fälschlich zugeschriebene Rezension serbischer Volkslieder. Ein Beitrag zur Geschichte der Aufnahme der serbischen Volkslieder in Deutschland (Euphorion, 11. Bd. Leipzig u. Wien 1904, str. 106. i d.) Camilla Lucerna, Die südslavische Ballade von Asan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe (XXVIII. svezak Munckerova zbornika „Forschungen zur neueren Literaturgeschichte". Berlin 1905.). M.

Digitized by Google

Ćurčin, Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur (bečka doktorska disertacija, Leipzig 1905). Ovdje je spomenuta i ostala, osobito njemačka literatura, koja s tim pitanjem stoji u bližem ili daljnijem odnošaju.[1]

1. F. A. Cl. Werthes.

Miklošić je na str. 444. i d. gore spomenute rasprave odštampao prvi njemački prijevod jedne naše narodne pjesme, Asanaginice. Poznati Abate Alberto Fortis izdao je g. 1774. u Mlecima djelo „Viaggio in Dalmazia" i priopćio tu u originalu narodnu našu pjesmu o Asanaginici zajedno s talijanskim svojim prijevodom. Taj je putopis već druge godine izišao u anonimnome njemačkom prijevodu pod naslovom „Die Sitten der Morlacken aus dem Italienischen übersetzt. Bern 1775."[2]; na str. 90. stoji gore spomenuti prijevod pod naslovom „Klaggesang von der edlen Braut des Asan Aga".

Taj anonimni — Miklošiću još nepoznati — prevodilac je Friedrich August Clemens *Werthes*. To je od novijih učenjaka već znao K. Geiger o. c. str. 336, zatim C. von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, 55. dio, Beč 1887, str. 132. i d. Isp. dalje K. Goedeke, Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung, sv. IV.[2] str. 260; zatim M. Mendheim, Allgemeine deutsche Biographie, 42. svezak, Leipzig 1897., str. 132. i d., i osobito Th. Herold, F. A. Cl. Werthes und die deutschen Zrinydramen, Münster 1898, gdje su i mnogo stariji pisci spomenuti, koji vele, da je Werthes prevodilac toga djela. Isp. u Ćurčina na str. 45. i d.

Werthes se rodio god. 1748. u Buttenhausenu u Württembergu. Proputovavši Njemačku, Švajcarsku i Italiju postade on 1782. profesorom estetike u Stuttgartu. No već iza podrug godine pusti on to mjesto i preseli se u Beč, gdje je samo literarno radio. 1784. postane on profesorom „lijepih znanosti" na peštanskome sveučilištu. No već iza nekoliko godina (1791?) pusti i tu službu i vrati se u domovinu, gdje je 1817. umr'o u Stuttgartu.

[1] Posljednje ove dvije lijepe radnje izašle su, pošto sam ja ovu svoju raspravu već bio čitao u akademiji; no ipak sam se naknadno i na njih obazreo, gdje je trebalo.

[2] Singer o. c. str. 21. veli u napomeni, da je drugo izdanje toga prijevoda izašlo g. 1775. u Berlinu. Ostala su izdanja pobilježena u Miklošića na str. 447. i 448. Isp. također u Lucerne na str. 1., u Curčina na str. 214. i d.

Digitized by Google

Werthes je bio učenik i našljedovač Wielanda, a pisac osobito anakreontskih pjesama, drama, rasprava, mnogo je prevodio iz grčkoga, francuskoga i osobito iz talijanskoga jezika. Za nas je od interesa, da je on god. 1790. u Beču izdao tragediju „Niklas Zrini oder die Belagerung von Sigeth“ (prozom u 3 čina), a namjeravao je napisati i dramu o Matiji Korvinu. Poetska su mu djela gotovo bez svake vrijednosti, a prijevodi su mu ropski.

Već je Miklošić upozorio na to, da se Werthesov prijevod Asanaginice ne drži originala, već Fortisova talijanskoga prijevoda; za to se on od originala dosta razilazi, što se već na prvi pogled po tome vidi, da original, kako ga je Fortis zabilježio, imade 92 stiha, a prijevod 99.

Koliko se taj prijevod udaljuje od originala, vidi se iz ovih primjera:

Original, kako ga je zabilježio Fortis, a Miklošić na str. 415. i d. preštampao[1]: Stih 14.—22.

Kad kaduna rjeci razumjela,
josc-je jadna u toj misli stala.
Jeka stade kogna oko dvora:
i pobjexe Asan-Aghiniza,
da vrât lomi kule niz penxere.
Za gnom terçu dve chiere djevoike:
„Vrati-nam-se, mila majko nascia;
ni-je ovo babo Asan-Ago,
vech daixa Pintorovich bexe“.

Werthesov prijevod (po Miklošiću): Stih 13.—23.

Als das harte Wort die treue
Gemahl vernommen, stand sie
starr und schmerzvoll.
Schon hört sie um des Gatten
Burg den Hufschlag
von Rossen schallen, springt verzweifelnd
den Thurm hinauf, und will vom
Fenster stürzend
dem Tod sich geben. Aber ängstlich folgten
zwo zarte Töchter ihrer raschen
Mutter,
und riefen weinend: „Mutter,
liebe Mutter!

[1] Kao što činim ovdje, tako ću i dalje uvijek citirati hrvatske ili srpske originale po onome izdanju, koje su dotični prevodioci imali u rukama. To do duše kod Werthesa, a i kod Goethea ne bi bilo prijeko potrebno, jer ni jedan ni drugi nije prevodio iz originala; no kao što je Goethe — makar on nije razumio originala — ipak zagledao u taj original (vidi u Miklošića str. 454. i d., a osobito u Ćurčina na str. 51. i d.), tako je moguće, da je i Werthesu bio original ipak od neke koristi. A Fortisov se tekst Asanaginice dosta razlikuje od Vukova (vidi u Miklošića str. 418. i 421.).

Digitized by Google

Ach, fliehe nicht! Es sind nicht unsers Vaters,
nicht Asans Rosse; komm zurück, dein Bruder,
der Erbe des Pintoro wartet deiner".

Stih 25. i 26.

„Da! moj brate, velike sramote!
gdi-me saglie od petero dize!"

Stih 26.—28.

„O Bruder, sieh die Schande deiner Schwester!
Mich zu verstossen, mich, die arme Mutter
von fünf Unglücklichen!"

Stih 53.—64.

Josc kaduna bratu-se mogliasce,
da gnoj pisce listak bjele kgnighe,
da-je saglie Imoskomu kadii.
„Djevoika te ljepo pozdravgliasce,
a u kgnizi ljepo te mogliasce,
kad pokupisc gospodu svatove,
dugh podkliuvaz nosi na djevojku;
kada bude aghi mimo dvora,
neg-ne vidî sirotize svoje".
Kad kadii bjela kgniga doge,
gospodu-je svate pokupio.
Svate kuppi, grede po djevoiku.

Stih 55.—67.

Sie fleht aufs neu: „Ach, bist du unerbittlich,
so wollest dem Cadi zum mind'sten senden
ein weisses Blatt: „Dich grüsst die junge Wittib,
und will durch dieses Blatt, wenn dich die Suaten
zu ihr begleiten, einen langen Schleier
dich bitten ihr zu reichen, dass in diesen,
wenn Asans Wohnung sie vorüber komme,
vom Haupt zu'n Füssen sie sich hüllen könne,
um ihre lieben, ach! verlass'nen Kinder
nicht seh'n zu müssen!" Der Cadi beäugte
das Schreiben kaum, als er die Suaten sammelt,
und seiner schönen Braut entgegen eilet,
den langen Schleier, den sie heischte, tragend.

Digitized by Google

Prijevod je, ako ga isporedimo s originalom, vrlo slobodan. Što je u nas rečeno kratko i jezgrovito, to je prevodilac rastegao, mnogo je riječi novo dodano, konstrukcija je često promijenjena, a jedan put je neupravni govor pretvoren u upravni. Mjesto našega deseterca uzeo je prevodilac stih od pet jamba s jednim prekobrojnim slogom. Na odmor na koncu stiha nije on pazio, a još manje na onaj iza četvrtoga sloga.

No makar je taj prijevod u koječem manjkav (a to je i razumljivo, ako se uzme na um, da Werthes nije prevodio iz originala, već iz talijanskoga prijevoda) i makar on nema samostalne poetske vrijednosti, ipak dugujemo prevodiocu mnogo hvale; ne toliko za to, što je to prvi njemački prijevod jedne naše narodne pjesme, koliko za to, što je od velike česti baš po njemu Goethe složio glasoviti svoj prijed Asanaginice.

2. Goethe.

Kako se u svim radnjama, što sam ih gore spomenuo (osobito u Lucerninoj i Ćurčinovoj) mnogo govori o Goetheovu prijevodu Asanaginice i o njegovu zanimanju za narodne naše pjesme, to ću ja ovdje reći o svemu tomu samo najvažnije, da ne ponavljam podrobno ono, što je poznato svakomu, koji se za to pitanje zanima.

Goethe je Asanaginicu preveo valjada već godine 1775.[1], i to u glavnom po Werthesovu prijevodu Fortisova putopisa.[2] No da mu je i naš original u Fortisovu izdanju bio od pomoći, izlazi već iz njegovih riječi, što ih je pedeset godina kasnije rekao: „Ich übertrug ihn (t. j. den „Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga") . . . mit Ahnung des Rhythmus und Beachtung der Wortstellung des Originals" (U časopisu „Ueber Kunst und Alterthum" svez. V., sveščić 2. Stuttgard 1825. str. 53.). Prvi put je štampan Goetheov prijevod godine 1778. u prvoj svesci Herderove zbirke narodnih pjesama (knjiga I. broj 22), a onda u Goetheovim djelima (u Hempelovu izdanju dio II., str. 459.—461.).

Strogo uzevši nije pravo, ako sada Goetheov prijevod isporedim s našim originalom, jer Goethe, koji sâm kaže[3], da ne poznaje

[1] Vidi u Miklošića o. c. str. 450. i d., u Ćurčina na str. 53. i d., a u Lucerne na str. 10. i d. Tu je spomenuta i ostala literatura o tom pitanju.

[2] Miklošić na spomenutom mjestu, Geiger na str. 341. i d., a Ćurčin na str. 75. i d. navode za tu činjenicu mnogo potvrda.

[3] Ueber Kunst und Alterthum l. c.

Digitized by Google

nijedan slavenski jezik, nije prevodio iz originala. No ja u ovoj radnji hoću da podadem sliku o svim njemačkim prijevodima naših narodnih pjesama. Da li se prevodilac držao originala ili drugoga kojeg prijevoda, nije za nas sada od osobite važnosti. Glavno je za nas pitanje, u kojem odnošaju stoji ovaj ili onaj prijevod prema originalu, je li on podoban nadomjestiti original (dakako u onoj mjeri, u kojoj se u opće može govoriti kod prijevoda o takvoj zamjeni).

No da se odmah vidi i to, koliko je Goethe ovisan o onome prvom njemačkom prijevodu, navest ću ovdje iste one stihove iz Goetheova prijevoda, koje sam gore preštampao iz Werthesova prijevoda.

Stih 14.—22. (Hempel, Goethes Werke l. c.):

Als die Frau dies harte Wort vernommen,
Stand die Treue starr und voller Schmerzen,
Hört der Pferde Stampfen vor der Thüre,
Und es däucht ihr, Asan käm', ihr Gatte,
Springt zum Thurme, sich herabzustürzen.
Aengstlich folgen ihr zwei liebe Töchter,
Rufen nach ihr, weinend bittre Thränen:
„Sind nicht unsers Vaters Asan Rosse,
Ist Dein Bruder Pintorowich kommen!"

Stih 25. i 26.:

„Sieh die Schmach, o Bruder, Deiner Schwester!
Mich verstossen, Mutter dieser fünfe!"

Stih 53.—65.:

Doch die Gute bittet ihn unendlich;
Schicke wenigstens ein Blatt, o Bruder,
Mit den Worten zu Imoski's Kadi:
„Dich begrüsst die junge Wittib freundlich
Und lässt durch dies Blatt Dich höchlich bitten,
Dass, wenn Dich die Suaten herbegleiten,
Du mir einen langen Schleier bringest,
Dass ich mich vor Asan's Haus verhülle,
Meine lieben Waisen nicht erblicke".
Kaum ersah der Kadi dieses Schreiben,
Als er seine Suaten alle sammelt
Und zum Wege nach der Braut sich rüstet,
Mit den Schleier, den sie heischte, tragend.

Jasno je već iz ovih primjera, da je na Goetheov prijevod mnogo utjecao onaj od Werthesa. No kraj sve ovisnosti ipak se Goethe mnogo više približio originalu nego Werthes. Već je sretne ruke

Digitized by Google

bio Goethe, kad je mjesto stiha od $5\frac{1}{2}$ jamba uzeo stih od deset troheja sa stankom na koncu svakoga retka. Dok u talijanskome i Werthesovu njemačkome prijevodu misao rado prelazi i u drugi stih, to se kod Goethea gotovo uvijek misao završuje s koncem retka (jedini su izuzeci stihovi 42., 49. i 74.). A i stanku iza četvrtoga sloga nalazimo u njega dosta često. Već s tih metričkih razloga ne zvuči nam Goetheov prijevod onako tuđe kao onaj od Werthesa. A i time se najveći njemački lirik približio duhu originala, što mu je jezik jednostavan, prijelazi su prirodni, a konstrukcije obične. Makar se ovaj prijevod u pojedinostima dosta razilazi od originala, ipak je u njemu općeni karakter narodne pjesme lijepo pogođen, a tomu se ne će ni malo čuditi, tko zna, da je Goethe nekoliko originalnih pjesama spjevao, koje su posve nalik na narodne.

A sad ću spomenuti samo jednu potvrdu za to, da je Goethe doista zagledao i u hrvatsko-srpski original[1]. Stih 22. glasi u njega „Ist Dein Bruder *Pintorowich* kommen". U Fortisovu talijanskom prijevodu stoji: „ne viene Il tuo fratello, di *Pintoro* il figlio", a u Werthesovu njemačkom: „dein Bruder, der Erbe des *Pintoro* wartet deiner". Budući da je francuski prijevod Fortisova djela zajedno s francuskim prijevodom Asanaginice izišao tek godine 1778.[2], to je Goethe ime *Pintorowich* mogao naći samo u Fortisovu hrvatsko-srpskom originalu: „ . . . vech daixa *Pintorovich* bexe".

S ovim prijevodom Goetheovim ušla je narodna naša pjesma u svjetsku književnost.

* * *

Kad su se u drugom i trećem deceniju XVIII. vijeka stale izdavati i prevoditi naše pjesme, probudi se i u Goethea staro ono zanimanje za tu poeziju. Godine 1815. dobije on 1. dio Vukove „Pjesnarice" i točan prijevod njezin, sastavljen od Kopitara, koji se nadao, da će Goethe i te pjesme poput Asanaginice preraditi i proslaviti nas u širokome svijetu[3]. No makar se ta nada Kopitareva nije ispunila, ipak dugujemo Goetheu veliku hvalu, da je on u svome časopisu „Ueber Kunst und Alterthum" u razne mahove vrlo lijepo ocrtao naše narodne pjesme, istaknuo Vukove zasluge i oglasio pojedine prijevode, poimence Talfijin, koji bez sumnje i

[1] Isp. bilješku na str. 25. Lucernine radnje, a str. 78. Curčinove knjige, u kojoj se nalazi i drugih potvrda za tu činjenicu.

[2] Miklošić o. c. str. 448. i d.

[3] Vidi u Murka str. 114. i d., gdje je i ostala literatura navedena.

Digitized by Google

Goetheovoj preporuci imade da zahvali, da je sa svih strana bio vrlo simpatički pozdravljen[1].

* * *

U dodatku k ovome odsjeku spomenut ću, da je Goethe godine 1824. u „Kunst und Alterthum" V, 1, str. 84.—92. priopćio njemački prijevod narodne naše pjesme „Smrt Kraljevića Marka" (prvi put štampana g. 1823. u II. knjizi lajpc. izdanja, str. 243. i d.) pod naslovom „Der Tod des Kralewitsch Marko. Serbisch". Još prije nego je doštampan taj sveščić „Kunst und Alterthum" uvrstila je štamparija taj prijevod u 169. broj „Morgenblatta" od 15. srpnja 1824. označivši Goethea kao autora toga prijevoda. Pa tako je n. pr. i H. Kurz metnuo taj prijevod među Goetheova djela, makar je očito, da on nije od Goethea[2]. Prijevod već za to ne može biti od njega, jer on — kako sam već rekao — nije poznavao našega jezika; pa da je ta pjesma od njega, on bi je sigurno bio zaodjenuo u poetsko ruho. Pjesma je prevedena običnom prozom, stih po stih, i to vrlo točno. Vuk ju je 8. studenoga 1823. poslao Goetheu zajedno s nekim drugim prijevodima[3]; no ti prijevodi mislim da nisu od Vuka, koji je u to doba još dosta slabo pisao njemački, nego će biti od Kopitara, koji je već I. dio Pjesnarice bio za Goethea preveo. Zanimljivo je, da Grimm, ocjenjujući 1. i 2. dio lajpciškoga izdanja Vukovih pjesama, baš o „Smrti Kraljevića Marka" veli: „Das ganze lied in anlage und ausführung ist die baarste poesie" (Jakob Grimm, Kleinere Schriften sv. IV., str. 222).

3. Kopitar.

Poznato je, kolike je zasluge Kopitar stekao za narodnu našu poeziju. On je upravo sklonio Vuka, da počne izdavati narodne pjesme; pa još prije nego je izašla „Pjesnarica", on je u lipnju 1814. u časopisu „Wiener allgemeine Literatur-Zeitung" ocjenjujući „Slovanku" I. Dobrowskoga rekao na strani 766. ovo[4]: „Unter

[1] Kunst u. Alterth. V, 2, str. 35.—60. (god. 1825.); V, 3, str. 190. (god. 1826.); VI, 1, str. 188.—196. (god. 1827.) i VI, 2, str. 321.—329. (god. 1827.).

[2] Vidi u F. Strehlkea u 3. dijelu Goetheovih djela, Berlin, Hempel, str. 371.; zatim u W. Biedermanna u istome izdanju, dio 29., str. 585. u napomeni.

[3] Vidi sada o tome Ćurčina na str. 125.

[4] Preštampano u „Barth. Kopitars Kleinere Schriften . . . herausgegeben von Fr. Miklosich" I. (i jedini) dio. Wien 1857. str. 287. i d.

Digitized by Google

der Presse befindet sich eine serbische Volksliedersammlung von Wuk Stephanovitsch, die seiner Zeit alle Kenner für serbische Volkspoesie begeistern wird". A kao primjer donosi u originalu i u njemačkome prijevodu dvije pjesmice iz 1. dijela „Pjesnarice": broj 1. (Momak i Devojka — Der Jüngling und das Mädchen) i broj 33. (Pogažena livada — Die Wiese).

Nagovoren od Kopitara oglasio je Jakov Grimm 1. dio „Pjesnarice" u „Wiener allgemeine Literatur-Zeitung" 1815. (str. 1168. do 1180.), a 2. dio ocijenio je u istome časopisu (god. 1816. str. 314.—333.) sam Kopitar, kako je to nedavno nepobitno dokazao Murko (u spomenutoj svojoj radnji). Već je Miklošić uvidio, da je ta ocjena, koja je bila izašla anonimno, Kopitarevo vlasništvo te ju je preštampao godine 1857. na str. 347.—369. svoga izdanja Kopitarevih „Kleinere Schriften". No germanisti K. Müllenhoff i W. Wilmanns ne poznavajući toga djela uzeli su i tu ocjenu za Grimmovo vlasništvo te su je uvrstili u „Kleinere Schriften von Jacob Grimm" IV. svez. Berlin 1869. na str. 437 do 455.

U ovoj je ocjeni Kopitar preveo na njemački šesnaest pjesama iz 2. dijela Vukove zbirke. Dvije godine kasnije priopći on u časopisu „Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst. IX. Jahrgang, 1818. Wien" na str. 42.—48. njemački prijevod četrnaeste junačke pjesme iz 2. dijela „Pjesnarice" („O Početku Srbske bune protiv' Dahija 1804. ljeta") pod naslovom „Der Aufstand der Serbier gegen die Dahijen 1804. Ein serbisches Volkslied". Prijevod je potpisan slovom „K." To je bez svake sumnje Kopitar, jer on je često tako potpisivao svoje članke, a i historički uvod, bilješke i sam prijevod takav je, da ga je od ljudi tadašnjega doba, kojima se ime počinje slovom „K", mogao napisati samo Kopitar. U istom su časopisu iste god. na str. 137.—148. pod naslovom „Noch einige Rhapsodien serbischer Homeriden des 19. Jahrhunderts" prevedene pošljednje tri pjesme 2. dijela „Pjesnarice", na ime broj 15. „O bitki Srbskoj s' Turcima na Salašu (u Mačvi) 1806. mjeseca Marta" pod naslovom „Die Schlacht am Salaschfelde in der Matschwa, im März 1806," — br. 16. „O bitki Srbskoj s' Turcima na Mišarskom' polju 1806. mjeseca Avgusta" = „Die Schlacht am Mischarfelde (in Serbien) 1806, im August", — br. 17. „O smrti Mehe Orukčžića (!), kojega je Miloš Stoićević, Po'cerski Vojvoda, posjekao na mejdanu 1809 mjeseca Maja" = „Der

Digitized by Google

Tod des Meho Orugdschitsch im Zweykampfe mit Milosch Stoitschewitsch, dem Wojwoden von Pozerje im May 1809 "

Prijevod ovih triju pjesama posve je anoniman, no nije teško dokazati, da je i on od Kopitara. To izlazi već odatle, da prevodilac u uvodu popravlja štamparske pogrješke, koje su se potkrale u onaj prvi prijevod, koji je sigurno od Kopitara. Prema tome mora i drugi prijevod biti od njega. Važniji je ovaj razlog: U prvome, slovom „K." potpisanome prijevodu tumači se u napomeni usklik „mòre" ovako: „Eine Interjection, die sich der stolze Obere gegen Untere erlaubt" (l. c. str. 45.); a u drugome, anonimnome prijevodu, gdje opet dolazi ta riječ, kaže prevodilac u napomeni: „Wir haben schon früher bemerkt, dass dieses more eine Interjection ist, die sich der Höhere gegen den Niedern erlaubt" (l. c. str. 147.)[1]. Odatle jasno izlazi, da jedan i drugi prijevod potječu od istoga lica. No najvažniji je razlog taj, da su obadva prijevoda složena sasvim po istim načelima (potvrde za to vidi kod analize tih prijevoda).

Nije mi poznato, da bi tko već bio upozorio na ove Kopitareve prijevode u „Archiv"-u[2]; za to sam o njima opširnije progovorio.

Još jedan put je Kopitar preveo na njemački jezik veći broj pjesama, kad je godine 1825. u časopisu „Jahrbücher der Literatur, Wien", u 30. svesku, str. 159.—277. (opet sa potpisom „K.") oglasio i ocijenio lajpciško izdanje Vukovih pjesama. Iz prve knjige preveo je 24 cijele pjesme, a iz druge i treće sad veće, a sad manje ulomke.

Ukupno je dakle Kopitar preveo na njemački jezik 46 pjesama ne računajući fragmente. A budući da su tri pjesme prevedene dva put, t. j. god. 1816. i (u dotjeranijem obliku) god. 1825., ostaju upravo 43 različite pjesme.

Svi su ovi Kopitarevi prijevodi dosta točni. Našao sam samo ove pogrješke: Carica Milica pita: „Što je bolan slugo Milutine! Zar izdade Cara na Kosovu?" (Pjesnarica II. dio, strana 103.). Ta

[1] I treći put, t. j. u časopisu „Jahrbücher der Literatur. Wien" svez. 30, str. 184. tumači Kopitar „mòre" istim ovim riječima: „*More*, auch *bre*, ist eine . . . Interjektion, die sich in der Türkey der Höhere gegen den Niederen erlaubt".

[2] Kad se ova rasprava već štampala, dobio sam u ruke djelo N. Petrovskoga, Первые годы дѣятельности Б. Копитаря. Казань. 1906., gdje se također o ovim prijevodima govori (vidi osobito str. 726. i d.).

Digitized by Google

dva stiha preveo je Kopitar ovako: „Wo[1] so krank der Diener Milutine? Hat man in Kosov den Zar verrathen?“ (Kopitars Kleinere Schriften, strana 364.). No „bolan“ nije ovdje „krank, aegrotus“, već „unglücklich, miser“. Osim toga pogriješio je Kopitar, što „bolan“ uzima predikativno: „Wo ili wie (ist) so krank . . . “; vokativ „slugo“ zamijenio je nominativom, a 2. lice („izdade“) trećim („hat man verrathen“). Naš vokativ „Milutine“ uzeo je Kopitar u njemačkome za nominativ (druge ću takove primjere spomenuti kasnije).

Fetibegović prosio je djevojku „Jošt' malenu od sedam godina“ (Pjesnarica II, str. 20.). I taj stih nije Kopitar dobro preveo ovako: „Wie sie (das Mädchen) klein noch war *vor* sieben Jahren“ (Schriften str. 353.). Moglo bi se misliti, da je „vor“ štamparska pogrješka mjesto „von“, no toj konjekturi kanda se protivi nastavak prijevoda. — Pogriješio je Kopitar i u tome, što „*lepota devojka*“ (lajpciško izdanje sv. I, broj 83.) prevodi „*Lepota das Mädchen*“ (Jahrbücher i t. d. str. 167. dva puta), a u napomeni veli: „*Lepota* heisst die Schönheit, und ist auch ein Frauenname, der etwa der griechischen Callisto entspricht“; no „lepota“ nije ovdje ništa drugo nego imenica u službi atributivnog pridjeva (isp. jabuka rumenika, konj vitez i dr.).

Bit će, rekao bih, pogrješka i to, da Kopitar „prilika“ prevodi sa „Gleichniss“: „Nebom staše svetci vojevati I *prilike* različne metati“ (Pjesnarica II, str. 180.) = „Selbst die Heiligen nun Streit begannen, *Gleichnisse* am Himmelsbogen stellend“ (Archiv i t. d. str. 42.). Ista riječ dolazi u toj pjesmi još nekoliko puta. No mjesto „Gleichniss“ bolje bi bilo reći „Zeichen“, koje značenje u 1. izdanju Vukova Rječnika još nije zabilježeno.

Za primjere, što ću ih sada da spomenem, ne može se baš reći da su pogrješni; Kopitar je ta mjesta dobro shvatio, no preveo ih je nešto slobodnije. Tako n. pr. „Turci, braćo Lale i Veziri! Ja umrijeh vama dobih Carstvo“ (Pjesnarica II, str. 183.) = „Türken, Brüder, Lalen und Vesire! *Mir der Tod, euch tapfrer Männer Zarthum*“ (Archiv str. 43.). — „Vi nemojte raju razgoniti Po šumama . . . “ (Pjesnarica II, str. 184.) = „*Zwingt* die Raja nicht, sich zu zerstreuen In den Wäldern . . . “ (Archiv str. 44.). — Nekoliko redaka dalje: „Akol' mene to ne poslušate, *Već'*

[1] U djelu „Kleinere Schriften von Jacob Grimm“ (4. sv., str. 451.), u kojima je — kako je gore rečeno — pometnjom ova Kopitareva recenzija preštampana, ne stoji „wo“ nego „wie“.

Digitized by Google

počnete zulum činit' raji, Vi ćet' onda izgubiti Carstvo" = „So ihr aber meinen Rath nicht höret[1], *Sondern übt Gewalt an den Besiegten, Da wird von euch weichen auch das Zarthum*". Osobito ovaj pošljednji stih nije sretno preveden, jer mu dikcija nije prirodna i jednostavna kao u narodnoj pjesmi. — „*Evo ima tri godine dana*, od kako se (Birčanin Ilija) vrlo posilio" (Pjesnarica II, str. 188.) = „*Sieh, nicht lange her ist's — erst drey Jahre*, Dass er übermächtig ist geworden" (Archiv str. 45.). — Slobodno je prevedeno i ovo mjesto: „(Srpski knezovi) Popl'jeniše sve *Turske* palanke, *Porobiše, vatrom popališe*" (Pjesnarica II, str. 190.) = „ . . . Und durchheerten *unsere* Palanken, *Sengten, brannten, raubten Gut und Leute*" (Archiv str. 45.). — „I Stanoja Kneza iz Zeoka Prevariše (Turci) pak ga *pogubiše* U njegovu dvoru bijelome" (Pjesnarica II, str. 193.) = „Auch den Knes Stanoje von Seoke Überlisten sie; in seinem eignen Weissen Hof' *ist ihm der Tod bereitet*" (Archiv str. 46.). — „Vidi Miloš na konju đogatu, Gđe će taj dan mejdan otvoriti, *Nakom sebe spomen ostaviti*" (Pjesnarica II, str. 230.) = „Siehet Milosch an dem Schimmel, wie er Heute werde den Mejdan eröffnen, *Ruhmvolles Andenken sich erkämpfen*" (Archiv str. 146.). — Miloš i Meho „Po ravnu se polju poćeraše, *Na čarku se sbilja išćeraše*" (Pjesnarica str. 234.) = „Auf der Feldesebne sie sich jagen, *Jagen sich, wie Ritter im Turniere*" (Archiv str. 147.). Kopitar je riječ „čàrka" („Das Scharmützel, pugna levis" Rj.[1]) bez sumnje dobro shvatio; no slika o viteškome turniru, kojom je on htio da razjasni pojam te riječi, nije sretna, jer se njome unosi u našu narodnu pjesmu nešto posve tuđe. — I u prijevodima od g. 1825. imade nekoliko mjesta, gdje se Kopitar od našega originala udaljuje više, nego je baš prijeko nužno. Tako n. pr. brat odgovara sestri: „Sejo moja, *budi mi vesela! Naši će i* (t. j. svatove) *dvori dočekati*" (Vuk, lajpciško izdanje, knj. I., broj 313.). A Kopitar prevodi ta dva stiha ovako: „Schwester mein, *o freue dich des Anblicks, Diese Swaten*[2], *unser Hof empfängt sie*" (Jahrbücher

[1] U tekstu stoji „hört", no to je Kopitar kasnije na str. 137. popravio u „höret".

[2] U bilješki ovoj pjesmi piše Kopitar ovo: „*Swaten*, seit Göthe's Klaggesang von der edlen Frauen Hassan-Aga's, in Deutschland eingebürgerter Name der Hochzeitgäste, die der Bräutigam mitbringt, um seine Braut heimzuführen". — Riječ „svati" stoji već u Fortisovu prijevodu (u stihu 62., 69., 71. i 81.), odavde ju je uzeo Werthes

Digitized by Google

i t. d. str. 175.). — „Slušao je (t. j. Erdeljsku banicu) od Erdelja bane, Slušao je, pa je besedio: „„Oj Boga ti, gospođa banice! *Što je lepši Budim od Erdelja? Što l' od mene Budimlija Jova?*““ (lajpc. izd. I, br. 337.) = „Doch sie hört der Ban von Siebenbürgen, *Ihr Gemahl, der Ban*, und also spricht er: O, bey Gott, Frau Banin *Siebenbürgens! Worin kann uns Ofen übertreffen, Ofen Siebenbürgen, und mich Johann?*“ (Jahrbücher str. 175.).

S primjerima, što sam ih evo sada priopćio, htio sam da podadem samo općenu neku sliku o slobodnijem načinu Kopitareva prevođenja. A sada ću srodne primjere, gdje ih je više, razvrstati u pojedine kategorije i pokazati, kako Kopitar postupa s originalom. Samo se sobom razumije, da ja te promjene ne iznosim za to, da prigovorim prijevodu, nego za to, da podrobno pokažem, kako je Kopitar prevodio.

U Kopitara je drukčija rečenica nego u originalu n. pr. ovdje: „Oko nje (t. j. tepsije) se sastaše dahije, Nad tepsijom lice ogledaše“ (Pjesnarica II, str. 182.) = „Stellen um[1] das Becken sich die Dahjen, *Um zu* seh'n ihr Antlitz in dem Becken“ (Archiv str. 43.). — „Turci misle da je raja šala. Al' je raja gradovima glava; Usta raja k'o iz zemlje trava“ (Pjesnarica II, str. 200.) = „Meint der Türk', ein Spass nur sey die Raja: Doch die Städte meistert auch die Raja, *Wenn* wie Gras sie aufsteht, aus der Erde!“ (Archiv str. 48.). — Stražarče govori srpskim vojvodama: „Vi pijete i popijevate, Sirotinja u nevolji cvili“ (Pjesnarica II, str. 204.) = „*Während* ihr so trinkt, und Lieder singet, Weint das arme Volk in Noth und Elend“ (Archiv str. 138.). U sva tri ova primjera, što sam ih spomenuo, uzeo je Kopitar hipotaktičke rečenice mjesto naših parataktičnih, koje su baš za narodnu poeziju tako značajne.

Brojni su primjeri, gdje je u prijevodu drugo glagolsko vrijeme nego u originalu. Isp. ova mjesta: Djevojka veli: „Ja bosiljak *sejem*, meni pelen niče“ (Pjesnarica II, str. 10.) = „*Sät'* ich doch Basil'kum, und sieh! Wermuth aufspriesst!“ (Kopitars Kleinere Schriften, str. 351.). — Jelen veli za košutu: „Otišla je pak mi ne *dolazi*“ (Pjesnarica II, str. 12.) = „Trinken ging sie, *ist* nicht wieder kommen“ (Schriften str. 352.). — Značajan je ovaj primjer:

(„Suaten“ u stihu 58., 65., 69. i 79.), od Werthesa Goethe („Suaten“ u stihu 58., 63., 73. i 74.), a od Goethea Kopitar (n. pr. Schriften str. 351., Jahrbücher str. 181. 182. 184. 191.).

[1] Štamparskom griješkom stoji u tekstu „nun“ (vidi Archiv str. 137.).

Digitized by Google

„Pak od jada svi sedam dahija Načiniše od stakla tepsiju; *Zagrabiše* vode iz Dunava, Na Nebojšu kulu *iznesoše*, Na vrh kule vrgoše tepsiju, U tepsiju zv'jezde *pohvataše*“ (Pjesnarica II, str. 181.); a u Kopitara čitamo: „Und im Kummer alle sieben Dahjen Sich von Glas ein grosses Becken machten, Darein *fassen* Wasser aus der Donau, Und es *tragen* auf den Thurm Neboischa, Stellten es auf Thurmes höchste Zinne, *Fahen* (= fangen) auf darin des Himmels Sterne“ (Archiv str. 43.). U nas je dakle pet puta aorist, a u prijevodu tri put prezent, a dva put preterit. — Isp. i ovaj primjer: Đorđe *„viknu* u selo Sibnicu, Sibničani svi mu *dolećeše;* Tu se *sasta* stotina junaka, Na mah Srblji hana *zapališe*“ i t. d. (Pjesnarica II, str. 199.) = „(Georg) *ruft* hinein ins Dorf Sibnitza, Alle Sibnitzer herbey ihm *eilen*, *Sammeln* an sich der Junaken hundert. In Brand *stecken* den Han gleich die Serben“ i t. d. (Archiv str. 48.). Takovih i sličnih primjera ima još mnogo.

Gramatički broj promijenio je Kopitar vrlo rijetko. Evo dva primjera: „ . . . Da *gradova* Caru ne kvarimo“ (Pjesnarica II, str. 200.) = „ . . . Dass dem Kaiser nicht verderb' die *Festung*“ (Archiv str. 48.). — „Daleko su naši dvori preko *lugova*“ (lajpc. izd. I, br. 85.) = „Weit von hier sind unsre Höfe, Weit hin über *Wald!*“ (Jahrbücher str. 169.).

Gdje je u nas deminutiv, tamo ga je obično metnuo i Kopitar. No ima i slučajeva, gdje je u originalu deminutiv, a u prijevodu nije; n. pr. Djevojka govori junaku: „moj te rod ne ljubi, . . . ni brat ni *sestrica*“ (Pjesnarica II, str. 10.) = „ . . . *weil* (dakle i ovdje hipotaksa mjesto naše paratakse) mein Haus dich nich liebt, . . . Bruder nicht, noch *Schwester*“ (Schriften str. 351.). — „*Ružica*“ (lajpc. izd. I, br. 58. dva puta) prevodi Kopitar sa „*Rose*“ (Jahrbücher str. 165.). — Da je Kopitar dobro shvatio, da se naš deminutiv kao od milja govori, izlazi odatle, što on nekoliko puta ondje, gdje budi s kojega razloga ne može da metne deminutiv, pred odnosnu imenicu stavlja atribut „lieb“ ili slično. Evo primjera: „Oj višnjo *višnjice!* Digni više grane“ (Pjesnarica II, str. 64.). Te je stihove god. 1816. Kopitar preveo ovako: „Weichsel, *kleine Weichsel!* Höher heb' die Zweige“ (Schriften str. 358.), a godine 1825.: „Weichsel, *liebe Weichsel* i t. d. (Jahrbücher str. 166.). Naš deminutiv dakle po Kopitarevu kasnijem mišljenju više znači, da je čovjeku nešto milo, nego da je ono maleno. Isp. i ovaj primjer: Deminutiv „*vodica*“ stoji u lajpc. izd. I, br. 83. tri puta; Kopitar tu kaže jedan put „Wasser“, a dva put „*liebes*

Digitized by Google

Wasser" (god. 1825. Jahrbücher str. 167. i d.). S druge strane stoji nekoliko puta u prijevodu deminutiv, gdje ga u originalu nema N. pr.: „*Jelen* pase po zagorju travu" (Pjesnarica II, str. 12.) = „*Hirschlein* graset hinter'm Waldgebirge" (Schriften str. 352.). U istoj je pjesmi još dva puta riječ „jelen" prevedena sa „Hirschlein". U drugoj jednoj pjesmi preveo je Kopitar riječ „*djevojka*" (Pjesnarica II, str. 22.) sa „*Mädlein*" (Schriften str. 355.). Isp. i ove primjere: „*čaša*" (Pjesnarica II, 197.) = „*Gläschen*" (Archiv str. 47.); „*rpa*" (lajpc. izd. I, br. 59.) = „*Häuflein*" (Jahrbücher str. 165.) i t. d.

Nekoliko je puta u Kopitara poredak riječi i misli drukčiji nego u originalu. Evo primjera: „(dahije) Suze rone, a prilike glede" (Pjesnarica II, str. 181.) = „(Die Dahjen) Schau'n das Gleichniss', und vergiessen Thränen" (Archiv str. 43.). — „Kralj na cara udariti ne će, *Niti može kraljevstvo na carstvo*" (Pjesnarica II, str. 184.) = „Nicht losschlägt der König auf den Kaiser, *Auf das Zarthum kann's das Königthum nicht*" (Archiv str. 44.). — „(Đorđe) Uze dosta *praha i olova*" (Pjesnarica II, str. 197.) = „(Georg) Nimmt zu sich hinlänglich *Bley und Pulver*" (Archiv str. 47.). Ista ta sveza dolazi još jedan put u Pjesnarici II, str. 213. i u Kopitara Archiv str. 141. — Isp. još i ove primjere: Đorđe veli svojim čobanima, da će ih „Okovati u *srebro i zlato*, A u *svilu* obuć' i *kadifu*" (Pjesnarica II, str. 198.) = „Will in *Gold* euch schmieden und in *Silber*, Anzieh'n euch in *Sammet* und in *Seide*" (Archiv str. 47.). — „Opazi ga (t. j. Mehu Orugdžića) Pocerac Milošu, Pak govori *Anti i Stojanu:* „„Čuješ brate Anto i Stojane!"" (Pjesnarica II, str. 233.) = „Ihn erblicket Milosch von Pozerje, Und zum *Stojan* spricht er und zum *Anta:* Hörst du, Bruder Anta und du Stojan" (Archiv str. 146.). Kopitar je dakle prvi put red imenâ zadržao, a drugi put ga je zamijenio.

Dosta je često Kopitar dodao jednu ili dvije riječi, kojih nema u originalu, a dodane su ili s metričkih razloga (da u stihu bude određeni broj slogova) ili jasnoće radi. N. pr. „Ja bosiljak sejem, meni pelen niče" (Pjesnarica II, str. 10.) = „Sät' ich doch Basil'kum, *und sieh!* Wermuth aufspriesst!" (Schriften str. 351.). — „Pak proćera konja na kapiju" (Pjesnarica II, str. 100.) = „*Sprach's* und spornt das Ross hinaus zum Thore" (Schriften str. 361.). — „Šetale su tri devojke Tamo dole u Bugare" (Pjesnarica II, str. 19.) = „Wandelten dort *still* hinunter Gen Bulgarenland drei Mädchen" (Schriften str. 353.). — Majka govori Fetibegoviću

Digitized by Google

„ . . . Pak je ona (t. j. djevojka) tebe prevarila“ (Pjesnarica II, str. 22.) = „ . . . Und *gar schön* hat sie dich überlistet“ (Schriften str. 354.). — Jedna jetrva govori drugoj: „ . . . Mihaila (sina) na put opremila, A sa puta on ti ne došao“ (Pjesnarica II, str. 24.) = „Und Mihajlo, den vom Haus *mit Thränen* Du entlassen, möge heim nicht kommen“ (Schriften str. 355.). Prvi stih dolazi u toj pjesmi još jedan put; samo što je prvi put bila želja, to je drugi put činjenica. — Sv. Ilija pita sv. Nikolu: „Što se tebi tako zadrijema?“ (Pjesnarica II, str. 178.) = „Wie kommt's *aber*, dass dich *heut* so schlummert?“ (Schriften str. 366.). — „Sve dahije očima viđeše: Ni na jednom' glave ne bijaše“ (Pjesnarica II, str. 182.) = „Sahen alle es mit *eignen* Augen: Nicht auf Einem war der Kopf *zu sehen*“ (Archiv str. 43.). — „Kakva blaga? sve meka dukata, A sve pusta blaga ležećega“ (Pjesnarica II, str. 186.) = „Welchen Guts! Ducaten, weich', *aus Holland*, Lauter Gut, das müssig liegt, *und wartet*“ (Archiv str. 44.). — „Bješe Đorđe prije uranio . . . “ (Pjesnarica II, str. 197.) = „*So auch jetzt* war Georg aufgestanden“ (Archiv str. 47.; tu opet nije izražen pojam „rano“). U oči udara, da je Kopitar vrlo rijetko dodavao epitete, gdje bi baš ovakav dodatak bio posve u duhu naše narodne epike. Evo primjera: „Čujete li moji sokolovi“ (Pjesnarica II, str. 196.) = „Höret mich, o meine *grauen* Falken“ (Archiv str. 47.). Isto tako: „Tri Vojvode, kao tri sokola“ (Pjesnarica II, str. 208.) = „Drey Wojwoden, wie drey *graue* Falken“ (Archiv str. 139.). Isp. i ovaj primjer: „Ostali se prepadoše Turci“ (Pjesnarica II, str. 237.) = „*Blasser* Schrecken fasst die andern Türken“ (Archiv str. 148.). — Cijeli jedan stih dodao je Kopitar ovdje: „(Đak) perom piše Po orlovu krilu, Te on zapisuje Oči devojačke I lice junačko“ (lajpc. izd. I, br. 53.) = „Mit der Feder schreibt er Auf des Adlers Flügel. *Was er auf mag schreiben?* Mädchenaugen schreibt er Auf, und Helden-Antlitz“ (Jahrbücher str. 164.). Pošljednja naša tri stiha stegnuo je Kopitar u dva, tako da mu i s onim dodanim stihom prijevod nije duži od originala. Bit će, da je Kopitar baš poradi broja stihova onaj jedan redak dodao.

S druge su strane rijetki primjeri, gdje Kopitar jednu riječ originala (obično epitet) ostavlja neprevedenu. N. pr. Jugović Boško govori carici Milici: „Idi sestro na *bijelu* kulu“ (Pjesnarica II, str. 100.) = „Schwester! auf den Thurm du kehr' zurücke“ (Schriften str. 361.). Isti je epitet ispušten i na ovim mjestima:

Digitized by Google

Dahije baciše tepsiju „niz *bi elu* kulu, Niz *bijelu* kulu u Dunavo“ (Pjesnarica II, str. 182.) = Und von Thurmes Zinn' hinab es (t. j. das Becken) warfen, Von des Thurmes Zinne in die Donau“ (Archiv str. 43.). „Što bi Turak' po gradov'ma *b'jelim* . . . “ (Pjesnarica II, str. 202.) = „So viel Türken waren in den Burgen . . . “ (Archiv str. 48.). — Isp. i ove primjere: Kaluđeri nose „*Žuta* voska i b'jela tamljana“ (Pjesnarica II, str. 179.) = „ . . . Wachs und weissen Weihrauch“ (Schriften str. 366.)[1]. — „Viš' njih *jarko* pomrčalo sunce“ (Pjesnarica II, str. 213.) = „Über sie verdunkelt sich die Sonne“ (Archiv str. 141.). Isp. također: Sestra zove brata „Ajde, brate, na sunašce *jarko*, Da se *jarka* sunca nagrejemo“ (lajpc. izd. I, br. 313.) = „Komm heraus, o Bruder, in die Sonne, Dass wir an der Frühlingssonn' uns wärmen“ (Jahrbücher str. 174.). — „A što pitaš za *prokletog'* Vuka?“ (Pjesnarica II, str. 105.) = „Doch du fragst auch um Vuk Brankoviću?“ (Schriften str. 365.). Ovdje je s jedne strane „proklet“ ostalo neprevedeno, a s druge je dodano „auch“ i „Brankoviću“. Posve je dobro taj stih preveden god. 1825. među fragmentima: „Aber, was um Wuk (Fluch ihm!) du fragest“ (Jahrbücher str. 221.).

Nekoliko je puta ispušten u prijevodu po cijeli jedan stih. Ja ću ih sve nabrojiti: Boško Jugović veli sestri: „ . . . A ja ti se ne bi povratio, *Ni iz ruke krstaš barjak dao*, Da mi Care pokloni Kruševac“ (Pjesnarica II, str. 100.). U Kopitara (Schriften str. 361.) fali taj stih. Bit će, da ga je pustio iz vida; stvarnih poteškoća nije mu on zadavao, jer je izraz „krstaš barjak“ malo prije lijepo preveden sa „Kreuzesfahne“. U istoj pjesmi nije preveden ni ovaj stih: „(Sluga Goluban) *Uze gospu* (Milicu) *na bijele ruke*“ (str. 102.). I taj je stih pometnjom izostao, jer osam redaka prije, gdje Lazar govori Golubanu „Uzmi gospu na bijele ruke“, lijepo veli Kopitar „Heb' die Frau auf in die weissen Hände“ (str. 362.)[2]. — U Kopitara (Archiv str. 46.) ispušten je i ovaj stih „*Od arača raji odpustite*“ (Pjesnarica II, str. 192.). Moglo bi se misliti, da je riječ „arač“ zadavala Kopitaru poteškoća te je ispustio radi nje

[1] U preradbi ove pjesme od god. 1825. stoji dobro „*gelbes* Wachs und weissen Weihrauch“ (Jahrbücher str. 178.). U trećem stihu od kraja već je u 1. izdanju stajalo „*gelbes* Wachs“.

[2] Među ulomcima od god. 1825. preveden je i jedan i drugi stih, naime: „Geb' nicht aus der Hand die Kreuzesfahne“ i „Nimmt die Frau in seine weissen Hände“ (Jahrbücher str. 220.).

Digitized by Google

cijeli stih; no nije tako, jer odmah u drugome retku, gdje se ta riječ ponavlja, ostavlja je on u obliku „Charadsch". Isto su tako bez sumnje s nepažnje ispala u prijevodu ova dva stiha: „*Već' trgnite sablje od pojasa*" (Pjesnarica II, str. 211. — Kopitar, Archiv str. 140.; malo dalje ponavlja se taj stih ovako: „Već' trgoše sablje od pojasa" (str. 214.), a tu ga je Kopitar preveo: „Sondern ziehn die Säbel von dem Gürtel (str. 141.) i „*Kad to začu Ostroč kapetane*" (Pjesnarica II, str. 224. — Kopitar, Archiv str. 144.).

Dobro je uradio Kopitar, da je naše stihove, koji se u istome obliku ponavljaju, i u prijevodu obično istim riječima ponavljao. Samo katkad variirao je po koji izraz. Tako on stih „*Bože mili čuda velikoga!* (Pjesnarica II, str. 178., 179. i 217.) prevodi prvi put (Schriften str. 365.): „*Guter Gott! o welch ein grosses Wunder!*", a drugi i treći put (Archiv str. 42. i 142.): „*Güt'ger Gott! o übergrosses Wunder!*" (treći put stoji iza „Gott" zarez mjesto usklićnika). Kao ispriku za tu nepotrebnu varijaciju treba spomenuti, da je prvi stih preveden 1816. godine, a drugi i treći 1818. — Stihove: „*Dolećeše dva vrana gavrana*" (Pjesnarica II, str. 102.) i „*Polećela dva vrana gavrana*" (Pjesnarica II, str. 219.) prevodi Kopitar ovim jednim: „*Kommt ein schwarzes Rabenpaar geflogen*" (Schriften str. 363. godine 1816. i Archiv str. 142. god. 1818.). — Sv. Iliji i Stojanu Čupiću padne čaša na stô, no „*Nit' se razbi, nit' se proli vino*" (Pjesnarica II, str. 178. i 205.). Prvi put (god. 1816.) preveo je Kopitar taj stih ovako: „*Fällt, bricht nicht, auch nicht der Wein zerrinnet*" (Schriften str. 365.), a drugi put (1818.) ovako: „*Nicht der Becher bricht, der Wein nicht ausrinnt*" (Archiv str. 138.). — Lazarević Luka govori najprije pješacima: „ . . . Pak u ravno polje izlazite: Silni Turci u polje dođoše, Valja braćo dočekati Turke" (Pjesnarica II, str. 229.), a malo dalje veli on to isto i konjanicima. Kopitar ima prvi put ovako: „ . . . Und hinaus rückt auf *die Feldesebne*; Mächtig viele Türken *stehn* im Felde, Diese müssen wir empfangen, Brüder!". (Archiv str. 145.), a drugi put donekle mijenja: „ . . . Und hinaus *dann* auf *das Feld geeilet!* Mächtig viele Türken *sind* im Felde, Diese müssen wir empfangen, Brüder". — U pjesmama, što ih je Kopitar preveo, nekoliko puta dolaze stihovi: „Priteže mu (t. j. junak konju) četiri kolana, A i petu ibrišim-tkanicu" (Pjesnarica II, str. 206., 207., 208., 230. dva put i 231., samo na ovome pošljednjem mjestu ne stoji „ibrišim-tkanicu", već „svilenu tkanicu"). Tri puta preveo je Kopitar te stihove ovako:

*

Digitized by Google

„Straffer zieht er an ihm die vier Gurten Und den fünften von gedrehter Seide“ (Archiv str. 138., 145. i 146.), dva put ovako: „Ziehet straffer an ihm die vier Gurten Und den fünften“ i t. d. (Archiv str. 139. dva puta; drugi put mjesto „fünften“ stoji „Fünften“), a jedan put ima Kopitar: „Zieht ihm straffer an die Gurten viere, Und den fünften“ i t. d. (Archiv str. 146.). Svi ti prijevodi potječu iz god. 1818. — Još ću spomenuti ove stihove: „Da se kome stati nagledati, Kako srbske sablje sijevaju, Mrtve turske glave zijevaju. Tu ne osta Srbljin u družini, Koji turske ne odsječe glave“ (Pjesnarica II, str. 215.). Isti ti stihovi dolaze u Pjesnarici II, str. 238., samo je tu poredak riječi u pošljednjem stihu malo drukčiji („glave ne odsječe“), a na kraju prvoga i trećega retka stoji dvotočka. Te je stihove Kopitar prvi put preveo ovako: „Könnte satt sich da wohl Mancher sehen, Wie umher die serbschen Säbel blinken, Wie die todten Türkenköpfe gähnen, Nicht gab's Einen Serben in der Truppe, Der nicht abhieb einen Türkenschedel“ (Archiv str. 141.). Drugi put (Archiv str. 148.) promijenjen je samo prvi stih: „Wohl da konnte satt sich einer sehen“, a iza trećeg stiha stoji ovdje uskličnik.

Već je gore rečeno, da je Kopitar u svojim prijevodima zadržao našu riječ „svati“ (u obliku „Svaten“ ili „Swaten“). No osim ovog izraza stoje u njegovu njemačkom prijevodu i mnoge druge hrvatskosrpske riječi, za koje je on — barem s početka — mislio, da se ne mogu pravo prevesti na njemački. Te je izraze on obično u napomeni protumačio. Najčešće dolaze ove riječi: „*Junak*“ (n. pr. Schriften str. 351. tri puta; 353. i 354. dva puta; Archiv str. 139. i 146.; Jahrbücher str. 182. i 188.), a u pluralu „*Junaken*“ (n. pr. Schriften 353.; Archiv 48.; Jahrbücher 213.); „*Vile*“ (n. pr. Schriften 352. tri put; 358.; Jahrbücher 207. dva put), plural „*Vilen*“ (n. pr. Archiv 358. dva put). Isp. dalje „*Pobratim*“ (n. pr. Schriften 360.; Archiv 139.), plural „*Pobratimen*“ (Archiv 140.); „*Raja*“ (n. pr. Archiv 42., 43, 44., 45. i 48.); „*Knes*“ (n. pr. Schriften 364. dva put; Jahrbücher 204. i 205. tri put), plural „*Knesen*“ (n. pr. Archiv 42. i 48.); „*Kral*“ (= kralj n. pr. Jahrbücher 199. dva put; 203. i 204.); „*Tschauschen*“ (= čauši n. pr. Jahrbücher 200. i 201. tri put); „*Gospodar*“ (n. pr. Jahrbücher 201. dva put; 236.); „*Orda*“ (= ordija, die Armee Bj.[1] n. pr. Archiv 146. i 148.); „*Schajke*“ (= šajka, Schriften 353.: „In der Schajke drei Junaken“!); „*Kalugjer*“ (kao plural Schriften

Digitized by Google

366. četiri puta), no u preradbi te pjesme godine 1825. stoji na sva četiri mjesta „Mönche“ (Jahrbücher 178.) i t. d.[1]

Jedan put je Kopitar pače cijeli jedan naš stih nepromijenjen metnuo u svoj prijevod: „More baša! kam' poreza naša?“ (Pjesnarica II, str. 201.) dolazi kod njega u ovome obliku: „*More Bascha! kam' poresa nascha!*“ (Archiv str. 48.); a uradio je to, da se vidi srok. U napomeni preveden je stih prozom: „More, Bascha! wo hast du unsre Poresa hingethan?“

U prijevodu je Kopitar srok samo dva put zadržao. Stih „Il' uz*eti*, il' umr*eti*“ (Pjesnarica II, str. 19.) preveo je on: „Od'r erw*erben* oder st*erben*“ (Schriften 353.), a stih: „Udov*ičice*, golub*ičice!*“ (Pjesnarica II, str. 35.). — Witt*iblein!* Täu*blein!* (Schriften str. 356.).

Što se tiče metrike Kopitarevih prijevoda, reći ću ovo: U svim je prijevodima zadržano mjerilo originala; samo pjesme pod brojem 77. i 83. (Jahrbücher str. 167. i 168.), a po svoj prilici i ona od četiri retka pod brojem 94. (Jahrbücher str. 170.) nijesu prevedene metrički, nego poetskom prozom. Vrijedno je istaknuti, da sve te tri pjesme potječu iz god. 1825.

Trud Kopitarev oko metrike nije bio malen, jer je mjerilo od njega prevedenih pjesama raznoliko: U običnome je desetercu devetnaest pjesama, a u desetercu sa stankom iza 5. sloga jedna; u šestercima je dvanaest pjesama, u osmercima šest, u trinaestercima tri, i konačno u sedmercu i dvanaestercu po jedna. Dakle ukupno — ne računajući one tri u prozi — 43 pjesme[2].

---

[1] Ovdje ću odmah reći, da neke od gore spomenutih i srodnih riječi dolaze u Kopitara i u obliku za vokativ, i to ne samo u funkciji vokativa, nego i nominativa; n. pr. „Knese“ (kao vokativ, Jahrbücher 204. i 205.; no na 205. strani dolazi dva puta i vokativ „Knes“); „Zare“ (kao nominativ, Jahrbücher 182. i 204.). Mnogo su brojniji ovi vokativi od vlastitih imena; n. pr. „Golubane“ (kao vokativ, Schriften 362.; no na istoj strani dolazi dva put taj oblik i kao nominativ); „Tschupitschu Stojane“ (kao vokativ, Archiv 139.; a na pređašnjoj strani „Tschupitschu“ kao nominativ). Isp. još n. pr. „Jugoviću“ (nominativ, Schriften 361.), „Milutine“ (nominativ, Schriften 363. i 364.), „Brankoviću“ (nominativ, Schriften 364. i 365.), „Jurischitschu“ (nominativ, Archiv 138.) i dr.

[2] Refrene nisam uzeo u račun; a pjesmu pod br. 97. (Pjesnarica II, str. 68. — Kopitar, Schriften str. 367. i d.) brojio sam među one sa trinaest slogova, jer je ona u Pjesnarici očito samo s tipografičkih

Digitized by Google

No kraj sve pomnje, s kojom je Kopitar prevodio, nije u njega baš svagdje točno onaj broj slogova, koji je u originalu. Osobito pjesme u šestercima nisu u tom pogledu uvijek točne. Tako u prijevodu 51. pjesme I. sv. lajpc. izdanja osim šesteraca imade i stihova po 5 i po 7 slogova (Kopitar, Jahrbücher str. 163. gore). Isto tako imade u pjesmi, šta dolazi odmah iza ove, osim šesteraca također po gdjekoji sedmerac i osmerac. U drugoj jednoj pjesmi (lajpc. izd. I, br. 54. — Kopitar, Jahrbücher str. 164.) dolaze u prijevodu uz šesterce i dva osmerca; isto se tako potkrao jedan osmerac u prijevodu 58. pjesme lajpc. izd. I. — Kopitar, Jahrbücher str. 165. Pjesma pod brojem 97. (lajpc. izd. I. — Kopitar, Jahrbücher str. 171.) prevedena je u osmercima (u mjerilu originala), no dva stiha imadu po 9, a jedan 10 slogova. Jedan put dapače ima Kopitar mjesto deset slogova samo pet: „Udovičice, golubičice!“ (Pjesnarica II, str. 35.) = „Wittiblein! Täublein!“ (Schriften str. 356.).

Svi Kopitarevi prijevodi imadu očito trohejski karakter. Samo pjesma pod brojem 46. (Pjesnarica str. 35.) ima ovo mjerilo — ⏑ ⏑ | — ⏑ || — ⏑ ⏑ | — ⏑[1] (Kopitar, Schriften str. 356.), a pjesma pod br. 97. (lajpc. izd. I,) ovo — ⏑ ⏑ | — ⏑ || — ⏑ ⏑ (Kopitar, Jahrbücher str. 171.). Očito je Kopitar ovako shvatio i mjerilo originala.

Ako Kopitareve prijevode strogo metrički čitamo, naići ćemo češće na pogrješke u akcentu: n. pr. „antwortet“ [2] (Schriften str. 360. redak 9.); „vorbeiziehen“ (ibid., redak 20.); umkehren“ (ibid. str. 361. redak 18.); „umkommen“ (Archiv str. 141., kolumna 2, redak 22. i 24.); „heiraten“ (Jahrbücher str. 210. stih 4.); „Andenken“ (ibid. str. 221. stih 3.) i t. d. Osobito vlastita imena od tri sloga dosta su često krivo naglašena. Evo nekoliko primjera: U pjesmi o bitki Kosovskoj (Kopitar, Schriften str. 359. i d.) trebalo bi čitati uvijek (t. j. trinaest puta) „Milica“ i uvijek „Kosovo“ t. j. dvanaest puta). Isp. dalje „Nikola“ (Schriften str. 366. tri puta, to je ime dapače napisano s naglasom na *o*: „Nikóla“); „Sibnitza“ (Archiv str. 48., kolumna 1, redak 2.); „Jurischitsch“ (Archiv str. 138., kolumna 1, redak 13. i d.), „Kruschewatz“ (n.

razloga razdijeljena u stihove od 8 + 5 slogova. U lajpciškom izdanju (I, br. 84.) spojena su sve dva po dva retka, tako da je u svakome stihu trinaest slogova.

[1] Dužina znači dakako naglašeni, a kratkoća nenaglašeni slog.

[2] Štampom istaknuti vokal znači, da je taj slog naglašen.

Digitized by Google

pr. Jahrbücher str. 197. stih 8. i d.); „Strahinja“ (Jahrbücher str. 218. stih 1.) i t. d.

I naše trosložne riječi, koje je Kopitar zadržao u prijevodu, češće su pogrješno naglašene; tako n. pr. treba čitati: „Pobratim“ (Schriften str. 360. zadnji stih); „Tschobanen“ (Archiv str. 47. kolumna 2, r. 10. i d.), „Tschuturen“ (Archiv 140, kolumna 1, redak 25. i d.). U opće uzevši mora se reći, da je Kopitar u kasnijim prijevodima više pazio na akcenat nego u ranijima.

Već je Jakov Grim u ocjeni prvoga dijela Vukove Pjesnarice u časopisu „Wiener allgemeine Literatur-Zeitung“ god. 1815. broj 74., str. 1169. i d. (na novo štampano u IV. svesku „Kleinere Schriften von Jacob Grimm“ Berlin 1869., str. 427.—436.) upozorio na neke osobine u građi narodnih naših stihova, osobito na odmor na koncu deseterca i iza četvrtoga sloga[1]. Na te je odmore Kopitar dosta točno pazio pa je u njega razmjerno malo stihova, gdje se s četvrtom stopom ne bi svršavala misao ili riječ, a još je manje stihova, gdje misao iz jednoga retka prelazi u drugi. Isto je tako i kod ostalih vrsta stihova odmor ponajviše ondje, gdje je i u originalu.

* * *

Kopitarevi su prijevodi u opće točni i dobri. Ima do duše koješta u njima, što bi moglo biti bolje; no glavno je, da je Kopitar zbilja razumio original i obično se dosta vjerno njega držao, tako da su Nijemci mogli po njegovim prijevodima dobiti prilično pouzdanu sliku o našoj narodnoj pjesmi. No zanimljivo je, da je Kopitar na Talfijine prijevode veće zahtjeve stavljao nego na svoje. Iz Talfijinih pisama Kopitaru (osobito iz onoga od 6. siječnja 1825. i onoga od 21. veljače 1826.[2]) razabiramo, da je on ogledajući rukopis njezinih prijevoda bio vrlo strog sudija te joj prigovarao ondje, gdje ni on sam nije bio točan. Tako je prigovorio svagdje, gdje se ona makar neznatno udaljila od originala, gdje nije pazila na srok, na točno trohejski metar i slično.

Neke kraće pjesme vrlo su lijepo Kopitaru uspjele, tako n. pr. ona u časopisu „Jahrbücher“ na str. 173. pod br. 156., a osobito ona pod br. 84. (ibid., str. 169.). No druge su opet pjesme nekako

[1] Isp. o tome moju bilješku u „Nastavnome Vjesniku“ knj. XIII., str. 364. i d.

[2] Ti su stihovi odštampani na str. 469. i d. i 474. i d. Miklošićeve gore spomenute radnje o Asanaginici.

Digitized by Google

nedotjerane, nemaju prave samostalne vrijednosti, jer jednako podsjećaju na original. Razlog tomu bit će taj, da u Kopitara nije bilo prave one poetske žice, koju od česti barem svaki prevodilac pjesničkih djela treba da imade. Tu je nestašicu on i sam osjećao pa se na tri mjesta ispričava, da u njega nema versifikatorskog talenta (god. 1816. Schriften str. 357.; god. 1818. Archiv str. 137. i god. 1825. Jahrbücher str. 176.). Za neka mjesta on sam u napomenama kaže, da su u originalu ljepša nego u njegovu prijevodu (isp. n. pr. Archiv str. 140. nap. 1.; Jahrbücher str. 182. nap. 1.; 189. nap. 1.; 205. nap. 3.).

Njemački jezik i stil Kopitarev nije uvijek takav, da mu se ne bi moglo prigovoriti; valjada je tomu kriva njegova težnja, da mu se prijevod što više priljubi originalu.

Izbor je prevedenih pjesama — s obzirom na njihov dosta maleni broj — dobar, jer su ponajvažnije vrste naših pjesama zastupane.

Kako su svi ti prijevodi štampani u naučnim časopisima, djelovali su oni sigurno samo na učeni svijet; no u prvi mah, gdje se za našu narodnu pjesmu u stranome svijetu još nije ni pravo znalo, bilo je i to od vrlo velike važnosti. Kopitarevi su prijevodi zajedno s Grimovima utirali put kasnijima, osobito Talfijinim prijevodima, koji su i širu publiku upoznali s narodnim našim blagom.

Konačno bih samo još na to upozorio, da se u Kopitarevim prijevodima nalazi mnoga zanimljiva bilješka o pojedinim mjestima narodnih pjesama; vidi n. pr. Archiv str. 44., kolumna 1, nap. 3., gdje on tumači smisao stiha: „Iz klina će proniknuti trava“, Pjesnarica II, str. 185.; Achiv 47., kolumna 2, nap. 3., gdje se tumači stih: „Kamen majci da ostati mogu“ Pjesnarica II, str. 199.; isp. dalje Archiv 48., kolumna 1, nap. 2.: „Da ustane svih sedam kraljeva“ Pjesnarica II, str. 200. i t. d.

U Pjesnarici II, str. 193. glasio je treći stih ovako: „I za njime sve sedam dahija“. No Kopitar je na str. 137. Archiva razložio, da bi taj stih trebalo promijeniti ili ovako: „I za njime svie shest dahija“ ili „sve druge dahije“ ili „*ostale dahije*“. I zbilja je Vuk u lajpc. izdanju promijenio taj stih ovako: „I za njime *ostale daije*“ (knj. III, br. 26. stih 373.).

4. Jakov Grim.

Jakov je Grim oglasio u časopisu „Wiener allgemeine Literatur-Zeitung“ godine 1815., u broju 74., str 1168.—1180. prvi dio

Digitized by Google

Vukove Pjesnarice. Ova je radnja na novo štampana u „Kleinere Schriften von Jacob Grimm“ (IV. svezak, Berlin 1869., str. 427. do 436.), pa kako je to djelo mnogo pristupnije od onih starih bečkih novina, citirat ću Grima po njemu. Da bi svojim čitateljima podao barem neku sliku o ljepoti narodnih naših pjesama, prevodi Grim u tome oglasu pet ženskih Vukovih pjesama na njemački jezik.

Kratko vrijeme iza toga priopćeno je od braće Grima devetnaest naših pjesama — tri muške i šesnaest ženskih — u almanahu F. Förstera, Die Sängerfahrt. Berlin 1818., str. 206.—218. I ove ću prijevode citirati po Grimovim „Kleinere Schriften“ IV. svezak, str. 455.—467.

Makar se braća Grimi zajedno spominju kao prevodioci tih pjesama, ipak se znade, da je taj posao od Jakova samoga, koji se prije i kasnije mnogo bavio našim pjesmama[1]. Za to ću ja dakako i za ovu zbirku uzeti, kao da je od Jakova samoga[2].

I u Goetheovu listu „Ueber Kunst und Alterthum“ preveo je Jakov Grim dvije naše pjesme na njemački: „Erbschaftstheilung. Serbisch“ u svesku IV., sveščiću 3., str. 66.—71. (godine 1824.) i „Die Aufmauerung Scutari's (in Albanien.)“ V, 2, str. 24. do 35. (g. 1825.)[3]. Obadva su prijevoda potpisana na prosto „Grimm“. to je dokaz, da se općeno znalo, da to samo Jakov može biti; Prvu pjesmu („Dijoba Jakšića“) preveo je Grim po lajpciškome izdanju (knj. III., br. 3.), makar je ona već u Pjesnarici (II, str. 163. i d.) bila priopćena. To jasno izlazi iz stiha, koji je u Pjesnarici glasio: „I slomi mu krilo u ramenu“ (str. 165.), a u lajpc. izdanju: „I slomi mu ono *desno krilo*“ (stih 73.); Grim imade: „brach sie dem den einen *rechten Flügel*“ (str. 69.). Druga pak pjesma („Zidanje Skadra“) štampana je prvi put tek u lajpciškome izdanju (II, br. 5.). Obadva su ova prijevoda na novo štampana u djelu „Kleinere Schriften von Jacob Grimm“, i to „Erbschafts-

[1] Isp. R. Steig, Goethe und die Brüder Grimm. Berlin 1892., str. 164. i d., i Ćurčin na str. 103.

[2] Ne mogu da prećutim, da mi se sve nekako čini, kao da tih devetnaest pjesama nije od braće Grima, makar se oni (odnosno Jakov sam) uvijek kao prevodioci spominjali. Ja naslućujem, da su ti prijevodi — barem u glavnome — uzeti iz iste one Kopitareve zbirke prijevoda, što ih je Vuk godine 1815. poslao Goetheu.

[3] Goethe je ove Grimove prijevode mjestimice mijenjao. Isp. sada o tome u Ćurčina na str. 124. i d. i 130., gdje je ostala literatura o tom pitanju naznačena.

Digitized by Google

theilung“ u I. svesku (2. izdanje Berlin 1879.), str. 413.—415., a „Die Aufmauerung Scutaris“ [1] u VII. svesku (Berlin 1884.), str. 550.—555. Na str. 544.—550. ovoga sveska odštampan je i nemetrički prijevod naše pjesme „Zidanje Skadra“, kako ga je Grim u pismu od 28. ožujka 1824. (dakle prije onoga metričkoga prijevoda u Goetheovu časopisu) poslao gospođicama L. i A. von Haxthausen. (Prvi put je taj prijevod odštampan u djelu „Freundesbriefe von W. und J. Grimm hrg. von A. Reifferscheid. Heilbronn 1878., str. 92.—101.).

Treću knjigu lajpciškoga izdanja Vukovih pjesama — koja je po tome sudeći prva izašla — obznanio je Jakov Grim u „Göttingische gelehrte Anzeigen“ od g. 1823., u komadu 177. i 178., str. 1761.—1773. (na novo uvršteno u „Kleinere Schriften“ IV., str. 197.—205.; u prvoj knjizi lajpc. izdanja (god. 1824.) preštampana je ta ocjena nepotpuno, jer je nekoliko velikih odsjeka ispušteno). U toj je ocjeni prozom prevedeno samo nekoliko stihova iz različitih pjesama. — I prvu i drugu knjigu toga izdanja ocijenio je Grim u istome listu godine 1824., u komadu 82. i 83., str. 809.—820. (preštampano u „Kleinere Schriften“ IV., str. 218. do 224.). U toj su obznani prevedene običnom prozom, koja nije razdijeljena na stihove, dvije ženske pjesme iz I. knjige: broj 118. i 224. (Grimm, Kleinere Schriften str. 219. i d.). — Godine 1834. izašla je opet u istome časopisu, u komadu 38. i 39., str. 369. do 376. Grimova ocjena četvrte knjige Vukovih pjesama (Beč 1833.). U toj ocjeni, preštampanoj u „Kleinere Schriften“ V. (Berlin 1871.), str. 168.—172., prevedena je običnom prozom pjesma „Ljuba bogatoga Gavana“ (u Vuka knj. IV, br. 3. — Grimm, Kleinere Schriften V, str. 170.—171.).

Ukupno je dakle Grim potpuno preveo 28 različitih narodnih naših pjesama, i to šest muških (od tih jednu, naime „Zidanje Skadra“ dva put, kako već rekosmo), a dvadeset i dvije ženske, od kojih je također jedna (naime „Djevojka i konj 'momački“, Pjesnarica I, str. 51.) dva put prevedena: godine 1815. metrički („Kleinere Schriften“ IV, str. 432.), a godine 1818. prozom („Kleinere Schriften“ IV, str. 460.)! U opće je svih devetnaest pjesama od god. 1818. prevedeno prozom ili bolje reći nemetrički, u svakome retku po jedan stih. I „Zidanje Skadra“ prevedeno je

[1] Ovaj naslov potječe od Goethea, dok u Grimovu rukopisu stoji „Die Erbauung Scutaris“ (vidi R. Steig na str. 175.).

Digitized by Google

prvi put (god. 1824.) ovako, dok je „Ljuba bogatoga Gavana“ u običnoj prozi, nerazdijeljenoj po stihovima. Od ostalih su pjesama one dvije junačke u desetercima, a od ženskih samo je jedna prevedena sva u desetercima („Kleinere Schriften“ IV, str. 432.), dok su ostale ili posve u prozi ili samo od česti u mjerilu originala („Kleinere Schriften“ IV, str. 434. br. 9. i str. 435. br. 99.).

Još ću nešta spomenuti, što vrlo u oči udara, naime, da je svih devetnaest pjesama od god. 1818. uzeto iz I. sveska Pjesnarice, iz II. sveska nema baš nijedne. Nije li to možda dokaz, da su ti prijevodi nastali prije nego je izišao II. svezak Pjesnarice?

A sad ću Grimove prijevode isporediti u pojedinostima s našim originalima.

Na nekoliko je mjesta Grim pogriješio. Tako on stihove „Ali Markov soko *jogunica* Kao što je i njegov gospodar“ (Pjesnarica I, str. 97.) prevodi ovako: „aber Marcos falke, ein *held*, wie es auch ist sein herr“ (Grimm, Kleinere Schriften sv. IV, str. 456.). U istoj je pjesmi stih „Da ti nije blaga nestanulo?“ (str. 99.) posve zlo preveden: „ist dir was unseliges widerfahren?“ (str. 457.). Pod kraj iste pjesme dva puta se spominje „*hiljadu* dukata“, a Grim veli „*hundert* dukaten“ odnosno „*100* ducaten“. — „(Gavrani) poletili iz Turske *ordije*“ (Pjesnarica I, str. 117.) = „flogen aus dem türkischen *lande*“ (Kleinere Schriften IV, str. 458.). No „ordija“ nije „Land“, već „Armee, exercitus turcicus“ (Rj.). U istoj je pjesmi Grim preveo „*sivulja*“ sa „*Stier*“ mjesto sa „graue Kuh“ (Rj.). — Dunav veli, da ga mute djevojke „Peruniku trgajući, I bijeleć' svoje lice“ (Pjesnarica I, str. 52.). Grim očito nije znao, da je perunika „Lilie“, pa je tako cijelo mjesto krivo shvatio: „*blumen* pflückend und *badend* ihr gesicht“ (Kleinere Schriften IV, str. 460.). — „*Stade* soko misli razmišljati“ (Pjesnarica I, str. 29.) = „*stand* der falke gedanken denkend“ (Kleinere Schriften IV, str. 461.). — „Malena je ptica *prepelica*, Al' umori konja i junaka“ (Pjesnarica I, str. 35.) = „klein ist der vogel, die *nachtigall*, aber sie ermüdet reiter und ross“ (Kleinere Schriften IV, str. 462.). — „Volim s' mladim *po gori* hoditi, Neg' sa starim *po* bijelu *dvoru*“ (Pjesnarica I, str. 77.) = „lieber will ich mit einem jungen *auf das gebirg* gehn als mit einem alten *auf den hof*“ (Kleinere Schriften IV, str. 465.). — Ljuba Dmitra Jakšića govori: „Ako li ga (t. j. djevera) otrovati ne ću, Ne sm'jem vojna u dvoru čekati“ (lajpc. izdanje svezak III., br. 3, stih 48. i d.) = „doch ich werd ihn nimmermehr vergiften, noch im

Digitized by Google

hofe harren meines herren“ (Kleinere Schriften I, str. 414.)[1]. U istoj su pjesmi stihovi 66. i d. „Namjera ga (t. j. Dmitra) pred veče nanese Na zeleno u gori jezero“ prevedeni ovako: „gegen abend traf er unversehens in des waldes *grüne* (= zělên) einen weiher“ (ibid.). — Konačno ću još spomenuti, da Grim za *„rujno* vino“ (Pjesnarica I, str. 24. i 100., lajpc. izd. III, br. 3, stih 55.) veli *„röthlicher* wein“ (Kleinere Schriften IV, str. 458. i 460.) odnosno *„rother* wein“ (Kleinere Schriften I, str. 414.). No „rujan“ upravo je „gelblich, fulvus“.

Kao primjere za slobodnije, no ne pogrješno prevođenje iznosim ova mjesta: „Maleno je zrno biserovo, Al' se nosi na gospodskom grlu“ (Pjesnarica I, str. 35.) = „klein ist das auge der perle, und man trägt sie gern am halse“ (Kleinere Schriften IV, str. 462.). — Djevojka veli: „Iz njega (pelena) bi vodu isc'jedila“ (Pjesnarica I, str. 76.), i nekoliko stihova dalje opet: „Pak bi vodu iz nje (ruže) isc'jedila“. Grim ima obadva puta „daraus wasser bereiten“ (Kleinere Schriften IV, str. 465.). — „Lijepo se braća pogodiše, Očevinu svoju pod'jeliše“ (lajpc. izd. III, br. 3, stih 11. i d.) = „gütlich sich die brüder nun vereinten, auszutheilen alle ihre erbschaft“ (Kleinere Schriften I, str. 413.). U istoj je pjesmi stih 32.: „Pak polazi (Dmitar) u lov u planinu“ preveden ovako: „jagen will er in dem waldgebirge“ (ibid.). — „No jel', braćo, Božja vjera tvrda, Da ni jedan ljubi ne dokaže . . . ?“ (lajpc. izd. II, br. 5, stih 91. i d.). Ti stihovi glase u metričkome prijevodu ovako: „leistet, brüder, göttlich heilge treue, dass es keiner melde seiner gattin . . . ! (Kleinere Schriften VII, str. 552.), a u nemetričkome bliže originalu: „aber brüder das ist ein göttliches festes wort, dass es keiner der gattin sagt“ (ibid. str. 546.). U stihu 133. i 134. iste pjesme spominje se *„mlađa* jetrvica“. U nemetričkome prijevodu imade Grim „die *jüngere* Schwägerin (str. 547.), no u metričkome „die *jüngste*“ (str. 553.).

A sada ću kao kod Kopitarevih prijevoda pokušati i ovdje, da srodne primjere — koliko je to kraj ograničenoga materijala moguće — priberem i pokažem, kako Grim mijenja original.

Rijetko je u Grima druga vrsta rečenice nego u originalu. Ja sam zabilježio samo dva primjera: „(Dmitar Jakšić) zapliva u tijo

[1] Na ovu je griješku već upozorila Talfija u svojoj anonimnoj recenziji lajpciškoga izdanja Vukovih pjesama (Literarisches Conversationsblatt br. 122. i d. 1824.; vidi R. Steig na str. 178. i 262.).

Digitized by Google

jezero, *Te izvadi* sivoga sokola“ (lajpc. izd. III, br. 3, stih 76. i d.) = „sprang hinunter in den tiefen weiher *su erhaschen* seinen grauen falken“ (Kleinere Schriften I, str. 415.). A drugi je primjer malo prije citirani prijevod 11. i 12. stiha iste ove pjesme.

Nekoliko je puta naš prezent preveden preteritom ili perfektom; n. pr.: „djevojke sve k Nebu poglaše, Al' *ne gleda* Milica djevojka“ (Pjesnarica I, str. 87.) = „alle jungfraun an den himmel schauten doch nicht *schaute* Miliza die jungfrau“ (Kleinere Schriften IV, str. 435.). — „Mjesec *kara* zvijezdu danicu“ (lajpc. izd. III, br. 3, stih 1.) = „*Ausgescholten hat* der mond den tagstern“ (Kleinere Schriften I, str. 413.). — „(Dmitar) *doziva* ljubu Anđeliju“ (ibid. stih 33.) = „*rief* er seine gattin Angelia“ (ibid.). — „Što majstori za dan ga *sagrade*, To sve vila za noć *obaljuje*“ (lajpc. izd. II, br. 5, stih 11. i d.) = „was bei tag die meister *aufgemauert*, alles das *riss* um bei nacht die vila“ (Kleinere Schriften VII, str. 550.); u nemetričkome prijevodu ove pjesme stoji obadva puta preterit (ibid. str. 445.).

Gramatički broj promijenio je Grim ovdje: „Povila se b'jela *loza* vinova, . . . To ne bila b'jela *loza* vinova . . . “ (Pjesnarica I, str. 61.) = „Winden sich heraus weisse *weinreben* . . . waren aber nicht weisse *weinreben* . . . “ (Kleinere Schriften IV, str. 464.). — Junak, koji može „na zapetu *pušku* udariti“ (Pjesnarica I, str. 107.) = „auf gespannte *flinten* losschlagen“ (Kleinere Schriften IV, str. 466.). — „Ljubi njega u skut i u *ruku*“ (lajpc. izd. III, br. 3, stih 57.) = „(hat) ihm geküsset saum und *beide hände*“ (Kleinere Schriften I, str. 414.). — Dok je u ovim primjerima bio u nas singular, a u Grima plural, stoji obrnuto u primjeru, što ću ga sada da spomenem, u nas plural, a u Grima singular: Lovac govori: „*Mojim hrtom* (dadoh) šareno jelenče“ (Pjesnarica I, str. 28.) = „*meinem winde* (= Windhund gab ich) das gesprenkelt hirschlein“ (Kleinere Schriften IV, str. 435.). Lovac veli: „*Konju* (dakle sing.) dado snopak đeteline, A *sokolu* (sing.) dva b'jela goluba, . . . A *men'* (sing.) osta lijepa djevojka“. Budući da je u sva tri ova stiha uvijek samo jedna životinja, odnosno jedno lice, mislio je Grim, da je bolje, ako i u gore spomenutom stihu naš plural zamijeni singularom.

Naš deminutiv nije svagdje deminutivom preveden; tako Grim n. pr. za „šumicu“ (Pjesnarica I, str. 67.) veli „hain“ (Kleinere Schriften IV, str. 464.). Ispor.: Gavrani pripovijedaju „I mi smo im (t. j. palim junacima) oči povadili, I njine se *krvce* napojili“

Digitized by Google

(Pjesnarica I, str. 119.) = „und wir haben ihnen die augen ausgehackt und ihres *süssen blutes* uns angetrunken“ (Kleinere Schriften IV, str. 459.). Budući da prema „Blut“ nema deminutiva, za to je Grim kao i Kopitar pojam deminutiva zgodno izrazio pridjevnim dodatkom. Isto je tako deminutiv *„noćca“* (lajpc. izd. II, br. 5, stih 97.) preveden sa *„kühle nacht“* (Kleinere Schriften VII, str. 552.). Obrnuto veli Grim *„knäblein“* (Kleinere Schriften VII, str. 553.) za naše *„ludo čedo“* (lajpc. izd. II, br. 5, stih 142.) pa i nekoliko stihova dalje „kindlein“ za „čedo“ (ovdje bez atributa). U nemetričkome prijevodu ove pjesme stoji prvi put „kleines kind“, a drugi put samo „kind“ (ibid. str. 547. i 548.).

Nekoliko je puta Grim slobodno dodao po jednu ili po dvije riječi, da ispuni stih. Ti su dodaci takovi, da stvarno na originalu ništa ne mijenjaju; n. pr. „ . . . Da otrujem mojega đevera“ (lajpc. izd. III, br. 3, stih 42.) = „gift zu geben meinem *lieben* schwager“ (Kleinere Schriften I, str. 414.) ili: „(Gojkovica) besjedi svome gospodaru“ (lajpc. izdanje II, br. 5, stih 169.) = „ . . . spricht zu ihrem *lieben* herren“ (Kleinere Schriften VII, str. 553.; u nemetričkome prijevodu ove pjesme (str. 548.) nema dakako ovoga „lieben“). — „Vidite li one nesretnjice“ (lajpc. izd. III, br. 3, stih 46.) = „seht ihr *gehen* dort die unglückselge“ (Kleinere Schriften I, str. 414.); a 97. stih iste pjesme „Kako (Dmitar) dođe, on ljubu doziva“ glasi u prijevodu: „angelangt rief (dakle i tu preterit mjesto našeg prezenta) *schleunig* er die gattin“ (ibid. str. 415.). — „Grad gradili tri godine dana“ (lajpc. izd. II, br. 5, stih 7.) = „burgten burg drei *ganze volle* jahre“ (Kleinere Schriften VII, str. 550.), a nemetrički prijevod odgovara posve našem originalu: „sie bauten die festung drei jahre lang“ (ibid. str. 445.).

Od pojedinih iole važnijih riječi našeg originala nije Grim nijednu ostavio neprevedenu, no cijeli stihovi ispali su u njegovu prijevodu nekoliko puta. Evo primjera: Kraljević Marko pita vezira Murata, dali smije pustiti sokola, da uhvati utvu zlatokrilu. Onda dolazi ovaj stih: *„Njemu vezir na to odgovori“* (Pjesnarica I, str. 96.), a taj je u Grima (Kleinere Schriften IV, str. 456.) ostao nepreveden. U istoj se pjesmi dalje veli, da je Marko veziru odsjekao glavu, *„A od mladi dvanaest delija, On načini dvadeset i četiri“* (ibid. str. 98.). Ova su dva stiha u prijevodu (ibid. str. 457.) ispuštena. Ako ih je Grim ispustio u misli, da je to odviše junaštva za jednoga čovjeka, onda nije pravo uradio, jer takovih

Digitized by Google

junačkih djela ima u svakoj narodnoj poeziji. — Nije preveden ni ovaj stih: *„Pa on pita sivoga sokola“* (lajpc. izd. III, br. 3, stih 78. — Kleinere Schriften I, str. 415.; a nema ga ni u „Kunst und Alterthum“ IV, 3, str. 70.). — Stih *„Još govori sa planine vila“* (lajpc. izd. II, br. 5, stih 83.) fali u metričkome prijevodu (Kleinere Schriften VII, str. 551., isto tako u „Kunst und Alterthum“ V, 2, str. 28.), no u nemetričkoj obradbi glasi on: „weiter sagt die wile von dem berge“ (Kleinere Schriften VII, str. 546.)[1]. U istoj je ovoj pjesmi ostao nepreveden i 128. stih: *„No ponesi majstorima ručak“* (vidi nemetrički prijevod u Kleinere Schriften VII, str. 547., metrički str. 552., Kunst und Alterthum V, 2, str. 30.). — U pjesmi o smrti Kulin-kapetana ispuštena su ova četiri stiha: *„I eno ti sada britke sablje U Miloša Pocerskog' vojvode, I liči mu. ljepše bit' ne može, Baš kanda je za njega kovana“* (Pjesnarica I, str. 119.). Grim je te stihove valjada za to ispustio (Kleinere Schriften IV, str. 459.), jer je mislio, da oni nisu sastavni dio ove pjesme, već da samo čine kao neki prijelaz drugoj kojoj pjesmi. — „Svi junaci nikom ponikoše I u crnu zemlju pogledaše, *Kako trava na zavitke raste, Kao dojke u mlade djevojke*“ (Pjesnarica I, str. 107.). Pošljednja su dva stiha u prijevodu ispuštena (Kleinere Schriften IV, str. 466.). Poredba s dojkama ostala je neprevedena bez sumnje radi pristojnosti, poradi koje se udaljuje Grimov prijevod od originala i na ova tri mjesta: „Kako (djevojka) kome (momku) čašu dodavaše Svaki joj se *u njedra mašaše*“ (Pjesnarica I, str. 24.) = „wie sie wem den becher reichet, jeder will das mädchen *küssen*“ (Kleinere Schriften IV, str. 460.). — „Dok te (t. j. momak djevojku) ljubi: uzeću te dušo; kad *obljubi:* čekaj do jeseni“ (Pjesn. I, str. 48.) = „so lang er dich liebt, spricht er: ich werde dich nehmen, wenn er dich *verliebt gemacht*, „„warte bis zum herbst!““ (Kleinere Schriften IV, str. 463.). — „Kad bi vreme da se mladi sastanu, Rastavi i *kurva kučka Budimka*“ (Pjesnarica I, str. 61.) = „als es zeit war, dass die brautleute zusammen gegeben werden sollten, trennt sie *ein böser tag*“ (Kleinere Schriften IV, str. 464.).

Stajaći stih „Kad u jutru jutro osvanulo“ (lajpc. izd. III, br. 3, stih 29. i II, br. 5, stih 118.) preveden je prvi put ovako: „Als am morgen leuchtete der morgen“ (Kleinere Schriften I, str. 413.), a drugi put: „morgens früh sobald der tag geleuchtet“ (Kleinere

[1] Valjada je taj stih Goethe ispustio (vidi R. Steig na str. 175.).

Digitized by Google

Schriften VII, str. 552.; u nemetričkome prijevodu glasi ovo drugo mjesto ovako: „als in der frühe der tag eingebrochen war“ ibid. str. 547.). Ova tri prijevoda potječu iz godine 1824. i 1825. Inače je Grim, gdje se u nas isti stihovi u jednoj pjesmi ponavljaju, i u prijevodu obično iste riječi ponovio; n. pr.: „Ne muči se i ne arči blaga; Ne mo'š, kralje, temelj podignuti, A kamo li sagraditi grada“ (lajpc. izd. II, br. 5, stih 16., 17. i 18., a ponavlja se u stihu 66., 67. i 68.). Grim veli prvi put: „mühe dich nicht und dein geld nicht schwende! nicht vermagst du, könig, grund zu legen, noch viel minder zu erbaun die feste“ (Kleinere Schriften VII, str. 550.), a drugi put variira donekle samo prvi stih: „mühe dich nicht, noch dein geld verschwende“ (str. 551.). Isp. dalje u istoj pjesmi stih 126. i 127.: „Nešto *me je* zaboljela glava, Tebe zdravlje! preboljet' ne mogu“ (isto tako glasi stih 136. i 137.), a stih 131. i 132.: „Nešto *mene* zaboljela ruka, Tebe zdravlje i t. d.“ = „*unverhofft* hat kopfweh mich *befallen*, bleib gesund, ich kann es nicht aushalten, a drugi put: „hat *auf einmal* kopfweh mich befallen, bleib gesund“ i t. d., i „unverhofft hat handweh mich *ergriffen*, bleib gesund“ i t. d. (Kleinere Schriften VII, str. 552. i 553.). Isp. konačno stihove 184. i 185. ove pjesme: „Oboriše do trista majstora, Oboriše drvlje i kamenje“; to se ponavlja u stihu 189. i 190. I u Grima se ponavljaju iste riječi: „und es warfen die dreihundert meister, warfen nieder balken, warfen steine“ (Kleinere Schriften VII, str. 554.).

Istu riječ ne prevodi Grim uvijek jednako. Tako on za „tiho“ (u svezi „tiho govoriti ili besjediti“) veli sad „leise“ (Kleinere Schriften IV, str. 460. i 461.; VII, str. 553.; isto tako u prozi str. 548.), a sad „stille“ ili „still“ (Kleinere Schriften IV, str. 435., 457. i 467.). „*Rusa* glava“ (Pjesnarica I, str. 98. i 108.) prevodi Grim „das *rothe* haupt“ (Kleinere Schriften IV, str. 457.) ili „der *rothe* kopf“ (str. 466.); a za „*rusu* kosu“ (Pjesnarica I, str. 119.) veli on „*gelbes* haar“ (str. 459.). „Kraljević Marko“ u Grima je sad „königssohn Marco“ (Kleinere Schriften IV, str. 455. i 456.), sad „Kraljewitsch Marco“ (ibid. str. 457. četiri puta, a od toga jedan put obrnuto „M. K.“).

Kao Kopitar, tako je i Grim zadržao u svome prijevodu po gdjekoju našu riječ; n. pr. „*wila*“ ili „*vila*“ (Kleinere Schriften IV, str. 435.; VII, str. 550. i 551.); „*junak*“ (Kleinere Schriften IV, str. 463. tri put; no na str. 460. ima on za naše „junaci“ Pjesnarica I, str. 24. jedan put „heldenjünglinge“, a drugi

Digitized by Google

put „helden“; tako još češće); od naše riječi „delija“ ima Grim plural „*delien*“ (Kleinere Schriften IV, str. 455., 456. i 457.), isp. dalje „*vesir*“ (Kleinere Schriften IV, str. 455., 456. i 457.), „*woiwode*“ odnosno „*vojvoda*“ (Kleinere Schriften IV, str. 459. i 460.; VII, str. 550.), „*pobratim*“ (štamparskom griješkom „probatin“ Kleinere Schriften IV, str. 459.). Isp. konačno još vokative „*Desimire*“ (Kleinere Schriften VII, str. 550.) i „*Vukaschine*“ (ibid. str. 550. i 551.; na strani 550. dolazi taj oblik i kao nominativ); „Jakschitz *Bogdane*“ (Kleinere Schriften I, str. 413.) je nominativ.

Na dva je mjesta Grim zadržao srok: „Kako *tade*, tako i *ostade*“ (lajpc. izd. II, br. 5, stih 239.) = „so wie *damals*, also blieb es *nachmals*“ (Kleinere Schriften VII, str. 555.; isp. s time nemetrički prijevod na str. 550.: „so wie damals also blieb es“) i „Vjetar ružu uz polje *nosaše*, Na Rankov je šator *nanosaše*“ (Pjesnarica I, str. 31.) = „Wind trug rose über's *feld*, trug sie auf des Ranko *zelt*“ (Kleinere Schriften IV, str. 462.; isp. i ovdje nemetrički prijevod na str. 431.: „der wind weht eine rose über feld auf des Ranko zelt wehet er sie“).

Budući da je Grim uvijek zagovarao i tražio prozne prijevode narodnih naših pjesama[1], nije čudo, da je on — kako već na početku ovoga odsjeka rekosmo — samo tri pjesme cijele preveo u mjerilu originala, u desetercima.

Te tri pjesme zajedno imadu 362 stiha, a od tih ima samo 14, u kojima fali u prijevodu odmor iza četvrtoga sloga, dok je pauza na kraju deseterca svagdje točno provedena. Dva stiha imadu po jedanaest slogova (Kleinere Schriften VII, str. 554. stih 38. i str. 555. stih 2.).

I Grimovi deseterci sastoje se kao Kopitarevi iz pet trohejskih stopa; no pri tome trohejskome čitanju dobivaju neka imena pogrješan naglasak; n. pr. „Jakschitz Bogd*a*ne“ (Kleinere Schriften I, str. 413.), „Usch*i*za“ (ibid.), „Rusch*i*za“ (ibid.), „Boj*a*na“ (Kleinere Schriften VII, str. 550., 551., 552. i 553), „Ugljescha“ (str. 552.), a isto tako „Joh*a*nn“ (str. 554. dva puta).

Grim je od same težnje, da mu se prijevod posve priljubi originalu, s njemačkim jezikom mjestimice možda i odveć suvereno postupao. No samo ovako bilo je moguće mnogu lijepu osobinu naših pjesama istaknuti za njemačku publiku. Tako Grim n. pr.

[1] Isp. Kleinere Schriften IV, str. 203. i 436.; vidi i u Murka str. 109.

Digitized by Google

za naše „*grad gradila*“ (lajpc. izd. II, br. 5, stih 1. i d.) imade „*burgten burg*“ (Kleinere Schriften VII, str. 550.); isp. dalje stih 99. iste pjesme: „*večeraše* gospodsku *večeru*“ = „*abendassen* köstlich *abendessen*“ (str. 552.). „*Dangubiti*“ (lajpc. izd. III, br. 3, stih 3. i dalje) prevodi Grim zgodno sa glagolom „*tagverlieren*“ (Kleinere Schriften I, str. 413.) i t. d.

O izboru prevedenih pjesama ne može se ovdje pravo govoriti, jer je njihov broj premalen; bit će, da je Grim preveo od muških i ženskih pjesama one, koje su mu se najviše svidjele te ih držao karakterističnima po našu narodnu poeziju.

Sve, što je prije o općenome značenju Kopitarevih prijevoda rečeno, to vrijedi i za Grimove. Za širu publiku nisu oni bili već za to, što svagdje podsjećaju na original te se radi toga i nekako teže čitaju. No važnost Grimovih prijevoda stoji u tome, da se tu prvi put jedan od najučenijih Nijemaca zauzeo za narodno naše blago te mu utr'o put i stekao priznanje najprije među njemačkim učenim ljudima, a po tome i drugdje.

* * *

Ovdje ću još spomenuti, da je poznati jezikoslovac Johann Severin *Vater* u predgovoru Grimovu prijevodu Vukove srpske gramatike (Leipzig i Berlin 1824.) napisao raspravicu „Ueber die neueste Auffassung langer Helden-Lieder aus dem Munde des Volks in Serbien; zur Vergleichung mit Homer und Ossian“ te dosta podrobno priopćio (str. LXI.—LXXII.) sadržaj naše pjesme o „Ženidbi Maksima Crnojevića“ (po lajpc. izd. III, br. 1.).

5. Talvj.

Strano šire općinstvo upoznalo se s narodnom našom poezijom najprije po prijevodima gospođe Talvj. Ime „Talvj“ pseudonim je, a načinjen je od početnih slova potpunog imena prevoditeljice, koja se zvala *T*herese *A*lbertine *L*ouise *v*on *J*acob.

Talvj ili — kako je Vuk zove — Talfija rodila se 26. siječnja 1797. u Halli, gdje joj je otac Ludwig Heinrich von Jacob bio sveučilišni profesor. Od godine 1806. do 1816. bio je profesorom u Rusiji; tu mu je kći naučila nešto ruski[1]. Vrativši se u Hallu

[1] Vidi predgovor k izdanju njezinih prijevoda naših narodnih pjesama od godine 1853. sv. I. str. XXXVIII.; zatim isp. njezina pisma Kopitaru od 23. svibnja i od 6. listopada 1824. (strana 465. i 467. Miklošićeve gore spomenute rasprave).

Digitized by Google

stajala je u uskome saobraćaju s učenjacima pa je skoro i sama stala raditi na literarnome polju. Godine 1825. i 1826. izdade ona u dva sveska svoje prijevode narodnih naših pjesama. God. 1828. uda se za učenoga Amerikanca Edwarda Robinsona i ode s njime dvije godine kasnije u Sjevernu Ameriku. Tu je napisala cijeli niz beletrističkih i znanstvenih djela (poimence spominjem samo lijepu njezinu radnju „Versuch einer geschichtlichen Charakteristik der Volkslieder germanischer Nationen mit einer Übersicht der Lieder aussereuropäischen Völkerschaften“ Leipzig 1840.). God. 1863. umrije joj muž, a ona se iduće godine vrati u domovinu, u kojoj je već godine 1837.—1840. bila provela. Od godine 1869. stanovala je u Hamburgu, gdje joj je sin bio konzul sjeveroameričkih Sjedinjenih Država. Radila je literarno sve do svoje smrti, 13. travnja 1870.[1]

Potaknuta Goetheom[2] dala se Talfija na prevođenje narodnih naših pjesama. Pomagali su joj pri tom poslu Vuk, a osobito Kopitar, koji je cijeli njezin rukopis pregledao te ju je upozorio na nedostatke svake ruke.[3]

6. listopada 1824. poslala je Talfija Kopitaru na ocjenu rukopis prvoga sveska pa veli, da joj je još prije šest i po mjeseci (dakle oko sredine ožujka iste godine) bio srpski jezik još posve nepoznat („völlig fremd“)[4]. U predgovoru izdanja od godine 1853. (svezak I. str. XXXVIII.) veli ona, da je sve pjesme prevela iz originala; austrijski su joj Srbi šiljali doduše — osobito iz početka — točne prijevode pojedinih pjesama[5], no ona bi ih sve, prije nego će ih upotrijebiti, riječ po riječ isporedila s izvornikom. Iz svega se toga razbira, s kolikom se ljubavlju i savjesnošću ona dala na svoj posao; a ne valja pri tome ni to zaboraviti, da su u ono doba pomagala za izučavanje našega jezika bila još vrlo manjkava.

---

[1] Isp. o njoj: Allgemeine deutsche Biographie, sv. 28. (Leipzig 1889.) str. 724. i d., gdje se za podrobni njezin životopis upućuje na „Beilage zur Augsburger Allgemeinen Zeitung“ od 9. i 10. lipnja 1870. Isp. sada i u Curčina na str. 131. i d., gdje su i druge radnje zabilježene.

[2] Vidi n. pr. pismo njezino Kopitaru od 6. listopada 1824. (U Miklošića str. 467.). O Goetheu i Talfiji isp. u Curčina na str. 130. i d.

[3] To izlazi gotovo iz svakoga od njezinih pisama Kopitaru od godine 1824.—1826. Isp. osobito pisma od 6. siječnja 1825. i od 21. veljače 1826. (U Miklošića str. 469. i d. i 474. i d.).

[4] U Miklošića str 467.

[5] Vidi također pismo Talfijino Kopitaru od 6. listopada 1824. i od 2. lipnja 1825. (U Miklošića str. 469. i 473.).

Digitized by Google

Prvi je svezak njezinoga prijevoda izišao godine 1825., a drugi 1826. pod naslovom: „Volkslieder der Serben metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvj. Halle, in der Rengerschen Buchhandlung". Pod istim naslovom[1] izađe djelo godine 1835. kao „zweite Auflage. Halle u. Leipzig in der Renger'schen Buchhandlung. (Fr. Volckmar)". No tu je nov samo naslovni list, koji je prilijepljen pred stari, godine 1825/6. štampani tekst (t. zv. Titelauflage). Da to nije novi, nepromijenjeni otisak prvoga izdanja, vidi se već i odatle, što su n. pr i pogrješke i popisi pogrješaka posve nepromijenjeni. Pravo novo izdanje izišlo je godine 1853. u Leipzigu kod F. A. Brockhausa (pod naslovom od god. 1835.) kao „Neue umgearbeitete und vermehrte Auflage", opet u dva sveska.

A sada da ogledamo, čime se ovo, upravo drugo izdanje razlikuje od prvoga![2] No kako već ni obadva sveska prvoga izdanja nisu obrađena skroz po istim načelima, za to ćemo prije ogledati prvo izdanje. Drugi svezak toga izdanja dotjeraniji je od prvoga. Sve pjesme drugoga sveska — izuzevši dvije male — prevela je Talfija u mjerilu originala, dok je u prvome svesku postupak u tom pogledu nešto slobodniji (o metru njezinih prijevoda govorit ću kasnije opširnije). Obrađujući prvi svezak mislila je ona, da joj treba „die dem Deutschen wenig vertrauten slavischen Namen ihm mundrecht machen" (predgovor k 2. svesku, str. VII.; isp. i pismo njezino Kopitaru od 6. listopada 1824.; u Miklošića str. 467.) pa naglašuje naša imena onako, kako se Nijemcu čini prirodnije. No u 2. svesku pazila je ona više na to, da ih naglašuje onako, kako ih mi naglašujemo; pri tome ona s pravom ističe, da je u nas, gdje se pjesma p j e v a, slobodno naglašivati „Milica, Jelica" i t. d., no za prijevode ne vrijedi ta polakšica, jer su oni za č i t a n j e. Tu dakle treba ta imena naglašivati onako, kako ih mi u prozi naglašujemo.

U prvome svesku čitamo „Militza" (str. 3. četiri puta; str. 4.; str. 46. pet puta i t. d.), a u drugome pravilno „Militza" (str. 187. i 189. dva put, str. 190., 191. i 193. i t. d.); tako isto u prvome svesku „Hajkuna" ili „Haikuna" (str. 152., 153., 166. i 167. i t. d.), a u drugome „Hajkuna" (str. 151. i 154. i d.); isp. dalje u

[1] Samo je ovdje iza „Serben" točka, a iduća je riječ uslijed toga velikim početnim slovom napisana.

[2] Budući da je Talfija najznamenitija prevoditeljica narodnih naših pjesama, govorit ću o njoj podrobnije nego o drugima.

Digitized by Google

prvome „Prilip“ (str. 177., 188., 196. i 203. i d.), a u drugome „Prilip“ (str. 222., 234. i 237.; ali tako jedan put već i u 1. izd. na str. 203.; pridjev naglašuje Talfija „Priliper“ i u prvome (str. 188. i 196.) i u drugome (str. 234.) svesku; u prvome svesku „Prisren“ (str. 176. tri put), a u drugome „Prisren“ (str. 201.); isp. još u prvome svesku „Ljubowitsch“ (str. 165. dva put), a u drugome „Ljubowitsch“ (str. 137. i 138. dva put, 139. dva put, i dalje).

No ima još dosta imena, koja su i u 2. svesku pogrješno naglašena, n. pr. „Udbinja“ u sv. 1. str. 152. dva put, 166., 167., 168., u sv. 2. str. 145. dva put, 148. 149. i dalje.

Konačno ću još spomenuti, da Talfija u 1. svesku uvijek kaže „Königsohn Marko“ (n. pr. str. 193., 195., 197., 203., 215.) ili „König(s)sprosse Marko“ (str. 182., 186., 189. dva put), a u 2. svesku „Marko Kraljewitsch“ (n. pr. str. 201., 212., 219., 223., 224., 225).

Mnogo su brojnije i znatnije promjene, što ih je Talfija provela u 2. izdanju (g. 1853.). Na mnogo je mjesta popravljala i mijenjala, da joj prijevod bude točniji i da se ljepše priljubi originalu. Evo primjera: „Brazdu brazdi“ (Vuk, bečko izdanje[1], knjiga I., br. 453.) prevodi Talfija g. 1825. „grub die Furche“ (izd. I., sv. 1., str. 14.), a g. 1853. „furcht die Furche“ (izd. II., sv. 2., str. 33.); ili „gorica listom listala“ (Vuk I, br. 298) = „schmückte mit Laub sich“ (izd. I, sv. 1, str. 20), a kasnije „laubte mit Laub sich“ (II, 2, str. 39); „jade jadikuje“ (Vuk I, br. 370.) = „stöhnt es Klag' und Seufzer“ (I, 1, str. 12), a u drugom izdanju uzima Talfija glagol od iste osnove, od kojeg je glavni objekt (Klage), „Seufzer“ kao odviše samostalan dodatak ispušta, a da stih ispuni, umeće epitet „schwer“: „klagt' es schwere Klage“ (II, 2, str. 32); ovako je prijevod mnogo bliži originalu, nego je bio u prvom izdanju. „S večer' sjala sjajna mjesečina“ (Vuk I, br. 612) = „Leuchtend glänzt der stille Mond am Abend“ (I, 1, str. 21) — „Leuchtend leuchtete der Mond am Abend“ (II, 2, str. 40). „De-

[1] U 2. izdanju sv. I, str. XIV. veli Talfija, da se njezini prijevodi od g. 1825. i 1826. drže lajpciškoga, a ovi od g. 1853. bečkoga izdanja. Kako je drugo izdanje njezinih prijevoda i opsežnije i dotjeranije od prvoga te sadržava konačnu redakciju njezina rada, opravdano je, da citiram Vuka po b e č k o m e izdanju, kojega se ona ovdje držala, a na pređašnja ću se izdanja naših pjesama obazreti samo ondje, gdje bude od potrebe.

Digitized by Google

vojka je lice umivala, Umivajuć' licu besedila" (Vuk I, br. 396) = „Wäscht ihr schönes Angesicht das Mädchen, Und sie spricht. die holden Wangen netzend" (I, 1, str. 9) — „Wäscht ihr schönes Angesicht das Mädchen, Und das schöne Antlitz waschend, spricht sie" (II, 2, str. 29); ono značajno ponavljanje glagola „umivati" lijepo je Talfija u drugom izdanju provela; s metričkih razloga nije mogla ponavljati u drugom retku riječ „Angesicht", već uzima sinonim „Antlitz". Isp. i ovaj primjer: „Ranila ih dok ih odranila" (Vuk II, br. 9, stih 3.) = „Alle hat genährt sie und erzogen" (I, 1, str. 160) — „Und erzog und auferzog sie Alle" (II, 1, str. 295).

I na ovim se mjestima u drugom izdanju držala Talfija točnije originala nego u prvom: „Ne zovem ga: Odi k meni, sine; Već ga zovem: Odi k meni, dragi" (I, br. 564) = „Nicht „„mein Söhnchen"", ruf' ich meinen Knaben, Rufe stets „„mein Lieber!"" dein gedenkend" (I, 1, str. 25), a u drugom izdanju mnogo točnije i ljepše: „Rufe nicht ihn: Komm zu mir, mein Söhnchen! Rufe stets ihn: Komm zu mir, mein Lieber!" (II, 2, str. 45).

Koliko je drugo izdanje točnije i dotjeranije od prvoga, lijepo se razbira iz pjesme, što ću je sada spomenuti; malo je stihova, koji su u drugom izdanju ostali nepromijenjeni, za to priopćujem cijelu pjesmu:

Vuk I, br. 368:

Umre Konda jedini u majke,
Žao majci Kondu zakopati,
Zakopati daleko od dvora,
Već ga nosi u zelenu bašču,
Te ga kopa pod žutu neranču.
Svako ga je jutro oblazila:
„Sine Konda, jel' ti zemlja teška?
„Il' su teške daske javorove?"
Progovara Konda iz zemljice:
„Nije meni, majko, zemlja teška,
„Nit' su teške daske javorove,
„Već su teške kletve devojačke:
„Kad uzdišu, do Boga se čuje;
„Kad zakunu, sva se zemlja trese;
„Kad zaplaču, i Bogu je žao."

Digitized by Google

Talfija I, 1, str. 67:

Konda starb — er, seiner Mutter Einz'ger!
Weint die Mutter; will ihn fern vom Hofe,
Fern von ihrem Hofe nicht bestatten,
Trägt ihn in des Hauses grünen Garten,
Unter goldne Pomeranzenbäume;
Dorten liegt in tiefer Gruft der Knabe.
Und sie schleicht zu ihm jedweden Morgen,
Schaurig haucht's und säuselt's auf der Stätte:
„Sprich, Sohn Konda, drückt Dich wohl die Erde?
Stöhnst Du um den Druck der Ahornbretter?“
Horch! da haucht es aus der Tiefe leise:
„Nicht die Erd' ist's, die mich drückt, o Mutter,
Nicht die Ahornbretter meiner Wohnung —
Was mich quält, der Schmerz ist's der Geliebten!
Wenn sie seufzt, so bangt der Seel' im Himmel;
Aber wenn sie sich verschwört, verzweifelnd,
Bebt die Erde und der Leib erzittert.“

Talfija II, 2, str. 84:

Konda starb — er, seiner Mutter Einz'ger!
Leid der Mutter thut's, ihn zu bestatten,
Fern von ihrem Hof ihn zu bestatten;
Trägt ihn in des Hauses grünen Garten,
Unter goldne Pomeranzenbäume.
Und sie schleicht zu ihm jedweden Morgen:
„Sprich, Sohn Konda, drückt dich wol die Erde?
Oder drücken dich die Ahornbretter?“
Aus der Erde aber spricht es leise:
„Nicht die Erd' ist's, die mich drückt, o Mutter,
Nicht die Ahornbretter meiner Wohnung —
Was mich drückt, das sind der Mädchen Flüche.
Grämen sie sich, so dringt's auf zum Himmel;
Seufzen sie, so dröhnt die ganze Erde;
Weinen sie, so muss es Gott erbarmen.“

Razlika među prvim i drugim prijevodom vidi se iz teksta; samo bih na to upozorio, da je Talfija prvi put „zakleti“ zamijenila sa „zakleti se“ = „einen Eid ablegen, sich verschwören“; drugi put shvatila je original dobro, samo mjesto jakoga izraza „den

Digitized by Google

Fluch anheben“ (Rj.) ili „fluchen“ uzima mnogo slabiji „seufzen“. Kasnije ćemo naći još dosta takovih primjera, gdje ona jake izraze originala u prijevodu zamjenjuje blažima.

Koliko je Talfija drugo izdanje svoga prijevoda dotjerivala, vidi se i iz ovih primjera: „Dva se draga vrlo milovala“ (Vuk I, br. 341.) = „Herzlich liebten sich eine Knab' und Mädchen“ (I, 1, str. 68.) — „Herzlich liebten sich zwei treue Liebsten“ (II, 2, str. 85); isp. i stih 4. i 5. iste pjesme: „Jedno ljeto niko ih ne znade, Drugo ljeto svatko ih saznade“ = „Wohl ein Jahr war's, dass es Niemand wusste, Aber allbekannt wurd' es im zweiten;“ u drugom je izdanju prijevod točniji, makar nisu sve osobine originala sačuvane: „Wol ein Jahr war's, dass es Niemand wusste, Doch im zweiten Jahr erfuhr es Jeder.“ Stih 9.: „Dragi dragoj po zv'jezdi poruči“ = „Durch den Stern liess er darauf ihr sagen“ — „Durch den Stern entbot der Liebst' der Liebsten.“ Stih 18—22.: „Malo vreme za tim postajalo, Više dragog zelen bor izraste, A viš' drage rumena ružica; Pa se vije ruža oko bora, Kao svila oko kite smilja.“ = „Wenig Monden, und des Liebsten Grabe, Sieh! entsprosste eine grüne Kiefer; Und des Liebchens eine rothe Rose. Um die Kiefer windet sich die Rose, Wie die Seide um den Strauss sich windet“; u drugom izdanju glasi prijevod ovako: „Wenig Monden waren erst vergangen, Ueber'm Liebsten sprosste eine Kiefer, Ueber'm Liebchen eine rothe Rose; Und die Rose wand sich um die Kiefer, Wie die Seide um den Strauss sich windet.“ — Vuk I, br. 311: „Snijeg pade o Đurđevu danu, Ne može ga tica preletjeti“ prevodi Talfija prvi put ovako: „Fiel der Schnee am St. Georgentage, Hielt sich nicht das Vöglein in den Lüften“ (I, 1, str. 60.), a drugi put točnije i bolje: „Fiel der Schnee am Sanct-Georgentage, Kann das Vöglein nicht darüber fliegen“ (II, 2, str. 81). — „Đul djevojka pod đulom zaspala, Đul se kruni, te djevojku budi, Djevojka je đulu govorila“ (Vuk I, br. 392) = „Unter Rosen schläft das Mädchen Rose, Eine Rose fällt und weckt die Rose (!) Spricht das Mädchen da zur Blume Rose“ (I, 2, str. 22.); no „krúniti se“ i „fallen“ nije isto, za to Talfija drugi put prevodi 2. i 3. stih ovako: „Rose fällt entblättert auf das Mädchen. Spricht erweckt das Mädchen da zur Rose“ (II, 2, str. 118). Sada je „kruniti se“ dobro prevedeno sa „entblättert fallen;“ a kako ono „wecken“ sada nije više stalo u drugi stih, prenijela je Talfija u treći, iz kojeg je izbacila „Blume;“ ovu je ona riječ prvi put slobodno dodala, jer je trebala dva sloga, da ispuni stih.

Digitized by Google

„Ne dam sina do proljeća, ... Ne dam kćeri do jeseni“ (I, br. 608) prevela je Talfija prvi put pogrješno: „Gebe nicht den Sohn *im* Frühling; . . . . . Geb' die Tochter nicht *im* Herbste!“ (I, 2, str. 83), no drugi put dobro „*vor'm* Frühling“ i „*vor'm* Herbste“ (II, 2, str. 181.). — „Po bostanu i po đulistanu“ (I, br. 533) = „Im Melonengarten unter Nelken“ (I, 1, str. 32.); u drugom je izdanju „đulistan“ dobro prevedeno sa „Rosengarten“ (II, 2, str. 51.). — „Pobratim“ (Vuk I, br. 544, stih 5.) prevodi Talfija prvi put naprosto sa „Freund“ (I, 1, str. 40.), a u drugom izdanju lijepo sa „Bundesbruder“ (II, 2, str. 59.); no u 14. stihu iste pjesme ostalo je i u drugom izdanju „Freund.“ Još ću spomenuti, da Talfija (I, 1. str. 153.) „pobratim“ prevodi sa „der neue Bruder“, a u drugom izdanju sa „Bundesbruder“ (II, 2, str. 282.). — „Tiho“ u svezi „tiho govoriti“ ili „tiho besjediti“ prevodi Talfija u prvom izdanju obično sa „flüsternd“ (no „flüstern“ upravo je „šaptati“), a u drugome sa „leise“; n. p. Vuk II, br. 14, stih 97. = Talfija I, 1, str. 142; II, 1, str. 74; Vuk I, br. 599 = Talf. I, 1, str. 3; II, 2, str. 23; Vuk II, br. 56, stih 184. = Talf. I, 1, str. 192; II, 1, str. 160.; no u stihu 212. iste pjesme ostalo je griješkom i u drugom izdanju „flüsternd“; isto je tako ostalo „flüsternd“ II, 2, str. 34. (Vuk I, br. 407 = Talf. I, 1, str. 15).

Na nekoliko se mjesta razlikuje drugo izdanje od prvoga time, da je Talfija drugi put provela srok, kao što je u originalu. Vuk I, br. 397: „Sjedi moma na *visoko*, Na *visoko*, na *široko*“ = „Sitzt das Mädchen auf der Höhe, Auf der Höhe, in der Weite“ (I, 2, str. 23), a u drugom izdanju: Mädchen sitzt am Berges*hang*, Berges*hang*, breit und *lang*“ (II, 2, str. 119.). — Vuk I, br. 542: „Slavuj ptica mala svakom pokoj *dala*, A meni junaku tri tuge *zadala*“ = „Nacht'gall, kleines Vöglein, Gabest jedem Frieden; Doch mir armen Jüngling Gabst du dreifach Wehe!“ (I, 1, str. 61), a drugi put: „Nacht'gall, kleines Vöglein, Gabest Jedem *Frieden;* Doch mir, Jüngling, hast du Dreifach Weh *beschieden*“ (II, 2, str. 82; isp. i varijantu ispod teksta, gdje je također srok proveden). — Lijep je ovaj primjer:

Vuk I, br. 581. (potpuna pjesma):

Ah što ću, *što ću!*
Ne spavam *noću*,
Srce mi *gori*,
Muka me *mori*,
Umreti oću
Za tobom, dušo.

Digitized by Google

Talf. I, 1, str. 55.	Talf. II, 2, str. 76:
Ach! was beginn' ich!	Ach was beginn' ich!
Schlaf' nicht die Nacht!	Hab' all die *Nacht*
	Weinend durch*wacht.*
Brennt das Herz mir!	Brennt mir das *Herz!*
Tödtet die Qual mich!	Tödtet mich der *Schmerz!*
Sterben will ich	Sterben will ich
Um Dich, o Seele!	Um dich, o Seele!

Prvi je prijevod točan, ali nespretan i nedotjeran, pa daleko zaostaje za originalom, dok je drugi doduše nešto slobodniji, no po duhu bliži originalu. Da je Talfija drugi put iz jednoga stiha napravila dva i da je raspored srokova u nje drukčiji nego u originalu, tomu ne će nitko prigovoriti, tko zna, kako je teško prevoditi — osobito ovakove lirske pjesme — iz jednoga jezika na drugi; glavno je tu pogoditi osobiti kolorit originala, a formalna je strana više ili manje sporedna. Za to će svatko dati prednost drugomu prijevodu, makar je prvi točniji.

Kako je Talfija drugi put nastojala da sačuva u svome prijevodu i neznatnije osobine originala, pokazat ću samo na jednome primjeru. Vuk II, br. 66, stih 33.: „Mejdandžije mloge odlaziše" prevodi ona u prvom izdanju: „Wack're Kämpfer ziehen aus in Menge" (I, 1, str. 225.); no drugi put, da sačuva aliteraciju (*m*ejdandžije *m*loge) veli: „Wack're *M*änner ziehen aus in *M*enge" (II, 1, str. 240). Takovih je primjera dakako vrlo malo i mnogo ima aliteracija i srokova u originalu, kojih u prijevodu nema.

Prije sam spomenuo, da je Talfija već u drugom svesku prvoga izdanja gledala na to, da imena naglašuje onako, kako ih mi naglašujemo. No tamo je tih primjera bilo razmjerno vrlo malo. Tek u drugom je izdanju Talfija ozbiljno nastojala, da taj princip što dosljednije provede; i najviše promjena u drugom izdanju potječe baš odatle. Uslijed drukčijega toga naglaska obično je dakako poredak riječi cijeloga stiha promijenjen; a i druge, sad manje, sad veće promjene stoje s time u savezu. Evo primjera:

„Schön Militza hat gar lange Brauen" (I, 1, str. 3), a u drugom izdanju: „Hat schön Militza gar lange Wimpern" (II, 2, str. 23); tu je podjedno ono pogrješno „Brauen" (= obrve) zamijenjeno kako treba, sa „Wimpern" („U Milice duge trepavice" Vuk I, br. 599). U istoj je pjesmi još četiri puta popravljen u drugom izdanju pogrješni akcenat toga imena. I, 1, str. 46. stoji pet puta

Digitized by Google

„Militza;“ u drugom je izdanju četiri puta popravljeno „Miliza,“ no jedan put ostalo je i tu „Miliza“ (II, 2, str. 65. stih 8.), makar je Talfija drugi put red riječi promijenila. U pjesmi I, 1, str. 253. i d. čitamo jedanaest puta „Militza“; u drugom je izdanju devet puta dobro naglašeno „Miliza“ (II, 1, str. 125. i d.), jedan put se je Talfija pomogla tako, da mjesto „Frau Militza“ (stih 163.) meće „die Frau Zarin“, no u stihu 99. ostalo je i u drugom izdanju „Miliza“. — „Jelitza“ stoji u pjesmi I, 1, str. 160. i d. jedanaest puta, dok u drugom izdanju (II, 1, str. 295. i. d.) svagdje čitamo „Jeliza“. Isp. dalje „Maritza“ (I, 1, str. 218. i d. triput) i „Mariza“ (II, 1, str. 230. i d.); „Jerinitsch“ (I, 1, str. 151. i d. osam puta), a u drugom izdanju svagdje „Jerinitsch“ (II, 2, str. 280. i d.); izrijekom spominjem samo stihove 62. i 63., koji su u prvom izdanju glasili ovako: „Kommt es her, von einem jungen Hauptmann, Einem jungen Hauptmann, Wuk Jerinitsch,“ a u drugom izdanju glase: „Kommt es her, von einem jungen Hauptmann, Von Wuk Jerinitsch, dem jungen Hauptmann“. Sad je doduše ime dobro naglašeno, no nestalo je značajne jedne osobine narodne naše pjesme, da se naime svršetak jednoga stiha ponavlja na početku drugoga. — U prvom izdanju naglašuje Talfija uvijek „Udbinja,“ a u drugome „Udbinja“; n. pr. u pjesmi I, 1, str. 151. i d. triput = II, 2, str. 280. i d.; u pjesmi I, 1, str. 165. i d. triput = II, 2, str. 275. i d.; u pjesmi I, 2, str. 145 i d. jedanaest puta = II, 2, str. 296 i d. Isp. dalje „Kruschewatz“ u pjesmi I, 1, str. 253 i d. triput, a u drugom izdanju „Kruschewaz“ (II, 1, str. 125 i d.); „Urwina“ u pjesmi I, 1, str. 240 i d. triput i „Urwina“ II, 1, str. 254 i d. Takovih je primjera još mnogo.

No ipak je i u drugom izdanju ostalo još dosta imena s pogrješnim naglaskom. Tako n. pr. čitamo i tu: „Lasar“ (II, 2, str. 129. triput; II, 2, str. 340), „Nikola“ (II, 1, str. 59 i d. dvaput; II, 2, str. 171: „Nikolo“ radi sroka sa „Kolo“), „Damjan“ (II, 2, str. 171 dvaput, no u istoj pjesmi četiri puta dobro „Damjan“), „Welimir“ (u pjesmi II, 1, str. 168 i d. trinaest puta), „Ugljescha“ (u pjesmi II, 1, str. 178 i d. dvaput), „Milosch (u pjesmi II, 1, str. 208 i d. dvaput, ali i „Milosch“ triput u istoj pjesmi i drugdje često). „Skadar“ (u pjesmi II, 1, str. 78 i d. triput), „Grahowo“ (u pjesmi II, 2, str. 280 i d. triput), „Gutschewo“ (II, 2, str. 371), „Bojana“ (u pjesmi II, 1, str. 78 i d. jedanaest puta), „Dobrawa (II, 2, str. 340) i t. d.

Digitized by Google

Naprijed na str. 37. upozorio sam na to, da je Talfija već u 2. svesku prvoga izdanja pisala „Marko Kraljevitsch," dok je u 1. svesku bilo „Königsohn Marko" ili „König(s)sprosse Marko". U drugom izdanju popravlja ona svagdje staro „König(s)sprosse" u „Kraljewitsch(e)" (n. pr. I, 1, str. 182. 186. 188. 189. dvaput. 202 i t. d. = II, 1, str. 151. 154. 156. 157. dvaput. 169. i t d.); samo jedan put ostavila je i u drugom izdanju „Königssprosse" (II, 1, str. 163.). Staro „Königsohn", koje je u prvom izdanju stajalo samo u 1. svesku, ostalo je u novom izdanju nepromijenjeno (ali u obliku „Königssohn"); jedan jedini put stoji u drugom izdanju „Kraljewitsche" (II, 1, str. 164.), gdje je u prvom bilo „Königsohn" (I, 1, str. 197.), no i tu nije Talfija mijenjala poradi ove riječi, nego poradi prijelaza konstrukcije iz jednoga stiha u drugi.

Dalja razlika među prvim i drugim izdanjem stoji u tome, da je Talfija neke participe prezenta prvoga izdanja u drugom razvezala, t. j. zamijenila indikativom prezenta ili preterita. Tako n. pr. prvi put čitamo: „Drob erzürnt, *verwünschend,* ruft die Jungfrau" (I, 1, str. 50), a drugi put: „Drob erzürnt, *verwünschet* sie die Jungfrau" (II, 2, str. 68.); ili: „Quälst umsonst Dich, all' Dein Gut *verschwendend*" (I, 1, str. 117,), a u drugom izdanju: „Quälst umsonst dich, all' dein Gut *verschwendst* du" (II, 1, str. 78.); gotovo iste riječi s istom promjenom čitamo u stihu 66. iste pjesme. Isp. dalje: „Und des Simons Ross am Zügel *fassend*" (I, 1, str. 142.) = „Und des Simon's Ross am Zügel *fasst* sie" (II, 1, str. 74.); „Nahm die Mütz' er ab, und tief sich *neigend*" (I, 1, str. 143.) = „Zog die Mütz' er, *neigte* sich zur Erde" (II, 1, str. 74.); „Und sich hurtig in den Sattel *schwingend*" (I, 1, str. 156.) = „Schwangen hurtig sich auf ihre Rosse" (II, 2, str. 285.); „Dann das weisse Zelt zusammen*wickelnd,* Schwingen sie sich auf die guten Rosse, Grad' nach Sebeniko sich *begebend*" (I, 1, str. 159.) = „*Wickeln* dann das weisse Zelt zusammen, Schwingen sich auf ihre guten Rosse, *Reiten* grade drauf nach Sebeniko" (II, 2, str. 287.); „Nieder*sitzend* auf dem seidnen Polster" (I, 1, str. 182.) = „*Sassen* nieder auf dem seidnen Polster" (II, 1, str. 151.); „Dort den schwarzen Wein in Fülle *trinkend* . . . . . Nach der Bulgarei die Rosse *lenkend*" (I, 1, str. 190.) = „*Tranken* dorten schwarzen Weins in Fülle; . . . . . *Lenkten* nach der Bulgarei die Rosse" (II, 1, str. 158). Takovih primjera ima još, ako i ne baš mnogo.

Digitized by Google

Njemački književni jezik rado ima doduše participijalne konstrukcije, no ipak je Talfija dobro uradila, gdje ih je u drugom izdanju razvezala, jer je tako približila prijevod originalu, koji rado ima laku parataktičnu konstrukciju (u originalu gore spomenutih primjera ne stoji I. glagolski prilog ni jedan put). Samo je žaliti, da je i u drugom izdanju ostalo ipak još mnogo participa, gdje je u našoj pjesmi indikativ. Evo nekoliko primjera: „Und sich eilig auf sein Rösslein *schwingend*, Sprengt er . . . .“ (II, 1, str. 75.); „Und sie mit dem rechten Arm *umschlingend*“ (II, 1, str. 83.); „Also die zwei schwarzen Raben *fragend*“ (II, 1, str. 129.); „Nahm den Bart, ins Taschentuch ihn *bergend*. Drauf der Doge, fort die Bader *treibend*, Flüsternd sprach . . . .“ (II, 1, str. 161.); Arm' *ausbreitend*, ins Gesicht sich *küssend*“ (II, 1, str. 191.; isp. i „Arm*ausbreitend*, sich ins Antlitz *küssend*“ II, 1, str. 195.; Ihn *umhalsend*, ihm die Wange *küssend*“ II, 1, str. 297.; „Küssten sich *umarmend* drauf das Antlitz“ II, 1, str. 193. i slično); „All das Dorf *verbrennend* und *verheerend*“ (II, 2, str. 329.); „Weit *bedeckend* Losnizas Gefilde“ (II, 2, str. 360.); „Hoch die seidne Fahne *tragend*“ (II, 2, str. 375.) i t. d.

Sada ću nabrojiti manje gramatičke promjene, koje je Talfija učinila u drugom izdanju svoga prijevoda. Mjesto „Gewande“ (I, 1, str. 188.) meće ona drugi put plural „Gewänder“ (II, 1, str. 155.), koji je danas običniji; no na drugim mjestima ostavlja ona „Gewande“ (II, 1, str. 189. dvaput. 240. 249). I ovdje dakle nije Talfija bila dosljedna u svojim promjenama. — Mjesto pogrješnoga akuzativa sing. „Erdgeschosse“ (I, 1, str. 148.) meće Talfija drugi put kako treba „Erdgeschoss“ (II, 1, str. 280.; no kako je sada riječ kraća za jedan slog, promijenjen je donekle cijeli stih). — U prvom izdanju stoji „Brück'“ (I, 2, str. 45.), a u drugom potpuni oblik „Brücke“ (II, 2, str. 142.); no kako sada stih ima jedan slog previše, možda je ta promjena upravo štamparska pogrješka, premda i drugdje u Talfijinom prijevodu ima prekobrojnih stihova. — I, 2, str. 16. čitamo u natpisu dvaput „Aug'“, a u drugom izdanju „Auge“ (II, 2, str. 108.). Da ne rastavljam, što skupa ide, reći ću odmah sada, da je Talfija u natpisima drugi put uvijek metala neskraćene, potpune oblike; isp. u prvom izdanju „Ackrer“ (I, 2, str. 87.), a u drugom „Ackerer“ (II, 2, str. 185.); zatim „gefangne“ (I, 1, str. 28.) i „gefangene“ (II, 2, str. 48), „Der Ausgebliebne“ (I. 2, str. 57.) i „Der Ausgebliebene“ (II, 2, str. 156.), „eigensinn'gen“ (I, 2, str. 83.) i „eigensinnigen“ (II, 2, str. 181.),

Digitized by Google

„Betrogne“ (I, 2, str. 100.) i „betrogene“ (II, 2, str. 198.). — U deklinaciji imena „Marko“ postupala je Talfija vrlo nedosljedno. Sa članom glasi dativ „dem Marko“ u obadva izdanja (n. pr. I, 2, str. 204. = II, 1, str. 190.; I, 2, str. 217. = II, 1, str. 203.; I, 2, str. 240. = II, 1, str. 227. i t. d.), a akuzativ „den Marko“ (n. pr. I, 2, str. 230. dvaput = II, 1, str. 218. 219.; I, 2. str. 235. = II, 1, str. 224,; I, 1, str. 178. = II, 1, str. 147. i t. d.). No bez člana glasi dativ u obadva izdanja sad „Marko'n“ (I, sv. 1, str. 238. = II, sv. 1, str. 252.; I, 2, str. 237. = II. sv 1, str. 225.), sad „Marko“ (I, 2, 238. = II, 1, 226.); samo jedan put popravlja Talfija dativ „Marko“ (I, 2, str. 204.) u „Marko'n“ (II, 1, str. 191.). Slično je i s akuzativom bez člana. Taj oblik glasi u prvom izizdanju uvijek „Marko“ (I, 1, str. 214. i 238.; I, 2, str. 206., 234. i 236.); i u drugom izdanju glasi on „Marko“ (II, 1, str. 236. i 251.; II, 1, str. 192., 223. i 224.); samo jedan put mijenja ga Talfija u „Mark'on“ (I, 2, str. 229. — II, 1, str. 218.) U drugom se izdanju nalazi još dva put akuzativ „Marko'n“, i to II, 1, str. 164. (u prvom je izdanju I, 1, str. 197. drukčija konstrukcija) i II, 1. str. 178. (ove pjesme nema u prvom izdanju). — Gdje bi adjektiv ili posesivni pronomen u potpunom obliku trebao upravo da ima i u posljednjem i u pretposljednjem slogu *e*, a jedno se od ta dva *e* smije izbaciti, tamo Talfija u prvom izdanju izbacuje ono *e* iz osnove, a u drugom izdanju *e* iz nastavka; n. pr. prvi put „niedrem“ (I, sv. 1, str. 49.), a drugi put „niederm“ (II, 2, str. 68.); isp. dalje „wackren“ (I, 1, str. 93. i 2, str. 314.) i „wackern“ (II, 2, str. 249. i 377.). „theuren“ (I, 1, str 31. i 128. dva put; I, 2, str. 262. i 311,) i „theuern“ (II, 2, str. 50; II, 1, str. 289. dva put; II, 2, str. 327. i 373.), „uns'rem“ (I, 1, str. 234.) i „unserm“ (II, 1, str. 248.), „Euren“ (I, 2, str. 248. i „euern“ (II, 2, str. 314.), „edlen“ (I, 1, str. 16. i 107.) i „edeln“ (II, 2, str. 35. i 261.; na dva sam mjesta [I, 1, str. 84. = II, 2, str. 241. i I, 2, str. 29. = II, 2, str. 126.] našao već u prvom izdanju „edeln“) i t. d. — U prvom je izdanju Talfija mnogo upotrebljavala stariji oblik „zween“ (kao nominativ ili akusativ), a u drugom mjesto njega „zwei“ ili „zweie“ (n. pr. I, 1, str. 61. = II, 2, str. 82.; I, 1, str. 159. = II, 2, str. 288; I, 1, str. 161 = II, 1, str. 296.; I, 1, str. 251. = II, 1, str. 123.); no opet drugdje ostavila je i u drugom izdanju oblik „zween“ (n. pr. I, 1, str. 93. = II, 2, str. 249.; I, 1, str. 95. = II, 2, str. 251.; I, 1, str. 193. = II, 1, str. 161.; I. 1, str. 196. = II, 1, str. 163.; I, 1, str. 226.

Digitized by Google

= II, 1, str. 241.). — U prvom izdanju piše Talfija „frägst“ i „frägt“, a u drugome uvijek „fragst“ i „fragt (ovako, t. j. bez prijeglasa osnovnoga vokala i treba da bude, jer glagol „fragen“ ide po slaboj konjugaciji); n. pr. I, sv. 1, str. 132. = II, sv. 1, str. 293.; I, 1, 221, = II, 1, 233.; I, 1, 232. = II, 1, 246.; I, 1, 260. = II, 1, 131.; I, 2, 101. = II, 2, 199.; I, 2, 233. = II, 1, 221. Da je Talfija bila konsekventna, morala bi bila držeći se pravila promijeniti također „frug“ u „fragte“, no ona upotrebljava i jedan i drugi oblik. — Mjesto „kömmst“ i „kömmt“ (i u kompositima) u prvom izdanju (n. pr. I, sv. 1, str 169., 221. 224.; sv. 2, str. 140. dvaput i d.) piše Talfija drugi put običnije oblike „kommst“ i „kommt“ (II, sv. 2, str. 278; sv. 1, str. 232.; 1, 258.; 2, 291. dva put i d.). — Za čudo je, da Talfija u drugom izdanju svoga prijevoda upotrebljava zastarjelo „fodern“ (n. pr. II, sv. 1, str. 175. i 218.; sv. 2, str. 263.), dok u prvome ima dobro „fordern“ (n. pr. I, 1, str. 108. i 209.), ali i „fodern“ (n. pr. I, 2, str. 229.). — U prvom izdanju slaže Talfija „ausser“ s akusativom (I, 1, str. 31.), a u drugome s dativom (II, 2, str. 50.). No i akusativ je dobar u ovome primjeru, ako se „ausser“ ne uzme kao prijedlog, nego kao veznik. — Uz prijedlog „längs“ stoji u prvom izdanju genitiv (I, 1, str. 5.), a u drugom dativ (II, 2, str. 25.). I jedno i drugo je dobro; no Talfija je drugi put uzela dativ bez sumnje zato, da se ukloni kakofoniji (prvi put glasi stih ovako: „Giengst Du längs des Meeres Strandes“). — Već sam na str. 44. mimogred spomenuo, da u prvom izdanju stoji „Königsohn“, a u drugom „Königssohn“ (evo primjera: I, 1, str. 203. tri put = II, 1, str. 169. i 170. dva put; I, 1, str. 206. i 207. = II, 1, str. 173. dva put; I, 1, str. 209. = II, 1, str. 175.; I. 1, 221. = II, 1, 232.; I, 1, 227. dva put i 228. tri put = II, 1, 242. četiri put i 243 i t. d.). Tako je i kod složenica, kod kojih je prvi dio riječ „Hochzeit“; i tu Talfija umeće drugi put *s*; n. pr. „Hochzeitkleider“ (n. pr. I, 2, str. 3.), a u drugom izdanju „Hochzeitskleider“ (II, 2, str. 96.); „Hochzeitführer (n. pr. I, 2, str. 70. dvaput i 71.) — „Hochzeitsführer“ (II, 2, str. 168. dva put i 169.); „Hochzeitgäste“ (n. pr, I, 1, str. 227., 233., 234. dva put) — „Hochzeitsgäste“ (II, 1. 241., 247., 248. dvaput); no na više sam mjesta našao i u drugom izdanju „Hochzeitgäste“ (II, 1, str. 250. drugi put = I, 1, str. 236.; II, 1, str. 252. = I, 1, str. 238.; u pjesmi II, 1, str. 154. i d. [= I, 1, str. 186. i d.] šest puta i jedan put „Hochzeitzug“. —

Digitized by Google

Neznatnije gramatičke razlike, za koje sam samo jedan ili dva primjera našao, ne ću ni spominjati.

Kao stilističku promjenu iznosim ovo: U prvom izdanju čitamo: „Aber als in's *Z*elt der Türk' getreten" (I, 1, str. 154.), no da ne bude kakofonije, piše Talfija drugi put: „Aber als der Türk' ins Zelt getreten" (II, 2, str. 283.); isp. i onaj na str. 47. spomenuti primjer.

Drugo izdanje Talfijina prijevoda štampano je novijim pravopisom. Spomenut ću samo nekoliko primjera. U prvom izdanju stoji „Getr*aid*'" (I, 2, str. 31. i 33.), u drugom „Getr*eid*'" (II, 2, str. 128. i 130.); isp. dalje „Gr*ä*nze" (n. pr. I, 1, str. 152.) i „Gr*e*nze" (II. 2, str. 281.); „W*itt*wen" (n. pr. I, 2, str. 9.) i „W*i*twen" (II. 2, str. 102.); „Sch*aar*" (n. pr. I, 2, str. 35.) i „Sch*ar*" (II, 2, str. 55.); „g*ieb*" (n. pr. I, 2, str. 9.) i „g*ib*" (II, 2, str. 102.); „wo*hl*" (n. pr. I, 2, str. 16. i „wol" (II, 2, str. 108.); „be*y*m" (n. pr. I, 2, str. 6.) i „be*i*m" (II, 2, str. 99.) i t. d.

Za naše je deseteračke pjesme osobito značajna stanka iza desetoga sloga; svaki stih sačinjava malu neku cjelinu. Na tu se osobinu Talfija u prvom izdanju svoga prijevoda nije uvijek obazirala, pa tako je tamo dosta primjera, gdje misao iz jednoga stiha prelazi u drugi i gdje su dijelovi rečenice, koji tijesno skupa idu, razdijeljeni u dva stiha (to je t. zv. „enjambement"). No u drugom je izdanju Talfija popravila neke primjere prema zakonu narodne naše metrike. Tako čitamo prvi put: „Lieber nach der neuerbauten Herberg' Reitet er und machet dorten Einkehr" (I, 1, str. 231.), a drugi put: „Reitet nach der neuerbauten Herberg', || Machet in der neuen Herberg' Einkehr" (II, 1, str. 245.). Isp. i ove primjere: „Dass ich, dieser Kiefer Rinde || Spaltend, sehe, was darinnen" (I, 1, str. 35.), a drugi put: „Dass ich diese Kiefer spalte, || Dass ich sehe, was darinnen" (II, 2, str. 55.; sad je ujedno nestalo onog participa). „Durch die Erde schlang man in einander || Ihre Hände, grüne Aepfel drinnen" (I, 1, str. 68.) — „Durch die Erd' verschlang man ihre Hände, || Ihre Hände, grüne Aepfel drinnen" (II, 2, str. 85.). „Unterdess in's freie Feld gegangen || Waren Jene; weit ab gieng der Türke" (I, 1, str. 157.) — „Und die Helden zogen drauf ins Freie, || Weit ab in das Feld 'naus ritt der Türke" (II, 2, str. 286.). „Neun der lieben Söhne blühten einstmals || Einer Mutter . . ." (I, 1, str. 160.) — „Neun der lieben Söhn' erzog die Mutter" . . . (II, 1, str. 295.).

Digitized by Google

No nekoliko tih „enjambement"-a ostalo je i u drugom izdanju nepromijenjeno: „Auf dem Amselfelde eine Kirche || Führt er auf..." (izd. I, sv. 1, str. 250. = izd. II. sv. 1, str. 122.); „Auf den grünen Anger wirft er's, während || Wasser er sich mit dem Becher schöpfet" (I, 1, 268 = II, 1, 140); „Von der weissen Feste Sebeniko || Kommt es her . . ." (I, 1, 153 = II, 2, 282); „Sitzen nicht bei Dir, noch mit Dir trinken || Will ich..." (I, 2, 265 = II, 2, 330). Značajno je, da svi spomenuti primjeri, i ispravljeni i neispravljeni, osim jednoga stoje u prvom izdanju u p r v o m svesku. Odatle se vidi, da se Talfija već u drugom svesku prvoga izdanja uklanjala „enjambement"-u. S tim ne stoji u protivurječju to, da je ona u drugome izdanju neke „enjambement"-e prvoga sveska 1. izdanja ostavila nepromijenjene.

U uvodu izdanju od g. 1853. (sv. I. str. XL.) veli Talfija, da je u ovom izdanju htjela točno da provede cezuru iza četvrtoga sloga; no skoro se — veli — uvjerila, da to ne ide svagdje, jer bi morala žrtvovati druge osobine, važnije od ove. Kako ja nisam našao nijednoga primjera, gdje bi u drugom izdanju bio promijenjen stih poradi cezure, bit će, da je Talfija pazila na tu ritmičku osobinu samo u onim pjesmama, koje su drugi put na novo dodane. A tih je priličan broj.

U prvom svesku drugoga izdanja nove su ove pjesme: na str. 63. i d.; 87. i d.; 178. i d.; 183. i d.; 213. i d.; 263. i d.; 270. i d.; dakle sedam ovećih pjesama; a u drugom su svesku nove: na str. 42.; 88. i d.; 90.; 91.; 92.; 93.; 94. i d.; 113.; 114.; 115.; 117.; 125.; 144. i. d.; 186. (prva pjesma); 206. i 216.; dakle šesnaest manjih pjesama, a u oba sveska skupa dvadeset i tri pjesme. Još ću spomenuti, da je u drugom izdanju pjesma: „Tod des Despotensohnes Johannes" (izd. II, sv. 1, str. 272. i d.) prevedena po bečkom izdanju Vukove zbirke (sv. II, br. 91.), dok je prvi put (Talf. izd. I, sv. 1, str. 135. i d.) po Pjesnarici I, str. 103. i d. priopćena kraća versija iste pjesme. Pjesma u izd. I, sv. 1, str. 33. stoji nepromijenjena i u drugom izdanju (II, 2, str. 52.), no na idućoj je strani dodan drugi put i nešto točniji prijevod.

Ako još konačno spomenem, da su pjesme drugi put od česti drukčije poređane nego prvi put (naime tako, da su sada srodne pjesme iz oba sveska došle skupa), rekao sam sve, čime se drugo izdanje razlikuje od prvoga. Promjene i dodaci u drugom su iz-

Digitized by Google

danju tako obilni, da je posve opravdan Talfijin dodatak na naslovnome listu „Neue umgearbeitete und vermehrte Auflage“.

A sada da isporedimo original s Talfijinim prijevodom, i to dakako s drugim izdanjem (g. 1853.), jer ono sadržava ispravljeni konačni tekst.

Kraj sve pomnje, kojom je Talfija prevodila, potkralo joj se nekoliko pogrješaka. Spomenut ću samo najvažnije. „A Nikola (uze) vode i *brodove*“ (Vuk knj. II, br. 1, stih 59.) prevodi Talfija: „Aber Flüss' und *Weiden* nahm Sanct-Niklas“ (sv. 1. str. 57.); no „brôd“ nije „Weide“, već „Furt, vadum“ (ovako protumačeno već u 1. izdanju Vukova rječnika).

U pjesmi II. br. 26. stih 204. govori Gojkovica svome mužu: „No ti *prati* mojoj staroj majci . . .“, a Talfija to prevodi ovako: „*Lass uns gehn* zu meiner alten Mutter!“ (1, str. 84.) No „pratiti“ znači „poslati“ (u 1. izd. rječnika nema toga značenja). Pod kraj iste pjesme dolazi stih: „I tako je (t. j. Gojkovicu) u grad (Skadar) ugradiše,“ a Talfija ga prevodi ovako: „Dieser Weis' erbauten sie (t. j. die Merljawtschewitschen) die Feste (Skadar)“. — „Na ruci mu (t. j. Toplici Milanu) *koprena* od zlata“ (Vuk II, br. 51. stih 104. isp. i d. = „Und am Arme (trug er) eine goldne *Spange*“ (1, str. 137.) No „koprena“ nije „Spange“, već „Schleier“. I u Vukovu je rječniku (I. izd.) krivo značenje: „Art Ringes, annuli genus, (die Sängerin wusste es nicht zu erklären)“. Druga, ali također pogrješna tumačenja navodi Talfija u bilješki na str. 305. — Kraljević Marko jaše u potjeru za vilom Ravijojlom: „Šarac jezdi po sredi planine, *Nigde vile čuti ni videti*“ (Vuk II, br. 38. stih 73. i d.) = „In Gebirges Mitte sprengte Scharaz, *Wo die Wilen ihn nicht sehn noch hören*“ (1, str. 180.). — „I uvati (soko) utvu zlatokrilu, *Pak* s njom *pade* pod zelenu jelu“ (II. br. 70. stih 23. i d.) = „(Der Falke) Fliegt und fängt die goldbeschwingte Ente; *Aber* mit ihr *fällt* auf's Gras er nieder“ (1. str. 235.). No „pasti“ o ptici znači isto što „doći, doletjeti“ (u I. izd. rječnika zabilježeno je samo značenje „fallen, cado“); u tome se značenju nikada ne upotrebljava njem. „fallen“. Da je Talfija „fallen“ uzela u običnom značenju, vidi se i po adversativnoj konjunkciji „aber“ (soko ulovio je doduše utvu, ali je onda — kako T. misli — nemoćan pao). Da Talfija naše „pod zelenu jelu“ prevodi „auf's Gras“, to nije pogrješan, nego slobodan prijevod; takvih ćemo primjera naći u drugom odsjeku dosta. — U istoj pjesmi (stih 91. i d.) pita

Digitized by Google

car Marka: „Što si *mi* se tako razljutio? Da ti nije *nestanulo blaga?*“ a Talfija prevodi: „Was doch hat dich *gegen mich* erzürnet? Was ist dir *Unsel'ges widerfahren?*[1] (str. 238.). Pet stihova dalje: „Pak je (car) Marku *bio* besjedio“ = „*Flüsternd* sprach er zu dem Königssohne“. Prevoditeljica zamijenila je tu „bio“ sa „ti(h)o“. — „(Soko) nađe jelu nasred Sarajeva, A pod jelu *sofru od merdžana*, A pod *sofrom* studenu vodicu, A za *sofrom* Sumbul udovicu“ (Vuk I, br. 437.) = „Findet eine Tann' in Sarajewo, Drunter einen *Born* mit frischem Wasser, An dem *Born* die Witwe Hyacinthe“ (2, str. 27.). No „sòfra“ je „sto, mensa“ (već u I. izd. rječnika), a ne „Born“ (= izvor); „mèrdžân“ („die Korallen“ također već u I. izd. rječnika) nije Talfija nikako prevela, nego je ona dva srednja stiha stegla u jedan (vidi o tom poslije). — Sarajevo govori: „Da je mene voda poplavila, Barem bi mi oprala *sokake*“ (I, br. 673.) = Hätte Wasserflut mich überschwemmet, Meine *Märkte* wären rein gewaschen“ (2, str. 78.). — Ana udovica govori Jovu Mornjakoviću: „. . . Već ti uzmi mene udovicu, Rodiću ti sina *do godine*“; i zbilja: „Rodila mu sina *do godine*“ (I, br. 736.) = „Lieber freie mich, die junge Witwe, Die dir Söhne *jedes Jahr* wird schenken“; i tri retka dalje: „*Jährlich* gab sie einen Sohn ihm“ (2, str. 196. i d.). U istoj je pjesmi pogrješno preveden glagol „poslušati“, koji u snošaju, u kojem stoji („To je Jovo Anu poslušao, Uzeo je za vjernu ljubovcu“), ne znači „lauschen“, kako Talfija prevodi, nego „gehorchen, befolgen“. — Djevojka jadikuje: „Dokle (dragi) dođe, pola noći prođe, Dok *probudi* (t. j. mene), p'jevci zapjevaju“ (I, br. 318.) = „Eh' er kommt, wird halb die Nacht vergehen, Eh' er *aufwacht*, schon die Vöglein singen“ (2. str. 215.). Prevoditeljica je zamijenila „probuditi“ („aufwecken“) sa „probuditi se“ („aufwachen, erwachen“).

Sve su to očevidne pogrješke. U primjerima, što ću ih sada navesti, Talfija je dobro shvatila original, ali ga ne prevodi točno, nego nešto slobodnije i više po smislu. Ja te primjere za to iznosim, da svestrano osvijetlim način njezina prevođenja. — „Crna zemlja ispuca od suše, *U nju živi propadaše ljudi*“ (II, br. 1. stih 73. i d.) = „Von der Trockniss borst die schwarze Erde, *Offnen Mundes Lebende verschlingend*“ (1, str. 57.). — „U tome se mene zadrijema, *Te ja čašu iz ruke ispustih*“ (II, br. 22. stih 39. i d.) = „Während dess befiel mich leis der Schlummer, *Und die Hand liess*

[1] Ovdje je i Grim pogriješio, kad prevodi: „ist dir was unseliges widerfahren“ (vidi naprijed na str. 27.), a Talfija se povela za njim.

Digitized by Google

schlaff den Becher sinken (1, str. 60). — „Sedam kula *groša i dukata*“ (II, br. 23. stih 5. = „Sieben Thürme *voller Gold und Silber*“ (1, str. 61.). — „Kad (kaluđer) otvori *sanduk od olova*, Al' u njemu blaga ne bijaše, *Već u njemu* jedno muško čedo“ (II, br. 14. stih 10. i d.) = „Aber als *im Kloster* er (t. j. der Klosterbruder) es (t. j. das Kistchen) öffnet, *Findet* er darin nicht Geld *verborgen*, *Ihm entgegen lacht* ein junges Knäblein“ (1, str. 71.). — „A *ljepši* je (Nahod Simeun) *od svake đevojke*“ (ibid. stih 84.) = „*Schön und blühend war er wie ein Mädchen*“ (1, str. 74.). — „Sjedi Simo, *pije* rujno vino, Al' ne može gospođa kraljica, *Već sve gleda Nahod-Simeuna*“ (ibid. stih 111. i d.) = Simon sass und *labt'* am goldnen Wein sich; Doch die *schöne* Königin vermocht's nicht, *Ganz vertieft in ihres Gastes Anschaun*“ (1, str. 75.). U opće je Talfija cijelu pjesmu o Nahodu Simeunu prevela nekako slobodnije (isp. još n. pr. str. 75. stih 6. i d. i stih pošljednji; str. 76. stih 1. i 20. i d.) nego li druge pjesme, gdje ovakva tek po smislu prevedena mjesta dolaze samo sporadički. — „Al' (Desimir) ne nađe Stoje i Stojana, *Pa se vrnu Skadru na Bojanu*“ (II, br. 26, stih 49. i d.) = „Nirgends fand er Stojan und Stojana. *Drauf kehrt' er zu seinem Herrn zurücke* (1. str. 80.). Talfija mijenja očevidno za to, jer Skadar još nije ni sazidan. No bolje bi bilo, da je ostavila, kako je u originalu. — U istoj pjesmi i na istoj strani govori vila kralju Vukašinu: „*No cto ste tri brata rođena, U svakoga ima vjerna ljuba*“ (stih 69. i d) = „*Doch vernimm: Ein Jeder von euch Brüdern Hat ein treues Ehgemahl zu Hause*“. — „Pa se *biše i sekoše* s Turci: Sedam paša *biše i ubiše*, Kad osmoga *biti započeše* . . .“ (II, br. 46, stih 52. i d.) = „*Und die Schlacht beginnet* mit den Türken: Sieben Paschen *werfen sie darnieder;* Aber als der achte Pascha *anrückt* . . .“ (1, str. 123.; isti stihovi dolaze na istoj strani još dva put, samo su brojevi drugi). — „A Marko ih (t. j. čauše) *omilova rukom*“ (Vuk II. br. 34. stih 96.) = „Aber Marko *schlug* sie *auf die Schultern*“. (1, str. 148.). Talfija mijenja možda za to, jer joj se milovanje ne čini muževno. — „Kad u jutru jutro osvanulo *I pred crkvom zvona udariše*“ (ibid. stih. 181. i d.) = „Aber als der Morgen morgens anbrach Und *die Glocken nach der Kirche riefen*“ (1, str. 151.). — „Kad to začu Vukašine kralju, Skoči kralju *od zemlje na noge*“ (ibid. stih 212. i d.) = „Wie dies König Wukaschin vernommen, *Mit den Füssen* sprang er *auf die Erde*“ (1, str. 152.). Original je mnogo bolji, jer se iz njega razabira, da je kralj sjedio na zemlji,

Digitized by Google

a u prijevodu mogao bi se shvatiti drugi stih kojekako. — „*To se mene mučno učinilo*“ veli Kraljević Marko (II, br. 64, stih 76.) = „*Da befiel solch Grau'n mich und Entsetzen*“ (1, str. 166.). — Car daje Marku hiljadu dukata pa mu govori: „Naj to tebe, moj posinko Marko, Pak ti *idi*, te se napij vina“ (II, br. 70. stih 106. i d.) = „Nimm dies *Gold*, mein Sohn, *von deinem Herren;* Trinke *auf mein Wohlsein*, *tapfrer* Marko!“ (1, str. 238.). — Djevojka veli: „Sav bi pelen po gori pobrala, Iz njega bi vodu *iscedila*“ (I, br. 396.) = „ . . . Sammelte dort (im Walde) alle Wermuthskräuter, *Brühte sie und machte* draus ein Wasser“ (2, str. 29.; isp. i stih 12.). — „Ja bi Ranka najvolila; Prsten će se razlomiti, Pojas će se poderati, Ali Ranko *moj, moj pak moj*“ (I, br. 447.) = „Ranko wäre mir das Liebste! Wird der Ring in Stücke brechen, Und der Gürtel wird zerreissen — Ranko *wär' und blieb' der Meine*“ (2, str. 41.). — „Al' je zmaju žeđa *dodijala*“ (I. br. 239.) = „Und dem (!) Drachen *überkommt* ein Dürsten“ (2, str. 90.). — Mustaj-beg „*Baci oči* pod jelu zelenu, Al' s' od jele *razasjale* grane; Kada dođe Mustaj-beže Lički, Pjan katana pod jelikom spava“ (III, br. 21, stih 14. i d.) = „*Sieh'! da blitzt es schimmernd durch die Zweige*, Und er naht sich einer grünen Tanne, *Sieht* darunter, Mustaj-Beg von Lika, Einen trunknen Krieger, eingeschlafen“ (2, str. 296.) i t. d.

Nakon ove općene slike o slobodnijem načinu Talfijina prevođenja pokazat ću sada, kako ona u pojedinostima mijenja original.

Vrlo je često u Talfije druga vrsta rečenice nego u originalu. Evo samo nekoliko primjera: „*Kad sjedoše* za stolove zlatne: Uvrh sovre silan car Stjepane . . .“ (II, br. 32. stih 93. i d.) = „Und *sie setzten sich* an goldne Tische, Obenan der mächtige Zar Stephan . . .“ (1, str. 112.). — „*A čuješ li?* Vukašine kralje!“ (II, br. 34. stih 241.) = „König Wukaschin, *vernimm und höre!*“ (I, str. 153.). — „Pod njime (t. j. Jovom) se čardak prolomio, *Te on slomi* svoju desnu ruku“ (I, br. 597.) = „Unter ihm entzwei brach da der Altan, *Dass* im Fall die Rechte *er zerbrochen*“ (2, str. 86.). — Momče govori djevojci: „*Stala si* mi na nogu, I na čizmu crvenu“ (I, br. 264.) = „*Was trittst* du mir auf den Fuss? *Was* auf meine Stiefeln roth?“ (2, str. 222.).

U posljednjem je primjeru promijenila Talfija također glagolsko vrijeme (u nas gore perfekt, a u nje prezent). I takovih je primjera mnogo: „Ode Simo u svoju ćeliju, Pa *uzima* časno jevanđelje, *Čati* Simo, a suze *prosipa*. *Dolazi* mu otac igumane, Pa on

Digitized by Google

pita . . .“ (II, br. 14. stih 46. i d.) = „Und er ging in seine Klosterzelle, *Nahm* zur Hand das heil'ge Evangelium, *Las* darin, und seine Thränen *strömten*. *Kam* der Vater Abt, ihn aufzusuchen, Und es *sprach* . . .“ (1, str. 72.). — Desimir govori kralju Vukašinu: „Ja ne *nađoh* dva slična imena, Ja ne *nađoh* Stoje i Stojana“ (II, br. 26. stih 55. i d.) = „Nirgends *find'* ich die gleichnam'gen Wesen, Nirgends *find'* ich Stojan und Stojana“ (1, str. 80.) — Marko pita vilu: „Za št' *ustreli* pobratima moga? (II, br. 38. stih 90.) = „Was *durchbohrst* du meinen Bundesbruder?“ (1, str. 181.). — „Pa *se vije* ruža oko bora“ (I, br. 341.) = „Und die Rose *wand sich* um die Kiefer“ (2, str. 85.). — Cetinjka djevojka govori junacima: „. . , Već *ću biti* (ljuba) onoga junaka, Koj' naplovi na vodu Cetinju“ (I, br. 738.) = „. . . *Bin* es (t. j. das Liebchen) nur alleinzig jenes Helden, Der mir schwimmet durch den Fluss Zetinja“ (2, str. 202.) i t. d.

Na nekoliko je mjesta u Talfije drugo gramatičko lice nego u originalu. No to je u nje čisto formalna promjena, koja ni najmanje ne utječe na sadržaj dotičnoga mjesta; n. pr. Orlović Pavle govori: „Sestro draga, Kosovko devojko! Koja ti je golema nevolja, Te prevrćeš po krvi junake? Koga *tražiš* po razboju mlada?“ (II, br. 51. stih 32. i d.) = „Liebe Schwester, amselfelder Mädchen! Welches grosse Leid hat dich befallen, Dass du hier im Heldenblute wühlest? Wen doch *sucht* die Jungfrau auf der Wahlstatt?“ (1, str. 135.). — U istoj pjesmi na kraju čitamo: Kosovka djevojka ode „Kukajući iz bijela grla: „„Jao jadna! ude ti *sam* sreće! Da *se*, jadna, za zelen bor *vatim*, I on bi se zelen osušio““ (stih 133. i d.) = „(Das Mädchen) Jammerte aus ihrem weissen Halse: „„Weh, Unsel'ge! Welch Geschick verfolgt *dich! Griffst du*, Arme, nach der grünen Föhre, Schnell vertrocknen würden ihre Blätter““ (1, str. 138). — Uroš govori: „Blago mene! eto moga kuma, Eto kuma, Kraljevića Marka, *On će kazat'* na kome je carstvo“ (II, br. 34. stih 176. i d.) = „Ei, wohl mir! Da kommt mein lieber Pathe! Lieber Pathe, Kraljewitsche Marko, *Sagen wirst du*, wem das Reich gehöre!“ (1, str. 151.). — Marko govori Šarcu: „. . . Te se tuci od jele do jele, K'o *ja Marko* bez mog pobratima“ (II, br. 38. stih 68. i d.) = „. . . Dass von Tanne du (t. j. Scharaz) zu Tanne taumelst, Weil (dakle u njem. i druga vrst rečenice nego u nas) *der Marko* ohne Bundesbruder!“ (1, str. 180.). — „(Djevojka) Sama sebi besedila: „„Jao jadna! lepa ti *sam!* Još da *mi je* zelen venac, Još *bi* (ja) jadna lepša *bila; Ljubila* bi

Digitized by Google

čobanina . . .“ (I, br. 460.) = „(Das Mädchen) Sagte zu sich selbst die Worte: „„Armes Kind, wie *bist* so schön *du! Hättest du* ein grünes Kränzlein, *Wärst du*, Arme, noch viel schöner! *Möchte* (ovdje dakle ipak 1. lice kao u nas) wol den Hirten *lieben* . . .““ (2, str. 49.).

Često je u Talfije promijenjen i gramatički broj. U nas je singular, a u nje plural n. pr. ovdje: Nahod Simeun ljubi igumana „u skut i u *ruku*“ (II, br. 14. stih 165.) = „Küsst' . . . Saum und *Hände*“ (1, str. 76.). — Proiguman Vaso „Čati Marku, što *samrtnu* treba“ (II, br. 74. stih 160.) = „Las dem Marko, was gebührt *den Todten*“ (1, str. 259.). — „Pokrila se (moma) tankom *krpom*“ (I, br. 453.) = „Deckt sich zu mit dünnen *Tüchern*“ (2, str. 33.). — Djevojka kaže, da voli s dragim po gori hoditi, „Neg' s nedragim po *dvoru* šetati“ (I, br. 310) = „. . . Als in *Schlössern* mit dem Ungeliebten . . . . .“ (2, str. 67.). — Mati zakopa sina „pod žutu *neranču*“ (I, br. 368.) = „. . . Unter goldne *Pomeranzenbäume*“ (2, str. 84.). — Obrnuto stoji u nas plural, a u Talfije singular n. pr. ovdje: Sv. Ilija govori sv. Nikoli: „. . . **nijesmo** . . . drijemali, Ni iz *ruku čaša* ispuštali“ (II, br. 22. stih 18. i d.) = „(Wir) pflegten nicht zu schlummern, Noch *den Becher* aus *der Hand* zu schütten“ (1, str. 59.). — Iguman „*Ključe* baci u tiho Dunavo“ (II, br. 14. stih 181.) = „Wirft *den Schlüssel* in die stille Donau“ (1, str. 77.). U našoj pjesmi dolazi još tri puta plural iste imenice, a u Talfije još jedan put singular i dva put plural. — Car „se maši u *džepe svilene*“ (II, br. 70. stih 103.) = „Und in seine *seidne Tasche* greifend . . .“ (1, str. 238.). — „*Mojim rtom* (dadoh) šareno jelenče“ (I, br. 432.) = „*Meinem Windhund* (gab ich) das gefleckte Hirschlein“ (2, str. 28.). I Grim je u svome prijevodu metnuo ovdje sing. (vidi str. 29. ove radnje, gdje je razlog toj promjeni naveden).

Gdje je u originalu deminutiv, tamo ga i Talfija obično ostavlja; no na nekoliko mjesta stoji u Vuka deminutiv, a u Talfije ne; n. pr. „Petar uze *vince* i šenicu“ (Vuk II, br. 1. stih 53.) = „*Wein* und Weizen nahm der heil'ge Petrus“ (1, str. 57.). — „. . . I pod borom *posteljica* mekana“ (I, br. 455.) = „Unter'm Baume war ein weiches *Lager*“ (2, str. 66.). — „Za njom (t. j. djevojkom) bratac *papučice* nosi“ (I, br. 311.) = „Ihre *Schuhe* tragend, folgt ihr Bruder“ (2, str. 81.). — „. . . iz *gorice* vila“ (I, br. 597.) = „Aus dem grünen *Waldgebirg'* die Wila“ (2, str. 86.). — Obrnuto stoji u Talfije dosta često deminutiv, a u Vuka ne;

Digitized by Google

n. pr. „(Iguman) Pazi Sima, kako svoga *sina*“ (II, br. 14. str. 68.) = „Simon liebt' er wie ein eigen *Söhnlein*“ (1, str. 73.). — Gojkovica moli: „Ostavi mi *prozor* na očima“ (II, br. 26. stih 224.) = „Lass ein *Fensterlein* mir an den Augen“ (1, str. 85.; isp. i stihove 213. 218. i 229.). — „Otići ću u *gradinu*“ (I, br. 566.) = „Will ins *Gärtchen* draussen gehen“ (2, str. 57.). — „Na ramenu (pronese dragi) vezenu *maramu*“ (I, br. 365.) = „Auf den Schultern (trug er) ein gesticktes *Tüchlein*“ (2, str. 73.). — „*Usta* medena“ (I, br. 590.) = „Honiglich *Mündlein*“ (2, str. 75.). — „Momče odi, *konja* vodi“ (I, br. 608.) = „Geht ein Knabe, führt ein *Rösslein*“ (2, str. 181.; ispor. u Vuka dem. „momče,“ a u Talfije „Knabe“). — „Osu se nebo *zvezdama* I ravno polje *ovcama*, *Ovcama* nema čobana“ (I, br. 237.) = „Deckt sich der Himmel mit *Sternlein*, Deckt sich die Ebne mit *Schäflein*; Ist ja kein Hirt bei den *Schäflein*“ (2, str. 184.).

Vrlo je često u Talfije red riječi i misli drukčiji nego u Vuka. Evo nekoliko primjera: „Ilija (uze) munje i gromove“ (knj. II, br. 1, stih 55.) = „Nahm Elias Donnerkeil und Blitze“ (sv. 1, str. 57.). — „Tebe (t. j. Simeuna) j' naš'o starac igumane U sanduku vodi pod obalom“ (II, br. 14. stih 43. i d.) = „In der Truhe, am Gestad' der Donau, Hat dich einst der alte Abt gefunden“ (1, str. 72.). U istoj pjesmi na kraju: „Niti gmižu guje i jakrepi“ = „Kriechen nicht Skorpionen drin noch Schlangen“ (1, str. 77.). Već nekoliko stihova prije spominju se u originalu „guje i jakrepi,“ no tamo je Talfija ostavila red nepromijenjen. — Marko govori: „Teško mene i tebe, sokole, Lov loveći s Turci bez Srbalja“ (II, br. 70. stih 48. i d.) = „Wehe mir, und wehe dir, mein Falke! Ohne Serben jagend, mit den Türken“ (1, str. 236.). — Marko odgovara vili: „Ne mislim se sa Šarcem rastati, Dok je moje na ramenu glave“ (II, br. 74. stih 32. i d.) = „Nicht, so lang' mein Haupt auf meinem Rumpfe, Denk' ich von dem Scharaz mich zu trennen!“ (1, str. 255.). — Djevojke govore Milici: „Il' si luda, il' odviše mudra?“, a ona im odvraća: „Nit' sam luda, nit' odviše mudra“ (I, br. 599.) = „Bist du überklug, wie? Oder albern?“ i „Weder bin ich überklug, noch albern“ (2, str. 24.). — Pitaju Sarajevo: „Ili te je vatra pogorela, Ili te je kuga pomorila, Il' Miljacka voda poplavila?“ (I, br. 673.) = „Sage, hat dich Feuersglut verwüstet? Ueberschwemmten dich des Stromes Wogen? Oder hat die Pest dich hingemordet?“ (2, str. 78.). U

Digitized by Google

odgovoru stoji kuga na posljednjem mjestu, pa ju je Talfija za to i u pitanju metnula na kraj.

Veoma su brojni primjeri, gdje je prevoditeljica dodavala po jednu ili više riječi. Ti su dodaci ponajčešće epiteti i adverbi, a takovi su, da bi većinom mogli stajati i u originalu. Samo ih je nekoliko, koji sadržavaju nešta posve samostalno, novo. Glavni su razlog tim dodacima metričke potrebe, rjeđe težnja za jasnoćom. Evo primjera: Sv. Ilija pita sv. Nikolu: „Što se tebe tako zadrijema?“ (Vuk II, br. 22. stih 20.) = „Was doch kommt dir *heute* an, zu schlummern?“ (1, str. 59.). U istoj pjesmi u stihu 29.: „po moru“ = „auf dem *blauen* Meer“ (1, str. 60.). — Nemanjić Sava govori: „Oj Boga vam, gospodo rišćanska! Ne govor'te o mom roditelju“ (II, br. 23. stih 8. i d.) = Gott sei mit euch, *edle* Christenherren! Nicht von meinem Vater sprecht, *dem Sel'gen* (1, str. 61). — „U tavnici vode ne imade“ (II, br. 14, stih 193.) = „*Sieh!* Kein Wasser ist *mehr* im Gefängniss“ (1, str. 77.). — Vukašin govori: „Desimire, moje čedo drago!“ (II, br. 26, stih 27.) = „*Höre*, Dessimir, mein liebes Söhnchen!“ (1, str. 79.). U istoj pjesmi (stih 69. i d.) kaže vila Vukašinu: „No eto ste tri brata rođena, U svakoga ima vjerna ljuba“ (ovaj sam primjer već gore spomenuo) = „Doch *vernimm:* Ein Jeder von euch Brüdern Hat ein treues Ehgemahl *zu Hause*“ (1, str. 80.). U istoj pjesmi se veli o Mrljavčeviću Gojku: „Celiva je (t. j. svoju ljubu) u bijelo lice, Pa on roni suze od očiju“ = „Küsst er *tausend mal* ihr weisses Antlitz, *Heisse* Thränen strömten aus dem Aug' (sing. mjesto našeg plur.) ihm“ (1, str. 83.). — „Mače vojsku Bogdan Juže stari S devet sina devet Jugovića, Kako devet sivi sokolova“ (II, br. 46. stih 47. i d.) = „Vor mit einem *tapfern* Heer rückt Bogdan, Mit den Söhnen, den neun Jugowitschen, *Schnell und kühn*, neun graue Edelfalken“ (1, str. 122. i d.). — Namera je (t. j. Kosovku djevojku) namerila bila . . .“ (II, br. 51, stih 18.) = *Also wandelnd*, führte sie der Zufall . . .“ (1, str. 134.; „wandelnd“ ponavlja Talfija iz stiha 11.). — Čauši „Potegoše pletene kandžije“ (II, br. 34, stih 49.) = „Ziehn *und schwingen* die geflochtnen Peitschen“ (1, str. 146.). U istoj se pjesmi pod kraj (stih 236. i d) kaže: „Tad' se kralje bio pokajao, Te je riječ bio govorio“ = „Da ergriff den König *plötzlich* Reue, Dass *entsetzt* er diese Worte sagte“ (1, str. 153.) — „I odosmo kroz zemlju Arapsku“ (II, br. 64, stih 69.). = „Ritten *Nachts* wir durch das Land der Mohren“ (1, str. 166; u originalu vidi se iz smisla, da je to bilo noću). — Marko se

Digitized by Google

prijeti Šarcu: „Oba ću ti oka izvaditi“ (II, br. 38. stih 65.) = „*Aus der Stirn* reiss' ich dir beide Augen“ (1, str. 180.). — „Vrlo mu (t. j. sokolu) se teško učinilo“ (II, br. 70. stih 26.) = „Schwer fällt ihm es *und ganz unerträglich*“ (1, str. 236.), a nekoliko se stihova dalje kaže slično o Muratu: „Vrlo mu se žao učinilo“ = „Weh' that ihm es *und der Zorn ergriff ihn*“. Pod kraj iste pjesme (stih 108. i d.) stoji: „Marko uze hiljadu dukata, I otide s careva divana“ = „Marko nahm den Beutel Goldes *schweigend*, Und verliess den Divan *auf der Stelle*. — Marko „Sabljom Šarcu osiječe glavu“ (II, br. 74, stih 75.) = „Hieb dem Scharaz *Eines Streichs* (= jednim udarcem) das Haupt ab“ (1, str. 256.) — „Troji su je (t. j. kćer Jerine) prosci zaprosili“ (II, br. 80, stih 10.) = „Werben drei der *angeseh'nen* Freier“ (1, str. 270.). — Milica gleda „preda se u zelenu travu“ (I, br. 599.) = „Sah ins grüne Gras, *so wie sie pflegte*“ (2, str. 23.). — „Tavnica mu (t. j. dragomu) moja nedra bila!“ (I, br. 533.) = „*Eng* Gefängniss sei dem Freund mein Busen!“ (2, str. 51.). — „A gdi ti je tvoja majka?“ „„Eno mi je u gradini““ (I, br. 590) = „*Sage*, wo ist deine Mutter?“ „„Dorten *siehst du* sie im Garten““ (2, str. 75.). — Majka „nosi (sina) u zelenu bašču“(I, br. 368) = „Trägt ihn *in des Hauses* grünen Garten“ (2, str. 84). — „Dunuo je vijar vetar ladan“ (I, br. 513) = „Blies ein kühler Wirbelwind *vom Meere*“ (2, str. 136). — „Boga moli ljepota đevojka“ (I, br. 588) = „*Sinnt und* bittet Gott das schöne Mädchen“ (2, str. 204). — „Jer ne gledaš ono momče, Što po vas dan knjigu piše?“ (I, br. 616) = „Warum liebst du nicht den Knaben, Der den Tag durch schreibt *und liest?*“ (2, str. 216).

Konačno treba da spomenem, da je na nekoliko mjesta Talfija samostalno dodavala cijele stihove. Tako ona u sv. 1, str. 71. (Vuk knj. II. br. 14.) pripovijeda, kako je iguman otvorio sanduk i našao Nahoda Simeuna pa onda dodaje: „*Neben ihm* (lagen ili slično) *die heil'gen Evangelien*“. Ni u jednom izdanju Vukove zbirke nema toga stiha; no Talfija ga je dodala, da bude jasnije, kako je poslije kraljica mogla po jevanđelju da prepozna svoga sina. — I ovaj je stih Talfija slobodno dodala: Das Letztgeborne „*War die Jeliza, die liebe Tochter*“ (1, str. 295.). U Vuka (II, br. 9.) spominje se tek u stihu 24. „sestrica Jelica“, a budući da se to Talfiji prekasno učinilo, kaže joj ime već u 3. stihu pjesme. — U sv. 1. str. 236. dodala je prevoditeljica ova četiri stiha: „*Drauf erhoben schnell sich die Begleiter, Ritten fort und liessen Marko einsam*·

Digitized by Google

Marko aber, den Verband vollendend, Bleibt und weilt im grünen Waldgebirge". Ovaj je dodatak zališan, jer sve, što je ovdje rečeno, razabira se i iz originala (Vuk II, br. 70), osobito iz stiha 41. i 42., koje je Talfija ispustila (vidi o tome str. 60. ove radnje). — Još bih upozorio na to, da je Talfija u prvom izdanju u sv. 1, str. 57. bila slobodno dodala jasnoće radi ovaj stih: „*Leisen Tons entgegnet Sarajewo*"; no u drugom ga je izdanju (2, str. 78) ispustila, jer ga i u originalu (lajpciško izd. I, br. 376. bečko I, br. 673) nema. Isp. također str. 38. ove radnje, gdje se vidi, da je Talfija u prijevodu Vukove pjesme I, br. 368. prvi put dodala dva stiha, no u drugom ih izdanju ispustila.

Nešto su rjeđi primjeri, gdje je Talfija po jednu riječ originala ispuštala. Kako je ona dodavala, tako je i ispuštala najradije epitete i adverbe, i to gotovo uvijek s metričkih razloga. N. pr. „Utri suze od *bijela* lica" (Vuk II, br. 1) = „Trockne deine Thränen von den Wangen" (1, str. 56). — „Postavljeni od zlata stolovi, *Svi* se sveci redom posadili" (II, br. 22. stih 4. i d.) = „Stehn von Golde Tische aufgestellet, Woran Heil'ge sitzen nach der Reihe" (1, str. 59.). — „Grad gradila tri brata *rođena*" (II, br. 26. stih 1.) = „Eine Fest' erbauten die drei Brüder" (1, str. 78.). — „Njemu (t. j. caru Stjepanu) veli *vjeran* sluga Lazo" (II, br. 32. stih 15.) = „Ihm erwiderte der Diener Laso" (1, str. 109). U istoj pjesmi pitaju Juga Bogdana sinovi: „Što ne piješ *zlatnu* kupu vina?" (stih 123.) = „Warum trinkest du nicht aus dem Becher?" (1, str. 113; s t v a r n o ne smeta, da je Talfija pridjev „zlatan" ostavila nepreveden, jer ona u predašnjim stihovima nekoliko puta spominje „den goldnen Becher"). — Majka pita Marka: „. . . Il' si *teško* Bogu zgriješio?" (II, br. 64, stih 4.) = „Hast du etwa dich vor Gott verstündigt?" (1, str. 164). U istoj pjesmi (stih 28.) kaže Marko: „Kralj me baci *na dno* u tavnicu" = „Und der König warf mich ins Gefängniss" (1, str. 165). — „*Britku* sablju prebi (Marko) na četvero" (II, br. 74. stih 82.) = „In vier Stücke brach er dann den Säbel" (1, str. 256; no pet stihova dalje Talfija točno prevodi i kaže „den scharfen Säbel"). — „Ne mogoh joj oči sagledati, *Crne* oči ni bijelo lice" (I, br. 599) = „Konnt' ihr nicht ins schöne Auge schauen, Nicht ins Auge, noch ins weisse Antlitz" (2, str. 23). Šteta je, da je u Talfijinu prijevodu nestalo lijepoga onog kontrasta: *crne* oči — *bijelo* lice, a mogla ga je zadržati donekle barem tako, da je u prvom stihu mjesto „shön" rekla „schwarz", no i to bi još uvijek daleko zaostajalo za originalom. —

Digitized by Google

„Zejna majci *tijo* odgovara“ (I, br. 533) = „Aber sie erwiderte der Mutter“ (2, str. 51). — „Konj *zelenko* rosnu travu pase“ (I, br. 310) = „Rösslein grast auf thauig grüner Weide“ (2, str. 67); po ovome bi se prijevodu moglo i to misliti, da Talfija nije znala, što je „zelenko“, nego da je tu riječ shvatila kao atribut travi. — „*Mlad* se Jovo po čardaku šeće“ (I, br. 597) = „Auf dem Altan wandelte Johannes“ (2, str. 86); u istoj su pjesmi još dva primjera: „*Brzo* mu se ljekarica nađe“ = „Fand sich eine Ärztin für den Jüngling“ (ovdje je Talfija izrazom „Jüngling“ vrlo spretno popravila, da je u prvom stihu (vidi gore) s metričkih razloga ostavila „mlad“ neprevedeno) i „Ne dam, *Bogme*, mog bisera b'jela“ = „Nein, ich gebe nicht die weissen Perlen“. — Djevojka govori suncu: „*Jarko* sunce, lepša sam od tebe“ (I, br. 416) = „Bin doch schöner noch als du, o Sonne!“ (2, str. 105).

Nekoliko je puta ispuštala Talfija cijele stihove. Tako u pjesmi II, br. 70. Vukove zbirke nije preveden stih 14.: „*Soko pade na jelu zelenu*“ (Talf. sv. 1, str. 235); nijesu prevedeni ni stihovi 41. i 42.: „*Pa obrnu kroz goru zelenu Sa svojijeh dvanaest delija*“, no smisao je njihov upotrebljen za ona četiri stiha, za koje sam već na strani 59. rekao, da su od Talfije dodani; konačno nije preveden ni stih 95. iste pjesme: „*Kad je care saslušao Marka*“, valjada za to, jer se Talfiji ovaj stih u snošaju, u kojem stoji, činio zališan. S istoga razloga nije ona prevela u pjesmi II, br. 74. Vukove zbirke stih 65.: „*A kad Marko lice ogledao*“ (Talf. 1, 256.). — Ova dva stiha: „A pod jelu (nađe soko) sofru od merdžana, A pod sofrom studenu vodicu“ (I, br. 437) prevela je Talfija jednim: „Drunter (t. j. unter der Tanne findet der Falke) einen Born mit frischem Wasser“ (2, str. 27; već sam gore na str. 51. upozorio na to, da „sofra“ nije „Born“, a „merdžan“ da nije nikako prevedeno). — Majka zove kćer: „Odi, Zejno, večer' večerati, *Večerati šećerli baklavu*“ (I, br. 533); ovaj drugi stih Talfija ne prevodi, makar je već u 1. izdanju rječnika mogla naći, što je „baklàva“ („eine Art pita, Kuchen, placentae genus“). — U pjesmi I, br. 566 Vukove zbirke nije preveden pretposljednji stih: „*Ustaj, ago, ustaj, drago!*“; uslijed toga nema Talfijin prijevod (2, str. 57) onoga, tako reći, turskoga kolorita, već dobiva neki općeniji karakter. — U pjesmici I, br. 237 (Vuk) nije preveden stih: „*Ovce ti za lug zadoše*“ (Talf. 2, str. 184). — Konačno ću spomenuti, da u prvom izdanju Talfijina prijevoda (1, str. 34) nije preveden stih: „*Baš k'o grlo đevojačko*“ (Vuk I, br. 300; u lajpciškom izdanju knj. I.

Digitized by Google

br. 107.); no ta je pometnja popravljena u drugom izdanju, gdje je stih preveden ovako: „Wie aus einer Mädchenkehle“ (2, str. 54). — Djevojka govori: „*Za mlinara ne bi* (dala) *ni dinara*“ (Vuk I, br. 426; u lajpciškom izd. I, br. 207). Toga stiha Talfija prvi put ne prevodi, a motivira to u bilješki ovako: „(es ist das) ein Gedanke, der offenbar entweder eine locale Beziehung hat, oder nur durch den Reim herbeigeführt ist, und weil er in dieser Form unübersetzbar schien, lieber ganz wegbleiben musste;“ no u drugom ga je ona izdanju pridržala: „Für den Müller gäb' ich keinen Heller“ (2, str. 108).

Gdjekoji je put ispustila Talfija ime. Tako pitaju Sarajevo: „. . . Il' (te je) *Miljacka* voda poplavila?“ (I, br. 673), a naša prevoditeljica kaže: „Ueberschwemmten dich des Stromes Wogen?“ (2, str. 78.). — „Pod njim (t. j. drvetom) spava Mehmed-aga s *Fatom* djevojkom“ (I, br. 622) = „Unter ihm schläft Mehmed Aga Mit der Geliebten“ (2, str. 113). Isp. i ovaj primjer: „Njoj (t. j. djevojci, koja je zaspala) dolazi mlado momče iz *Novog sada* (I, br. 363) = „Kam des Wegs ein junger Knabe“ (2, str. 62). Ovdje je lokalna oznaka možda za to ispuštena, da pjesma dobije općeniji karakter. — Dva put je u prijevodu drugo ime nego u originalu: U Vuka I, br. 533 zove se djevojka „*Zejna*“, a u Talfije 2, str. 51 „*Smilja*“ (u bilješki veli prevoditeljica: „(es) ward der im Deutschen passendere (Name) gewählt“). — Mlađi brat „Ulovio *Sosu zlatokosu*“ (I, br. 435; i u posljednjem stihu: „*Sosa zlatokosa*“), a Talfija veli obadva puta: „. . . *Mara* mit dem goldnen *Haare*“ (2, str. 177.), pa je tako donekle sačuvala asonancu, koja je u originalu. — U pjesmi 2, str. 65. ostavila je Talfija imena, koja su bila u „Pjesnarici“ (svezak I, str. 31. i d.), naime „Ranko“ i „Milica“, dok u lajpciškom (I, br. 98.) i bečkom (I, br. 287.) izdanju stoji „Jovo“ i „Marija“.

Na nekoliko mjesta Talfija od stidnoće ispušta ili mijenja riječi originala. Tako kraljica govori Simeunu: „„Skidaj ruho, neznana katano! Valja tebe noćiti s kraljicom I obljubit' Budimsku kraljicu““. Simeuna vino prevarilo, Ruho skide, leže sa kraljicom, Te kraljici obljubio lice“ (II, br. 14. slih 116. i d.) = „„Bleibe bei mir, unbekannter Reiter! Würdig bist du einer Fürstin Liebe, Würdig eine Königin zu küssen!““ Findling Simon, den der Wein berauschte, That, wie ihm die Königin geboten, Liebend ihre schönen Wangen küssend“ (1, str. 75.). Nešto dalje opet kraljica govori Simeunu: „(U zao čas) noćio s gospođom kraljicom I kraljici

Digitized by Google

obljubio lice! Ti si svoju obljubio majku!“ = „Als du mit der Königin gekoset, Und das Angesicht der Herrin küsstest, Kos'test du mit deiner eig'nen Mutter!“ (1, str. 76). — „Ode svaki s *ljubom* u ložnicu“ (II, br. 26. stih 100.) = „Ging ein Jeder nach dem Schlafgemache“ (1. str. 81.). — „Kako (djevojka) kome (junaku) čašu dodavaše, Svaki joj se u nedra mašaše“ (I, br. 424.) = „Und wie Jedem sie den Becher reichet, Will im Rausch ein Jeder sie umarmen“ (2, str. 35.). Isp. također: „Kako (djevojka) kome čašu dodavaše, On s' ne maša za 'nu čašu vina, Već se maša ruke i njedara“ (I, br. 738) = „Wie sie Jedem dar den Becher reichet, Streckt die Hand nicht aus er nach dem Becher, Will im Rausch ein Jeder sie umarmen“ (2, str. 202). — „Treći (momak) veli: „„Da je (t. j. djevojku) obljubimo““ (I, br. 239) = „Spricht der dritte: Lass' uns 'nander küssen!“ (2, str. 90).

Kletve i jaki izrazi često su u prijevodu — dakako nahvalice — oslabljeni i ublaženi. N. pr. „tavnica *prokleta*“ (Vuk II, br. 14 triput: stih 176. 180. i 192.) = „das *scheussliche* Gefängniss“ (1, str. 77). U istoj pjesmi stih 179.: „Simeuna *baci* (iguman) u tavnicu“ = „Hier hinein (t. j. in das Gefängniss) *führt* er den Jüngling Simon“. - Jelicu kore „*Kučko* jedna . . .“ (II, br. 9. stih 29) = „Du *Verworfne*“ (1, str. 296). — „Bog *ubio* majku tvoju! Koja tebe taku rodi“ (I, br. 463) = „Gott soll deine Mutter *strafen*, Die so lieblich dich geboren“ (2, str. 61). Isp. k tome ova dva primjera: „Bog *ubio* onu svaku drugu! Koja drži vjeru u junaku“ (I, br. 538) = „Gott soll jedes arme Mädchen *strafen*, Die den Männern treuen Glauben beimisst! (2, str. 79) i „Bog t' *ubio*, Savo vodo!“ (I, br. 608) = „Dass dich Gott, verhasste Sawa! (2, str. 181). — Djevojka govori: „ . . . Ako l' (dragi) drugu ljubi, Od mene mu prosto! . . . Od Boga *prokleto!* (I, br. 360) = „Doch liebt er 'ne Andre, Mag er, ich vergönn's ihm! . . . . Doch der Himmel *straf'* ihn!“ (2, str. 63). — Car poručuje djevojci: „Opredi sebi darove, U mom i dvoru *derala!*“ (I, br. 240) = „. . . Davon spinn' dir Hochzeitskleider; Sollst in meinem Hof sie *tragen*“ (2, str. 96).

Ali sam našao i dva primjera, gdje su izrazi originala u Talfijinu prijevodu pooštreni. Tako djevojka govori junaku: „Naj ti prsten, momče, moj te rod *ne ljubi*“ (I, br. 609) = „Nimm den Ring zurücke, *Hassen* dich die Meinen“ (2, str. 170). — Šaljive riječi momka: „Stan', djevojko, *đavole!*“ (I, br. 264) Talfija je odviše oštro prevela: „Wart, *verwünschte Hexe*, du! (2, str. 222).

Digitized by Google

Jedno je od glavnih obilježja narodne naše pjesme, da se ista misao izriče istim ili gotovo istim riječima i da se u istim prigodama upotrebljuju uvijek stajaći neki izrazi. Na tu je osobinu Talfija obično i pazila, no ipak je u njezinu prijevodu još dosta mjesta, gdje ona bez nužde variira izraze. Evo primjera! „Anđelija ljuta i prokleta, Ona planu, kako vatra živa, Pa odvede nekovana dora“ (II, br. 78, stih 148. i d.); posve iste riječi dolaze u stihu 270. i d. Talfija prevodi prvi put ovako: „Angelia, bös' und zornentbrennend, Aufflammt sie wie ein lebendig Feuer; Und sie führt den unbeschlagnen Braunen“ (1, str. 103.), a drugi put: „Angelia, bös' und zornent*brennet*, *Flammte auf gleich* wie lebendig Feuer, Führ*te* unbeschlag*en fort* den Braunen“ (1, str. 107). Isp. s drugim stihom i ova dva primjera: „Planu Marko, kao oganj živi“ (II, br. 40, stih 497.) = „Jetzt aufflammend, wie lebendig Feuer“ (1, str. 204.) i „Planu Ivo, kako oganj živi“ (II, br. 89, stih 502.) = „*Braust' er auf* wie *ein* lebendig Feuer“ (2, str. 246). — „ . . . Da ne rodi vino ni šenica, Ni za crkvu časna leturđija“ (II, br. 1, stih 48. i d.), a nekoliko stihova dalje: „I ne rodi vino ni šenica, Ni za crkvu časna leturđija“. Prvo mjesto prevodi Talfija ovako: „(Dass) Weder Wein noch Weizenkorn gedeihe, Noch die heil'gen Brote für die Kirche“ (1, str. 57), no drugi put ona mijenja i tamo, gdje ne treba, pa veli: „Dass nicht Wein noch *Weizen mehr* gedeihe, Noch *zum Abendmahl* die heil'gen Brote“. — Car govori sluzi: „Ti navali šećer i rakiju, Pa donesi crveniku vino“ (II, br. 32. stih 61. i d.), a sluga zbilja: „navali šećer i rakiju, Pa donese crveniku vino“ (stih 98. i d.). Prvo mjesto prevodi Talfija ovako: „Sorge du für Zucker und für Branntwein Und von rothem Wein auch gib uns reichlich“ (1, str. 111.), a drugo: „(Der Diener) Reicht in Fülle Zucker her und Branntwein, Sorgte auch für rothen Wein beim Mahle“. — Bogorodica poručuje caru: „ . . . A ti sakroj na Kosovu crkvu, Ne vodi joj temelj od mermera, Već od čiste svile i skerleta, Pa pričesti i naredi vojsku“ (II, br. 46, stih 21. i d.), a car zbilja: „ . . . sakroji na Kosovu crkvu, Ne vodi joj temelj od mermera, Već od čiste svile i skerleta . . . Te pričesti i naredi vojku“. Talfija ima prvi put: „Wohl! Errichte auf dem Amselfelde Eine Kirche, nicht auf Marmorgrunde, Nein, gefertiget aus Seid' und Scharlach, Dass das Heer zum Abendmahle gehend, Und entsündigt sich zum Tod bereite!“ (1, str. 121. i d.), a drugi put: „Auf dem Amselfelde eine Kirche *Führt er auf*, *doch* nicht auf Marmorgrunde, Nein, aus *reiner* Seid' *ist sie* und Schar-

Digitized by Google

lach . . . Dass dem Heere sie (t. j. die Priester) das *Nachtmahl reichen* Und zum Tod entsündigt es bereiten" (upozorujem na to, da je i red riječi drugi). — Stajaći stih: „Mili Bože (ili „Bože mili!"), čuda velikoga" prevodi Talfija različno, i to: „Lieber Gott, o übergrosses Wunder!" (n. pr. Talf. sv. 1, str. 59 = Vuk II, br. 22, stih 1.; Talf. 1, str. 93. = Vuk II, br. 25. stih 177. Talf. 1, str. 55. s uzvičnikom iza „Gott" = Vuk II, br. 1, stih 1.) ili: „Lieber Himmel! Welch' ein grosses Wunder" (n. pr. Talf. 1, str. 61. = Vuk II, br. 23, stih 3; Talf. 1, str. 248. = Vuk II, br. 66, stih 292.) ili: „Lieber Gott! Welch (bez apostrofa) wunderbar Ereigniss!" (n. pr. Talf. 2, str. 299. = Vuk III, br. 21, stih 109.). — I istih: „Kad u jutru jutro osvanulo" nije uvijek jednako preveden; n. pr.: „Aber als der Morgen morgens anbrach" (n. pr. Talf. 1, str. 249. = Vuk II, br. 66, stih 301; Talf. 1, str. 252. = Vuk II, br. 66 stih 414; Talf. 1, str. 280. = Vuk II, br. 98 stih 29.; Talf. 1, str. 285. = Vuk II, br. 5. stih 55.); „Als der Morgen nun des Morgens anbrach" (n. pr. Talf. 1, str. 82. = Vuk II, br. 26, stih 118.); „Als des Morgens nun der Morgen anbrach" (Talf. 1, str. 171. = Vuk II, br. 42, stih 109.); „Als der Morgen nun des Morgens *anbricht*" (Talf. 1, str. 242. = Vuk II, br. 66, stih 101.); „Als am Morgen nun der Morgen *anbrach*" (1, str. 126 = Vuk II, br. 45, stih 33.). Isp. k tome: „Kade jutro bješe osvanulo" (Vuk II, br. 64, stih 70.) = „Aber als der Tag nun angebrochen" (1, str. 166.) — „Malo vreme za tim postajalo" (Vuk II, br. 5, stih 91.) = „Wenig Zeit nur war seitdem vergangen" (1, str. 286.), a drugi put: „Lange Zeit nicht war seitdem vergangen" (2, str. 302 = Vuk III, br. 21, stih 197). — „Sve mislio, na jednu smislio" (Vuk I, br. 437) = „Aber sinnend sann er aus das Eine" (2, str. 27.); a gdje se o ženskoj kaže: „Sve mislila, na jedno smislila" (Vuk I, br. 733), tu se Talfija bez nužde odviše udaljuje od gore spomenutog primjera; „Sann und sann, bis sie das Ein' ersonnen" (2, str. 201.). Kako taj stih u našoj narodnoj pjesmi ne glasi uvijek jednako, tako ga i Talfija sad više, sad manje variira. — Već sam na str. 45. spomenuo u drugom savezu nekoliko načina, kako je preveden stih: „Ruke šire, u lica (ili „lice") se ljube" ili „Ruke šire, te s' u lica ljube" (evo odnosna mjesta u Vuka: II, br. 40, stih 101, 172. i 232. i II, br. 9. stih 56.). Ovdje treba spomenuti još ovo mjesto: „Ruke šire, u grla se grle, U bijelo cjelivaju lice, Za junačko pitaju se zdravlje" (II, br. 34, stih 179. i d.) = „Um den Hals drauf fielen sie sich

Digitized by Google

Beide, Küssten sich die weissen Angesichte, Fragten sich nach ihrem Heldenwohlsein“ (1, str. 151.). — U pjesmi II, br. 46. (Vuk) dolazi dva put stih: „I njiova sva izgibe vojska“ (stih 58. i 70.), a dva put: „I njegova sva izgibe vojska“ (stih 78. i 90.). Svako od ova četiri mjesta prevodi Talfija drukčije, naime: „Mit den Führern (fallen) all' die wackern Krieger“; „Mit den Führern fällt ihr ganzes Kriegsheer;“ „Ihm zur Seite (fallen) alle seine Krieger“ i konačno: „Und mit ihm (fiel) das ganze Heer der Serben!“ (1, str. 123. i d.). — Majka pita Marka: „Što ti gradiš mloge zadužbine?“ (II, br. 64, stih 3.), a na kraju pjesme kaže Marko: Zgriješio sam i zadobio veliko blago „Te ja gradim mloge zadužbine“. Ova dva stiha nemaju u prijevodu gotovo nikakve formalne sličnosti: „Was so viele fromme Stifte baust du?“ i „Darum stift' ich fromme Werk' in Menge“ (1, str. 164. i 167.). — Stih: „Ustan', srce, rodilo se sunce“ dolazi u pjesmama I, br. 326. i I, br. 735 (Vuk). Talfija veli prvi put: „Auf, o Herzchen! Hoch steht schon die Sonne!“ (2, str. 123.), a drugi put: „Auf (bez zareza) o Herz, die Sonne schon erhob sich!“ (2, str. 196.). — Dva put dolazi i ovaj stih: „Boga moli ljepota đevojka“ (Vuk I, str. 588; a drugi put u istočnom dijalektu I, br. 513.). Prvi put glasi prijevod ovako: „Sinnt und bittet Gott das schöne Mädchen“ (2, str. 204.), a drugi put: „Betete zu Gott das Schönheitsmädchen“ (2, str. 136.). — Ni pojedine riječi nijesu uvijek jednako prevedene. Tako je n. pr. riječ „podrum“ (kao mjesto za konje n. pr. Vuk II, br. 14, stih 71. i II, br. 64. stih 48. prevedena jedan put sa „Stall“ (1, str. 73.), a drugi put sa „Keller“ (1, str. 165.). — U pjesmi II, br. 26. (Vuk) dolazi osam puta imenica „blago“; Talfija veli pet puta „Gold“ (1, str. 78. i d., stih 31. 36. 43. 52. i 54.), dva puta „Geld“ (stih 66. i 80.), a jedan put „Gut“ (stih 16.); isp. također „Geld“ (1, str. 109, stih 13. = Vuk II, br. 32; Talf. 1, 167, stih 4. = Vuk II, br. 64), „Gold“ (Talf. 1, 164, stih 5. = Vuk II, br. 64), „Gut“ (Talf. 2, str. 229, stih 10. = Vuk II, br. 89.) i dr. — U pjesmi II, br. 34. (Vuk) dolazi vrlo često riječ „carstvo“; Talfija (1, str. 145. i d.) prevodi je različno, naime: „Herrschaft“ sedam puta (stih 8. 104. 142. 149. 150. 157. 164.), „Reich“ sedam puta (stih 78. 111. 178. 197. 201. 205. i 207.), „Thron“ četiri puta (stih 24. 53. 62. i 70.), sa dvije riječi: „Thron und Reich“ tri puta (stih 11. 109. i 121.), „Zarenherrschaft“ jedan put (stih 118.), jedan put opisano („na kome je carstvo“ stih 123. = „wer zum Zar bestimmt ist“), a dva puta

Digitized by Google

stoji mjesto naše imenice zamjenica (stih 209. i 210.). — „Gora“ (Vuk I, br. 396, stih 4. i 16.) prevedeno je prvi put sa „Wald“, a drugi put sa „Gebirge“ (2, str. 29); kao treći prijevod dolazi k tomu „Waldung“ (n. pr. 2, str. 177 = Vuk I, br. 435). „Gorica“ jedan put je „Wäldchen“ (n. pr. 2, str. 39 = Vuk I, br. 298), a drugi put „Waldgebirge“ (n. pr. 2, str. 86 = Vuk I, br. 597). — „Jarko sunce“ sad je „lichte Sonne“ (n. pr. 1, str. 134 = Vuk II, br. 51, stih 3; Talf. 1, 254 = Vuk II, br. 74, stih 2.), a sad „helle Sonne“ (n. pr. Talf. sv. 2, str. 38 = Vuk I. br. 422). — „Knjige staroslavne“ (Vuk II, br. 32) prevodi Talfija u pjesmi (1, str. 109. i d.) prvi put „die Altberühmten Bücher“ (stih 66.), drugi put „die alten Bücher“ (stih 103.), a treći put ispušta pridjev (stih 149). „Knjige starostavne“ (Vuk II, br. 34.) prevela je ona (u pjesmi 1, str. 145. i d.) četiri puta „die altverfassten Bücher (stih 27. 56. 77. i 134.), a jedan put „die alten Bücher“ (stih 192.). — Za „rujno vino“ (n. pr. Vuk II, br. 14, stih 111 i II, br. 70, stih 111; II, br. 98, stih 55; I, br. 424.) kaže Talfija posve dobro „goldner Wein (1, str. 75; 1, str. 238; 1, str. 281; 2, str. 35); samo na jednome mjestu, gdje djevojka svoje jagodice isporeduje s rujnim vinom (Vuk I. br. 446), gdje je dakle „rujno“ uzeo pjevač u značenju „rumeno“, veli Talfija „rother Wein“ (2, str. 25.).

Gdje u dva stiha dolazi ista riječ, tamo Talfija rado variira izraze; no tako je u njezinome prijevodu opet nestalo jedne osobine narodne naše pjesme. Za dokaz prvoj svojoj tvrdnji spomenut ću najprije takove primjere, gdje ni metrički ni drugi kakovi obziri nijesu dali povoda varijaciji. U pjesmi II, br. 26. (Vuk) dolazi u stihu 103. i 104. riječ „ljuba“; no Talfija (1, str. 81.) veli prvi put „Gattin“, a drugi put „Liebe“, a ipak su obje riječi i jednako dugačke i jednako naglašene. Isto tako u stihu 110. i 111. — „Đeco!“ (Vuk II, br. 32, stih 126. i 128.) prevodi Talfija (1, 113) prvi put „Kinder,“ a drugi put „Söhne“. — „Brzo Šarac dostigao *vilu*; Kad se *vila* vide na nevolji . . .“ (II, br. 38, stih 78. i d.) = „(Scharaz) Hatte schleunig jetzt erreicht *die Wila*. Als *die Arme* sich in dieser Noth sah . . .“ (1, str. 180.).

Pošto sam na ovim primjerima dokazao, da Talfija mijenja izraze samo za to, da se u tako kratkom razmaku ne ponavljaju iste riječi, priznat će svak, da su s istoga razloga variirani izrazi i na ovim mjestima: „(Marko) opremi sebe i *Šarina*, *Šarinu* se na ramena baci“ (II, br. 34, stih 135. i d.) = „Rüstete sein *Ross* und sich zur Reise, Warf sich drauf dem *Scharaz* auf den Rücken“

Digitized by Google

(1, str. 149.). — „(Kaluđer) Prema sebe *knjigu* proučio, *Knjiga* kaže, da je mrtav Marko“ (II, br. 74, stih 142. i d.) = „Liest des *Briefes Inhalt* aus der Ferne, *Der* ihm sagt, der Marko sei gestorben“ (1, str. 258.). — „Ja bi išla u *goru* zelenu, Sav bi pelen po *gori* pobrala“ (I, br. 396.) = „. . . ging' ich nach dem grünen *Walde*, Sammelte *dort* alle Wermuthskräuter“ (2, str. 29.). — „. . . Već se stadoh višnjem *Bogu* moliti: Daj mi, *Bože*, vijar vjetar od mora“ (I, br. 455.) = „Da begann zum *Himmel* ich zu beten: *Gott*, gib einen Windstoss mir vom Meere“ (2, str. 66.) i t. d.

* * *

U drugom je izdanju prevela Talfija ukupno 248 pjesama, i to u prvome dijelu 38, a u drugome — uračunavši i one 22 svatovske u uvodu — ukupno 210. Prvi dio sadržava samo muške pjesme, dok je u drugome dijelu priopćeno 199 ženskih i 11 muških pjesama. Muških imade prema tome u obadva dijela zajedno 49, a ženskih 199. — Pjesme prvoga dijela razvrstane su ovako: 4 legende, 30 „najstarijih junačkih pjesama“ (od tih je najprije 6 „različitih,“ onda 5 o „boju na Kosovu,“ 15 „o Kraljeviću Marku“, a 4 „o posljednjim srpskim knezovima“) i konačno 4 „starije, nehistoričke pjesme“. U drugom su dijelu u uvodu prevedene 22 svatovske pjesme, onda dolazi 177 ženskih pjesama (od toga 14 „od muhamedovskih pjevača“), zatim 6 „novijih junačkih pjesama“ i konačno 5 „iz ustaškog rata 1801—1817“.

Makar u Talfijinu djelu nijesu zastupane sve vrste naših ženskih pjesama (tako nema u nje n. pr. „pripjeva uza zdravice“, „počašnica“, „naricanja za mrtvima“, nema dalje ni pjesama svečarskih, kraljičkih, dodolskih, od kolede, pobožnih, sljepačkih ni dječjih), ipak se mora priznati, da je njezina zbirka prijevoda takva, da podaje vrlo lijepu, ako i ne baš potpunu sliku o narodnim našim pjesmama.

Kao što je Talfija svoje prijevode poređala većinom bez obzira na red u Vukovoj zbirci pazeći kod ženskih pjesama samo na nutarnju njihovu srodnost i polazeći od više općenih tema do specijalnih, tako su i natpisi njezinih pjesama ponajviše nezavisni o Vukovim natpisima. No natpisi su u opće sporedna stvar, jer narod sâm citira pjesme — osobito ženske — samo po prvome stihu, a natpisi potječu tek od izdavača.

Prelazeći na metriku istaknut ću, da je Talfija 233 pjesme prevela u mjerilu originala, dok je u 15 pjesama metar promijenila.

Digitized by Google

Od tih 15 pjesama prevela je ona 5 običnim desetercem s odmorom iza 4. sloga (to su u 2. svesku str. 46., 58., 66., 156. i 157.), dok u u originalu jedanaesterci (Vuk I, br. 295., 555., 455., 471. i 605). Vukovu pjesmu I, br. 546, koja se sastoji iz običnih deseteraca,[1] prevela je Talfija dva puta (sv. 2, str. 52. i 53.) pretežno u desetercima sa stankom iza 5. sloga (t. j. upravo sa 5 + 5 stihova, jer je svaki stih originala rastavljen u prijevodu u dva). Druga jedna deseteračka pjesma (Vuk I, br. 490) prevedena je — ne računajući refren — stihovima od 3 + 6 slogova (Talfija sv. 2, str. 111.). Prijevod Vukove deseteračke pjesme I, br. 8. sastoji se od šest stihova po 9 slogova, jednoga od 8, a dva po 10. Vukova pjesma I, br. 616, koja se sastoji iz osmeraca, imade u prijevodu (2, str. 216) 6 sedmeraca, 2 šesterca, a samo 2 osmerca. Vukovi sedmerci I, br. 70., 122., 655. i 829. prevedeni su pretežno šestercima (Talfija 2, str. 15., 18. 48.) ili osmercima (2, str. 159.). Konačno valja ovamo računati i Vukovu pjesmu I, br. 581., gdje su od 7 peteraca originala samo 3 prevedena petercima, a 4 — dakle većina — četvercima.

Ostale 233 pjesme prevedene su u metru originala, i to u šestercima 3 pjesme, u sedmercima 5, u osmercima 35, u desetercima s odmorom iza 4. sloga 165, a s odmorom iza 5. sloga 12 pjesama, u jedanaestercima 2, u dvanaestercima 4, u trinaestercima 6 (u nekim su pjesmama trinaesterci rastavljeni u dva stiha po 8 i 5 slogova) i konačno u četrnaestercima (t. j. upravo 8 + 6 slogova) jedna pjesma. U nekim pjesmama, osobito u onima od 6, 7 i 8 slogova, dolaze pojedini stihovi, koji su za jedan, rjeđe za dva ili više slogova ili duži ili kraći od originala, no većina stihova ipak točno odgovara metru naših pjesama.

Za naš junački deseterac uzela je Talfija kao i njezini prethodnici peterostopni trohej opravdavajući to ovako: „Wenn nun auch die serbischen Heldenlieder nicht in reinen Trochäen gesungen sind, der Vers*fall* des Ganzen ist doch durchaus trochäisch . . . . . Auch in den Frauenliedern ist der rhythmische Fall immer trochäisch oder daktylisch, nie jambisch oder anapästisch. Nach Goethe's Vorgang wählt' ich daher für den zehnsylbigen Vers den fünffüssigen Trochäus“ (u predgovoru 2. izdanju str. XXXIX. i d.). U većini ženskih pjesama nije se Talfija zadovoljila time, da joj broj slogova po mogućnosti odgovara originalu, nego je ona mnogo nastojala i oko toga, da nasljeduje ritmičko talasanje pojedinih

[1] Refrene i stalne umetke u pojedine stihove nijesam nigdje brojio.

Digitized by Google

naših pjesama (isp. n. pr. Talf. sv. 2, str. 39. 62. 184. 222. sa Vukom I, broj 298. 363. 237. 264.).

Na str. XL. predgovora 2. izdanju pripovijeda Talfija, kako je htjela, da u ovome izdanju točno provede odmor iza četvrtoga sloga deseteračkih pjesama, no da to ipak nija mogla svagdje da učini, ako nije htjela žrtvovati druge, važnije osobine narodne naše pjesme. Već sam na str. 49. ove radnje spomenuo, da se te njezine riječi odnose valjada samo na one pjesme, koje su u drugome izdanju nove dodane. U opće uzevši pazila je Talfija vrlo često na odmore u našim stihovima, ali imade i dosta primjera, gdje ih je zanemarila. Još je ona najviše gledala na stanku na kraju stiha, premda je i tu nekoliko „enjambement"-a ostalo (vidi str. 48. i 49. ove radnje).

I za srok spomenuo sam već u drugom savezu (na str. 41.) nekoliko primjera. Ovdje ću istaknuti još ove: „Koliko li po granama *kuka*, Toliko mu na srdašcu *muka!*" (Vuk I, br. 365.) = „So viel Aeste waren an den *Zweigen*, So viel Herzensqualen mög' er *leiden!*" (sv. 2, str. 73). — „Teško zemlji, kuda vojska *prođe!* I đevojci, koja sama *dođe!*" (I, br. 675) = „Weh dem Land, durch welches Heere *streifen!* Weh den Mädchen, die von selbst *zugreifen!*" (2, str. 158). — „Čarna goro, puna ti si *lada!* Srce moje, puno ti si *jada!*" (I, br. 567.) = „Schwarzer Wald, dein Schatten ist *erquickend!* Armes Herz, dein Weh ist schwer und *drückend!*" (2, str. 160).[1] — „Ljubičice, ja bih tebe *brala*, Nemam draga, kome bi te *dala*" (I, br, 322) = „Kleines Veilchen, das so gern ich *pflückte!* Habe Keinen, der sich mit dir *schmückte!*" (2, str. 161). — „Soko leti *visoko*, Krila nosi *široko*" (I, br. 571.) = „Falke flieget hoch und *weit*, Falke trägt die Flügel *breit*" (2, str. 178). — „Ona *sedi*, pa sama *besedi*" (I, br. 683.) = „Sitzet *dorten*, spricht mit solchen *Worten*" (2, str. 186.) i t. d. Talfija je dakako poradi srokova morala slobodnije prevoditi, nego je inače običavala.

I za „etimologičku figuru", koja je za narodnu našu pjesmu karakteristična (n. pr. „brazdu brazdi") spomenuo sam već na str. 37. i d.

[1] Oglasujući Talfijinu knjigu u „Göttingische gelehrte Anzeigen" g. 1826. (preštampano u „Kl. Schriften" IV, str. 419—421.) veli Jakov Grim, da bi se druga pola obadvaju stihova mogla bolje prevesti ovako: „voll du bist der *kühle;* voll du bist der *schwüle!*" A Grimov prijevod bez sroka vidi u Kl. Schriften IV, str. 434.

Digitized by Google

oveći broj primjera, koje bi vrlo lako bilo još znatno umnožiti, kad bi bilo potrebno.

Iz svega se toga vidi, kako je Talfija svojski nastojala oko toga, da joj prijevod čim bliži bude originalu.

Zanimljivo je pitanje, koliko je Talfija zavisna o svojim prethodnicima. Ako Goetheov prijevod Asanaginice isporedimo s njezinim (u 2. izdanju sv. 2, str. 271. i d.), vidjet ćemo, da se ona u početnim stihovima dosta točno držala Goethea, dok je kasnije njezina zavisnost vrlo malena. Spomenut ću za primjer samo prva četiri stiha:

Goethe: „*Was ist Weisses dort am grünen* Walde?
Ist es Schnee wol, oder sind es Schwäne?
Wär'es Schnee, er wäre weggeschmolzen;
Wären's Schwäne, wären weggeflogen".

A u Talfije: „*Was ist Weisses dort am grünen* Bergwald?
Ist es Schnee wol, oder sind es Schwäne?
Wär'es Schnee, er wäre weggeschmolzen,
Wären's Schwäne, wären weggeflogen".

Da su Talfijini prijevodi mjestimice i o Kopitarevima zavisni, dokazuju ovi primjeri:

U pjesmi o sv. Nikoli dolaze u Kopitara (Kl. Schriften str. 365.) ovi stihovi:

„ . . . Daran *sitzen Heil'ge nach der Reihe.*
Obenan der Donnerer Ilija,
In der Mitte Sava und Maria,
Unten endlich *Petka und Nedelja.*
Bringt Gesundheit aus der heil'ge Niklas,
Bringt Gesundheit aus zu Christus *Ruhme.*
Aber sieh! es schlummert *ihn ein wenig,*
Schlummernd *gar lässt er den Becher fallen.*
Fällt der Becher auf die goldnen Tische".

A u Talfije čitamo (u 2. izdanju sv. 1, str. 59.):

„ . . . Woran *Heil'ge sitzen nach der Reihe.*
Obenan der Donnerer Elias,
In der Mitte Sawa und Maria,
Untern Endes *Petka und Nedelja.*
Bringt Gesundheit aus der heil'ge Niklas,
Bringt Gesundheit aus zum Ruhme Christi;
Aber sieh, es schläfert *ihn ein wenig,*
Lässt einschlummernd *gar den Becher fallen.*
Fällt der Becher auf die goldnen Tische".

Digitized by Google

Kopitareve prijevode naših pjesama o bitki na Salašu, o bitki na Mišarskom polju i o smrti Mehe Orugdžića upotrijebila je Talfija često doslovno u svojim prijevodima ovih triju pjesama. Za potvrdu spomenut ću iz svake pjesme tek po nekoliko karakterističnih stihova:

Kopitar (Archiv itd. str. 137. i d.):	Talfija (2. izd., sv. 2, str. 311. i d.):
„Als sie eine Weil' getrunken hatten,	*„Als sie* nun *getrunken eine Weile,*
Und das Weinchen ihnen stieg ins Antlitz,	*Und das Weinchen ihnen stieg ins Antlitz,*
Und die Rakija *begann zu sprechen,*	*Und* der Branntewein *begann zu sprechen,*
Tschupitsch ihnen da fing an zu klagen:	*Da fing Tschupitsch ihnen an zu klagen:*
Ach mein Bruder *Janko und Wuiza!*	*Ach,* ihr Brüder, *Janko und Wuiza!*
Schwere Noth wohl hab' ich mit den Türken,	*Schweren* Aerger machen mir die Türken,
Denn an arger *Gränze bin ich, Brüder!*	*Denn an* schlimmer *Grenze bin ich, Brüder!*
Längs der Drina, längs dem kühlen Wasser,	*Längs der Drina, längs dem kühlen Wasser,*
Stehlen mir die Matschwa hinterlistig,	*Stehlen mir* betrügerisch *die Matschwa,*
Und nicht kann ich mich mit ihnen treffen.	*Und nicht kann ich mich mit ihnen treffen.*
Könnt' ich doch mich, o! *mit ihnen treffen,*	*Könnt' ich mich doch* mal *mit ihnen treffen,*
Lieber möcht' ich's *als der Zaren Schätze,*	*Lieber* wär' mir's, *als des Zaren Schätze!*
Um zu sehen, *wem gehört die Matschwa,*	Dass ich sähe, *wem gehört die Matschwa,*
Wem sie wohl gehört, und wird verbleiben?	*Wem sie* ist, und wem sie bleiben werde!
Dieses, Brüder! wünscht' ich jetzt am meisten".	*Dieses, Brüder, wünscht' ich jetzt am meisten!"*

Digitized by Google

Isp. dalje u Kopitara str. 143:

„*Dass er Serbjen wieder will befrieden,*
Den Tribut eintreiben von der Raja,
Dass er fahen will den schwarzen Georg,
Und lebendig ihn dem Kaiser *senden,*
Dass er niederhauen will die Führer,
Die den Zank im Lande *angezettelt.*
Hat er ihn dem Kaiser *schon gesendet?*
Hat er Jakow'n an den Pfahl geschlagen?
Hat den Luka lebend er geschunden?
Hat er den Zinzar am Feu'r gebraten?
Hat den Tschupitsch nieder er gehauen,
Und mit Rossen den *Milosch zerrissen?*

A u Talfije str. 338:

„*Dass er Serbien wieder will befrieden,*
Und vom Volke *den Tribut eintreiben;*
Dass er fangen will den schwarzen Giorgie,
Und dem Zaren *ihn lebendig senden;*
Dass er niederhauen will die Führer,
Die zuerst den Aufruhr *angezettelt?*
Hat Georg *er schon gesandt* dem Zaren?
Hat er Jakob an den Pfahl geschlagen?
Hat er Luko scharfen Strangs erdrosselt?
Hat den Zinzar er am Feu'r gebraten?
Hat den Tschupitsch nieder er gehauen?
Und mit Rossen Milosch schon *zerrissen?*"

Isp. konačno iz treće pjesme ove stihove:

U Kopitara str. 146:

„*Noch zurück war Lazarewitsch Luko,*
Aber schon bewegt er sich vom Lager,
Über's Feld heran, *wie ein Gebirge.*
Weit voran war Orugdschitschu Meho,
Weit voran war er vor seiner Orda,
Auf dem Schimmel, auf dem Vilenrosse;

U Talfije str. 349. i d.:

„*Noch zurück war Laserewitsch Luko;*
Doch schon rückt er vor aus seinem Lager,
Ueber's Feld hinan, *wie ein Gebirge.*
Weit voran war Meho Orugdschitsche,
Weit voran war er vor seinem Heere,
Auf dem Schimmel, auf dem Wilenrosse.

Digitized by Google

Toll ist worden unter ihm der Schimmel,
Weissen Schaum hoch über sich er schleudert:
In den Zähnen trägt der Türk' den Säbel,
Und *also naht er dem Serben-heer* sich.
Wär' er handgemein mit ihnen worden,
Hätt' er nicht davon den Kopf *getragen*".

Unter ihm springt wuthentbrannt der Schimmel,
Weissen Schaum hoch über sich er schleudert,
In den Zähnen trägt der Türk' den Säbel;
Also nahet er dem Serbenheere.
Wär' er handgemein mit ihnen worden,
Hätt' er nicht das Haupt *davon getragen*".

Grimove prijevode rekao bih da Talfija nije upotrebljavala za svoj posao. Ima do duše amo tamo po gdjekoji stih, koji u Talfije glasi baš kao u Grima,[1] no u ovakovim se prijevodima iz istoga originala ne može po tako neznatnim sličnostima ništa sigurno zaključivati.

O utjecaju Talfije na prevodioce, koji su se iza nje bavili našim pjesmama, govorit ću kod tih prevodilaca samih.

Jezik je Talfijinih prijevoda lijep i gladak, tako da čovjek često i zaboravi, da ima pred sobom prijevod, i još k tome vrlo točan prijevod. Kraj sve te točnosti u prevođenju pazila je Talfija ipak pomno na ispravnost svoga jezika uklanjajući se svakoj nenjemačkoj frazi i konstrukciji, na koju ju je lako mogao zavesti original. I baš poradi te ljepote jezika Talfijin je prijevod postao vrlo popularan, tako da je još godine 1853., dakle 28 godina iza prvoga izdanja morala prirediti novo izdanje, premda je u to doba bilo već i drugih dobrih prijevoda naših pjesama. U njezinim su prijevodima pojedine naše pjesme ušle ne samo u različite antologije[2], nego i u njemačke čitanke za srednje škole (tako n. pr. u Mozartove).

[1] Isp. n. pr. bilješku na str. 51. ove radnje.

[2] Izrijekom treba da spomenem, da je u Talfijinu djelu „Übersichtliches Handbuch einer Geschichte der Slavischen Sprachen und Literatur. Nebst einer Skizze ihrer Volks-Poesie. Deutsche Ausgabe, übertragen und bevorwortet von Dr. B. K. Brühl. Leipzig 1852." na str. 272. i d. i 311. i d. prevedeno osim nekoliko ulomaka također pet potpunih naših ženskih pjesama, koje se sve — samo od česti u drugome obliku — nalaze i u prvome i drugome izdanju njezinih prijevoda. Samo šeste pjesme pod naslovom: „Häuslicher Streit" (na str. 313. — u Vuka u lajpc. izd. I., br. 386.) nema ni u izdanju od g. 1825/6. ni u onome od g. 1853.

Digitized by Google

Talfija je bez svake sumnje najvrsnija njemačka prevoditeljica narodnih naših pjesama.

Konačno ću još spomenuti ponajvažnije recensije i oglase Talfijine zbirke. Još prije nego su ti prijevodi izašli, oglasio ih je Goethe g. 1825. po rukopisu autorice u časopisu „Ueber Kunst und Alterthum“ V, 2, str. 47. i d. i 57. i d., ali je prećutio ime prevoditeljice (on ovdje govori o Talfiji samo „ein Frauenzimmer“ ili „unsere Freundin“). A odmah iza toga članka odštampao je (na str. 60. i d.) Talfijin prijevod naše pjesme „Bolest Muja carevića“ (lajpc. izd. I, br. 398.) pod naslovom „Des Prinzen Mujo Krankheit“. Goethe ne kaže, od koga je prijevod; no da je on od Talfije, to je već u Goedekeovu „Grundriss“-u zabilježeno (u sv. IV.², str. 724.). O Talfijinim prijevodima govori Goethe u spomenutom časopisu još i na ovim mjestima: V, 3, str. 190; VI, 1, str. 188. i d. i VI, 2, str. 324.

Čim je prvi svezak Talfijina djela izašao, oglasio ga je Kopitar na str. 226. i d. često spominjane svoje radnje u časopisu „Jahrbücher der Literatur“ Wien 1825. Isti je svezak iduće godine ocijenio poznati pjesnik i filolog Wilhelm Müller u „Allgemeine Literatur-Zeitung“ (Halle u. Leipzig 1826, br. 117., str. 99.—104.), a obadva sveska zajedno Jakov Grim u „Göttingische gelehrte Anzeigen“ (g. 1826., u komadu 192., str. 1910.—1914., preštampano u „Kl. Schriften“ sv. IV., str. 419.—421.).

(Nastavit će se).

Dodatak. Moja slutnja, što sam je izrekao u napomeni 2. na str. 25. ove radnje, naime, da onih 19 narodnih naših pjesama u Försterovu almanahu „Die Sängerfahrt“ nije prevedeno od braće Grima, nego od Kopitara, obistinila se. Dobio sam iz Weimara kopiju rukopisa Kopitareva prijevoda prve knjige Vukove Pjesnarice te sam se uvjerio, da je onih 19 pjesama uzeto iz te zbirke prijevoda. O tome svome nalazu govorit ću podrobnije u narednoj svesci Jagićeva „Archiv“-a.

Digitized by Google

Molièrove komedije u Dubrovniku.

Primljeno u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 5. srpnja 1905.

Napisao dr. Tomo Matić.

Narodna knjiga bila je u Dubrovniku na osvitu osamnaestoga vijeka pala na niske grane. Velikim potresom 1667. god. potresen u svojim političkim i ekonomskim temeljima teško je Dubrovnik pribirao sile, eda se opet osovi na noge. Bilo je gorkih časova, gdje je valjalo uprijeti svu umnu energiju, da se spasi ono malo domaćega ognjišta, jer druge energije nije mogao Dubrovnik u opće ni da razvije na obranu svoju. U takim prilikama nije dakako mogla uspijevati ni knjiga, koja se baš u zadnjim decenijima prije potresa stala onako lijepo razvijati.

Već u prvim danima poslije potresa počela je u dubrovačkom duševnom životu jačati struja, koja je i kasnije, kad su već dobrano bile zacijelile rane zadane potresom, sapinala slobodni polet narodne knjige. Koncem sedamnaestoga vijeka bio je napokon, nakon nekoliko neuspjelih pokušaja i razbijenih dogovora, konačno i stalno osnovan u Dubrovniku jezuitski kolegij (1684.), koji je u svoje ruke uzeo odgoj mladeži. U tim se školama služilo materinjim jezikom samo u prvom početku (u dubrovačkom ga je kolegiju i tu obično zamjenjivao talijanski), a kasnije je bio jedini nastavni jezik latinski. Glavna svrha jezuitskim školama bila je, da odgoje ljude vješte latinskoj besjedi i latinskom peru.[1] Uzmemo li uz to na um, da Dubrovnik nije ni u doba najbujnijega cvjetanja narodne knjige nikada posve odbacio tradicija, koje su ga vezale s davnom njegovom romanskom prošlosti, lako ćemo shvatiti silni razvoj dubrovačkoga latinizma u osamnaestom vijeku. Prije pada svojeg postao je Dubrovnik zakloništem latinskih muza, a imena

[1] Ispor. Posedel, Povjest gimnazija u Dubrovniku, II. dio (u gimn. programu 1900.—1901.).

Digitized by Google

dubrovačkih latinista odjeknula su svijetom. Narodna knjiga nasuprot tek je životarila; svijetla je pojava u njoj Ignjat Đorđić, no i on se prema duhu vremena uz hrvatska svoja djela istakao i kao latinski književnik.

Obazremo li se napose poljem dubrovačke komedije pisane narodnim jezikom, vidjet ćemo i tu, kao i svuda drugdje, nemilu razliku među vremenima prije potresa i poslije njega. Dubrovačka se komedija u šesnaestom vijeku u brzo s Marinom Držićem visoko popela pa onda zamukla grobnim mukom. Poznavajući humorom prožetu ćud Dubrovčana čovjek ne bi to očekivao. Istina je, da u književnih prvaka u doba cvjetanja dubrovačke knige ne vidimo u opće komičnoga talenta, no bit će tu i utjecaja talijanske knige, gdje je komedija, nakon cvjetanja svojeg u šesnaestom vijeku, naglo trgla u nazadak.

Upravo u doba, kad je Dubrovnik, nakon smrti svojih najvećih pjesnika, poslije velikoga potresa preživljavao tešku krizu političku, ekonomsku i kulturnu, podigla se komedija u Franceskoj s Molièrom do neslućene visine. Rad se njegov razvijao dakako prema franceskim socijalnim i literarnim prilikama, no djela su mu puna elemenata općenito ljudskih, koji ne gube svoje vrijednosti nikada i nigdje. Za Dubrovnik je napose od velika zamašaja, što u sedamnaestom i osamnaestom vijeku nije više literarna Italija imala one privlačive moći kano nekoć; dapače u samoj talijanskoj komediji stali su se rano razabirati tragovi Molièrova utjecaja, i to u „commedia erudita“ (Nelli, Gigli i sam Goldoni) i u „commedia dell' arte“ (Riccoboni).[1] Italija dakle ne samo nije imala snage, da blistavilom domaće svoje literature odvrati oči naših Dubrovčana od franceske književnosti, nego im je i sama onamo pokazivala put, a uz to su u osamnaestom vijeku stale iz Franceske provijavati Europom nove religijozne, socijalne i političke ideje, koje su još više svrnule oči obrazovanoga svijeta na francesku knjigu.

I.

Pred dvadesetak godina stalo je uredništvo dubrovačkoga Slovinca opremati na svijet Molièrove komedije, što su se u u različnim rukopisima našle u Dubrovniku. Od g. 1879. do 1884.

[1] O Molièrovu utjecaju na Italiju ispor. u najnovije doba: Eug. Mele, *Monzù Moliero* (u Flegrea IV/2 Napoli 1900.) i P. Toldo: ***Molière en Italie*** (u Journal of comparative literature, New-York 1903.).

Digitized by Google

štampano je u „Slovincu“ u svem jedanaest Molièrovih komedija u hrvatskom prijevodu.

Evo ih redom:

1. *Misantrop.* „Komedija u 5 ata Tudisića i Sorkočevića“. „Ovu nam je komediju poklonio i pripremio za štampu prepisavši je iz starog rukopisa g. Đuro Dević, učitelj pri ovoj građanskoj školi, te je dodao i koju primjedbu, da je stvar jasnija“. Kasnije je uredništvo nekud više nagińalo mnijeńu, da je prijevod djelo samoga Tudiševića.[1] Napose se ističe, da „*svi rukopisi* ovijeh komedija počimlju ovako: Komedije Molièrove iz franačkoga u slovinski jezik prinesene po potajnu i ispraznu tomačiteju Dubrovčaninu za činit se inijem smijat svojijem ispraznijem i smiješnijem trudima u doba od svoje najveće zlovolnosti“. (Slovinac god. 1879., str. 85. i 102.).

2. *Ilija aliti muž zabezočen.* Komedija Molièrova u tri ata. „Ovu nam je komediju prepisao i poklonio g. grof Marko Pucić. I ńu je po svoj prilici preradio iz franceskoga naš Tudizić predašńega vijeka, jer u starom rukopisu stoji: „Po potajnu i ispraznu tomačiteju Dubrovčaninu etc.“ (Slovinac g. 1879., str. 341.).

3. *Ilija Kuļaš.* Komedija u tri ata. „I ovo je Molièrova komedija *Le Bou geois gentilhomme*, prevedena od istoga Dubrovčanina, po svoj prilici Tudizića, a to predašńega vijeka. Rukopis nam je ponudio prijatelj iz Boke Kotorske, a prijepis i priređeńe za štampu zasluga je g. M. prof. Zglava“. (Slovinac g. 1880., str. 92.).

4. *Ženidba usilovana*, Komedija. „I ova je komedija prerađena za Dubrovnik po Molièrovoj *Le Mariage forcé*, a to predašńega vijeka po svoj prilici od Tudizića. Prepisao je i spravio za štampu g. M. prof. Zglav, a rukopis nam je prijatno poklonio g. Niko Veliki knez Pucić“ (Slovinac god. 1880., str. 285.).

5. *Jarac u pameti.* Komedija. „I ova komedija od jednoga dijela po Molièrevoj *Le Cocu imaginaire* prerađena je za Dubrovnik od Tudizića predašńega vijeka. Rukopis nam je poklonio svijetli gosp. Niko Veliki grof Pucić, a spravio je rukopis za štampu gosp. L. Zore“. (Slovinac god. 1881., str. 149.).

---

[1] Držim, da je u starom Dubrovniku bio u običaju ovaj narodni oblik imena obiteli *Tudisi*. Nalazim ga u Gundulićevoj posveti *Arijadne*, koju naš prvak-pjesnik „u dar poklańa“ Marinku Frana *Tudiševića*, vlastelinu dubrovačkomu, jer od ńega i ńegove družine Arijadna „s velicijem slavami bi jur prikazana u našemu Dubrovniku“ (Stari pisci IX. 2.).

Digitized by Google

6. *Nauk od mužova.* Komedija u tri ata. „I ovo je Molièrova komedija *L'École des maris*, prevedena dubrovačkim dijalektom i prerađena za Dubrovnik, a to pređašnjega vijeka od poznatoga Tudizića. Rukopis nam je prijatno poklonio svijetli gosp. Niko Veliki Pucić, a spravio nam je rukopis za štampu g. Luko prof. Zore" (Slovinac god. 1881. str. 330).

7. *Dosadni.* Komedija u tri ata. „I ovo je komedija Molièrova *Les Fâcheux*, koju je Tudizić pređašńega vijeka preradio za Dubrovnik dubrovačkim dijalektom. G. Luko prof. Zore spremio nam je za štampu rukopis". (Slovinac god. 1881., str. 459.).

8. *Nauk od žena.* Komedija u pet ata. „I ovo je Molièrova komedija *L'École des femmes* prerađena dijalektom dubrovačkim za Dubrovnik pređašńega vijeka od poznatoga Tudizića i družine. Rukopis nam je poklonio sv. g. N. grof Pucić, a priredio nam ga za štampu g. Luko prof. Zore". (Slovinac god. 1882., str. 194.).

9. *Suproć onijem koji su zabavili komediji „Nauk od žena".* Komedija u jedan at. „I ova današńa je Molièreva komedija *La Critique de l'École des femmes*, pređašńega vijeka prerađena za Dubrovnik od poznatoga Tudizića. Rukopis nam je poklonio sv. g. Niko Veliki grof Pucić, a spravio nam ga za štampu g. L. prof. Zore". (Slovinac god. 1882., str. 409.).

10. *Tarto.* Komedija u pet ata. „Ovo je Molièrov *Le Tartuffe*, što ga je pređašńega vijeka Tudizić i družina preradio za Dubrovnik. Rukopis nam je poklonio velečasni g. Marko grof Pucić, a spravio nam ga je za štampu g. Luko prof. Zore". (Slovinac god. 1883., str. 306.).

11. *Gono aliti gost.* Komedija u pet ata. „I ova je komedija prerađena za Dubrovnik po Molièru pređašńega vijeka od Tudizića i družine". (Slovinac g. 1884., str. 290.).

Kasnije su u Srđu štampane još dvije Molièrove komedije:

12. *Žene pametne.* Komedija u tri ata. I za ńu se kaže, da je „uz ostale Molièrove komedije preradiše za Dubrovnik i ńegove prilike XVIII. vijeka Tudisi i Sorgo. Ovu nam je komediju spravio za štampu i objasnio g. Luko prof. Zore. Rukopisu, otkle vadimo ovu komediju, naslov je: Komedije Molièrove iz franačkoga u slovinski jezik prinesene po potajnu etc. 1718".[1] (Srđ god. 1902. str. 394.).

[1] God. 1718. nije za ovaj rukopis nipošto zajamčena; o tom poslije iz bližega.

Digitized by Google

13. *Liječnik i za nevolju.* Komedija u tri ata. Ne veli se, po kojemu je rukopisu pripravljen tekst te komedije. (Srđ god. 1904.).

Sve su te komedije dakle štampane prema rukopisima, što se nalaze u privatnika, a bez sumńe bi ih se još našlo u Dubrovniku. Za knížnicu Male braće spominje izrično dr. Ivan A. Kaznačić, da se u ńoj nalaze četiri[1] rukopisa Molièrove *Psike* (isp. „Arkiv za povjesnicu jugoslavensku", kń. V., str. 143., 147., 150. i 154.). U jednom od tih rukopisa (str. 154.) zabilježeno je, da prijevod potječe od Franatice Pijerka Sorkočevića. Ime prevodioca Sorkočevića spominńe se i u rukopisu *Psike*, koji je vlasništvo g. prof. Rešetara.

U „Prilozima k arhivalnijem pabircima dubrovačkijem" (Starine XXVIII.) zapisao je pok. akademik K. Vojnović, da u manastiru dominikanskom u Dubrovniku ima rukopis triju komedija Molièrovih: *Ilija oliti muž zabezočen* (u sedam araka in folio), *Tarto* (u šest araka in folio, no izrađena su samo tri akta i početak četvrtoga) i *Jovadin* (u devet araka in folio, a prijepis da doseže samo do sedmoga prizora trećega čina).[2] Nad prvom komedijom odmah na pročelju čita se: Komedije Molièrove iz franačkoga u slovinski jezik prinesene po potajnu . . . etc." Prema tome zaključuje pok. K. Vojnović, da su te komedije priređene od Marina Tudiševića. (Starine XXVIII. 30.).

Mnogo veći rukopis Molièrovih komedija spominńe Vojnović u sjemenišnoj knížnici biskupije dubrovačke (Starine XXVIII. 59.). U svem su tri toma lijepo vezana u pergamenu, a ima u ńima devet Molièrovih komedija. U prvom su svesku: *Ilija aliti muž zabezočen*, *Tarto* i *Jovadin*, u drugom: *Nemoćnik u pameti*, *Ġono*

---

[1] Po informacijama, što sam ih dobio dobrotom vele časnoga gosp. Urbana Talije, bila bi u Male braće samo tri rukopisa Molièrove *Psike*. O rukopisima *Psike* u opće govorit ću još kasnije.

[2] U rukopisu dominikanskom zabilježeno je doduše na koncu sedmoga prizora trećega čina: „manca il resto", no i u rkp. dubrov. sjemeništa nakon sedmoga prizora ima samo još par riječi. „Šena osma. Mnoštvo maškara od svake vrste dohodu i tu začimaju razlikijeh pjesni i tancaju". U originalu odgovara našem sedmom prizoru „scène IX." — a poslije ńe je odmah zaključna baletna scena X. s plesom i pjevańem maska. U dubrovačkim preradbama Molièrovih komedija često se ne prevodi tekst baletnih pjesama, već mjesto toga ima kakva opća naznaka kao n. pr. ovaj put u sjemenišnom rukopisu. U dominikanskom rukopisu ta naznaka fali, no inače je rukopis potpun, što se tiče teksta same komedije.

Digitized by Google

aliti gos i *Žene pametne* (fali početak), i napokon u trećem tomu: *Psike* (nedovršena), *Don Garcija aliti ljubovnik sumńiv* i *Udovica.* U prvom tomu nalazimo i ovdje poznati naslov: „Komedije Molièrove iz franačkoga u slovinski jezik prinesene po potajnu i izpraznu tomačitelu Dubrovčaninu ... etc.“. Druga dva toma nemaju toga naslova, no sva tri su napisana istom rukom. Iz bližega sam govorio o tim rukopisima spremajući za štampu tekst *Jovadina* i *Udovice* (u „Građi za povjest književnosti hrvatske“, u knjizi 4.).

Govoreći o rukopisu sjemeništa dubrovačkoga napomenuo je Vojnović, da u profesora L. Zora ima također lijep eksemplar Tudiševićevih prijevoda Molièra, te da je prema tim rukopisima štampano devet[1] komedija u „Slovincu“. L. Zore bio je tako ljubezan te me je ubavijestio točnije o svojim rukopisima. Osim posebnoga rukopisa, u kojemu su *Žene pametne* (štampane u „Srđu“ 1902.), nalazi se u ńega veliki zborni rukopis, u kojem ima sedam Molièrovih komedija: *Jarac u pameti*, *Nauk od mužova*, *Dosadni*, *Nauk od žena*, *Suproć onijem koji su zabavili komediji „Nauk od žena“*, *Gospodarica od Elide* i *Ženidba usilovana.* Sve komedije ovoga velikog rukopisa nose sprijeda zajedničku oznaku, da su prevedene „po potajnu ... etc. *god. 1718.*“ Izuzevši „Gospodaricu od Elide“ te su sve komedije bile po ovom rukopisu štampane u raznim godišńacima „Slovinca“. Prema tome se razabira, da je veliki rukopis profesora Zore identičan s onim rukopisima, za koje se kaže u „Slovincu“ da su nekoć bili vlasništvo Nika Velikog kneza Pucića, a on ih poklonio uredništvu toga lista. God. 1718., što je u „Srđu“ zabiležena uz „Žene pametne“, ne nalazi se upravo u rukopisu te komedije, nego je uzeta iz spomenutoga već pročelnog lista u velikom rukopisu, koji je pisan sasvim drugom rukom nego „Žene pametne“.

To je eto materijal, za koji sam doznao baveći se studijem Molièrovih komedija u Dubrovniku. Po svem vidimo, da se mnogo nastojalo oko Molièrova teatra, pa ako ono, što je nama poznato o tom radu, isporedimo s djelima franceskoga komedijografa, razabrat ćemo, da su Dubrovčani, osim nekoliko komedija i baleta nižega reda,[2] što preveli što preradili sva glavnija djela Molièrova

[1] Upravo je prema Zorinu rukopisu štampano u „Slovincu“ samo šest komedija.

[2] La Jalousie du Barbouillé, Le Médecin volant, L'Étourdi, Le Dépit amoureux, L'Impromptu de Versailles, L'Amour médecin, Mélicerte, Pastorale comique, Le Sicilien, Amphitryon, Les Amants magnifiques, Les Fourberies de Scapin.

Digitized by Google

izuzevši samo komedije *Les Précieuses ridicules* i *L'Avare*. To je ono, što mi znamo — a ko će znati, što se još skriva u privatnim arhivima i knjižnicama staroga Dubrovnika. Meni se upravo ne da vjerovati, da bi naši Dubrovčani, koji su u toliko prigoda pokazali, da znadu prosuditi, što je lijepo, posegli radije za tolikim neznatnijim djelima Molièrovim, što ih nalazimo u poznatim nam rukopisima, a da ne bi bili za svoj teatar preudesili komedijâ *Les Précieuses ridicules* i *L'Avare*, koje se s punim pravom broje među ponajboļa djela Molièrova.

II.

Rukopisi, koji su svakako najpouzdanije vrelo, ne spominju nigdje imena prevodiočeva, već se samo u jednom rukopisu Male braće i u rukopisu gosp. prof. Rešetara veli, da je prijevod Molièrove „Psike" od Franatice Pijerka Sorkočevića. Vijesti dubrovačkih literarnih historika prosuđuju se u nas u opće s velikom skepsom, otkad su novija arhivalna istraživańa pokazala, da nijesu uvijek pouzdane. No raspravļajući o Molièrovim prevodiocima ne ćemo bez sumńe pogriješiti, ako se na domaće dubrovačke historike oslonimo nešto više, nego što je to inače dozvoļeno. Razumļivo je, ako nam se Cerva, Dolci i Appendini nijesu pokazali posve pouzdani, gdje govore o starijoj dubrovačkoj knjizi, dakle o događajima, što su se zbili davno prije ńih. No preradbe Molièrovih komedija izrađene su u ńihovo doba, oni su to sami doživjeli (Cerva, Dolci) ili bar čuli o tom od onih, koji su bili svjedoci tim događajima (Appendini), pa upravo za to dobivaju ńihove vijesti o tom predmetu posebnu vrijednost.

Serafin Cerva (1686.—1759.) spominje u svojem djelu *Bibliotheca Ragusina*[1] o *Ivanu Buniću ml.*, unuku poznatoga dubrovačkog pjesnika Ivana Bunića Vučićevića, da je prevodio s franceskoga komedije. Cerva govori u opće o Buniću s osobitim simpatijama, jer se istakao braneći dominikanski red protiv nadbiskupa dubrovačkog Andrije de Robertis. Zove ga svojim suvremenikom: „aetate nostra floruit", a pripovijeda za ń da je bio vrlo ugodan u društvu: „Ad tibiae modos saltandi, voce fidibusque varii generis canendi artes ut pauci assecutus, in nobilium hominum societate jucundus commodusque prae caeteris erat". Vjeran tradicijama svoga roda

[1] Ravnajući se po vijestima u Dolcija i Appendinija pribavio mi je g. prof. Miloslavić neke prijepise iz autografa Cervina djela, što se nalazi u dominikanskom manastiru u Dubrovniku.

Digitized by Google

bavio se lijepom knjigom. „Cum otiosorum Academia Ragusiis statuisset, ut suo nomine Illyricum Lexicon vulgaretur, Joannes unus ex tribus fuit, cui hujusmodi Provincia demandata est. Licet porro multis, et publicis et privatis curis distentus, litterarum studia, quibus maxime oblectabatur, nunquam intermittebat. *Plurimas ex Gallico Idiomate Comedias in Illyricum convertit, rebus nominibusque ad hanc regionem accomodatis.* Tandem *nondum quinquaginta annos natus mortem obiit III. Idus Septembris anno MDCCXII.*[1] Sahranili su ga u obiteljskoj grobnici u manastiru dominikanskom, a razumije se, da su i tom zgodom dominikanci pustili odušku zahvalnosti prema prijatelju i braniteju svojem.

I za Ruđerova brata, *Petra Boškovića*, veli Cerva da je kušao prevoditi s franceskoga. Po riječima Cervinim bio je to mladić osobitih sposobnosti, no smrt ga je prerano pokosila. „At vero maximae expectationis juvenem, dum ejus opinio in dies magis magisque augeretur, *mors ex insidiis occupavit annum aetatis agentem XXII.* Mortem obiit ingeniosus aeque ac pius juvenis magnumque sui desiderium omnibus, Senatui praesertim ac Optimatibus reliquit *VI. Idus Septembris anno MDCCXXVII.* ac in sacra Divi Francisci Aede patrio in sepulchro conditus fuit". Preveo je na hrvatski iz Ovidija pismo Penelopino Ulisu i Filidino Demofontu. „Praeterea eodem *Illyrico carmine vertit Gallicum Drama Ciddum Cornelii* inscriptum, *opus quidem imperfectum*, quod *morte praeventus absolvere non potuit;* verum artis periti longe elegantiorem putant lucubrationem hanc Gallica ipsa unde desumpta est".[2]

Sebastijan Dolci (1689.—1777.) za čudo ne spominje u svojim „*Fasti litterario-ragusini*" (Venetiis 1767.) Bunićevih prijevoda s franceskoga, dok mu je inače književni rad Bunićev poznat. O *Petru Boškoviću* napominje, što je rekao o njemu brat mu Ruđer: „Rogerius J. Boscovich Soc. J. lib. 4. *de Defectibus Solis et Lunae* adnot. 48. extrema haec de ipso: Circumferuntur satis multa elegantissima carmina Petri fratris, quem *anno 22. aetatis suae VI. Id. Sept. 1727. amisimus*, incredibilis juvenem spei; inter quae *versiones plures*, et Ovidii ex Latino, et *Molierii ex Gallico Illyricis versibus* celebrantur". Na to dodaje sam Dolci: „Verius dixisset Cornelii; hujus enim Ciddum vertebat, cum obiit . . ."[3]

[1] Cerva, Bibliotheca Ragusina, II., 265.—266.
[2] Cerva, o. c. IV., 30.—31.
[3] Fasti litterario-ragusini, pag. 52.

Digitized by Google

Osim ove dvojice spominje Dolci i *Marina Tudiševića*, kojega izdavači Molièrovih komedija u „Slovincu“ i „Srđu“ općenito označuju prevodiocem tih djela: „In Philosophia habui Auditorem; dein vero *Gallicas Jo. Baptistae de Moliere Comaedias non solum Illyrice vertit, sed etiam Illyricis refertas salibus mori Ragusino venuste accomodavit.* Utiliori nunc insudat Operi, cui titulus: Praxis Juridico-Civilis Fori Ragusini Decretis Sententiisque jam latis asserta et demonstrata“.[1]

Frano Appendini se dakako slaže s vijestima u Cerve i Dolcija. Od Ivana Bunića ml. „che morì nel 1712. di 50 anni“ veli da su se sačuvale *„varie commedie Francesi tradotte in Illirico“*,[2] a od Petra Boškovića, koji je i po Appendiniju umro 1727. „nella fresca età di 22 anni“, spominje se među ostalim djelima *„versione benchè non compita del Cid di Corneille“*.[3]

Mnogo su obilnije u Appendinija vijesti o *Ivanu Franatici Sorkočeviću* i *Marinu Tudiševiću*. O Sorkočeviću se kazuje, da je rođen g. 1706., a u mladosti da je namislio poći u karmelićane. To doduše nije učinio, već se dao na ozbiljno učenje prava, te je s franceskoga preveo na talijanski Montesquieu-ov *L' Esprit des lois*. Med mnogobrojnim njegovim djelima bilježi Appendini napose *„Psiche del Moliere“*, a malo za tim opet spominje *„alcune commedie del Moliere* e del Goldoni *tradotte in prosa“*. Umro je Sorkočević g. 1771.[4] Dolci ne spominje doduše tih prijevoda Sorkočevićevih, no njemu u opće nijesu poznata ni druga neka djela toga književnika, što ih spominje Appendini.[5] Veoma je zanimljivo, što Appendini kazuje u opće o dubrovačkoj komediji poslije potresa: „La commedia dopo il terremoto non trovò più alcun coltivatore. *Giuseppe Bettondi, Gianfrancesco Sorgo, Marino Tudisi* e *qualche altro ammiratore del Moliere* col *tradurre in prosa Illirica le produzioni del comico Francese* crederono di avere abbastanza provveduto alla patria commedia, e per farle maggiormente gustare *in molti caratteri particolari le rivestirono alla foggia della nazione. Marino Tudisi*, che fra i Senatori del suo tempo si distinse per le sue cognizioni, e che fu uomo d' una assai piacevole e arguta censura, rimise in piedi *con altri suoi concittadini* il patrio teatro

[1] Ibid. pag. 42.
[2] Notizie istorico-critiche (Ragusa 1803.), II. 237.
[3] Ibid. II. 245.
[4] Ibid II. 247.—248.
[5] Dolci, o. c., pag. 22.

Digitized by Google

e *rappresentò con indicibile piacere degli spettatori queste traduzioni*, nelle quali vi fu pur chi si dolse di ritrovar *delle rozze scurrilità sostituite ai sali urbani del gran poeta Francese*. Pareva, che rinascer dovessero in Ragusa quei tempi, quando i Gondola e i Palmotta colla recita delle loro produzioni occupavano dottamente i lor coetanei e con un tal mezzo facilitavano loro l'acquisto di quelle arti, che ricercansi per divenire buon arringatore, eloquente avvocato e destro negoziatore. Ma *dopo l'epoca del Tudisi, che con trasporto ancor rammentasi dai vecchi, non si è piu recitata in teatro alcuna cosa in lingua Slava*".[1] Vidi se dakle, da je tradicija dubrovačka Molièrove komedije i u opće preporod dubrovačkog kazališta poslije potresa vezala u prvom redu uz ime Tudiševićevo, premda se nigdje izrijekom ne veli, što je on upravo preveo iz Molièrovih djela. O godinama života Tudiševićeva ne nalazimo u Appendinija nikakovih vijesti, a Dolci ga tek općenito označuje svojim mlađim suvremenikom: „In Philosophia habui Auditorem . . . " U tom je pogledu važan natpis, što ga je iznio Ivan Kaznačić iz rukopisâ Vlaha Stullija:

Memoriae
Marini Francisci Tudisi
Patricii Rhacusani Et Integerrimi Magistratus
Fama Florentis
Viri Eruditi Acris Et Peramoeni Ingenii
Qui
Molieri Comoedias
Iucunde Per Ludum Referens
Ad Veteres Domesticas Et Urbanas Consuetudines
Vernacula Festivitate Illyrice Eleganter Vertit
Natus III. Kal. Novemb. *MDCCVII.*
Exitu Placidissimo *Decessit* VI. Id. Martii
MDCCLXXXVIII.[2]

Sredamo li vijesti, što ih eto nalazimo u suvremenika, bio bi najstariji prevodilac Molièrovih komedija *Ivan Bunić ml.* († 1712.). Za ń doduše vele i Cerva i Appendini tek u opće da je prevodio

[1] Appendini, o. c., II. 290.—291.
[2] Slovinac god. 1879., str. 102.

Digitized by Google

komedije s franceskoga, no ako se neko oko 1700. g. (jer Bunić se rodio nekako pred g. 1670.) latio da prevodi komedije s franceskoga, bit će bez sumńe u prvom redu posegao za Molièrom. O *Petru Boškoviću* (1705.—1727.) Cerva, Dolci i Appendini složno vele, da je s franceskoga preveo samo Corneilleva „Cida". Dolci dapače popravlja Petrova brata, glasovitoga Ruđera, što je govoreći o pokojnom bratu rekao, da je prevodio i Molièrove komedije. Možebit Ruđerovo svjedočanstvo ipak nije posve bez osnove. Bez svake sumńe pak ide među Molièrove prevodioce *Ivan Franatica Sorkočević* (1706.—1771.), jer za ń nam rukopis Male braće i rukopis prof. Rešetara izrijekom vele, da je preveo Molièrovu „Psiku", a taj prijevod spominje i Appendini. O *Marinu Tudiševiću* (1707.—1788.) ne kazuje se nigdje, koje je upravo komedije Molièrove prevodio na hrvatski, no po svemu se razabira, da je baš on u prvom redu nastojao oko Molièrove komedije u Dubrovniku. Uz Sorkočevića spominje Appendini i za *Josipa Betondića* († 1764.) da je pod vodstvom Tudiševićevim u svojemu rodnom gradu ńegovao Molièrov teatar.

Imamo dakle u Dubrovniku u osamnaestom vijeku pisaca, o kojima suvremenici tek općenito vele, da su se zanimali Molièrovim komedijama, a u drugu ruku pred nama je cio niz prevedenih i prerađenih Molièrovih komedija, u kojima se (izuzevši Sorkočevićevu „Psiku") nigdje ne spominje po imenu prevodilac. Upravo za to i jest veoma teško rasuditi, komu ćemo pripisati prijevode Molièrovih komedija, što su nam se sačuvali. Svakako nam se valja u prvom redu obazreti na to, da nam se velika većina komedija sačuvala pod stereotipnim natpisom, da su „iz franačkoga u slovinski jezik prinesene po potajnu i izpraznu tomačitelju Dubrovčaninu, za činit se inijem smijat svojijem izpraznijem i smiješnijem trudima u doba od svoje najveće zlovolnosti". Taj je natpis bez svake sumńe zajamčen za sedam komedija velikoga rukopisa prof. Zore, za tim za tri komedije, što se nalaze u prvoj svesci rukopisa dubrovačkog sjemeništa, i napokon za *Mizantropa*, o kojem se to izrijekom veli u „Slovincu" g. 1879. str. 102. O *Iliji Kulašu* se kaže u „Slovincu" da je „od istoga Dubrovčanina", bit će dakle da se i on sačuvao pod istim natpisom.

Među onim komedijama, što su u drugoj i trećoj svesci sjemenišnoga rukopisa, nalazi se i „Psike", za koju nam rukopis Male braće i rukopis g. prof. Rešetara vele, da je prevedena od Franatice Pijerka Sorkočevića, a taj prijevod pripisuje Sorkočeviću i

Digitized by Google

Appendini. Premda su i druga i treća sveska sjemenišnog rukopisa pisane istom rukom, koja je napisala i prvu svesku, ipak nije ni na drugoj ni na trećoj svesci zabiļeženo, da su komedije u ńima „prinesene po potajnu i izpraznu tomačiteļu Dubrovčaninu“. Po načinu, kako su te komedije prevedene, rekao bih svakako, da ih ne smijemo sviju pripisivati jednom prevodiocu. Dok se *Nemoćnik u pameti, Ģono, Žene pametne* i *Udovica* slobodom prijevoda, lokalizacijom i adaptacijom na dubrovačku slažu s komedijama drugih rukopisa, vaļa nam za komedije *Psiku* i *Don Garciju* (obje su u trećoj svesci) konstatovati, da su prevedene vjernije; da je u ńima zadržao prevodilac imena osoba, kako su u originalu, a nije ih prekrstio na dubrovačku; da je mjesto radńe netaknuto, te nije radńa kao inače prenesena u Dubrovnik; da nema u opće u ńima ni traga lokalizmima dubrovačkim; pa napokon da je „Psike“ jedini meni poznati dubrovački prijevod Molièra u stihovima. „Psike“ je, to već znamo, prevedena od Sorkočevića, a možebit bi se uz ńu mogao prisloniti i „Don Garcija“. U te dvije komedije kao da je prevodiocu više bio na umu literarni interes, da svojim sugrađanima prikaže Molièrovo djelo, kakvo je u originalu, dok se u ostale četiri komedije u drugoj i trećoj svesci sjemenišnoga rukopisa regbi više pazilo na to, kako će se te komedije što zgodnije prenijeti na dubrovačku pozornicu, eda budu što više na dohvatu domaćoj publici. A u tom se upravo te četiri komedije prislańaju uz komedije, što su nam sačuvane u drugim rukopisima i za koje se veli, da su „prinesene po potajnu i izpraznu tomačiteļu Dubrovčaninu“. U „Slovincu“ 1884. str. 290. rečeno je dapače za jednu između tih četiriju komedija (za „Ģona“, koji je ondje štampan prema drugomu nekom rukopisu), da je za Dubrovnik prerađena „predašńeg vijeka od Tudizića i družine“; — poznavajući pak shvaćańe Slovinčevih izdavača, dalo bi se po toj biļešci naslućivati, da je i ta komedija u rukopisu, koji je bio osnovom izdańu, sačuvana pod poznatim stereotipnim naslovom.

Svakako smijemo o svim Molièrovim komedijama, koje su „prinesene po potajnu i izpraznu tomačiteļu Dubrovčaninu i t. d.“, s razlogom misliti, da potječu iz istoga vrela. A upravo u jednoj od tih komedija, koja nam se sačuvala u velikom rukopisu prof. Zore, nalazimo veoma karakteristično mjesto, po kojemu možemo razabrati, kada su se te komedije prikazivale u Dubrovniku.

Digitized by Google

U drugoj sceni Molièrova *Mariage forcé* pita Sganarelle Géronima za savjet, bi li se ženio, a Géronimo ga prije svega zapita, koliko mu je godina. Sganarelle hoće da izmakne odgovoru, no Géronimo ga zna na zgodan način navesti, da sam oda svoju tajnu. Pita ga najprije, koliko mu je godina bilo, kad su se prvi put vidjeli i upoznali. Sganarelle mu rado prizna, da mu je bilo dvadeset godina. Na to Géronimo zareda čitavim nizom pitaña: koliko je godina Sganarelle bio u Rimu, u Engleskoj i Holandiji i kad se odande vratio kući. Sganarelle mu sve po duši odgovara i završi, da se vratio kući „en cinquante-six" — a na to će Géronimo: „*De cinquante-six à soixante-huit* il y a douze ans, ce me semble; cinq ans en Hollande font dix-sept, sept ans en Angleterre font vingt-quatre, huit dans notre séjour à Rome font trente-deux, et vingt ans que vous aviez lorsque nous nous connûmes, cela fait justement cinquante-deux". Očito je, da se godina, do koje konačno računa Géronimo dob Sganarellovu, tiče one godine, u kojoj se prikazivao *Mariage forcé*. Ta je komedija napisana g. 1664., te prema tome godina *soixante-huit* (1668.) sasvim lijepo pristaje kao godina prikazivaña.

A kako glasi to mjesto u nas?

Molièrovi Sganarelle i Géronimo zovu se u dubrovačkoga prevodioca Lambro i Jero. Prijevod je u glavnom dosta vjeran: Lambro ne će da kaže svojih godina, a Jero mu ih izmami baš onako kao i Géronimo u Molièra. Lambro napokon prizna, da se vratio u domovinu „del trenta un", a na to će Jero: „*Dal trenta un sino al quaranta quattro*, to su trinaest godišta; pet u Olandi to su osamnaest, sedam u Ingilteri, to su dvadesti i pet, osam godišta, koje smo stali zajedno u Rimu, tridesti i tri, a dvadesti, što si imô kad smo se poznali, čini appunto peset i tri . . . " Isporedimo li to s franceskim originalom, vidjet ćemo, da se sve godine provedene u Holandiji, Engleskoj i Rimu posve slažu, te se prevodilac udalio od originala tek u onoj godini, do koje je konačno računao dob Lambrovu, zamijenivši bez sumńe godinu prikazivaña Molièrova „Mariage forcé" pred pariskom publikom onom godinom, kad se ta komedija prikazivala u Dubrovniku — stavivši dakle mjesto „soixan:e-huit" (1668.) godinu „quaranta quattro" (1744.).[1]

[1] Za volu tomu, što je u talijanskom dijalektu, kako se još i danas govori po gradovima na dalmatinskoj obali, broj „trenta un" popularan i proverbijalan, bit će da je naš Dubrovčanin, polazeći u svom

Digitized by Google

Ako se dakle *Ženidba usilovana* prikazivala u Dubrovniku g. 1744., onda je to bilo upravo u doba Marina Tudiševića, koji je tada bio u najljepšim godinama (rođen 1707.), kad čovjek još ima volje baviti se priređivańem kazališnih igara, a u drugu ruku opet vidjeli smo, da suvremena vrela (Dolci, Appendini) baš ńega označuju preporoditeljem dubrovačkoga kazališta u osamnaestom vijeku i ističu napose ńegov rad oko prikazivańa Molièrovih komedija. Suradnika je Tudišević imao bez sumńe, pa možebit je među ńima bio, kako hoće Appendini, i sam Franatica Pijerka Sorkočevića, vršńak Tudiševićev, no svakako je tada, radeći uz Tudiševića, mnogo slobodnije preudešavao Molièrove komedije, nego što je to učinio prevodeći „Psiku".

Čini se, da su negdje polovicom osamnaestoga vijeka prestala ta prikazivańa, jer franceski konzul La Maire, koji je od prilike oko god. 1760. boravio u Dubrovniku (o ńegovu boravku u republici bit će još kasnije govora), veli izrijekom, da se u gradu veoma opaža „le manque de société, de spectacles et de plaisirs publics", i da to zlo utječe na društveni odgoj dubrovački.[1] Ne može se pomisliti, da Francez ne bi bio spomenuo Molièrovih komedija, da su se zbilja u ńegovo vrijeme još prikazivale u Dubrovniku. S time se potpuno slaže svjedočanstvo Sebastijana Dolcija, kad u „Fasti litterario-ragusini", štampanima god. 1767., kaže o Tudiševiću da se više ne bavi Molièrovim komedijama, nego „utiliori nunc insudat operi" — radi djelo o pravu dubrovačkom. Uz to pristaju sasvim dobro i vijesti u Appendinija, koji u drugoj svesci svojih „Notizie istorico-critiche" veli, da su se u ńegovo doba — dakle pod kraj osamnaestoga vijeka — tek starci sjećali vremena, kada je Tudišević sa svojom družinom prikazivao u Dubrovniku Molièrove komedije.

---

računu od godine 1744., kada je „Ženidba usilovana" prikazivana u dubrovačkom teatru, volio uplesti godinu „trenta un" kao godinu povratka i time stvoriti razliku od jedne godine med konačnim rezultatom računa svojega i Molièrova, te upravo za to i jesu u nas Lambru pedeset i tri godine, dok u Molièra „cela fait justement cinquante-deux".

[1] Starine XIII. str. 98. — U bilješkama, što su „iz staroga rukopisa" priopćene u „Pravoj Crvenoj Hrvatskoj" I. 41., veli se doduše, da su god. 1775. „u karnevalu predstavljali u teatru neke komade, među kojim *Il Barone di Terrefort* diletanti: Miho Luka Bone, Luko Zamańa, Frano Zamańa i Niko Remedelli".

Digitized by Google

No sve te naše kombinacije o Tudiševiću i ńegovoj družini rušila bi biļeška na velikom rukopisu prof. Zore, prema kojoj bi komedije toga rukopisa (ńih sedam, a među ńima i „Ženidba usilovana“ sa svojom godinom „quaranta quattro“) potjecale iz g. 1718. Kad bi to bilo istina, onda ne bismo smjeli ni tih komedija ni drugih, koje su se sačuvale pod istim stereotipnim natpisom („prinesene po potajnu i izpraznu tomačiteļu Dubrovčaninu“), pripisivati ni Tudiševiću ni Sorkočeviću, jer je u to doba jednomu bilo tek jedanaest godina, a drugomu dvanaest. U tom bismo slučaju prijevode tih komedija mogli smatrati jedino radom Ivana Bunića ml. († 1712.) — drugih prevodilaca franceskih komedija prije 1718. ne spomińu bar suvremena vrela. No po obavijesti prof. Zore *g. 1718.* na ńegovu je rukopisu napisana očito drugim mastilom i drugom rukom, dok je nasuprot godina „quaranta quattro“ u „Ženidbi usilovanoj“ od iste ruke, kojom je pisan i ostali tekst rukopisa.[1] Godina 1718. je prema tomu svakako kasniji dodatak, te je dakle kao dokaz problematične vrijednosti, premda je inače — vaļa priznati — nije lako razjasniti. Možebit je nešto komedija već prije Tudiševića bilo prevedeno, pa je on taj stariji rad prihvatio i ńim se okoristio, no prema faktima, što su meni poznati, vaļat će ipak glavni rad oko Molièrova teatra u Dubrovniku pripisati Tudiševiću i ńegovim suradnicima.

Družina, što je u Dubrovniku prikazivala Molièrove komedije, zvala se *družina Zamršenijeh.* U sedmoj sceni Molièrove *La Critique de l' École des femmes* nakon duge dispute o vrijednosti komedije *L' École des femmes* veli Uranie: „Il se passe des choses assez plaisantes dans notre dispute. Je trouve qu' on en pourrait bien faire une petite comédie, et que cela ne serait pas trop mal à la queue de l' École des femmes“, pa nadovezuje na to nešto daļe: „Puisque chacun en est content, chevalier, faites un mémoire de tout, et *le donnez à Molière*, que vous connaissez, pour le mettre en comédie“. Naš je to Dubrovčanin preudesio ovako: „Pokli je svak zadovoļan, gosparu Frano, nastojte se opomenut od svega, i *pokli je veće umro Molier, podajte sve ispisano ovoj družini Zamršenijeh, koji su rečitali Nauk od žena*, neka od svega ovega

[1] Prof. Zore ima dva rukopisa „Ženidbe usilovane“, i u oba je čisto i bistro istom rukom upisano „quaranta quattro“ i „trenta un“, a nije ništa ni prekriženo ni istrugano.

Digitized by Google

učinu komediju, a vi znate, ide im ovako od ruke". U originalu su na to dvije tri namijeńene Molièru:

Climène: Il n'aurait garde sans doute; et ce ne serait pas des vers à sa louange.

Uranie: Point, point; *je connais son humeur: il ne se soucie pas qu' on fronde ses pièces*, pourvu qu' il y vienne du monde.

Tako je Molière karakterisao sam sebe, a naš je to prevodilac prekrojio dakako za svoju družinu:

Pera: Ja držim, *da je i ti Molier u životu, a nego li oni (sc. Zamršeni), imô bi vrlo imat opaz* za činit tu komediju, zašto ne bi to bili ni ńemu ni ńima koji versi u pohvalu.

Anica: Ja *ne znam Moliera, samo što ga čujem od svakoga hvalit, ma za onu družinu ja vam se hitam, da se ne boje, sve što će im ko rijet*, nego još saviše drugo i ne ištu, nego li da ikogod počne štogod potezat za moć ukazat kako oni umijedu".[1]

Iz same se komedije i to razabira, da je družina Zamršenijeh bila sastavljena od vlastele dubrovačke. U sedmom prizoru komedije *La Critique de l'École des femmes* pita chevalier Dorante pjesnika Lysidu, šta misli o Molièrovoj komediji *L'École des femmes*, a Lysidas odgovara: „Je n'ai rien à dire là-dessus; et vous savez qu' *entre nous autres auteurs, nous devons parler des ouvrages les uns des autres avec beaucoup de circonspection*". U hrvatskoj pak komediji veli Pero Versić: „Ja ne umijem česa rijet. Vi znate, da *što vlasteli činu, nas ne ide ulazit; oni su je i prinijeli, kako čujem, i rečitali; mi valja da mučimo i ne govorimo nego s velikijem opazom*". A i poslije kazuje Pero: „Nije moja običaj išta hulit, a navlaštito gdje vlasteli moji gospari ulaze.[2]

Prikazivale su se Molièrove komedije u „Orsanu". Iz djela Marina Držića znademo, da su se u šesnaestom vijeku drame prikazivale u Dubrovniku pred kneževim dvorom, u vijećnici i u privatnim kućama dubrovačkih građana; tako je n. pr. Držićeva „Tirena" prikazivana o pokladama 1548. „prid dvorom", — „Dundo Maroje" 1550. u vijećnici, a „Skup" u Saba Gajčina na piru. No

[1] Slovinac g. 1882. str. 439.

[2] Ibid. str. 434.—435.

Digitized by Google

ozbiljnim državnicima dubrovačkim nije se svidjelo, da se vijećnica upotrebljava za ovake profane poslove, te je senat 4. travnja 1554. zaključio: „... quod de cetero in Aula Majoris Consilii non possint recitari Comediae, Tragediae aut aliquae Mascaratae fieri, sed ea reservari debeat ad usum sacrorum consiliorum".[1] Iza vijećnice bio je stari arsenal, u dubrovačkom govoru nazvan „Orsan", pa su ńega kasnije udesili, da bude javnim kazalištem dubrovačkim, te je u tu svrhu i služio, dok nije g. 1817. pogorio. U tom dakle „Orsanu" prikazivale su se komedije Molièrove, a u našim preradbama ima tomu dosta tragova, tako da je „Orsan" postao upravo sinonimom riječi „kazalište". Odmah u početku komedije *Les Fâcheux* (I. 1.) veli Éraste:

> J'étais *sur le théâtre* en humeur d'écouter
> La pièce qu'à plusieurs j'avais ouï vanter . . .",

a naš Dubrovčanin to prevodi: „Bio sam *u Orsanu* i čekô s pomńom, za čut komediju, koju su mi bili rekli, da je veoma lijepa".[2] Kad u trećem prizoru u „La critique de l'École des femmes" kazuje Climène, da se svoje boljetice dobavila gledajući „L'École des femmes" u Palais-Royalu, gdje je tada prikazivala Molièrova družina (. . . je l'ai rapporté du *Palais-Royal* . . .), nije se Dubrovčanin ni malo ustručavao pretvoriti „Palais-Royal" u „Orsan": „Ovo sam dobila večeras u Orsanu".[3] Prema tomu je i u „Udovici" prevedeno: je souhaiterais que ce fût un théâtre public — žudio bih, da je ovo u Orsanu.[4]

III.

Dubrovački prijevodi Molièrovih komedija veoma su slobodni, dapače često prelaze granice i najslobodnijih prijevoda, te bi ih čovjek prije nazvao preradbama. Sve komedije, koje su u originalu napisane stihom, prevedene su prozom izuzevši samo Sorkočevićevu „Psiku". Mjestimice se ispuštaju govori pojedinih osoba, katkada i cijeli prizori, a napose sam često opazio, da su ispušteni scenički napuci, kako glumac ima udesiti svoj govor i svoje

[1] Liber reform. Cons. Rogat. 1553.—1555. Ispor. u Rešetara „Archiv für slav. Philologie", XXV. 286.

[2] Slovinac 1881., str. 459.

[3] Slovinac 1882., str. 411.

[4] Rukopis dubrov. sjemeništa, štampan u 4. knjizi „Građe za povjest književnosti hrvatske".

Digitized by Google

kretńe. U drugu ruku opet sve vrvi amplifikacijama i dubrovačkim lokalizmima, a ima dapače komedija, kojima je taknuta i sama osnova.

Franceska imena redovno su zamijeńena imenima, što su u običaju u Dubrovniku — originalna su imena sačuvana samo u „Don Garciji“ i „Psiki“. Izmijenivši tuđa imena domaćima ponovio je naš prevodilac stari običaj knńiževnika dubrovačkih, koji nalazimo već u šesnaestom vijeku u prijevodima Frana Lukarevića Burine i Dinka Zlatarića. Kao što se opaža u Molièra, da su mu u različnim komedijama tipične osobe nazvane i istim imenima, tako i u dubrovačkim prijevodima vidimo, da je isto ime nadjenuto osobama, kojima su u različnim komedijama namijeńene slične uloge; tako se n. pr. ļubovnik redovno zove *Gono*, a ļubovca *Anica*, ńezin otac *Reno*, — *Iliji* je pak uvijek suđena smiješna uloga, bilo da je smiješan kao suprug, bilo da je inače nastrano čeļade i t. d.

Baš onako kako Dubrovčani u svakidašńem životu običavaju išarati svoj hrvatski govor talijanskim ili starim romanskim riječima, tako je i jezik u Molièrovim komedijama sasvim na dubrovačku ispremiješan tuđicama, samo da bude vjernim ogledalom dubrovačkoga svakidašńega govora. Ima dapače uloga gotovo sasvim talijanskih, a prema domaćim navikama redovno je u razgovoru zamijeńen franceski obligatni „vous“ dubrovačkim „ti“. Franceski se izrazi vrlo rado prevode specijalnima dubrovačkim, ili se domaća prirječja naprosto umeću na zgodnu mjestu; n. pr. mahnitosti, koje ne bi *pas s maslom pokusô* (espérances folles, École des maris II. 13.), — jedan koga ne poznaš ni *po situ ni po rešetu* (un inconnu, Tartuffe I. 1.), — sve ti je ono u ńemu laživo, i kako se reče među nami, on ti je *sveta dušica*, a *pakļena mješica* (tout son fait n'est rien qu' hypocrisie, Tartuffe I. 1.) i t. d. U opće sve, što bi Dubrovčanima moglo biti tuđe i nerazumļivo, brižno je zamijeńeno domaćim i poznatim; gdje je n. pr. u Molièra govor o kraļu, tamo se u dubrovačkoj preradbi govori o „knezu“, „gospodi“ ili o „malom vijeću“ i t. d.

Na taj se način dakako vrlo često seže duboko u javni i privatni život dubrovački i iznosi na vidjelo štošta, što baca mnogo svjetlosti na prilike naše republike u zadńem vijeku ńezina života. Upravo iz toga doba sačuvao nam se interesantan rukopis o Dubrovniku. Pok. akademik Sime Ļubić štampao je u „Starinama“ (u knńizi XIII.) izvještaj o dubrovačkoj republici, koji potječe iz

Digitized by Google

XVIII. vijeka od franceskoga konsula La Maira, a bio je upravljen senatu mletačkome.[1] Vrlo često se opaža paralelizam među prilikama dubrovačkim, kako se razabiraju iz naših komedija, i među slikom, što nam je o Dubrovniku osamnaestoga vijeka ostavio La Maire. Već po samom pripovijedanju se vidi, da je on sve, što kazuje, na svoje oči gledao, i da mu nije bilo ni na kraj pameti laskati Dubrovčanima. Sud njegov o republici nije najpovoljniji — rastrovan je bio u njoj elemenat, na kojem je toliko vijekova počivala državna zgrada dubrovačka: „Personne n'a de patrie. Chaque noble ne vise que aux avantages de sa famille ou de sa faction".[2] Dubrovnik je bolesnik, koji može još dugo bolovati: „Il est possible que cette république subsiste encore longtemps sur le pied où elle est aujourd'huy, ou bien qu'elle devienne la proye de quelque prince puissant . . . "[3] I mislilo se već, koga će zapasti lijepa baština: „Je crois que toutes ces considérations réunies démontrent assez, combien il importe à la France que la république de Raguze ne devienne jamais partie de la monarchie Autrichienne. De toutes les révolutions, auxquelles cette république est exposée, celle de passer sous la domination Venitienne est la seule désirable pour les François . . . "[4]

Nema više — po mnijenju La Mairovu — u plemstva dubrovačkog volje za ozbiljan rad, već se sastaju na placi i tamo spletkare:

---

[1] Otrag na rukopisu je zabilježeno: 1766. Progetto immaginario, fatto communicar dal console generale di Francia a Coron monsieur la Maire da porsi ad effetto dalla republica di Venezia contro Ragusei. Non perrò fu fatto retribruir che sensi di gradimento per il suo buon animo". Kada je La Maire kao konsul boravio u Dubrovniku, dade se donekle bar razabrati iz samoga djela. Na jednom mjestu veli: „J' ay été témoin d'un fait qu'il n'est pas inutile de citer . . . à pâques de l'année 1761" (Starine XIII. 55.). U zaključcima „Vijeća umoljenih" (u rukopisu izvodâ iz Reformacijâ u prof. Rešetara) govori se u julu 1764. o novom franceskom konzulu Prevostu, za kojega se izrijekom veli, da je nasljednik La Mairov. — Kada sam već bio svršio ovu radnju, štampao je g. V. Jelavić u „Glasniku bosanskoga muzeja" (XVI. 4-) studiju *O dubrovačko-franceskim odnosima 1756.—1776.*, gdje je na osnovi dokumenata u pariskim arhivima u ministarstvu vanjskih posala i u „Bibliothèque nationale" konstatovao, da je La Maire došao u Dubrovnik 17. marta 1758., a odazvan bio 29. januara 1764., no u augustu te godine da je još boravio u Dubrovniku.

[2] Starine XIII. 67.

[3] Ibid. 81.

[4] Ibid. 83.

Digitized by Google

„C'est là qu'ils font leurs brigues et qu'ils ourdissent leurs intrigues. La journée se passe ainsi".[1] I zbilja, kad Molière veli gdjegod, da o nečem govori sav Pariz ili da je kojega razgovora pun kraljev dvor, bez sumńe ćeš u našim komedijama naći dubrovačku „placu". Valjalo je dakle — da još jednom rečem — sve nepoznato zamijeniti nečim, za što je u Dubrovniku znalo svako dijete. Ima tomu mnogo primjera. U Molièrovim „Les Fâcheux" (III. 4.). Philinte zaokupi Érasta, kako je čuo, da ga je neko pozvao na dvoboj:

Qu'un homme tantôt t'a fait une querelle.
. . . Que te sert-il de le dissimuler?
Je sais de bonne part qu'*on t'a fait appeler* . . . "

Mjesto toga veli Dubrovčanin: „Ono što ti je malo prije *intraveńalo na Sponzi;* ma što si se mogô boļe nadat? Ja se čudim tebi, *odkud si stô s ńim igrat* . . . Ma znaš, da je saviše pritrpjet, neka je komu drago, *da ti reku: Lažeš*"[2] — dakle svađa pri igri u „Sponzi" mjesto dvoboja.

Baveći se napose preradbama pojedinih Molièrovih komedija, vraćat ću se uvijek na markantnije momente, gdje prosijevaju tragovi dubrovačkoga života. Ako se već veli, da su i s najvećom pomńom rađeni prijevodi tek blijeda slika originala, vrijedit će to dakako još više o našim komedijama, u koje je sad s više sad s maňe sreće uneseno mnogo dubrovačkoga života, no za to je u drugu ruku često Molièra dobrano nestalo.

U poznatom stereotipnom naslovu rukopisa dubrovačkih veli se izrijekom, da su Molièrove komedije „iz franačkoga u slovinski jezik prinesene". Iz historije dubrovačke knige prije velikog potresa znamo, da su se dubrovački književnici znali talijanskim prijevodom pomoći, eda „u slovinski prinesu" djelo pisano drugim kojim jezikom. O Molièrovim komedijama bile bi takve sumńe bez ikakove osnove: same komedije pune su galicizama, med kojima ne bi čovjek gdjekojega ni razumio ne poznavajući franceske konstrukcije; n. pr. Gospo, je li ovo da . . . ? (Madame, est-ce que . . . ? George Dandin I. 6.). No da i nije toga, u osamnaestom vijeku bio je franceski jezik u Dubrovniku dobro poznat, te bismo već a priori mogli sa sigurnošću reći, da su prijevodi

[1] Ibid. 99.

[2] Slovinac 1881., str. 504.

Digitized by Google

Molièrovih komedija potekli direktno iz originala. Zar nije upravo sam prevodilac „Psike“ Ivan Franatica Sorkočević preveo s francuskoga na talijanski Montesquieu-ov *L'Esprit des lois?* La Maire veli u opće o Dubrovčanima: „Ils *font plus de cas de la litérature françoise que de toute autre.* Quelqus-uns apprennent la langue, pour pouvoir lire les livres françois; mais il lisent sans choix, sans goût et sans fruit“.[1] Dapače iz samih se naših komedija razabira, da je interes za francesku knjigu zasegao i med ženskiće dubrovačko. Kad u prvoj sceni Molièrova *Sganarelle ou le cocu imaginaire* Gorgibus kara svoju kćer i tuži se u opće na žene, evo u čem misli da je klica zlu:

„Voilà, voilà le fruit de ces empressements
Qu'on vous voit nuit et jour à *lire vos romans*“.

Dubrovačka komedija iskreće to na svoju: „Ovo ti je korist od sadanjijeh libara, što se štiju po vas dan i po svu noć; ovo je *umjet talijano i frančezo*, što sve ne služi za drugo nego za čudno razboljet glavu djevojčicam“.[2] Pa kad u Molièrovoj „L'École des femmes“ (I. 1.). Arnolphe udarajući na žene svojega vremena veli:

„Non, non, je ne veux point d'un esprit qui soit haut;
Et femme qui compose en sait plus qu'il ne faut“ —

i prigovara ženama zbog „vos vers, vos romans, vos lettres, billets doux“, jer to se ne može isporediti sa „honnête et pudique ignorance“ (I. 5.) — i onda je u dubrovačkom „Nauku od žena“ prekrojeno sve na domaće prilike: „Ne, ne, ja ne ću visinâ u ženi, ni *koja umije saviše tezijeh pisama, frančezarije i talijanarije i versarije, er umije veće, nego je od potrebe da umije*“,[3] i poslije opet: „ . . . neka mi dođu s njihovijem versima, *s njihovom leturom frančezom i talijanom*, neka vidimo, ali veće to vala ali ovo ne (sc. Aničino) neznanstvo i simpličitat puna srama i pošteńa“.[4]

I La Maire svjedoči, da je bar nekim dubrovačkim gospođama bila poznata franceska knjiga: „*Parmi les femmes il y en a quelques-unes, qui lisent volontiers les bons livres françois et italiens*, et qui entendent passablement ces deux langues“ . . .[5]

---

[1] Starine XIII. 97.
[2] Slovinac 1881., str. 169.
[3] Slovinac 1882., str. 195.
[4] Ibid. str. 197.
[5] Starine XIII. 104. Vidi i u „Srđu“ 1906. bilješke prof. Vučetića.

Digitized by Google

Misantrop.[1]

(Le Misanthrope).

Le Misanthrope (u pet čina i u aleksandrincima) pripada među klasične komedije Molièrove. Napisao ju je pjesnik god. 1666., a prikazao u ńoj čovjeka, koji mrzi iz dna duše neiskrenost, beskarakternost i nepoštenje, što je u svijetu mah preotelo, pa su mu upravo za to omrznuli i ļudi. Alceste hoće da uvijek svakomu reče u brk istinu, a zaludu ga upućuje prijateļ Philinte, da to nije pametno, već da je boļe shvatiti ļude onako, kakvi jesu, i prema tomu udesiti svoje ponašańe. Alceste je zaļubļen u koketnu Célimènu, koja ne zna shvatiti duše ńegove, a nije joj ni stalo do toga. U ńu je zaļubļen među ostalima i Oronte, koji jednom zamoli Alcesta i Philinta, da mu kažu svoje mišļeńe o sonetu, što će im ga pročitati — ali neka budu iskreni. Philinte, vjeran svojim principima, pohvali sonet po društvenim običajima s nekoliko banalnih riječi, no Alceste ga bez zgrizańa pokudi, da je neprirodan i šupaļ, a pohvali jednostavnost i ļupkost starih narodnih pjesama. Na taj način dospije Alceste dakako sa svim svijetom u rat. I taj čovjek, od pete do glave kao istesan od jednoga kamena, upravo do zadńega časa ne može se posve oteti mrežama koketne Célimène. Duhovito primjećuju franceski literarni historici, da se u tom ogleda vječna ironija udesa u životu karakternih, no naivnih ļudi, da se prepredena koketa takim dušama pričińa savršenim idealom žene — kud i kamo savršenijim od obične čestite supruge. Simpatično je žensko lice Éliante, umna i iskrena, a čvrsta značaja. Pod kraj polazi Éliante za Philinta, a Alceste se, pun gorčine, povlači u samoću daleko od svijeta.

Alceste je čovjek, koji služi samo istini i ide uvijek ravnim putem — nije dakle sam po sebi komičan. No istina je u životu rijetko posijana, pa tko samo ńoj bez obzira služi, naći će se osamļen, postat će čudak, smiješan. A znajući, kako je Molière shvaćao život, kako je zazirao od ekstrema, bit će, da je u svom „Misanthropu“ hotio pokazati, kako i najveća vrlina, kad se posve sama sebi prepusti, može prijeći u smiješno, a napose da od ńe društvo ļudsko nema nikakove koristi. Poput mnogih Molièrovih komedija i „Misanthrope“ je dakle nosilac duboke misli, crpene iz života.

[1] Po starom rukopisu štampao Đuro Dević u „Slovincu“ 1879.

Digitized by Google

Naš prevodilac je osnovu sačuvao doduše netaknutu, no inače je dramu često i skraćivao i širio, a uz to ju je prošarao dubrovačkim lokalizmima. Da se odmah na primjeru vidi, kako su u preradbama Molièrovih komedija prekrštene osobe na domaću, evo popis lica u „Misanthropu“ :

Alceste, amant de Célimène — Ǵono, zaļubļen u Margaritu.
Philinte, ami d'Alceste — Frano, prijateļ Ǵonov.
Oronte, amant de Célimène — Maro, zaļubļen u Margaritu.
Célimène, amante d'Alceste — Margarita, zaļubļena u Ǵona.
Éliante, cousine de Célimène — Anica, rodica Margaritina.
Acaste, Clitandre } marquis — Lukša, Jero } markezi.
Basque *valet* de Célimène — Nikoleta, *djevojka* Margaritina.
Un garde de la maréchaussée de France — Zdur.
Dubois, valet d'Alceste — Franić, djetić Ǵonov.

Interesantno je, kako je dubrovački prevodilac preudesio onaj prizor, gdje Alceste naprečac osuđuje sonet Orontov. Alceste ne će u prvi kraj da reče Orontu, što misli o sonetu, već mu kazuje, što je rekao tobože onomadne nekomu drugom, koji mu je pokazao svoje pjesme:

. . . Mais enfin, lui disais-je,
Quel besoin si pressant avez-vous de rimer?
Et qui diantre vous pousse *à vous faire imprimer?*
Si l'on peut pardonner l'essor d'un mauvais livre,
Ce n'est qu'aux malheureux qui composent pour vivre.
Croyez-moi, résistez à vos tentations,
Dérobez au public ces occupations,
Et n'allez point quitter, de quoi que l'on vous somme,
Le nom que *dans la cour* vous avez d'honnête homme,
Pour prendre de la main d'un avide imprimeur
Celui de *ridicule et misérable auteur* (I. 2.).

Tek kad Oronte ne će ili ne može da shvati, što misli Alceste, strese mu ovaj bez obzira u lice svoj sud o ńegovu sonetu:

Franchement, il est bon à mettre au cabinet.
Vous vous êtes réglé sur de méchants modèles,
Et vos expressions ne sont point naturelles . . . . . .

Digitized by Google

Ce style figuré, dont on fait vanité
Sort du bon caractère et de la vérité,
Ce n'est que jeu de mots, qu'affectation pure,
Et ce n'est point ainsi que parle la nature.
Le méchant goût du siècle en cela me fait peur;
Nos pères, tout grossiers, l'avaient beaucoup meilleur;
Et je prise bien moins tout ce que l'on admire,
Qu'une vieille chanson que je m'en vais vous dire:

Si le roi m'avait donné
Paris, sa grand' ville,
Et qu'il me fallût quitter
L'amour de ma mie,
Je dirais au roi Henri:
Reprenez votre Paris,
J'aime mieux ma mie, ô gué!
J'aime mieux ma mie (I. 2.).

A na to će Oronte:

Et moi, je vous soutiens que *mes vers sont fort bons.*

Dubrovački Ģono i Maro udarili su također u svađu o „madrigalu". I Ģono u početku govori o nekoj fiktivnoj osobi, koja mu je došla s versima: „ . . . ma najposlije sam ovemu govorio: koju ima tako silnu potrebu da sastavļa, i koji ga vrag poslije napastuje *da dava nadvor i štije po gradu svoje verse.* Ja je trpim u jednomu siromahu, ako može štogod tijem namaknut, neka sastavļa i šprdańa; ma sam ovemu govorio, da ńemu ne mogu pritrpjet nikako, i pokle je *u gradu* držan jedan čovjek skladan, za što će se poć stavļat u cijenu *od jednoga smiješnog poete i bit ko Pero Contista* . . . "[1] Kad ga napokon ostavi strpļivost, okosi se Ģono na Mara i na ńegov madrigal: „Da ti je otvoreno rečem, dobar bi bio da se očistiš s ńim . . . Činiš se *uskrsnuo drugi Pero Contista;* samo da je rima, a nije skladna versa vragutoga . . . . . *stavļate se pisat naški, a ne umijete ni govorit naški* . . . . . Što stucaš, putiš i rutiš? Rđa me ne ubila, ako nije boļa *ona popijevkińa bosanska:* nu poslušaj, kako govori, koliko je naravnija, slađa i ļepša:

Da mi reče Osman carska glava:
„Bićeš gospar svemu Carigradu,
Al ne ļubi Asan-bulu mladu,
Ni dohodi na celove k ńojzi".

[1] Slovinac 1879., str. 89. — Petar Kontisti bio je član akademije od „Sturaka", što je osnovana g. 1719. protiv akademije „Dangubnijeh" (isp. A. Vučetić, Akademija Dangubnijeh i ńen rad itd. u Srđu 1906.).

Digitized by Google

Ja bih rekô caru velikome:
„Ti gospoduj svemu Carigradu,
Ja ću ljubit Asan-bulu mladu,
Darovô bih još sve blago moje,
Da celujem usti mile svoje".

No Maro ostaje uporno pri svom: „A ja ti uzdržim, da su *versi od moga madrigala koliko Osmanovi*".[1]

Isporedimo li „popijevkiñu bosansku" s Molièrovom „vieille chanson", očito je, da ju je prevodilac sam spjevao prema franceskom „Si le roi m'avait donné" zamijenivši prema prilikama domaćim kralja Henrika carem Osmanom i zadahnuvši prema Molièrovoj intenciji cijelu pjesmicu dahom narodne poezije. Karakteristično je i to, da se franceski „faire imprimer" opisuje sa „dava nadvor i štije po gradu svoje verse" — dakle i u XVIII. vijeku, uza sve to. što su se djela dubrovačkih pjesnika često štampala, ipak je dubrovačka literatura u glavnom živjela u rukopisima, što su se na sastancima čitali i kolali gradom od ruke do ruke.

Ima i inače mjesta, gdje su franceski društveni običaji udešeni prema dubrovačkim: *l'ongle long* qu'il porte au doigt (II. 1.) — *lijepi dijamanat* na prstu; dans la *cour* (II. 3.) — u *gradu;* elle met du *blanc* (III. 5.) — učini *kartu od čerse i od bjake*[2] po licu ko po miru i lašti se ko krinčica; (Eh, madame, l'on loue aujourd'hui tout le monde) . . . mon valet de chambre est mis *dans la gazette* (III. 7.) — . . . da si *bi svak* za perperu moga djetića *pohvalio;* ces mérites qui n'ont que la *cape et l'épée* (V. 3.) — čeljad, koja nemaju ništa nego *peruku plavu vezanu, penatijeru lijepu i štap s ručicom od ambre.* Čudno je Dubrovčanin jednom zgodom (I. 1.) preudesio govor Alcestov:

Non, je ne puis souffrir cette lâche méthode
Qu' affectent la plupart de *vos gens à la mode,*
Et je ne hais rien tant que les contorsions
De tous ces grands faiseurs de protestations,
Ces affables donneurs d'embrassades frivoles,
Ces obligeants diseurs d'inutiles paroles,
Qui de civilités avec tous font combat,
Et traitent du même air l'honnête homme et le fat.

„Ne, ja ne mogu trpjet neki ludi način, koji pričińaju *sadańi paraģini po modi;* i ništa ne mrzim koliko neke poklone lažive,

[1] Ibid. str. 89.
[2] Ispor. akad. rječnik s. v. *čersa* i *bjaka.*

Digitized by Google

ponude i neka isprazna vrcaña, koja da ožmeš, ne bi izišlo, koliko iz *nekijeh dodijevalaca što me ovdi slušaju*, i s tijem klańańima zabijaju nos svakomu jednako ili govoru s ļudima ili s živinama".[1] Na pozornici se nalaze samo Ģono i Frano — zar je dakle govoreći o „dodijevaocima, što ovdi slušaju" mislio Ģono koga od kazališnoga općinstva? Ako je tako, dubrovački bi mizantrop bio još ļući od franceskoga, jer ovaj istresa gorčinu svoju samo na osobe komedije, a Dubrovčanin kao da ne štedi ni gledalaca.

Tarto.[2]

(Le Tartuffe).

Tartuffe je u originalu pisan aleksandrincima, a ima pet čina. Kad su g. 1664. tri prva čina dospjela u javnost, sorila se prava oluja na glavu pjesnikovu: vidjeli su u osobi Tartuffovoj ruglu izvrgnutu pobožnost, — dapače i samu vjeru.

Komedija se počińe s time, da gospođa Pernelle, mati bogatoga pariskog građanina Orgona, oštro kori porodicu svoga sina, što živi suviše na svjetsku. Vaļalo bi, da se ugledaju u Tartuffa, kojega oni ni živa ne mogu vidjeti. — Gospođa Pernelle i ńezin sin Orgon posve su u vlasti licemjerca, kojemu je maska pobožnosti sredstvom, da lakše dođe do svojih niskih ciļeva. Tartuffe je tako znao zaokupiti Orgona, da ga je uzeo siromašna i nevoļna u svoju kuću, proglasio ga dragim bratom svojim, ńemu za voļu odnemario ženu i djecu i napokon na ń prenio sav svoj imetak. Zaludu Cléante, brat Orgonove žene, hoće da mu otvori oči, da mu pokaže Tartuffa u pravoj slici — ta sav svijet, svi ukućani vide, tko je i što je Tartuffe, samo Orgon je slijep za sve. Hoće dapače da poreče riječ zadanu Valèru, vjereniku svoje kćeri Mariane, pa da je vjeri s Tartuffom. A licemjerac postaje od dana do dana sve

[1] Slovinac, 1879., str. 86.

[2] *Tarta* je štampao L. Zore u *Slovincu* 1883. po rukopisu grofa Marka Pucića. I u rukopisu dubrovačkoga sjemeništa sačuvala se ta komedija, a tekst joj se do sitnih inačica slaže s Pucićevim rukopisom, tek što je puniji talijanskih izraza svakidašńega života, a u Pucićevu su tekstu dobrano zamijeńeni hrvatskima. Koliko mogu da prosudim po nekim odlomcima, u glavnom je isti tekst i u rukopisu dominikanskoga manastira dubrovačkog, no seže samo do polovice prvoga prizora četvrtoga čina.

Digitized by Google

većim gospodarom u kući Orgonovoj te u svojoj drskosti i podlosti hoće da mu zavede i ženu Elmiru. Ova upotrijebi tu zgodu, da pred mužem strgne krinku s lica Tartuffova. Teškom mukom supruga nagovori Orgona, da sakriven sluša, kako će se Tartuffe ponijeti, kad se nađe s ńom na samu. Na taj način žena raskrinka Tartuffa, a Orgon sav bijesan goni ga iz kuće, no Tartuffe mu sasvim mirno odvrati, ako je već komu seliti iz kuće, a ono je Orgonu, jer ta je kuća po zakonu prenesena na ime Tartuffovo, i on je tu jedini gospodar. A uz to odmah pohiti i tuži kralju svoga dobročinitelja izručivši spise, što mu ih je nekoć Orgon povjerio, a po ńima bi bio krivac državne izdaje. U tom času kao „deus ex machina" rješava kralj spor — mjesto Orgona polazi u tamnicu Tartuffe.

Što sam rekao o prijevodu „Misanthropa", to vrijedi i o „Tartuffu": osnova je drame netaknuta, no tekst je originala čas skraćen, čas razvučen, a uz to preudešen na domaću. Što se među osobama hrvatske preradbe u Pucićevu rukopisu ne spominje ličnost, koja bi odgovarala franceskomu „M. Loyal sergent",[1] nehotična je pogrješka, jer u četvrtoj sceni petoga čina, gdje u originalu dolazi na pozornicu Loyal, ima mjesto ńega u nas „kanćilјer", koji pri svom dolasku ovako kazuje Orgonu i ńegovima: „Ime mi je Vice Jarebica, *rodio sam se u Biogradu* od koljena veoma plemenita, ma er su moji stari bili došli na siromaštvo, otac me dô za djetića jednom vlastelinu od ovega grada, koji je u zemlji trgovô. Ovi me nakon ńekoliko vremena činio učinit *kanćilјerom na Lastovo*, gdje sam četres godišta uživô tu kariku sa svom časti i pošteńem. A sad pod starost došô sam u grad, gdje prijatelji moga gospara činili su mi dat platu od koadjutura u kanćileriji, i sad sam došô ovdi, za intimati naredbu, koju imam od gospode suđa".[2] Tome odgovara u originalu tek šest aleksandrinaca:

Je m'appelle Loyal, natif de Normandie,
Et suis huissier à verge, en dépit de l'envie.
J'ai depuis quarante ans, grâce au ciel, le bonheur
D'en exercer la charge avec beaucoup d'honneur;
Et je vous viens, monsieur, avec votre licence,
Signifier l'exploit de certaine ordonnance . . . (V. 4.).

[1] U sjemenišnom rukopisu ima već u popisu osoba pred komedijom: *Vice Jarebica, kančilijer*, a isto tako i u rukopisu dominikanskog manastira.

[2] Slovinac 1883., str. 372.

Digitized by Google

Sve, što je hvale Molière pod kraj komedije sasuo u čast kralju, preneseno je u nas na gospodu dubrovačku. Žena Orgonova Elmira misli, da će u nevolji, u koju ih je survao Tartuffe, biti najbolje, neka nezin muž javno raskrinka Tartuffa:

Allez faire éclater l'audace de l'ingrat.
Ce procédé détruit la vertu du contrat . . . (V. 5.),

no u to dođe Valère i javi, da se Tartuffe već požurio, da kralju tuži Orgona radi izdajstva države:

Depuis une heure *au prince a su vous accuser.*

Valère odmah pohita, da spasi Orgona:

J'ai, pour vous emmener, mon carrosse à la porte,
Avec mille louis qu'ici je vous apporte.
Ne perdons point de temps: le trait est foudroyant;
Et ce sont de ces coups que l'on pare en fuyant.
A vous mettre en lieu sûr je m'offre pour conduite,
Et veux accompagner jusqu' au bout votre fuite (V. 6.).

No sve im račune pokvari Tartuffe, koji dođe s časnikom redarstva i javi Orgonu:

. . . *de la part du prince* on vous fait prisonnier.

Na gorke prigovore, što sa svojim dobročiniteljem tako postupa, odvraća Tartuffe:

. . . *l'intérêt du prince est mon premier devoir.*

I kad već misliš, da je sve propalo, naviješta redarstveni časnik:

Remettez-vous, monsieur, d'une alarme si chaude.
Nous vivons sous un prince ennemi de la fraude,
Un prince dont les yeux se font jour dans les coeurs,
Et que ne peut tromper tout l'art des imposteurs.
D'un fin discernement sa grande âme pourvue
Sur les choses toujours jette une droite vue;
Chez elle jamais rien ne surprend trop d'accès,
Et sa ferme raison ne tombe en nul excès.
Il donne aux gens de bien une gloire immortelle;
Mais sans aveuglement il fait briller ce zèle,
Et l'amour pour les vrais ne ferme point son coeur
A tout ce que les faux doivent donner d'horreur. (V. 7.).

Digitized by Google

Na koncu Orgon sav sretan poziva sve, da pođu kralju:

. . . . Allons *à ses pieds* avec joie
Nous louer des bontés que son coeur nous déploie:
Puis, acquittés un peu de ce premier devoir,
Aux justes soins d'un autre il nous faudra pourvoir,
El par un doux hymen couronner en Valère
La flamme d'un amant généreux et sincère. (V. 8.).

Vala reći, da se nas modernih ljudi neugodno doima ovakav završetak Molièrove komedije; čovjek bi želio, da pravednost sama po sebi trijumfira u umjetničkom djelu, ako joj je pjesnik već trijumf dosudio. Još kao da nas se nekud prijatnije doima završetak u dubrovačkoj preradbi, gdje doduše nije uklonjen „deus ex machina", no mjesto apsolutističke moći vladareve slave se najviše institucije male naše republike, koja budno bdije nad građanima svojim.

I u hrvatskoj preradbi rado bi žena Lambrova Mara, da se u javnost iznese podlost Tartova, gdje sad hoće da upropasti svoga najvećeg dobročinca: „Ja bih da se pođe prikazat pravdi ńegovu neharnost: čini mi se, da je tolika, da *ni na turskomu divanu ne bi te usilovali*, da stojiš na darovánu, koje mu si učinio". U taj čas eto Ġona s vijesti, da je Tarto već tužio Lambra radi državne izdaje: „. . . od nazad uru vremena *otišô je u Malo vijeće i akužô vas je* . . . ." No Ġono će još za vremena spasiti Lambra: „*Ja sam spravio u Dančam fiļugu cavtajsku, da vas ončas povede put Mletaka*, i er znam, da vas je on svega odro, donio sam vam ovdi u tobocu peset cekina, s kojijem ćete se moć za koje vrijeme prihranit. *Doveo sam vam moju seģetu zatvorenu, da vas ne bi poznali, dokle izidete na Pile;* vala imat ustrpjenstvo, ovo su ńeke nesreće, od kojijeh se ne može skapulat nego bježeći. Ja vam se primam stavit vas u sikuro mjesto i pratit vas do svrhe u ovoj nezgodi". Baš kad hoće Lambro da pobjegne, eto Tarta s Feličem maġorom: „*Po zapovijedi gospode od Maloga vijeća* hodi u tamnicu".[1] I ovdje na prigovore neharnosti Tarto ciničkí odgovara: „Ma sam ja *najprvo držan knezu i gospodi* . . . ." U najtežem času Felič maġor utješi Lambra i ńegovu čeļad: „Gosparu, počinite, odahnite i povratite se od straha, koga ste od malo prije s razlogom oćućeli; da znate, kako je stvar prošla, i da se ne čudite od ove promjene, ja ću vam sve pripovidjet".[2] Nema dakle u dubrovačkoj preradbi

[1] Ibid. str. 373.

[2] Ibid. str. 374.

Digitized by Google

panegirika, što ga u originalu redarstveni časnik u početku svoga govora govori o kralju, nego se odmah pripovijeda, što se dogodilo, kad je Tarto tužio Lambra. To je pripovijedanje u franceskom originalu također prošarano hvalom kraljevom, i tu je Dubrovčanin ostao vjerniji izvorniku nego u početku govora, pa je te hvale preudesio za Malo vijeće; inače je taj cijeli govor samo u glavnim crtama rađen prema Molièru. I naša se komedija svršava s pozivom Lambrovim: „Hodmo udilje *na njihove noge (t. j. gospode dubrovačke)* proslavit dobrotu, koju su imali vrhu nas; što kad budemo, koliko je naša slabost, izvršili, od potrebe je da ispunimo i drugo držanstvo, i po putu čestita pira okrunimo u gosparu Gonu lubovnika u svem blagodarna i vjerna".[1]

Kad u početku komedije (I. 1.) gospođa Pernelle kori obitelj svoga sina: „... c' est tout justement la *cour du roi Petaud* (kralj prosjaka)", a napose svojoj unuci Anici veli: „... vouz menez, *sous chape, un train que je hais fort*", prevodi Dubrovčanin na svoju: „... bi rekla, da si baš u pravoj *geti židioskoj*", pa onda: „... i ti, koja se *čuvaš ne izit na ginoziju, a možeš po Prijecim prihodit u podne i penjat u izvanštine i naprave*". A kad Dorina ironički opisuje Mariani sreću, što će je uživat uz Tartuffa:

> Vous irez *par le coche en sa petite ville*,
> Qu' en oncles et cousins vous trouverez fertile,
> Et vous vous plairez fort à les entretenir.
> D' abord chez le beau monde on vous fera venir.
> Vous irez visiter, pour votre bienvenue,
> Madame la baillive et madame l' élue,
> Qui d' un siège pliant vous feront honorer.
> Là, dans le carnaval, vous pourrez espérer
> Le bal et la grand' bande, à savoir, deux musettes,
> Et parfois Fagotin et les marionnettes;
> Si pourtant votre époux .... (II. 3.).

veli naš Dubrovčanin: „.... on će te lijepo odvesti *u fijuzi na šest vesala u njega na Lopud*, gdje ćeš naći tisuću dunada i rođaka, koji su *svikolici tondini* i *nati de nati*, čeljad skladna, imaćeš tisuću naslada razgovorit se s njima; kad dođeš u koga na posjed, staviće te ončas sjesti na lijep stočić postavljarski. Paka kad se ustiješ propijagerat, svak će te izmjenice vodit negda na kańce, negda na bulentin, a negda lupare lupat, kad li paka ustiješ, možeš . . . ."[2]

[1] Ibid. str. 375.
[2] Ibid. str. 324.

Digitized by Google

Ǵono alìti gos.[1]

(Don Juan ou le festin de Pierre).

Don Juan je optužba razvraćenosti franceskoga višega društva. Napisao ga je Molière g. 1665. u pet čina i u prozi, a za osnovu mu je poslužila španolska bajka o Don Juanu, koja je bila dramatizovana već u svojoj domovini,[2] a prešla je u repertoire talijanske improvizovane komedije i u francesku književnost.

Naš junak Don Juan, raspušten i bezbožan plemić, ostavio je mladu svoju ženu Elviru, pa pošao sa slugom u svijet, da se naužije života i ļubavi. Don Juan ne vjeruje u Boga, ne boji se ni pakla ni vraga, a čim vidi iole lijepu ženu, već se upušta s ńom u ļubakańe, ne bi li je zaveo. Don Juan mnogo ne bira, pa kad mu ne pođe za rukom rastaviti mlade vjerenike, dobre su mu i seļakińe Charlotte i Mathurine. Boraveći jednom na grobu „komandera", kojega je sam ubio, pozove u obijesti svojoj ńegov mramorni kip na večeru; na užas sluge kip klimne glavom, da će doći, i zbiļa dođe, pa za uzvrat pozove Don Juana k sebi na večeru, a naš junak obeća, da će doći. Svojta zaklińe Don Juana, neka se za Boga vrati na pravi put, zaklińe ga otac, zaklińe žena, prikaže mu se i prikaza, no sve je zalud. Don Juan pođe u goste kamenome kipu, i tamo ga uz blijesak muńa i tutań gromova živa proždre zemļa.

U razvoju same radńe nije Dubrovčanin apsolutno ništa mijeńao. Od osoba fali u hrvatskoj preradbi lice, koje bi odgovaralo Ragotinu. Uloga je to posve neznatna, gotovo κενὸν πρόσωπον: u četvrtom činu u prizorima 1., 2., 3., 11. i 12. dolazi doduše u u Molièra Ragotin na pozornicu, no ne prozbori ni riječi, a ono malo što govori u osmom prizoru četvrtoga čina, preuzeo je mjesto ńega u dubrovačkoj preradbi Vuko, drugi djetić Ǵonov, koji inače ima ulogu Don Juanova sluge La Violette.

---

[1] Tekst *Ǵona* je u „Slovincu" 1884., a sačuvan je i u rukopisu dubrovačkoga sjemeništa, gdje je većma prošaran talijanskim riječima (kao i *Tarto).*

[2] Sumńa se, da li je komediju *El Burlador de Sevilla* zbilja napisao Fray Gabriel Tellez, koji je poznat pod imenom Tirso de Molina (1570—1648.) Cf. *Grundriss der romanischen Philologie* II. 2. str. 465. (Spanische Literatur von G. Baist).

Digitized by Google

Trgovac M. Dimanche je u našoj preradbi židov Abram, pa prema tomu i kaže Ģono svojim slugama: „Brzo uzmi jedan svijeću i svijetli, a drugi uzmi fener i otprati Abramina *do Gete*“.[1] (Allons, vite un flamblau pour conduire monsieur Dimanche . . . . . IV. 6). Uloga židova Abrama je u našoj preradbi napisana gotovo sasvim talijanski, tek što je išarana po kojom riječju hrvatskom, tako da je treći prizor četvrtoga čina napisan u dva jezika: Ģono govori hrvatski, a Abram talijanski.

Francesko plemićko odijelo dobe Ludovika XIV. naš je Dubrovčanin prema domaćemu donekle prekrojio. Seļak Pierrot kazuje u dijalektu o plemićima: „. . . . ils avont des cheveux qui ne tenont point à leu tête; et ils boutont ça après tout, comme un gros bonnet de filace. Ils ant des chemises qui ant des manches où j' entrerions tout brandis, toi et moi. *En glieu d' haut-de-chausse, ils portont un garde-robe aussi large que d' ici à Pâques:* en glieu de pourpoint de petites brassières, qui ne leu venont pas jusqu' au brichet; et, en glieu de rabat, un grand mouchoir de cou à réziau, aveuc quatre grosses houpes de linge qui leu pendont sur l' estomaque. Ils avont itou d' autres petits rabats au bout des bras, et de grands entonnois de passement aux jambes, et, parmi tout ça, tant de rubans, tant de rubans, que c' est une vraie piquié. Ignia pas jusqu' aux souliers qui n' en soyont farcis tout depis un bout jusqu' à l' autre; et ils sont faits d' une façon que je me romprais le cou aveuc“ (II. 1.). Mjesto toga veli u nas kmet Matko: „Imô je na glavi ńekakve kose ter buće do pleći, koje se ne drže ni kože ni mesa, neg ih stavļa i diže, ka ono kad mi stavimo kapu na glavu, pak je dignemo te bacimo. U ńega rukavi od košuļe široki, da bi kroza ńe prošli dva najomašnija ovdi u selu iza najboļega obroka. A *dimije, zdravo mi, smijeha! opet uske, da ti meso pod ńima sahne*, oko vrata ńešto na oni način ko, ako si vidjela, što gospar onemu kučku od lova stavļa, samo što je od fine i tanane redice, i oko ruka srši mu ńekakvo bijelo lišće od postava, sve šupļe ko da si ga sačmom isprobijô, a u ńega dolama, što ima činit naša jačerma od paranguna, sva zlatom naređena, kapa s ńekakvijem perjanicam šitkovijem okoļena, a crevļe, koje je stezô s ńekijem potpruzima malijem, pak zapińo s ńekakvijem okolišom ko od gvožđa, a po ńima naređeno ńekakvijeh kamičaka, ter se svijetle, ko da su od skla kovani“.[2]

[1] Slovinac 1884. str. 339.

[2] Ibid. str. 306. O nošńi dubrovačkoj isp. u La Maira, Starine XIII. 51.

Digitized by Google

I drugih sitnijih lokalizama dubrovačkih ima u obilju: tako je „paysanne“ (II. 2.) u nas „Župčica“, a „paysan“ „uno de questi da Župa“, pa kad u Molièra seljak Pierrot kazuje svojoj dragoj Charlotti, čim je sve nastojao steći ńenu ljubav: „Je t' achète, sans reproche, des rubans à tous les marciers qui passont; je me romps le cou à t' aller dénicher des marles; *je fais jouer pour toi les vielleux quand ce vient ta fête*, et tout ça comme si je me frappais la tête contre un mur“ (II. I.), veli naš Matko svojoj Jeli: „....svaki put kad otidem kojim poslom put grada, ne vratim se, što ti ne donesem ja lijepu mahramu, ja vrle papuče, ja britvicu, ja što drugo. Kad sam u selu, *kadgod mogu*, *kupim kolo*, *nadimljem se sve što bolje znam na mješnice*, jeda bih ti kakogod smilio; ali svijem tijem ne činim drugo nego lupat glavom o mrkijentu...“ [1]

Gdje Don Juan u drugom prizoru petoga činu veli: „Le personnage d' homme de bien est le meilleur de tous les personnages qu' on puisse jouer“, spomiće se u našoj preradbi bez potrebe i navlaš ime Tartovo: „.... i nikomu dan današńi nije bolje koliko onijem, koji umijedu dobro partu od Tarta...“ Nije nam dakako zajamčeno, da je ime Tartovo stajalo već u prvoj redakciji naše preradbe, eda po tom uzmognemo zaključivati, da je u Dubrovniku „Tartuffe“ preveden ranije od „Don Juana“, no svakako nam to pokazuje, da je „Tarto“ rado bio viđen i da je stekao popularnost u dubrovačkom kazališnom općinstvu; jer glumci (a ti su u nas, ako već ne istovetni, a ono u najužoj svezi s prevodiocima) običavaju na pozornici upletati u svoj govor aluzije tek na takve osobe, koje su popularne ili općenito poznate, bilo iz realnog života, bilo sa kazališnih dasaka (Ispor. i „signor Tartufolo“ u Iliji Kulašu I. 7.).

Nauk od mužova.[2]

(L' École des maris).

Pitańem ženskoga uzgoja veoma se često bavio Molière, a ńegova mila misao bila je, da će samo ona žena biti valanom suprugom, koja se odgoji u razumnoj slobodi, jer strogo i tiransko odgajańe učini ženu prepredenom, pa joj je najveće veselje prevariti svoga

[1] Slovinac 1884., str. 306.

[2] Štampao u „Slovincu“ 1881. L. Zore po rukopisu grofa Nika Velikog Pucića.

Digitized by Google

tiranina. U komediji „L'Ecole des maris" (napisanoj g. 1661. u tri čina i u aleksandrincima) hotio je Molière pokazati kontrast dviju vrsti uzgoja u dvije djevojke, u Isabelli i Léonori, koje uzgajaju skrbnici im, braća Sganarelle i Ariste. I jednom i drugom je na umu, da ih odgoje sebi za supruge, no svaki je udario drugim putem: Ariste odgaja svoju štićenicu Léonoru u slobodi i s mnogo ljubavi, dok Sganarelle hoće Isabellu da odijeli od cijeloga svijeta, samo da se ne bi u koga zagledala. A rezultat? Isabelle na sve načine vara Sganarella, zaludila ga je dapače tako, da sam nosi ńeno pismo Valèru, jer ga je uvjerila, da joj je mladac pisao, no ona mu eto vraća pismo, a da ga nije otvorila! Napokon pred samim svojim skrbnikom umakne noću u stan svoga dragog, a Sganarelle misli, da je to ńena sestra, gojenica Aristova, pa otrči po brata pun zlobnoga veselja, kako će Léonoru zateći u dragoga. Dobavi dapače u brzo i komisara i notara, nek se odmah sklopi ženidbeni ugovor, samo da bude što maňe sramote tobože po Arista i po Léonoru . . . . Čudom li se začudio Sganarelle, kada se u Valèra našla mjesto Léonore ńegova štićenica, strogo odgajana Isabelle! Léonore slobodnim svojim izborom pođe za Arista, koji je doduše godinama stariji, no svojom plemenitošću je znao predobiti ńezino srce

Dubrovačka je preradba i ovdje sasvim slobodna, puna amplifikacija i lokalizama. Broj osoba se slaže s originalom, samo u desetom prizoru trećega čina nema u hrvatskoj preradbi Ergasta (Koštice), već mjesto ńega kažu ono par riječi Gabro (Ariste) i i Ǵono (Valère).

Sganarelle uporno brani svoje nazore protiv Arista, ne će on ni u čemu za drugima, u svem će po svojoj glavi, pa porugljivo pita Arista:

Ne voudriez-vous point, dis-je, sur ces matières,
De vos jeunes muguets m' inspirer les manières?
M' obliger à porter de ces petits chapeaux
Qui laissent éventer leurs débiles cerveaux;
Et de ces blonds cheveux, de qui la vaste enflure
Des visages humains offusque la figure?
De *ces petits pourpoints sous les bras se perdants?*
Et de ces grands collets jusqu' au nombril pedants?
De ces manches qu' à table on voit tâter les sauces?
Et de *ces cotillons appelés hauts-de-chausses?*
De ces souliers mignons, de rubans revêtus;
Qui vous font ressembler à des pigeons pattus?

Digitized by Google

Et de ces grands canons où, comme en des entraves,
On met tous les matins ses deux jambes esclaves,
Et par qui nous voyons ces messieurs les galants
Marcher écarquillés ainsi que des volants?" (I. 1.)

U dubrovačkoj preradbi veli Lambro ovako: „. . . . da si bi me htio usilovat, da ja uzmem malo po malo slijedit ove tvoje mladiće pune vjetra, da nosim ko i oni jedan klobučić ovolišni, ispod koga ne samo im se šurińa glava, nego im vjetri i ono žļe slabijeh moždani, što imadu u ńoj; da stavim jednu peruku biondu, u kojoj veće se ne pozna po ničemu tvoje prilike; *velatu kratku izviše koļena, a sprijeda da ti otvora sve gaće; s letima da srše gore nego obruči ženski, da kad gdje mu drago dođeš, hoće ti se toliko mjesta za sjesti, koliko bi mogli komodno sidjet šestorica? Gaće uske, da ti ispod ńih puca meso*, i da, ko te gleda, ne zna, ali si go ali obučen; s centurinima i s fibijam pod koļenima, koje te gore stegnu nego mazgu potpruzi od sedla; zašake do sred ruka, s kojijem, kad iješ, vaļa da zabrotaš i pometeš po svoj plitici; krovatu s fibijom na vratu, koja ima više od ogrlina od kučka nego od krovate; crevļice, da se jedva mogu nategnut na noge, koje vaļa per forza da ti natru sto žuļa, a opet na ńima tačići ovolipašni, u kojijem gledamo po vas dan ove gizdeline, gdje pješe laki, ko da lete po ariji?" [1] Mnogu je dakle Molièrovu naš Dubrovčanin izmijenio ili dotjerao prema „babuštinama" svoga vremena.

Malo poslije prigovara Sganarelle Aristu, kako Léonoru zlo odgaja i sve joj dopušta:

Vous souffrez que la vôtre aille leste et pimpante,
Je le veux bien: qu' elle ait et laquais et suivante,
J' y consens: *qu' elle coure, aime l' oisiveté,*
Et soit des damoiseaux flairée en liberté,
J' en suis fort satisfait; mais j' entends que la mienne
Vive à ma fantaisie et non pas à la sienne;
Que d' une serge honnête elle ait son vêtement,
Et ne porte le noir qu' aux bons jours seulement;
Qu' enfermée au logis, en personne bien sage,
Elle s' applique toute aux choses du ménage,
A recoudre mon linge aux heures de loisir,
Ou bien à tricoter quelque bas par plaisir;
Qu' aux discours des muguets elle ferme l' oreille,
Et ne sorte jamais sans avoir qui la veille (I. 2.)

[1] Slovinac 1881., str. 330. Isp. što veli Kavańin o nošńi mladih Spļećana na početku XVIII. vijeka (u zagrebačkom izdańu str. 173.).

Digitized by Google

I u našoj preradbi Lambro kori Gabra, a štošta zanosi na domaću: „Tebi ne dava fastidija, da je tvoja sva ko na žičici; da ti bude. Da ima svoju djevojku; daj joj ako ćeš i djetića, ja sam od tvoje. *Da ide tamo i amo po posjedima, da udara bala i kanta, da je sveđ među družinom, sveđ po fuñestram, da se malo od ikoga i krije*, ja sam arčikontenat. Ma moja hoću da žive na moj način, ma ne na ńe, *da ide pozitivo obučena u brunu koretu;* i vidiš, ovo je sve što najboļe ima; i *da nema rudeša ni praha na se stavit, osvem samo u ńeke blage dne;* da stoji doma i čini posle po kući, a kad nema česa činit, neka prošije koji moj baretin ili za divertiškat se neka poplete koju bječvu; da ne sluša neke čepļuskotine i izvanštine, nego da se sklańa od ńih, i da ne izlazi nigda iz kuće, bez da ima koga svoga, ko će je pripratit".[1] I La Maire znade pričati, kako se još u ńegovo doba u Dubrovniku oštro pazilo na djevojke: „Elles ne paroissent jamais en public ni dans les églises, ne voyent que leurs proches parens, et vont entendre la messe dans de petites chapelles, qui leur sont destinées. Si elles sortent en chaise à porteur, tous les rideaux sont tirés exactement, et lorsqu' elles vont à pied, elles prennent les rues détournées. . . . . On s' est beaucoup relaché aujourd' huy de la severité antique. Les demoiselles paroissent aux fenêtres de leurs maisons, il suffit de ne pas les saluer ni les regarder fixement".[2]

Ariste ostaje pri svom, — odgajat će svoju štićenicu s ļubavļu i blagošću, a u izboru budućega supruga pustit će joj potpunu slobodu:

„Si *quatre mille écus de rente* bien venants,
Une grande tendresse et des soins complaisants,
Peuvent, à son avis, pour un tel mariage,
Réparer entre nous l' inégalité d' âge,
Elle peut m' épouser; sinon, choisir ailleurs". (l. 2.)

I Gabro tako govori u našoj preradbi, samo mu se pojam bogata čovjeka, kako ga je stvorio Molière živeći u Parizu u doba Ludovika XIV., učinio nešto previsok za prilike rodnoga mu grada, te ga je obalio na polovicu: „ . . . i ako *dvije tisuća dukata dohotka* gotova dinara . . . ." (Slovinac 1884., 333.), a upravo dva tri retka prije toga veli Ariste, da se smiju neki izdaci dozvoliti

[1] Slovinac 1881., str. 331.—332.

[2] Starine XIII. 103.

Digitized by Google

„djevojčicam u našijem kućam, navlaštito kad ti je Bog dô, da imaš i dobro stojiš“. U to doba bilo je već plemstvo dubrovačko ekonomski trglo u nazadak.[1]

A lijepo je Dubrovčanin na svoju udesio i razgovor Valèrov i Sganarellov u petom prizoru prvoga čina:

Valère: Mais, monsieur, savez-vous *les nouvelles*
Que l' on dit à la cour, et qu' on tient pour fidèles?
Sganarelle: Que m' importe?
Valère: Il est vrai; mais pour les nouveautés
On peut avoir parfois des curiosités.
Vous irez voir, monsieur, cette magnificence
Que de notre dauphin prépare la naissance.
Sganarelle: Si je veux.
Valère: Avouons que *Paris nous fait part*
De cent plaisirs charmants qu' on n'a point autre part.
Les provinces auprès sont des lieux solitaires.

A evo u kakve su razgovore udarili Ģono i Lambro:

Ģono: Ma, gosparu, znate li nove, *koje su ti došle iz Carigrada* i koje govoru da su istinite?

Lambro: Što ću ja od tega!

Ģono: Istina je; ma se može imat kadgod kurijozitati za čut ih; *hoćete li ovega puta izit u Rijeku, er se spravļa ovega ļeta svak, ko ima kuću onamo.*

Lambro: Ako ushtijem izit, iziću, ako li ne, ne.

Ģono: Vaļa rijet istinu, da je *Rijeka lijepa, i da nije drugovdje pijaģera u našemu mjestu kako ondi*“.[2]

Nauk od žena.[3]

(L' École des femmes).

Po osnovnoj svojoj misli *L' École des femmes* se prislańa na predašńu komediju. Napisao ju je Molière g. 1662., dakle odmah poslije „L' École des maris“, a napisana je u aleksandrincima u

[1] Ibid. 86. i 99.

[2] Slovinac 1881., 334.

[3] Štampao u *Slovincu* 1882. L. Zore po rukopisu grofa Nika Velikog Pucića. U rukopisu dubrovačkog sjemeništa ima par nevezanih listova, na kojima je konac ove komedije, a tekst se do sitnih različica slaže s Pucićevim rukopisom.

Digitized by Google

pet čina. Po nazorima svojim o uzgoju žene pripada Arnolphe, glavna osoba ove komedije, u isti red sa Sganarellom u „L'École des maris". Svoju štićenicu Agnèsu odgaja Arnolphe daleko od svijeta i budno pazi, da ne bi došla ma s kim u doticaj, jer hoće da je dugo očuva u djetińoj naivnosti, a konačna mu je svrha, da to nevino djevojče učini svojom suprugom. No djelo se osvećuje na samom začetniku. Kad se Arnolphe desio jednom na putu, dođe u grad Horace, sin davnoga Arnolphova prijateļa, upozna se s djevojkom, i mlada srca planu zamjenitom ļubavi. Mladić ne zna, tko je taj nemili skrbnik Agnèsin, pa kad se sastane s Arnolphom, odmah mu ispripovijeda, kako se zaļubio u krasnu i milu djevicu i kako mu ona uzvraća ļubav, a za odsuća skrbnikova da se svaki dan s ńome sastajao. Horace pokaže Arnolphu i stan svoje ļubovce, i starac na užas razabere, da se tu radi baš o ńegovoj Agnèsi. Nego po onoj „faire bonne mine au mauvais jeu" Arnolphe ni da pisne pred Horacom, da je ta mila djevica ńegova gojenica, a on sam da je onaj stari ļubomorni ludak, o kojem mu je tako obijesno pripovijedao Horace, jer vidi, da je boļe sačuvati povjereńe mladićevo, nek mu i daļe kazuje sve, što se tiče Agnèse, bar će tako moći lakše sve ńihove osnove osujetiti. Došavši kući zapita Agnèsu, da li je istina, da ju je za ńegova odsuća posjećivao neki mladić, a ona mu sve naivno prizna, i kad joj javi, da joj se vaļa odmah udati, puna je u prvi kraj veseļa, dok ne razabere, da joj Arnolphe namjeńuje za muža sebe, a ne ńena miljenika. I sad zareda niz scena, kako Arnolphe, doznajući sve osnove od Horaca, koji još jednako ne zna, da je to upravo ļubomorni skrbnik Agnèsin, regbi nevidljivom rukom sve razori, što mladi zasnuju. No pod kraj mladi ipak pođu jedno za drugo, a Horace ostane čudno zabezeknut, kad čuje, kako ńegova „confident d'amour", koga je on poznavao samo pod imenom Arnolpha, zovu „Monsieur de la Souche", imenom mrskoga mu skrbnika Agnèsina.

Dubrovčanin je tek na tri ili četiri mjesta ispustio po nekoliko riječi, no za to je ńegova radńa na mnogo mjesta upravo opširna parafraza originalnoga teksta, tako da je naša preradba izišla duža od originala — a to se može reći i o nekim drugim preradbama Molièrovih komedija, kojima se ovdje bavimo.

Već smo prije imali prilike vidjeti, kako upravo iz ove komedije doznajemo štošta zanimljivo o Dubrovčankama XVIII. vijeka. Vidjeli smo, kako Lambro (Arnolphe) u razgovoru s Gabrom (Chrysaldom) grmi na žene, koje umiju „saviše tezijeh pisama,

Digitized by Google

frančezarije i talijanarije i versarije", jer više vrijedi „neznanstvo i simpličitat puna srama i pošteńa" nego sve te žene „s ńihovijem versima, s ńihovom leturom frančezom i talijanom". Arnolphe veli, da se za živu glavu ne bi oženio takom ženom:

Moi, j'irais me charger d'une spirituelle
Qui ne parlerait rien que cercle et que ruelle;
Qui de prose et de vers ferait de doux écrits,
Et que visiteraient marquis et beaux esprits;
Tandis que, sous le nom de mari de madame,
Je serais comme un saint que pas un ne réclame (I. 1.)

U nas pak veli Lambro: „Da se ja uprtim u jednu, koja sva na iglici žuberi ko slavić, i grbješa gdjegod se namjeri, te je ne čuješ o drugomu, nego je li ko zatravļen, oli kad će se ti i ti, ta i ta veće vjeriti, *od kako se žive u Italiji, što je proštila više života i ļubavi koje Dukese d' Orleans ali Prinčipa od Conti!* Koja bi umjela lijepo pisat, puna verasa ļubļenijeh, puna popjevaka, po vas dan i po svu noć u balima i u maškaratam, a više tega svega načińena ko paun, gdje se prošetiva tamo i amo, za bit viđena veće od svakoga drugoga nego od mene, koji sam joj muž, samo bih ja imô ime muža gospođe te i te, a u istinu bio bih samo ko statua aliti slika, koja ne služi za drugo nego za znat, čija je ono prilika u ńima".[1]

Za to upravo pazi Arnolphe budno na svoju gojenicu, pa da je uputi, kakova vaļa da bude, donese joj „un écrit important" (III. 2.), kojemu je natpis: „Les maximes du mariage ou les devoirs de la femme mariée avec son exercice journalier". Agnès čita pred Arnolphom deset maksima; i tu je starac prekida uz savjet, da daļe sama pomno sve pročita. U pojedinim su maksimama u par stihova izrečeni nazori Arnolphovi o ženi i o braku u opće. Naš je Dubrovčanin okrstio taj „rukopis": „Nauk više udadbe aliti zadržańe žene udate s onijem što ima djelovat svaki dan". Deset maksima Arnolphovih reducirano je u nas na devet „nauka": prvi i drugi nauk su slobodne parafraze prve i druge maksime, u trećem hrvatskom nauku izvedena je na šire misao izrečena u prvom stihu treće franceske maksime, a četvrti nauk odgovara ostalim stihovima treće maksime; peti i šesti nauk su slobodno parafrazirani prema četvrtoj i šestoj maksimi; sedmi i osmi nauk donekle odgovara

[1] Slovinac 1882. str. 195.

Digitized by Google

sedmoj i osmoj maksimi, a devetom nauku ne nalazim pendanta u originalu. Primjera radi evo četvrtoga i sedmog nauka uporedo s trećom i sedmom franceskom maksimom:

Troisième maxime.

[Loin ces études d'oeillades].
Ces eaux, ces blancs, ces pommades
Et mille ingrédients qui font des teints fleuris:
A l'honneur, tous les jours, ce sont drogues mortelles;
Et les soins de paraître belles
Se prennent peu pour les maris.

Četvrti nauk.

Nek ne stavlja na svoe lice
Pomńe n'jedne proć naravi,
Bjake i čerse ni mrvice,
Ko gr'jeh čiste da 'e ļubavi,
Erbo takoj u napravi
Muža i čast zaboravi.

Septième maxime.

Dans ses meubles, dût-elle en avoir de l'ennui,
Il ne faut écritoire, encre, papier ni plumes:
Le mari doit, dans les bonnes coutumes,
Écrire tout ce qui s'écrit chez lui.

Sedmi nauk.

Ingvas, kńiga, pismo, pena
Ženska nemà bit zabava,
S iglom, koncom ruka trena
Ńih će biti dika i slava;
Kńiga i pena mužu 'e data,
Ženam prestì iza vrata.[1]

No zalud su sve te lijepe nauke, jer kad Agnès stane braniti svoju ļubav, Arnolphe se sav snebiva od čuda, gotovo ne prepoznava svoje tobože naivne gojenice:

Voyez comme raisonne et répond la vilaine!
Peste! *une précieuse dirait-elle plus:*
Ah, je l'ai mal connue; ou, ma foi, là dessus
Une sotte en sait plus que le plus habile homme. (V. 4.)

Dubrovčanin je „précieuse" krivo shvatio: „Pogledaj ko razloga ńe, i kako odgovara bezočnica? *Bi li tako govorila ona najgora s Pelina!* A ja sam je rđavo poznô, ili zajsto vaļa da u ovemu poslu veće zna najluđa žena nego najpametniji čovjek"...[2] A ipak je Molière hotio tek to reći, da se starac začudio i razļutio, kako ńegova „naivna" Agnès znade domišļato i lukavo odgovarati, kao da je odrasla među „précieusama"!

[1] Ibid. str. 227.

[2] Ibid. str. 260.

Digitized by Google

Karakteristično je, da je dubrovački prerađivač mijeńao i same zakonske ustanove franceske, koje bi se spomenule u komediji. U drugom prizoru četvrtoga čina veli notar:

> L'ordre est que *le futur doit douer la future*
> *Du tiers du dot* qu'elle a; mais cet ordre n'est rien,
> Et l'on va plus avant lorsque l'on le veut bien,

a u prijevodu je ovako: „Zakon dava da *žena svaka može zapovidjet s četvrtijem dijelom prćije;* ma je to ništa, i vi možete dat vele veće od tega, kad je hoćete dobro".[1] Pa odmah za tim:

> Sais-je pas qu' étant joints on est par la coutume
> Communs en meubles, biens, immeubles et conquêts,
> A moins que par un acte on n' y renonce exprès?
> Sais-je pas que le tiers du bien de la future
> Entre en communauté pour . . . . .,

a u nas: „Ja znam, da žena udata, sve što dobiva, dobiva za muža, on je držan hranit; znam, da po smrti muževoj, za bit gospođa od onega, što bude dobila ili na svome trudu ili priteklo joj od jematava, hoćeš ili da se odreče od dobara ńe muža i učini salvo od prćije, ili da joj muž bude dô nel suo testamento moći zapovidjet degli avanzi fatti durante la sua vedovanza, zašto mulier possidens lectum et bona viri sui, quidquid acquirit, viro acquirit et heredibus viri sui; znam, da žena stoji in possesso di tutti i beni stabili svoga muža po ńegovoj smrti, ne tako di mobili eccetuati li ori et argenti, che sono stati per ornamento della moglie e le suppellettili della casa; znam, da žena može zapovidjet četvrtim dijelom svoje prćije; znam, što je il quarto piccolo, što je il quarto grande, i . . . ."[2]

Na dubrovačku su promijeńene i neke sitnije stvarce u komediji: ils (les damoiseaux) ont de *beaux canons, force rubans et plumes, grands cheveux*, belles dents (III. 1.) — svikolici idu *pribričeni i isprahani s klobukom galunanijem,* svi iznačińani, zdračni i rumeni; je vais, pour lui donner une sûre demeure, trouver *une voiture* (V. 5.) — idem za nać jedan *brod*, koji će je odvesti, za stavit u sikurije mjesto; monsieur de la Souche (I. 1.) — conte di Trpań. Chrysalde se ruga novom predikatu plemićkom Arnolphovom:

[1] Ibid. str. 242.
[2] Ibid. str. 243.

Digitized by Google

Je sais un paysan qu' on appelait Gros-Pierre,
Qui, n' ayant pour tout bien qu' un seul quartier de terre,
Y fit tout à l' entour faire un fossé bourbeux,
Et de monsieur *de l' Isle* en prit le nom pompeux (I. 1.).

Gabro pak veli Lambru, novomu kontu trpańskome: „. . . . ja znam ovdi jednoga prijateļa, komu ne možeš veće žô učinit nego zvat ga imenom ńegovijeh starijeh, od kojijeh jedan, što je jedan put prošô priko neke zemļe ovdi od Levanta u doba, kad je imperatur ratovô s Turcima, zabilo mu se u glavu, da kadgod imperatur osvoji ovo ovamo, da će mu darovat te zemļe, i zasve da je sve inako otišlo i zemļe su pri Turcima, hoće da ga se zove imenom tezijeh zemaļa, na taki način da, ako hoćeš bit ńegov prijateļ, svoga imena ne će nego onega *del conte di Jajac*".[1]

Šuproć onijem, koji su zabavili komediji „Nauk od žena".[2]

(La Critique de l' École des femmes).

U Molièrovo je doba „L' École des femmes" uzvitlala veoma mnogo prašine. U prvom su se redu najedile kojekake précieuses, a nijesu pjesnika voļeli ni ļudi na dvoru, jer je i ńih znao nemilice izvrći smijehu. Svojim kriticima je Molière odgovorio g. 1663. malom komedijom u jednom činu i u prozi *La Critique de l' École des femmes*. No tim se dakako nije polemika završila: De Visé je napisao kao odgovor *Zélinde ou la véritable critique de l' École des femmes*, a Boursault *Le Portrait du peintre*, te su ovu komediju prikazivali na svojoj pozornici glumci iz „Hôtela de Bourgogne", suparnici družine Molièrove. Molière im je još iste godine odgovorio komedijom u jednom činu: *L' Impromptu de Versailles*, gdje je izvrgao ruglu patetičku i neprirodnu igru glumaca u „Hôtelu de Bourgogne" i drskost plemića, koji hoće da budu sudije i u literarnim pitańima. Toliko iz povjesti te polemike, da boļe shvatimo samu komediju *La Critique de l' École des femmes*.

U kući Uranijinoj u Parizu skupi se malo po malo cijelo društvance. Kad se digne zastor, na pozornici su samo Uranie i Élise,

[1] Ibid str. 196.

[2] Štampao L. Zore u „Slovincu" 1882. po rukopisu grofa Nika Velikog Pucića.

Digitized by Google

no za malo sluga najavi gospođu Climène, na koju nas već unaprijed upozori Elise, da je prava „précieuse“ — „depuis les pieds jusqu' à la tête . . . il semble que tout son corps soit démonté, et que les mouvements de ses hanches, de ses épaules et de sa tête, n' aillent que par ressorts; elle affecte toujours un ton de voix languissant et niais; fait la moue pour montrer une petite bouche, et roule les yeux pour les faire paraître grands“ (scène II.). Razgovor se za malo svrne na Molièrovu „L' École des femmes“, i Climène se nemilice obori na tu komediju, a Uranie je brani. Po sudu Climèninu nije ta komedija za pristojne žene, jer „tient sans cesse la pudeur en alarme et salit à tout moment l' imagination“; ona se silno skandalizirala, kad je Arnolphe na pozornici, kao dokaz naivnosti Agnèsine, spomenuo, kako ga je neki dan zapitala: „si les enfants qu' on fait se faisaient par l' oreille“, ili kad Agnès iskreno pripovijeda Arnolphu, kako je za ńegova odsuća dolazio k ńoj Horace, pa je svaki čas uzimao za ruke (les mains et les bras), a Arnolphe je sav u strahu i sumńi zapita: „Ne vous a-t-il point pris, Agnès, quelque autre chose?“. Élise ironički žali jadnoga Molièra, što ima Climènu među svojim protivnicima, jer ńena riječ, cijela ńena ličnost tako osvaja čovjeka, te Élise veli: „. . . je tâche d' être votre singe et de vous contrefaire en tout“. U to eto i markiza, koji baš dolazi iz kazališta, gdje su prikazivali „L' École des femmes“, pa je i on odlučno osuđuje. Na vratima je kazališnim bila strašna stiska, malo da nijesu markiza zagušili, a ńegove „canons et rubans“ sasvim su zgńečili. „Il est vrai que cela crie vengeance contre l' École des femmes, et que vous la condamnez avec justice“ primijetit će Élise. Baš kad misliš, da će Climène i markiz stati perušati Molièra, dođe u društvo chevalier Dorante, koji odmah pristane u razgovor i počne sasvim odlučno braniti komediju. U prepirci će najednom markiz: „Il ne faut que voir les continuels éclats de rire que le parterre y fait. Je ne veux point d' autre chose pour témoigner qu' elle ne vaut rien“, a Dorante na to oštro udari na gospoštiju, koja hoće parteru da zaniječe „le sens commun“; smiješni su ļudi, koji preziru sud zdravoga razuma, te hoće u svem da budu jedine sudije i tim sramote „les gens de cour“, jer po ńima sudeći misli svijet, da su na dvoru svi takvoga kova. Na to primijeti Uranie, da ih ima, koji misle, da prije ńih i bez ńih nitko ne smije stvoriti sebi suda o kojem djelu, da vaļa čekati, dok oni kažu svoju, a ako ih tko pretekne i pohvali koje djelo, osvećuju se tako, da svakako pobijaju

Digitized by Google

i smijehu izvrgavaju ńegov sud. Da je Molière ńih zapitao za mišļeńe, prije nego je iznio svoju komediju na pozornicu, sigurno bi je bili pohvalili. — Zadńa ličnost, koja dolazi u društvo, jest pjesnik Lysidas. I na ńega dakako odmah navale, neka kaže svoj sud o „École des femmes“, a on će pun obzira: „Je n' ai rien à dire là-dessus; et vous savez qu' entre nous autre auteurs, nous devons parler des ouvrages les uns des autres avec beaucoup de circonspection“. Markiz se poziva i na glumce: „Parbleu, tous les autres comédiens qui étaient là pour la voir en ont dit tous les maux du monde“, a Dorante na to ironički primjećuje: „Ah, je ne dis plus mot; tu as raison, marquis. Puisque les autres comédiens en disent du mal, il faut les en croire assurément. Ce sont tous gens éclairés, et qui parlent sans intérêt“. Za tim udare na pojedina mjesta komedije, pa će se Lysidas oboriti u opće na komediju i požaliti, što se danas sve pomamilo za takim djelima: „... on ne court plus qu' à cela, et l' on voit une solitude effroyable aux grands ouvrages, lorsque des sottises ont tout Paris. Je vous avoue que le coeur m' en saigne quelquefois, et cela est honteux pour la France“. Dorante brani komediju, poziva se i na sud dvora, jer ako i ima tamo dosta smiješnih lica, ipak se taj sud ne smije prezreti, jer još više smiješnih ļudi ima „parmi les beaux esprits de profession“, a tko djela sudi samo po Aristotelu i Horaciju, čini mu se kao „un homme qui aurait trouvé une sauce excellente, et qui voudrait examiner, si elle est bonne, sur les préceptes du Cuisinier français“. Dorante u opće sudom zdravoga razuma brani do kraja Molièrovu komediju protiv navala aristokrata i ńiževnika, a nada sve protiv afektiranih „précieuses“. Na koncu će Uranie reći, da se u ńihovu društvu čulo zgodnih riječi, i moli Doranta, nek to sve saopći Molièru, da od toga načini novu komediju, koja će dobro pristati „à la queue de l' École des femmes“.

Nešto sam se poduže i na sitno zabavio ovom malom komedijom Molièrovom, jer preradba ńena *Suproć onijem, koji su zabavili komediji Nauk od žena* pripada među najinteresantnije, budući da dobrano osvjetļuje tadašńe ńiževne prilike u Dubrovniku. Već kad sam u opće govorio o našim preradbama, često sam imao prilike pozvati se na komediju „Suproć onijem ....“: iz ńe smo doznali, da se družina, koja ju je prikazivala, zvala „družina Zamršenijeh“, da je bila sastavļena od mladića vlasteoskih porodica, i da su komedije prikazivali u Orsanu. Vidjeli smo, da su glavni protivnici Molièrovi bili neki plemići s dvora i kaćiperke, a spomińu

Digitized by Google

se i „comédiens“ — dakako glumci iz „Hôtela de Bourgogne“. Uz Molièra je pristajao parter, koji je ńegovu komediju pozdravio burnim aplauzom; razabira se to očito iz govora Dorantova u šestom prizoru. Nego dok se Dorante u Molièra ruga plemićima, koji hoće da budu sudije svemu, a parter ni da pisnuti ne smije, udara Frano u dubrovačkoj preradbi na one, koji se povode za nekom vlastelom, kojoj nije ništa dobro ni vaļano, što nije priređeno od ńihove čeļadi, od ńihovih rođaka i djetića ńihove bagre. Bit će da se u Dubrovniku stvorila među vlastelom koterija, koja je, vaļada od zavisti, napadala na „družinu Zamršenijeh“, pa za sobom povukla i druge, koji su se majmunski povodili za ńihovim sudom i ne kušajući stvoriti sebi vlastitoga mišļeńa. Da se boļe objasni, što sam netom rekao, evo u cjelini karakterističnoga razgovora medu Matom (marquis) i Franom (Dorante):

Mato: Ja ne ću drugo, nego mi *nađi kogagod između ńeke vrste od vlastela, koja je ovdi čašćena prid svakijem, te da se kojigod od tezijeh nasmijô;* hoću rijet, nađi mi jednoga Antuna Franova, jednoga Ģiva Marova, jednoga Vlaha Perova i ovakijeh, koji se nije gadio ni mrdio. Nađi mi kogagod i od mojijeh rođaka, da si nije nijednoga, koji je tu bio, što se nije zgadio, nego ako su se smijali ovi ostali, razumiješ me, ńeki za ńešto i ńeki za ńešto, drugo sve furda; *koji pučanin, ma ne ni to ńeki pučani, i ovi manzarachi, ma ne ni od ńih koji je po ńekijem kućam* . . . .

Frano: Da, da, signor Matteo, i ti mi si od onezijeh, koji držu da ništa ne vaļa, što ne budu pohvalili ta *čeļad, koju zoveš, da su prid svakijem čašćeni kako niko, a sva ta ńihova čast ne uzdrži se u drugomu nego u ńekijem ludorijama, koji imadu za čast služit ih i čekaju, što će oni rijet,* za moć paka ko kroz čarabotanu govorit ali što dobro ali rđavo. [I kazuje Frano, kako je jedan od tih trabanta u Orsanu napravio čitavo čudo vičući na one, koji su se smijali]. *Komedije kadgod se rečitavaju, ako su oni, koji ih rečitavaju, ńihovi rođaci i djetići od ńihovijeh bagara, komedije su dobre i skladne; ako li je ko drugi, rđave, bezočne i neskladne;* za to ja se vele veće naslońam na riječ od svakoga drugoga nego na ńihovu, i kad vidim, da se svak drugi smije, činim konat, da su ono čeļad indiferenta, koja su došli, za samo proć veselo vrijeme, bez ikakve druge pasijoni . . . . . niti mogu pritrpjet ńeku vrstu, koja u *najmańoj sitnariji ili ištu uzvisit svoju čeļad ili poništit kogod nije s ńima,* a vele veće ne mogu probavit onezijeh, koji paka tu istu vrstu slijedu ko kmeti i na sve odgo-

Digitized by Google

varaju: Amen . . . . . Per verità, signor Matteo, ja ne govorim samo tebi, nego svijem onezijem, koji *s tezijem viltatima sramote veći dio vlasteostva*, i s ńihovijem potištenijem načinima činu, da sve ovo puka ne ima nikakve cijene od ikoga drugoga neg li samo od onezijeh, kojijeh vidu, da su služeni od tezijeh ludorija. Ja za mene hoću se opravdat, koliko uzmogu boļe, da ja ne ližem nikoga, i gdjegod se nađem, imam se rugat ovijem ludorijam, da na svrhu učiniću zaisto da se osvijestu".[1] I u našoj se preradbi uplete Anica (Uranie), te veli za jednoga od tih gospara dubrovačkih (Nika Perova): „To je istina, on ti je baš taki, hoće da bude prvi rekô ono, što on ćuti, i da svak čeka, što će rijeti .... i ja bih stavila ruku na ogań, da su družina otišli i ukazali ńemu prvomu komediju, prije nego su je rečitali, bio bi uzeo, da je lijepa i od najļepšijeh komedija, što su se igda dosle čule".[2]

Nego u Dubrovniku se i svećenstvo diglo protiv „Nauka od žena". Tamo naime, gdje se u Molièra u sedmom prizoru markiz poziva na glumce, da su i oni osudili „École de femmes", veli u dubrovačkoj preradbi Mato: „Ma kašpita, *nađi mi jednoga od ńekijeh popova, koji se je namjerio u Orsanu, ter nije vikô na onu komediju*, i umijem ti rijet, da je bilo prvijeh popova od grada", a Frano mu na to uzvrati ironički: „Veće ne progovaram, signor Matteo, veće imaš sve razloge, kad popovi, i još prvi od grada, zlo govore na onu komediju; što služi drugo? To su čeļad, koja znadu, i nije stvari, u koju se ne razumijedu; paka se zna, da što oni govore, ne imadu druge svrhe, nego za rijet ono što ćute i ono što je . . ." [3] Da je naš Dubrovčanin bio zbiļa na svećenstvo ļut, vidi se i kasnije u sedmom prizoru, gdje u originalu Dorante veli, da bi više razloga bilo iznijeti u komediji na pozornicu pisce nego ļude s dvora („il y a bien plus de quoi jouer les auteurs"), a u našoj preradbi kaže Frano: „Ja govorim ovako, kako je; ne da nije i među vlastelima ńekoliko smiješnijeh, i ja sam, kako vidite, prvi za rugat se ńima. Ma per verità jest ih dobar dio, koji imadu nazbiļ pravoga spirita i koji su čeļad u svemu od dobra gusta i razborstva, i ako kogod što zna, znadu oni, i zasve rečitavajući na palku veće puta stavimo koga od vlastela između nas i rugamo se ńim, *vele bi se moglo boļe i ļepše stavit na palak ńeke dokturiće i popiće po placi i po kućam* . . . . ." [4]

[1] Slovinac 1882., str. 428.—430.
[2] Ibid. str. 430.
[3] Ibid. str. 435.
[4] Ibid. str. 437.

Digitized by Google

Pjesnik Pero Versić je u nas isto tako smiješan kao u Molièra Lysidas, ńegov original. I on najprije pohvali „Nauk od žena“, a onda ga stane nemilice kuditi. U Molièra se Lysidas obara u opće na komediju te žali, što se u Franceskoj zanemaruju „les grands ouvrages“, a u nas Pero uzdiše: „ . . . ova vrsta od komedija ne mogu se zvat uprav komedije i da je velika razlika od ovezijeh putina do stavne i jake kompozicijoni. Sad je *vas svijet dô u ove rutine, nije veće Osmana, Truble Slovinske, Sina razmetnoga, Vide. Od Akademije se veće zaboravilo i ime*, da se vidi poema, koja lijepa elegija, koja oda, endekasilabon, i ovakijeh stvari, gdje je mladost kazala svoju krepoſ, i vlasteličići se zabavļali zajedno s čeļadi od naše vrste, koji bismo između ńekijeh od nas donijeli koju ļudsku stvar, i svak bi se čudio proprijetati od riječi i latinitati; sad se sve izgubilo, nije ni imena od akademije, niko i ne pita za ńu, nego samo svak ište ove ludosti; zaisto je za proplakat više Dubrovnika, i kad ter kad ońutim u srcu, kad promislim, o čemu se ovi vlasteličići zabavļaju, zaisto ovo je sramotno svemu gradu“.[1]

U opće cijela ta komedija odiše dubrovačkim duhom, gdje pak adaptacija na domaću nije bila tako laka, to je prevedeno nekako za nuždu, pa često niti odgovara dubrovačkim prilikama, niti se sačuvala krepčina originala. Spomenuli smo doslovno riječi, kojima u Molièra Élise riše kaćiperke (précieuses) a napose Climènu. U nas prevodi se sasvim naopako: „ . . . ce qu' on appelle précieuse, à prendre le mot dans sa plus mauvaise signification“ — „ . . . ono što zovu bit smiješna a puna sama sebe, er je li kogod, ko onako svaku stvar uzimļe naopako i cijepa svaku riječ na četvero za iznać u ńoj štogod neskladno, što ti se nije nigda ni sńelo“, i na to se spomenuti već opis kaćiperke ovako prevodi: „ . . . . ona ti je smiješna od vrh glave do dno peta, jedna istornica veća od ovega svijeta, bi li rekla, da je sve ńe tijelo razglobjeno, i da kad hoće krenut oli rukom oli ramenima oli glavom, ne kreće nego jedva i silom. Sveđ pričina glasac tanahan i lud, skupi usta na suhvicu, i učini rilu ovolišnu, a trepti očima, i sve vrti ńima, jeda bi se ko prevario, da ima oči velike“.[2] Sve je to opisivańe blijeda slika, te nije moglo ni stoti dio onoga polučiti, što je pred pariskom publikom polučio Molière s jednom jedinom riječi „précieuse“.

---

[1] Ibid. str. 435.—436.

[2] Ibid. str. 410.

Digitized by Google

Dubrovačka placa umeće se dakako po običaju svagdje, gdje Molière spominje javno mnijeńe ili mnijeńe dvora: fait l' entretien de *toutes les maisons de Paris* (6. sc.) — *sva se placa* pomamila; *la cour* n' a pas trouvé cela (7. sc.) — sva *placa*, *hoću rijet sve vlasteostvo i ova skladnija čeļad* toga ne nahode. Prema prilikama dubrovačkoga Orsana preudešavalo se, što Molière spominje o Palais-Royalu. Pri početku sedmoga čina pjesnik Lysidas poziva sakupļeno društvo, da dođe na prikazivańe ńegove drame, pa veli napose Uraniji: „Je pense, madame, *que vous retiendrez aussi une loge pour ce jour-là*", a kad mu ona sasvim suho odgovori: „Nous verrons" i hoće da zapodjene drugi razgovor, upozori je Lysidas: „Je vous donne avis, madame, qu' *elles sont presque toutes retenues*". U preradbi veli mjesto toga Pero Versić Anici: „Držim, gospo, da ćete doći i vi čut ovu komediju, i *da ćete za rana bit u Orsanu za imat boļe mjesto i ne ostat na dno palketa*", a kad se Anici baš ne hiti, nastavi Pero: *Spravļa se doć vas grad*, i navlaštito sve što je gospođa".[1]

Karakterističan je početak sedmoga prizora još u jednom pogledu. Pri dolasku svome ispričava se Lysidas domaćici, što je malo zakasnio: „Madame je viens un peu tard; mais il m' a fallu lire *ma pièce* chez madame la marquise dont je vous avais parlé...", a naš Pero Versić veli to malo drukčije: „Gospo, došô sam malo docnije, ma nijesam mogô od mańe nego proštit u one gospođe, o kojoj sam vam govorio, *komediju što sam istomačio iz jednoga vrla autora. Držim da ste proštili Čikońina*,[2] *ma sam je istomačio veće na moj način i dô joj neke pennelate di buon gusto...*"[3] U „družine Zamršenijeh" i u Dubrovčana u opće pojam komedije je već bio skopčan dakle s pomišļu na tuđe vrelo, te naš Dubrovčanin francesku „ma pièce" pretvara u preradbu tuđega komada. S tim je dakako sasvim u skladu ono, što znamo o dubrovačkoj komediji u XVIII. vijeku.

---

[1] Ibid. str. 434.

[2] Cicognini Jakov i sin mu Andrija su talijanski komedijografi XVII. vijeka.

[3] Slovinac 1882., str. 434.

Digitized by Google

Žene pametne.[1]

(Les Femmes savantes).

U XVII. vijeku zahvatila je francesko žensko društvo dosta jako zaraza „učenosti“, a kako je Molière bez obzira šibao sve, što je neprirodno, nije oprostio ni učenim ženama. I tako osvane g. 1672. na Molièrovoj pozornici komedija *Les Femmes savantes*, napisana u pet činâ u aleksandrincima.

Građanin Chrysale namjerio se na nesreću svoju na „učenu“ ženu, koja sniva o osnutku ženske akademije, a ne mari za kuću. Oko ńe se skupļaju na učene sastanke sestra Chrysalova Bélise i starija mu kći Armande, a miļenik toga kruga je *bel esprit* Trissotin. Oštra je opreka ženskoj akademiji mlađa kćerka Chrysalova Henriette, vaļda najmilija pojava med ženskim karakterima, što ih je stvorio veliki franceski komedijograf.

Dok Molièrove „Femmes savantes“ imadu pet činâ, Dubrovčanin je, drukčije grupirajući prizore franceskoga originala, načinio u hrvatskom komediju od tri čina, no nije pri tom ni najmańe promijenio razvoj radńe. Prvi čin dubrovačke preradbe načińen je od Molièrova prvog čina i od prvih šest prizora drugoga, tako da je kano prijelaz od prvoga originalnog čina k drugom umetnut u nas poseban mali prizor (I. 5.). Drugi naš čin zahvata franceski drugi čin od sedmoga prizora pa do konca i cio treći. I tu je opet dubrovački četvrti prizor umetnut kao vez među drugim i trećim činom originala. Zadńa dva čina Molièrova sačińavaju u nas treći čin.

Govori osoba su sasvim slobodno parafrazirani, a gdješto je i ispušteno, tako n. p. Molièrov III. 5., gdje se Vadius „qui sait du grec“ i prijan mu Trissotin ļuto posvade i izgrde pred damama, a sve zbog svojih pjesama. U nas u opće nema lica, koje bi odgovaralo Molièrovu Vadiusu. Prizori, što ih je Dubrovčanin umetnuo, eda po dva franceska čina sveže u jedan, posve su indiferentni po

[1] Štampao L. Zore u „Srđu“ 1902. po svojem rukopisu, a ima ta komedija i u rukopisu dubrovačkoga sjemeništa, te se slaže sasvim sa rukopisom L. Zore izuzevši nešto sitnijih razlika, a napose su u Zorinu tekstu neki talijanski izrazi svakidašńega dubrovačkog govora, što ih nalazimo u rukopisu sjemenišnom, zamijeńeni narodnima. U sjemenišnom rukopisu fali naslovni list, popis osoba i početak prvoga prizora prvoga čina.

Digitized by Google

razvoj radńe, jer što je u ńima rečeno, razabira se u Molièra samo po sebi, tako da su to tek vański formalni vezovi različnih čina franceske komedije. Dapače ti umetnuti prizori nemaju ni specijalno dubrovačkoga biļega, te dubrovačke lokalizme vaļa sasvim drugdje tražiti.

Ako i jest Molière, da poluči svrhu, tipove svojih „précieuses" i „femmes savantes" karikirao, opet je pariska publika XVII. vijeka, poznajući originale, prepoznala u Molièrovim komedijama glavne crte realnoga života i pozdravila pjesnika aplauzom. Dubrovniku bi te scene bile dobrano ostale neshvaćene, te je upravo stoga naš prerađivač taj momenat na svoju okrenuo. Već u „Nauku od žena" udara se oštro na žene literatkińe, a ovdje je Dubrovčanin još jače i izrazitije zaoštrio pero protiv ńih. Govoreći o ženi u opće veli Molière, da mu se sviđa:

> . . . qu'elle ait du savoir sans vouloir qu'on le sache,
> Sans citer les auteurs, sans dire de grands mots,
> Et clouer de l'esprit à ses moindres propos. (I. 3.),

a u dubrovačkoj se preradbi kaže: „Drago mi je, da žena bude kreposna, i da umije sve što se veće može, ma ne mogu smislit, da čini pompu od kreposti i da se ńom pavoneģa, pače htio bih da vele puta u razgovoru ukaže se ińoranta u stvarima koje zna. In somma meni je drago, da zna o čemu se govori i da umije i ona rijet četr riječi, ma *ne mogu probavit, da se hoće distinguat od ostalijeh žena od svijeta, davat zakone života, detavat libra*, ili činеć na pripozit ili ne, i da cijeni, da sve što je različito od ńe, sve je naopako".[1] Kad Philaminte pripovijeda Trissotinu, kako kani zasnovati akademiju, gdje će se žene baviti visokom naukom (III. 2.), dubrovačka komedija ističe mjesto akademije „jedno libarce od rima", što je napisala Pèra (Bélise) „sve iz ńe pameti, koje služi za moć lašńe činit verse". Na domaću je preudešeno i ono, kad u Molièra sluškińu gone iz kuće za to, što u govoru griješi protiv Vaugelasovih pravila. Philaminte sva bijesna pripovijeda Chrysalu grijeh sluškińin:

---

[1] Srđ 1902., str. 399.—400. — U rukopisu dubrovačkoga sjemeništa veli se nešto drukčije: „. . . da se pretenģa distingvat od ostalijeh, bit žena od svjeta, davat normu od života, *čitavat* libra, ili čine na pripozit ili ne, i da cijeni, da sve što je diferento od ńe, sve je naopako". Prema smislu pristaje svakako boļe: *detavat* libra.

Digitized by Google

Elle a, d' une insolence à nulle autre pareille,
Après trente leçons, *insulté mon oreille*
Par l' impropriété d' un mot sauvage et bas,
Qu' en termes décisifs condamne Vaugelas (II. 6.).

U nas pak Ora kazuje ovako: „Slušaj, što je učinila. Jučer kad me nije bilo doma, *imala je smionost uzet mi ispod petińerice pjesan kite i korune*, koja se začińala ovdi u susjestvu na piru, i koju mi je poslala Marija, da se arajdam, er sam je pomogla ušestat, a ona mi je geta smrdeća uzela *i zavila u cijevi*".[1] A to je sad bila prekrasna prilika za Dubrovčanina, da na usta Orina udari u stare žice o sklonosti gospara dubrovačkih prema služavkama — motiv, kojega se na pretek nalazi u staroj komediji dubrovačkoj. Naješković i Držić su bez svake sumńe i u tom za osnovu svojim komedijama uzimali realni život, kakav je bio u Dubrovniku XVI. vijeka,[2] a i La Maire nam šarańe oko sluškińa označuje kao staru naviku dubrovačku: „La ressource la plus ancienne dans le pays pour les jeunes gens de bonne maison, et même pour les hommes mûrs est celle des servantes, qui sont fraîches, jolies, et qui ne méritent pas d' être dédaignées. Deux motifs ont autorisé cet abus dans les temps de la plus grande rigidité. Celui de mettre à couvert l' honneur des dames et des demoiselles, et celui de l' économie . . . . . ".[3] Nego ni gospar Reno ne će da im ostane dužan, već očita svojim ženskim literatima, da bi im mjesto knige bolje pristalo brinuti se za kuću, jer nijesu ni sluškińe uvijek krive — gospođe zahtijevaju od ńih suviše.

Pjesmu, što je čita Trissotin gospođama (III. 2.), nije naš prerađivač preveo, nego je mjesto ńe spjevao sam posebnu pjesmicu. Evo uporedo obje:

Sonnet à la princesse Uranie sur sa fièvre.	Pjesma gospođi Sunčanici, koja ije cvijeće i ńim se hrani.
Votre prudence est endormie	Kad je lačna Sunčanica,
De traiter magnifiquement	Ńoj mrzeća svaka 'e hrana;
Et de loger superbement	Nu sam trator i ružica
Votre plus cruelle ennemie.	Jestojska su ńe izbrana.

[1] Srđ 1902., str. 413.

[2] Ispor. o tom u Jirečeka, Archiv für slav. Philol. XIX.

[3] Starine XIII. 106.

Digitized by Google

Faites-la sortir, quoi qu'on die,
De votre riche appartement,
Où cette ingrate insolemment
Attaque votre belle vie.

Quoi! sans respecter votre rang,
Elle se prend à votre sang
Et nuit et jour vous fait outrage!
Si vous la conduisez aux bains,
Sans la marchander davantage,
Noyez-la de vos propres mains.

Nu mi reci, Sunčanice.
Cv'jeća zimi kad ne bude,
I kad samo tvoje lice
Mile uscavti sred razblude,

U tjeskoći od bremena
Što ćeš tada učiniti!
U istinu ćeš, mâ ljubljena,
Sama sebe izjestiti![1]

Dubrovčanin je dakako u tonu i pri smiješnoj pointi pjesme imao na umu svoj original. Nasuprot u Molièra ne nalazim paralele onomu, kad u našoj preradbi još prije čitaća „Pjesme gospođi Sunčanici" Jero udari s gospođama u stare im uspomene: lijepi su to bili dani, kad je Jero znao s ńima poći u dubrovačku okolicu, da se pozabave. Među ostalim kazuje Jero: „Spomeńivam se, gospo, veoma dobro, pače mješte objeda bili smo pošli u onu dubravu na Visočanima i *prolegali svega Pastorfida naški* i znam *da mi je paralo bit Dubravko, a vi da ste Zagorke i Raklice*".[2] U Lukarevićevu prijevodu „Vjernoga pastira" zbiļa imadu ličnosti Dubravko i Zagorka. Ime Raklica spomińe se i inače u preradbi Molièrovih „Femmes savantes". U franceskoj komediji kaže Henriette Trissotinu:

„Vous avez tant d' *Iris*, *de Philis*, *d' Amarantes*,
Que partout dans vos vers vous peignez si charmantes (V. 1.)",

a u našoj preradbi stoji mjesto toga: „ . . . . vi imate toliko *Sunčanica i Raklica*, koje u vašijem pjesnima toliko pripjevate . . ." [3] Hvaleći pak Pèra Ġona, kako umije duhovito iskazati svoju ļubav veli: „ . . . . ne spomińem se, da sam *našla ni u Raklici ni u Zorislavi* nijednoga ļubovnika tako ińgeńoza" [4] (u originalu: „ . . . . *dans tous le romans* . . . je n'ai rien rencontré de plus ingénieux" I. 4.). Možebiti ne će biti pravo, što izdavač L. Zore u ovom zadńem slučaju pripomińe, da su Raklica i Zorislava

[1] Srđ. 1902., str. 438.
[2] Ibid. str. 436.
[3] Ibid. str. 492.
[4] Ibid. str. 402.

Digitized by Google

„imena u starijem dubrovačkijem komedijama.“ Bit će prije, da je prerađivač time mislio upravo same drame, jer tako se bolje razumije, što veli Përa, da nije našla takoga *ljubovnika* „ni u Raklici ni u Zorislavi“. Zorislava je (kako je poznato) drama Gleđevićeva, a „Raklica“ bi po Dolciju[1] i Appendiniju[2] bila djelo Ivana Šiškova Gundulića († 1721.). Uz to spominje Dolci još njegove hrvatske drame *Radmila* i *Otona*, a Appendini k tomu i *Sunčanicu*, ističući, da ta djela, „da alcuni dotti nazionali sono anteposti a molti di Giugno Palmotta“.[3] No Sunčanica, što je u Ivana Š. Gundulića spominje samo Appendini, nije po rukopisima djelo toga književnika, nego Šiška Ivanova Gundulića (isp. rukopise spomenute u Pavićevoj „Historiji dubrovačke drame“ 178. i u „Starim piscima“ sv. XV., str. XV.). Spominući jedan rukopis Jugoslavenske akademije veli g. Budmani, da se u njemu nalazi među ostalim i drama „Raklica“ „slobodna imitacija Tassova Aminte, posve različna od Zlatarićeva i Gundulićeva prijevoda, po metru (dvanaestercu) iz starijega doba“.[4] Po tim riječima dakle teško bi se „Raklica“, koja se nalazi u spomenutom rukopisu, mogla pripisati Ivanu Šiškovu Guduliću.

U „Ženama pametnim“ je dakako na dubrovačku i ono, što je naš prerađivač umetnuo, kako gospar Jero čita gospođama „foljete“ (novine) iz Mletaka. „Questa mattina è stato all' audienza del re l' ambasciator di Spagna“, čita Jero, a Jela će uzdahnuti. „Da koje će, majko, bit donio mahramice zlatne!“ — a Pera doda na to: „A jeda to samo! Ma iz Špańe koju će bit dovukô pandišpańu“.[5] Očito su našim Dubrovčankama lebdila pred očima poslanstva rodnoga im grada sultanu i susjednim pašama, gdje je valjalo poslanike dobro opremiti darovima svake ruke, te je već pojam poslanstva u Dubrovčana postao istovetan s pošiljańem obilnih darova.

U trećem prizoru četvrtoga čina dotrči Trissotin kao bez duše, da javi Philaminti:

„Je viens vous annoncer une grande nouvelle.
Nous l' avons en dormant, madame, échappé belle.
Un monde près de nous a passé tout du long,
Est chu tout au travers de notre tourbillon,
Et, s' il eût en chemin rencontré notre terre,
Elle eût été brisée en morceaux, comme verre.

[1] Fasti str. 33.
[2] Notizie II. 289.
[3] Notizie ibid.
[4] Stari pisci XV., str. XIV.
[5] Srđ 1902., str. 441.—442.

Digitized by Google

Mjesto toga kazuje Jero Ori: „Nijesam mogô učinit od maṅe nego doć ovdi riveriškat gospođu Oru i dat joj jednu novu, koja je baš za ńe. *Sad sam bio u Akademiji od poklada* i uživô izvan načina kreposti našijeh akademika. Među ostalijem *jedan je rečitô jednu pjesan naški, u kojoj je složio sve naše antike ušance više pirova*, kako se imaju regolat pari, kako se imaju izredit seǵete, kako toka prečedenca, što je oficijo kite i korune, što su oblegane babice, kako ima otit funcijon od kužeḷa, i sve do najmaṅe dlake . . . .“ [1] Interesantno bi bilo doznati što pobliže o toj „akademiji od poklada“. L. Zore kaže u bilješci, da je to bio „skup gdje su se pjesnici dangubnici sastajali“. Prema tomu bi nas preradba „Žena pametnih“, upućivala na poznatu „academia otiosorum“, u kojoj je jednim od najuglednijih članova bio upravo Ivan Bunić, za kojega Cerva veli izrijekom, da je prerađivao na domaću franceske komedije.

Ilija aliti muž zabezočen.[2]

(George Dandin ou le mari confondu).

U ovoj je komediji (napisanoj god. 1668. u tri čina i u prozi) glavna ličnost bogati seḷak George Dandin, koji se oženio iz plemićke kuće, pa vaḷa da cio život ḷuto okajava, što je za družicu odabrao „une femme demoiselle“. Negova Angélique ḷubaka s vicomtom Clitandrom, i George ima tomu jasnih dokaza, — ta sam ga je sluga Clitandrov Lubin, ne znajući s kim govori, zamolio, neka nikomu ne oda, da ga je vidio izaći od Angélique, jer išao je onamo, da gospođi odnese ḷubavne poruke svoga gospodara, a čuvati mu se vaḷa, da ga niko ne vidi, budući da je muž Angéliquin do smiješnosti ḷubomoran. Lubin je govorio s gospođom, pa kazuje Georgeu, kako je Angélique rekla, da radi ńena muža „qui est fantasque“ vaḷa naći zgodan način „pour se pouvoir entretenir

[1] Ibid. str. 485.

[2] Po rukopisu grofa Marka Pucića štampana je ta komedija u „Slovincu“ 1879., a zna se još za dva rukopisa: jedan je u biskupskom sjemeništu, a drugi u dominikanskom manastiru u Dubrovniku. Pucićev tekst i rukopis sjemenišni se u glavnom slažu, tek što je u sjemenišnom rukopisu potpuno preveden po originalu prvi prizor drugoga čina, gdje Đuro traži od Franuše poḷubac i hoće da je miluje na račun buduće ženidbe, a u Pucićevu je rukopisu dobar dio toga ispušten.

Digitized by Google

tous deux". U to eto Georgeova tasta i punice, pa ne daju jadnom zetu, ni da ih zove po imenu, jer su oni kao plemići uza sve rodbinske sveze visoko iznad ńega. Jedva je usred tih ceremonija George mogao doći do riječi, da reče, kako ga ńihova kći s drugim vara. Tast odmah pozove Clitandra, neka izjavi, da li je to istina. Clitandre dakako zaniječe, a zaniječe i Angélique, pa sad tast naputi Georgea, da mu vaļa moliti oprošteńe u Clitandra, što je lažno potvorio ńega — plemića! No George kasnije i opet dozna od Lubina, da je Clitandre upravo onaj čas ušao u kuću k Angéliqui, pa dovede tasta i punicu, neka se o tom uvjere. Clitandre baš izlazi iz kuće, a u to Angélique opazi svoga oca i mater sa mužem, pa počne kao bjesomučna vikati na Clitandra, da će mu ona već pokazati, što se usudio doći u kuću, jer ona ne treba ńegove ļubavi i ne će nikad pogaziti vjeru, što ju je zadala mužu! Tast i punica stanu sad uvjeravati Georgea, da se mora sretnim cijeniti, što ima takvu ženu. — Prvom zgodom pođe Angélique, kad joj je muž zaspao, na noćni sastanak s Clitandrom. George opazi, da je izašla, obuče se, pa za ńom. Kad dozna, da je otišla na rendez-vous, pošalje odmah po tasta i punicu, a sam uđe u kuću i zabravi iznutra vrata. U to eto žene natrag, i on je dočeka s prozora s pozdravom, da će joj sad doći otac i mati, pa nek vide, kako im se kći po noći van kuće klati, nek se jednom već uvjere, kakva je. Ona ga moli, nek joj oprosti, i priznaje svoj grijeh, ali George ni da čuje. Angélique mu zaprijeti, da će se ubíti, i tobože probode se nožem. George pohrli sa svijećom pred kuću, da vidi, je li se zbiļa ubila, a u tom času umakne ona u kuću i zatvori iznutra vrata, te siromah George ostane na ulici. Taj čas eto tasta i punice. Angélique im se s prozora stane jadati, kako joj se eto muž pred zoru kući vraća i opija, pa tako napit u svom ļubomoru izmišļa kojekakve ludorije .... Sve se dakako obori na jadnoga muža, i George mora klečeći moliti svoju dobru ženu, da mu oprosti!

Molière veli za Georgea Dandina, da je „riche paysan", ńegov pak tast De Sotenville da je „gentilhomme campagnard", a te je razlike stališke naš Dubrovčanin prekrojio prema prilikama svojega rodnog grada. Čim se digne zastor, prva je riječ Dandinu: „Ah, qu' une femme demoiselle est une étrange affaire ....." — gdje „femme demoiselle" prema nazivļu sedamnaestoga vijeka označuje udatu ženu plemenita roda. U našoj preradbi uzdiše Ilija: „Aoh bolan, teška posla jedna žena od oǵaka ..." A punica ga upućuje,

Digitized by Google

kako je sretan, što je došao u rod s ńenom kućom: „ . . . maison où le ventre anoblit, et qui, par ce beau privilège, rendra vos enfants *gentilshommes*“ (I. 4.). To glasi u našoj preradbi: „.... kuća koja i po samoj ženi čini jednako plemenita, kogod se rodi od ńe, na taki način da po ovemu putu tvoja djeca biće *pravi i fini pučani*“.[1] Kadgod u opće Angélique govori o „*nos gens de province*“, a time očito misli i svoju plemićku porodicu, prevodi to Dubrovčanin „*naši najprvi pučani*“, a tek „*gens de cour*“ zaslužuju po dubrovačkom shvaćańu ime „vlastela“ (II. 5.)

Zgodno je ono, gdje je Dubrovčanin na svoju udešavao hvale o krjeposnim ženama, kojima se ponose porodice Dandinova tasta i punice, jer sve te hvale vaļa da već a priori raspŕše zetove sumńe o ńihovoj kćeri (I. 4.):

Mme de Sotenville: Nous avons eu une Jacqueline de la Prudoterie qui *ne voulut jamais être la maîtresse d' un duc et pair*, gouverneur de notre province.

M. de Sotenville: Il y a eu une Mathurine de Sotenville qui *refusa vingt mille écus d' un favori du roi*, qui ne lui demandait seulement que *la faveur de lui parler*.

U dubrovačkoj se preradbi — ma i u smiješnim pretjerivańima — očito ogledaju domaći običaji stroži od društvenih navika franceskih u Molièrovo doba. Gospa Krila veli svomu zetu: „Sveđ mi je pokojna mati spovijedala, da smo imali u kući jednu pratetku, koja *nije, sve što je djevojčicom bila, nigda izišla na fuńestru* i toliko se krila, da je ne bi ko vidio, da paka *kad se imala udat, ne samo da je nije ni vjerenik poznô, prije neg je uļezo oni večer od pira za vjenčat se, ma niko ni od ostale čeļadi*, koja su imali bit na piru, ni mańe iko od rođaka; toliko je sveđ bila vrhu sebe“. A na to će odmah prihvatiti gospar Reno: „A ja sam od oca čuo povijedat, da smo imali u kući ńeku Maru, u čije je ime ona mala što nam je umrla, koja se *razvjerila i obukla dumna za samo što je jedan put po djevojci vjerenik pozdravio*“.[2]

Odmah u idućem prizoru upoznadu se Monsieur de Sotenville i vicomte Clitandre, pa Sotenville kazuje sve što lijepo zna o svojim predima: „Je m' appelle le baron de Sotenville . . . Mon nom est *connu à la cour;* et j' eus l' honneur, dans ma jeunesse, de me

[1] Slovinac 1879., str. 344.

[2] Ibid. str. 344. O dubrovačkim običajima ispor. u La Maira, Starine XIII., str. 103. i 111.

Digitized by Google

signaler *des premiers à l'arrière-ban de Nancy* . . . Monsieur mon père, Jean-Gilles de Sotenville, eut la gloire d'*assister en personne au grand siège de Montauban* . . . . Et j'ai eu un aïeul, Bertrand de Sotenville, qui fut si considéré en son temps, que d'avoir *permission de vendre tout son bien pour le voyage d'outre-mer*" (I. 5.). Evo to isto na dubrovačku: „Ja se zovem Reno Andrićević . . . . . *Poznadu me sva gospoda*, i u moju mladost *imô sam čas bit s poklisarima na kapetanu od Kufa*, kadgod bi galije oli nizdoli išli oli se vraćali . . . A moj otac Lambro Andrićević bio je jedan put *poslan od gospode u Carigrad sam s cijelijem haračom*, kad je ńeka sila turska bila . . . . A imô sam jednoga moga *pradjeda, koji je sveđ bio konsuo imperaturov*, i zasve paka da su Španuli osvojili Napulu, sa svijem tijem i Španuli potvrdili su ga i dali mu oni isti konsolat, koji mu je bio dat od imperatura".[1]

Zanimljivo je, da se već u Marina Držića u petoj[2] komediji nalaze svi glavni momenti, od kojih je sazdan Molièrov George Dandin, (i starija mu komedija *La Jalousie du Barbouillé*), samo što se u Držića motivi Georgea Dandina prepleću još s drugim intriguama. U opće je u literaturama zapadnih naroda veoma star motiv, da nevjerna žena, koja je po noći pošla na ročište ljubovniku, kasnije sve nadesi tako, da ńena muža drže nevjernikom, a ńu nedužnom patnicom. Već u *Disciplina clericalis* pripovijeda to Petrus Alphonsus († 1106.), a sva je prilika, da je po ńemu kasnije Boccaccio u „Decameronu" izradio novelu *La pietra nel pozzo*.[3]

Sličnošću toga motiva u Molièra i Držića bavio se u nas u najnovije doba prof. P. Popović.[4] Sasvim se s ńime slažem, da „možda Držić taj motiv nije uzeo neposredno iz Boccacia, nego recimo, iz koje talijanske komedije toga vremena, u kojoj bi taj motiv već bio obrađen." I izdavači Molièrovih komedijâ u „Les grands écrivains de la France". (Despois i Mesnard) i Young[5] ističu napose,

---

[1] Slovinac 1879. str. 344.—345. Tekst sam ponešto promijenio prema sjemenišnom rukopisu.

[2] Prema akademijskom izdańu „Starih pisaca".

[3] Letterio di Francia, Alcune novelle del Decameron illustrate nelle fonti (Giornale storico della letteratura italiana, sv. XLIV., str. 33.)

[4] Павле Поповић, Из књижевности, Београд 1906. Na mišljeńe, što ga je o tom predmetu g. Popović izrekao ranije u Наставнику, ne ću se obazirati, jer ga se i sam autor odrekao.

[5] Young, Molière's Stegreifkomödien, im besonderen Le médecin volant (Zeitschrift für französische Sprache und Literatur, Jg. 1900).

Digitized by Google

da u svim starijim verzijama toga motiva (Disciplina clericalis, Dolopathos, Histoire des sept sages des Rome, *fassnachtspil* Hansa Sachsa *Das Weib in Brunnen)* žena baci kamen u bunar i tim zavara muža, samo u Molièra da posegne tobože za nožem. A tako je i u Držića. Taj se paralelizam tumači najprirodnije i najlakše tako, da se vrelo varijanti o nožu traži u talijanskoj literaturi. Prof. Popović ističe napose komediju Andrije Calma (1510.—1571.) *Rhodiana.* Po onome, što o tom veli Creizenach,[1] nije g. Popović mogao razabrati, da li je već Calmo tobožńe davļeńe u bunaru zamijenio nožem (.... ein verliebter Alter, der .... von seiner Frau durch dieselbe Hinterlist betrogen wird wie Boccacio's Tofano und Molière's George Dandin).

„Rhodianu" su nekoć pripisivali Ruzzantu (Angelo Beolco),[2] te je ona u XVI. vijeku i štampana među Ruzzantovim djelima.[3] Tema je komediji, kako se opet nađu muž i žena, koje je prije mnogo godina udes rastavio, a oko toga se dakako spleću ļubovne spletke ńihove djece i drugih ličnosti. Nas napose zanima ļubav Ruberta i Felicite, žene staroga Cornelija. U osmom prizoru četvrtoga čina pođe Felicita da potraži svojega dragoga Ruberta, no u to se muž vrati kući i vidi, da mu nema žene. Odmah zakļuča kućna vrata, a za malo eto Felicite. Zaludu moli muža, neka je ne sramoti, nego neka joj otvori vrata, no Cornelio ne će na sve molbe da je pusti u kuću. Napokon će Felicita: „Hora poiche volete coſì uoglio dar fine à miei giorni e rimaner cibo e paſto de peſci del fiume di Parma. Sallo Iddio, che di ciò ne ſarai cagione ..." *Qui Felicita finge annegarſi e Cornelio uien fuora ...* Sada se dakako žena osveti mužu — zapre kuću, pa se razviče na ń s prozora: „E che uolete uoi imbriaco huomo da niente? ... (IV. čin, 10. prizor). U desetom prizoru petoga čina pomire Felicitu s mužem — *ona* dakako *ńemu* oprašta: „Poſcia che uoi Meſſier Demetrio mi aſtringete, ch' io gli perdoni, ſon contenta per uoſtro amore poner da canto tutte le ingiurie", pa će na to svomu mužu: *„Leuateui ſu, ch' io ui perdono;* ma guardate, che per lo auuenire

[1] Creizenach, Geschichte des neueren Dramas, Halle 1901. (II. sv., 1. dio, str. 349.)

[2] Ispor. Gaspary, Storia della letteratura italiana, preveo V. Rossi, Torino 1901., sv. II., dio 2., str. 335.

[3] Tutte le opere del famosissimo Ruzante di nuovo con somma diligenza riuedute e corrette. Ristampate l'anno del Signore MDLXXXIII. (U dvorskoj biblioteci u Beču).

Digitized by Google

non diuentiate il troppo goloſo cane di Eſopo, che ui giuro per lo mio Creatore, che ui tratterò come meritate".

U Calma nema dakle Molièrove i Držićeve varijante o nožu. Možebit se varam, no najpriličnije mi se čini, da je u opće zajedničko vrelo Molièrovu *George Dandinu* i Držićevoj petoj komediji u scenarijima talijanske improvizovane komedije, kamo su ti motivi lako mogli dospjeti iz Boccacia ili iz kojega drugoga izvora.

Franceski literarni historici dovode u opće prve početke rada Molièrova u usku svezu s talijanskom improvizovanom komedijom. A imadu i razloga, jer su tragovi toga utjecaja u najstarijim Molièrovim komedijama očiti, dapače ih imade i u kasnijim djelima, gdje se Molière bio već visoko digao nad niveau farsâ. I sam sam imao prilike vlastitim studijama o tom se uvjeriti u komediji „L'Avare" (Molièrov L'Avare i ńegovi prethodnici, „Nastavni vjesnik" IX.) i u „Tartuffu" (ibid. i kasnije *Molières Tartuffe und die italienische Stegreifkomödie*, „Studien zur vergleichenden Litteraturgeschichte" I.).

Isti sujet, što je predmetom *George Dandinu*, obradio je Molière ranije u „La Jalousie du Barbouillé", jednoj od najstarijih svojih komedija. Već George Dandin u mnogom sjeća improvizovane komedije, a „La Jalousie" kreće se posve u ńenim sferama. Le Docteur, karikatura pedantne učenosti, pa ljubovnik Valére, Angélique — sve su to čeda komedije „dell'arte", a i sam Barbouillé već imenom svojim pokazuje, da je nikao na talijanskoj pozornici, jer suvremenici izrijekom ističu, da su upravo talijanski komedijanti običavali „se *barbouiller* et fariner de farine".[1] Molière je napisao doduše tekst, što ga imadu govoriti pojedini glumci, a nije im ostavio onako slobodne ruke u improvizaciji, kako je bio običaj u komediji „dell'arte", no ipak je mjestimice i on dao svojim glumcima tek opće naputke, kako će se kretati na pozornici i što će od prilike govoriti. U VI. prizoru komedije „La Jalousie du Barbouillé" veli pjesnik:

„Le Barbouillé, Angélique, Gorgibus, Cathau, Villebrequin parlent tous à la fois, voulant dire la cause de la querelle, et le Docteur aussi, disant que la paix est une belle chose, et font un bruit confus de leurs voix; et pendant tout le bruit, le Barbouillé attache le Docteur par le pied, et le fait tomber; le Docteur se doit laisser tomber sur le dos; le Barbouillé l'entraîne par la corde qu'il lui

[1] Bouchet, Serées I. 1., ispor. Young l. c.

Digitized by Google

a attachée au pied, et, en l'entraînant, le Docteur doit toujours parler, et compte par ses doigts toutes les raisons, comme s'il n'était point à terre, alors qu'il ne paroît plus". Iz vlastite lektire poznajem samo scenarije, što ih je prikazivala družba Scalina, a izdao ih sam Scala,[1] no tko nikada nije pročitao ni jednoga scenarija, eno mu primjera u Moliérovu „jeu de scène": onako su se pisali scenariji talijanskih improvizovanih komedija od prve scene do zadńe. Bit će to sve na umu imao i Despois, kad je odmah u početku svoje „Notice" ispred „La Jalousie du Barbouillé" (u izdańu „Les grands écrivains de la France") bez okolišańa ustvrdio: „*La Jalousie du Barbouillé* devait être, comme en général les premières farces et comédies de Molière l'imitation d'un canevas italien, mais ce canevas est resté inconnu".

Za Molièra dakle možemo pouzdano reći da je u „Jalousie du Barbouillé" posegao za talijanskom komedijom „dell'arte". A da ju je i Držić poznavao, o tom se ne može sumńati: sam kazuje, da je učio „priko mora tamo sviriti", a upravo u XVI. vijeku cvjetala je u Italiji improvizovana komedija; no što je najglavnije, Držićeva su djela puna elemenata komedije „dell'arte".

Jarac u pameti.[2]

(Sganarelle ou le cocu imaginaire).

Po predmetu svojem *Sganarelle* je donekle a svezi s predašńom komedijom, tek što George Dandin s razlogom drži, da ga žena vara, a Sganarelle je doista „cocu imaginaire". Komedija ide među starija djela Molièrova (napisana je g. 1660.), te po opsegu svojem zaostaje za dosadašńima — ima samo jedan čin, a spjevana je aleksandrincima.

Čin se zbiva na javnom trgu. Gorgibus sili svoju kćer Célie, da se iznevjeri Léliju i pođe za bogata, al neljubljena muža. Célie se onesvijesti od boli, a Sganarelle joj priteče u pomoć. Ńegova žena ga vidi s prozora i pomisli, da je to Sganarellova ljubovca, pa pohiti na ulicu. Među tim su djevojku već unijeli u ńenu kuću, te Sganarellova žena nađe na onom mjestu samo sliku Lélijevu,

[1] Il teatro delle favole rappresentative, ovvero la ricreatione comica, boscareccia e tragica divisa in cinquanta giornate. Vinegia 1611.

[2] Tu je komediju štampao u „Slovincu" g. 1881. L. Zore po rukopisu grofa Nika Velikog Pucića.

Digitized by Google

što ju je izgubila Célie. Dok ju je ona još ogledala, eto joj muža, i prva mu je misao, da je to slika ženina ljubovnika, a on da je — *cocu*. U to Lélie dohrli iz tuđine, jer je čuo, da se Célie udaje. Sganarelle se sastane s ńim i drži ga, prema onoj slici, ljubovnikom svoje žene. Kad mu Sganarelle saopći, da je ńegovu sliku našao u svoje žene, pomisli Lélie, da je Sganarelle muž Célijin — da mu se dakle draga već udala. Léliju pozli, a u pomoć mu priteče žena Sganarellova i uvede ga, da se malo osvijesti, u svoju kuću, no kad je Sganarelle vidio, gdje mu Lélie izlazi iz kuće, utvrdi ga to još više u misli, da je *cocu*. Da bude zbrka potpuna, povjeruje i Célie, da joj se Lélie iznevjerio i da je zaljubljen u ženu Sganarellovu, te obeća ocu, da će poći za koga on želi. Sluškińa Cécilijina razmrsi zaplet: Sganarelie se smiri, jer se uvjerio, da nije *cocu*, a Célie pođe za Lélija, i na to u zadńi čas pristane i otac ńezin.

U dubrovačkoj preradbi samo je na dva mjesta ispušteno po nekoliko stihova, ne inače je prijevod pun puncat amplifikacija. Govoreći u opće o Molièrovu teatru u Dubrovniku spomińali smo već ovu komediju: u ńoj se naime odmah u prvom prizoru Lambro obara na čitańe *talijanskih* i *franceskih „libara“*. U Molièra kara Gorgibus svoju kćer, da su joj romani sasvim zavrtili glavom:

> De quolibets d'amour votre tête est remplie,
> Et vous parlez de Dieu bien moins que de *Clélie*,[1]

i svjetuje joj:

> Lisez-moi, comme il faut, au lieu de ces sornettes,
> Les *Quatrains de Pibrac*, et les *doctes Tablettes*
> Du *conseiller Matthieu;* l'ouvrage est de valeur
> Et plein de beaux dictons à réciter par coeur.
> La *Guide des pécheurs* est encore un bon livre (1. prizor).

U nas Lambro jadikuje ovako: „Ti si sva zamantrana i puna sprdanaca ljuvenijeh, i veće ti je na pameti koji *Kaloandro ili Orlando* nego išta drugo. Metni na ogań sva ta libra, koja štetu po vas dan i ljudi, a nego li žene. Uzmi štij *Vidu*, kako su i naše stare žene, *Put od raja, libarce od svetoga Antuna;* to su libra sama, o kojijem su u naše doba djevojčice znale i svaka ih umjela u pet prsta . . .“ [2]

[1] „Clélie“ je roman gospođice Scudéry.
[2] „Slovinac“ g. 1881., str. 169.—170.

Digitized by Google

U sedamnaestom prizoru tuži se Sganarelle, da nije pravo, što se u svijetu drži, da je neuredan život ženin muževļa sramota — jer ako muž sam nije ništa zla učinio, za što da ńegovo lice oblije rumen? A nije muževima ni od obijesti, da se srde i izjedaju zbog onoga, što im žene urade, jer i onako ih dosta taru druge nevoļe:

N' avons-nous pas assez des autres accidents
Qui nous viennent happer en dépit de nos dents?
Les querelles, procès, faim, soif et maladie
Troublent-ils pas assez le repos de la vie,
Sans s' aller, de surcroît, aviser sottement
De se faire un chagrin qui n' a nul fondement.

Ti stihovi sasvim općenite naravi zaodjenuti su u našoj preradbi posve u dubrovačko ruho: „Nije li nam dosta, što imamo inijeh tuga i nevoļa, što nam se more dogoditi *i ovdje u ovoj čaršiji i po turskoj zemļi*, kad s glavom u torbi mučimo se, kako ćemo pribavit hļeba za pošteno živļet, a po tome, ali hoćemo ali ne ćemo, dohvati nas koje ne malano zlo: *saderu ćeseģije, oguli kadija, pritisne bolest u tuđem vilajetu*, i što ti ja znadem; ter nije li ovo dosta tugâ, kako rekoh, kojijem se imade zabavit tužan čoek, bez da iđe ludo i budalasto tovarit sam sebe i htjet se mučit u jednome poslu, koji ne ima nijednoga razborita početka za mučit se?“[1]

Ženidba usilovana.[2]

(Le Mariage forcé).

Malahna je to komedija u jednom činu, a napisao ju je Molière g. 1664., i to u prozi. Nema u ńoj nikakove osobite ideje, koja bi joj davala veću vrijednost — smijemo se Sganarellu, jer u karikaturi vidimo ipak mnogo crta realnoga života.

Sganarelle hoće da se oženi koketnom Dorimènom, pa pita za savjet prijateļa svoga Géronima. Ovaj mu s obzirom na ńegovu dob najprije svjetuje, neka se kani toga, no videći, da za Sganarella nemaju vrijednosti pametni razlozi, kaže mu napokon, da će biti najboļe, neka se što prije oženi. Razgovor s vjerenicom i ńeni nazori o ženinoj slobodi u braku pokvare našem mladoženi ponešto voļu za ženidbu, i on bi se još jednom rado o tom po-

[1] Ibid. str. 176.

[2] Štampao u „Slovincu“ g. 1880. prof. M. Zglav po rukopisu kneza Nika Velikog Pucića.

Digitized by Google

razgovorio sa svojim prijateļem Géronimom, no ovaj ga se gleda otresti i svjetuje mu, neka se posavjetuje s filozofima Pankracom i Marphuriusom. Ti su filozofi smiješna čeļad, pa nevoļni Sganarelle ne može od ńih ništa pametna da nauči o pitańu, što ga muči. Napokon dońu na pozornicu dvije Egipćanke i stanu mu proricati budućnost, no kad ih Sganarelle zapita, da li će u braku biti *cocu*, stanu ciganke plesati i pjevati, a ne će da mu odgovore. Na to još čuje Sganarelle razgovor svoje vjerenice s ńezinim ļubovnikom Lycastom i požuri se jadnik ńenu ocu, da razvrgne ženidbu. Alcidas, brat vjereničin, mirno mu ponudi, da od dva mača izabere jedan, jer vaļa mu se ili pobiti ili oženiti. Sganarellu se ne će ni jedno ni drugo, no Alcidas ga stane batinati, dok nevoļnik napokon ne pristane na vjenčańe.

Hrvatski je prijevod te komedije dakako slobodan, no među našim preradbama Molièrovih komedija ide ipak među najvjernije, ispušteno je tek nekoliko sićušnih odgovora pojedinih osoba. U četvrtom prizoru dubrovačke komedije (koji odgovara šestom prizoru originala) filozof Pankracijo govori gotovo samo talijanski, premda u Molièra nema traga nikakvomu drugom jeziku, već je prizor napisan franceski. Molièrove Egipćanke pretvorio je Dubrovčanin u muškarce negromante, pa dok u originalu „les Égyptiennes avec leurs tambours de basque entrent en chantant et en dansant", dovodi naš prevodilac na pozornicu „dva negromanta s šibikama u ruci, kantajući i balajući". Ne bih znao, što ga je na tu promjenu potaklo, jer Ješupke su bile dobro poznata čeļad i u knizi i na pozornici dubrovačkoj, već ako je Dubrovčanima bio zazoran ženski balet.

Kad se u četvrtom prizoru pojavi na pozornici Dorimène, veli ona svojemu lakaju „Allons, petit garçon, qu'on tienne bien *ma queue*, et q'on ne s'amuse pas à badiner", a u nas Anica mjesto toga veli: „Čuj, poćeš mi po one *kaškate*, i prigledaj mi, je li mi dospjen oni *diseń od končijera*"[1]. Očito je moda dubrovačka XVIII. vijeka više marila za kaškate (široke rukave) i za končijer (ures na glavi) nego za *queue*.

U „Ženidbi usilovanoj" (u prvom prizoru) nalazi se i poznati dijalog Lambra i Jera, gdje Jero sračunava, koliko je Lambru godišta. Govoreći u opće o Molièrovu teatru u Dubrovniku, došli smo prema Jerovu računu do rezultata, da se „Ženidba usilovana" prikazivala u Dubrovniku 1744. godine.

[1] „Slovinac" g. 1880. str. 287.

Digitized by Google

Nemoćnik u pameti.[1]

(Le Malade imaginaire).

Bila je to labudova pjesma Molièrova: kad je sam prikazivao glavnu ulogu svojega „Malade imaginaire“, pozlilo je pjesniku, i za nekoliko sati nije ga više bilo u životu (g. 1673.). Pred smrt kao da se hotio još narugati liječnicima svojega doba, o koje se toliko put zadio u svojim komedijama.

„Malade imaginare“ je „comédie-ballet“ u tri čina, a izuzevši prologe i tri „intermèdes“, napisana je prozom. Argan je zabio sebi u glavu, da je jako bolestan, pa bez mjere i razbora sipa u sebe lijekove, što mu ih liječnik prepisuje. Prema svojim simpatijama hoće i kćer da uda za liječnika pa pristane, da ona pođe za svoga Cléanta tek onda, kad joj dragi postane liječnikom.

U dubrovačkoj su preradbi ispuštena oba prologa i sva tri baletna intermèda; žaliti je napose, što nema trećega intermèda, koji se nadovezuje na treći čin i komički nam prikazuje „liječničku promociju“ onoga doba. U „Nemoćniku“ je relativno malo preudešeno na dubrovačku, premda je inače naš Dubrovčanin i ovdje bio posve slobodnih ruku prevodeći franceski original. U trećem prizoru trećega čina spominje Molière sam svoje komedije: Béralde želi svomu bratu Arganu, da vidi po koju Molièrovu komediju, pa bi ozdravio od svoje manije za liječnicima i lijekovima — a na to će „malade imaginaire“: „C' est un *bon impertinent que votre Molière* avec ses comédies! et je le trouve bien plaisant d' aller jouer d' honnêtes gens comme les médecins!“ I u hrvatskoj se preradbi pozove Frano protiv liječnika na Molièrove komedije, no naš mu „nemoćnik“ odreže: „Svi *ti komedijanti s tezijem komedijam Molièrovijem i ti Molièr, znaš, da su impartinenti* do seńa; to je bit smiješan htjet se rugat poštenom čeladim, kako su liječnici“ — pa i dalje, kadgod je u originalu govora o Molièru samom, spominju se u našoj preradbi uvijek „oni“, t. j. domaći dubrovački komedijanti.

[1] Sačuvano u rukopisu biskupskoga sjemeništa u Dubrovniku.

Digitized by Google

Liječnik i za nevolu.[1]

(Médecin malgré lui).

Ta se komedija osniva na starom franceskom „fabliau“, a Molière ju je složio u prozi u tri čina. Sganarelle, po zanimanju drvar, natukao je ženu, i ona se upravo zamisli, kako bi mu se osvetila. U to naiđu ljudi, koji traže vrsna liječnika, da izliječi kćer njihova gospodara, i osvetljiva žena im nabaja, da zna za liječnika pravog čudotvorca, no da je neobično čudan, te ne će katkad ni da prizna, da je liječnik, već ga valja dobro izbatinati, da ga prođu mušice i da se dade na liječenje. Po njezinu opisu zgrabe joj muža, batinom ga prisile, da prizna, da je liječnik, i povedu ga k bolesnici. Djevojčica se čudno razboljela: hini, da je izgubila riječ, jer je otac hoće na svu silu da uda za nedraga. Njezin miljenik utekao se pod okrilje našem liječniku i došao s njime k bolesnici preodjeven kao ljekarnik. Djevojčica, razumije se, ozdravi, a napokon i otac pristane, da mu kći pođe za svoga miljenika.

Komedija je prevedena sasvim slobodno, no u sam tečaj radnje nije prevodilac ticao, tek što je u trećem činu ispustio deseti prizor, koji i onako nije važan. Smiješna uloga franceskoga seljaka Thibauta, koji sa sinom Perrinom dolazi k liječniku, da mu ženu izliječi od „ipokrizije“ (hidropizije), zapala je u dubrovačkoj komediji Peraštanina Tripa i sina mu Pijera, koji govore pravom makaronštinom hrvatsko-talijanskom.

Naš tobožnji liječnik Petar siječe drva „pod Srđom“, pa kad dođu Andro i Luka, da ga zovnu k bolesnici, on se baš raspjevao držeći u ruci bokaricu vina:

Ovo je vino crljeno,
Ovo je loza rodila:
Pijmo ga, braćo, veselo,
Neka nas čuje sve selo.[2]

U originalu pjeva Sganarelle:

Qu' ils sont doux,
Bouteille jolie,
Qu' ils sont doux
Vos petits glougloux!
Mais mon sort ferait bien des jaloux
Si vous étiez toujours remplie.
Ah! bouteille ma mie,
Pourquoi vous videz-vous? (I. 6.).

[1] Štampano u „Srđu“ g. 1904.

[2] Srđ g. 1904. str. 176.

Digitized by Google

Ne shvaćajući Petar u prvi mah, šta ti ljudi hoće s ńime, pomisli, da žele kupiti drva, pa stane hvaliti svoja: „Naćete drugovđe i za mańe: bala u Župljana, i drvâ, ovako kad dođu Mljećani; ma hoće rijet od drvâ, do drvâ i od bremena do bremena. Što ja usiječem i složim . . . .“ [1] (Vous en pourrez trouver autre part à moins; il y a fagots et fagots: mais pour ceux que je fais . . . I. 6.).

Razumije se, da Molière nije ni u ovoj komediji štedio liječnika. Thibaut veli u originalu Sganarellu: „ . . . . l' an dit que ces gros médecins tuont je ne sais combien de monde avec cette invention-là (III. 2.)“, a naš će Tripo Peraštanin mjesto toga: „ . . . zašto čuh kazat, da su *ljekari veće čeljadi s tezijem pobili neg li Nijemci Turaka*, kad najviši ogań bješe među ńima, ter su po petińu, po šestińu od maha *pod Vidimom* sjekli“.[2]

Tako je eto i ova komedija udešavana na našu, premda nema u ńoj zanimljivih momenata, gdje bi izbijao na površinu život dubrovački.

Ilija Kuljaš.[3]

(Le Bourgeois gentilhomme).

Molière je u ovoj komediji posegao za tipom, koji nikada ne umire, te ga i danas tako često nalazimo u životu. Zar nema i oko nas na pretek Jourdainâ?! Nikao je iz građanske kuće, uzrastao bez osobite naobrazbe, a k tomu ni priroda ga baš nije nadarila ne znam kakvom bistrinom. I obogatio se čovjek, pa hoće svom silom da se vine iz svoga kruga, da poleti u više, izbrane društvene slojeve, a ne vidi nevoljan, da je smiješan, da ga svijet motri porugljivim okom i smješka mu se. Takav je tip učinio Molière glavnom osobom svoje komedije *Le Bourgeois gentilhomme*, što ju je napisao g. 1670. u pet čina u prozi. Ta se komedija ne može doduše brojiti među duboko studirana i u harmoničnoj cjelini izrađena dramatska djela Molièrova, vez je među pojedinim momentima komedije često veoma slab, tako da djelu fali stroga umjetnička cjelina, no u drugu ruku se upravo u ovoj komediji mjestimice komični dar Molièrov pokazao u punoj snazi.

---

[1] Ibid. str. 177.

[2] Ibid. str. 297.

[3] Štampao u „Slovincu“ g. 1880. prof. M. Zglav po rukopisu, što se sačuvao u Boki kotorskoj.

Digitized by Google

Molièrovih pet čina zbio je dubrovački prerađivač u tri, a uz to je dodavao mnogo svoga, tako da se upravo ova preradba od sviju najviše udaljila od franceskoga originala. Osobe su preudešene ovako:

M. Jourdain, bourgeois	Ilija Kuļaš
Mme Jourdain, sa femme	Jela ńegova žena
Lucile, fille de M. Jourdain . . .	Lukrecija, ńihova kći
Cléonte, amoureux de Lucile . . .	Luko, ļubovnik Lukrecije
Dorimène, marquise	Anica, udovica
Dorante, comte, amant de Dorimène	Frano, ńe ļubovnik
Nicole, servante de M. Jourdain .	Nikoleta, ńihova (sc. Kuļaševih) sluga
Covielle, valet de Cléonte	Kovjelo, ńegov (sc. Franov) sluga II.[1]
Un maître de musique	Meštar od mužike
Un élève du maître de musique .	—
Un maître à danser	Meštar od bala
Un maître d' armes	Meštar od škrime
Un maître de philosophie	Meštar od filozofije
Un maître tailleur	—
Un garçon tailleur	—
Deux laquais	—
—	Pulicinella, ńegov (sc. Franov) sluga I.

Dubrovčanin je dakle dodao novu osobu, Franova slugu Pulicinellu, i namijenio mu jednu od najopsežnijih uloga. Pulicinella je veoma dobro poznata ličnost u talijanskoj improvizovanoj komediji (ime mu se u franceskom jeziku do danas sačuvalo: polichinelle t. j. marionette à double bosse, mauvais bouffon de societé). Naš Pulicinella sjeća nas cijelom ulogom svojega podrijetla, vidi mu se, da ga je odnjihala „commedia dell' arte". Govori gotovo uvijek talijanski, i to dijalektom. U drugu ruku opet dubrovački je prerađivač ispuštao pojedina lica Molièrove komedije: osim baletnoga osobļa ispušteni su u nas maître tailleur i garçon tailleur, pa élève du maître de musique.

Ilija Kuļaš se u opće ne može nazvati prijevodom, jer i u onim scenama, gdje je Dubrovčanin radio prema franceskoj komediji, postupao je veoma slobodno. Da se uzmogne razabrati, u kakovu je odnošaju „Ilija Kuļaš" prema Molièrovu „Bourgeois gentilhomme", prikazat ću po prizorima razvoj radńe u dubrovačkoj preradbi, a uz pojedine prizore navest ću analogna mjesta u Molièra.

[1] Prema popisu osoba u „Slovincu" bio bi Kovjelo drugi sluga Franov, no iz samoga se komada razabira, da je Kovjelo sluga Lukov, a to odgovara posve franceskom originalu.

Digitized by Google

I. čin.

1. prizor. Meštar od mužike i od bala razgovaraju se o Iliji. Meštar od mužike bi rado vidio u Ilije nešto više razumijevańa, da baš ne bude tek „peča trupa“, no meštar od bala se tješi, ako taj ludov i nema „u glavi spoznańa“, ali za to da dobro plaća.

Izrađeno na osnovi Molièrova I. 1., no mnogo je ispušteno, a u opće cijela scena slobodno prerađena.

2. prizor. Na pozornicu dođe Ilija i stane im pokazivati svoje nove haljine, sašivene na vlasteosku, a onda meštar od mužike udara u rebekinu jedan aer, no Iliji se to pričini suviše žalosno, pa sam zapjeva:

U glavnom po Molièrovu I. 2.

U originalu pjeva Jourdain:

Volio bih gristi
Prislanu jeguļu
Neg tebe ļubiti
Smrdeću goduļu.
L'jepe su rudine,
Još ļepše planine...

Je croyais Jeanneton
Acessi douce que belle;
Je croyais Jeanneton
Plus douce qu' un mouton.
Hélas! hélas! elle est cent fois,
Mille fois plus cruelle
Que n' est le tigre aux bois.

Na to meštar od bala uči Iliju plesati i na ńegovu žeļu pokaže mu, kako se vaļa nakloniti udovici Anici.

Ispuštena je u dubrovačkoj preradbi hvala muzike i plesa (u formi dijaloga među učiteļima), a isto tako i pjevańe: „Dialogue en musique. Une musicienne et deux musiciens“.

Kako „maître à danser“ uči Jourdaina plesati i nakloniti se „pour saluer une marquise qui s' appelle Dorimène“ — sve se to nalazi u Molièra tek pod konac prvoga prizora u drugom činu.

3. prizor. Pulicinella navalio na svog gospodara Frana, da mu dade jesti, jer je gladan; da nema Kuļaša, već bi davno obojica umrli od glada, jer u ńegova

Umetnuo dubrovački prerađivač.

Digitized by Google

gospodara nema ni prebijene pare. Pulicinella stane vikati „lemosina“, a Frano ga zakliňe, da ga ne sramoti, neka se još samo malo strpi, jer će se domala vjeriti s imućnom udovicom Anicom, pa će domala biti kraj Pulicinellinoj nevolji. Neka bude samo pametan, da ne oda gospodara, jer gospoja Anica ne bi hotjela poći za Frana, kad bi doznala, da je on „ovako prem bez mince“.

4. prizor. Jela i Lukrecija jadikuju nad ludošću Ilijinom; vrijeme bi bilo ozbiļno misliti na kćerinu udaju, a Ilija se dao u ludosti, pa će stratiti prćiju. Lukrecija priznaje materi, da joj se mili Luko Gizdelin, sin bogata trgovca, no boji se, da otac ne će pristati, da ona pođe za ń, jer Luko nije vlastelin. Mati joj obeća, da će se za to zauzeti. Umetnuo dubrov. prerađivač.

5. prizor. Luko i Lukrecija se razgovaraju o svojoj ļubavi. I Luko se boji, da će im na smetńu biti Ilijina „pohlepa za časti“, no Lukrecija ga tješi: otac doduše može je ne vjeriti u opće, no za drugog je ne će vjeriti, već za ńega. Umetnuo dubrov. prerađivač.

6. prizor. Meštar od škrime uči Iliju mačevati se, a Ilija uživa, što je naučio tijercu i kvartu, te umije sada svakog ubiti „po razlogu demonstrativu“. Prema Molièrovu trećem prizoru drugoga čina.

7. prizor. Pulicinella pođe vidjeti, da li je izašla iz kuće „moglie di questo signor Tartufolo“, pa se Umetnuo dubrov. prerađivač.

Digitized by Google

namjeri na Kovjela i izjada mu se, da je gladan i da mu je nevoļno u gospara Frana. Kovjelo se pohvali, da je ńemu u Luka dobro, sad baš ide u tovijernu, pa će poći i Pulicinella s ńime.

8. prizor. Frano se tuži, što mu nema Pulicinelle, a poslao ga samo zapitati, da li je Jela Ilijina izišla iz kuće. Uzdiše za svojom Anicom. Umetnuo dubrov. prerađivač.

9. prizor. Meštar od filozofije pita Iliju, što želi da nauči. Ne će se Iliji „lučike“ (logike) ni fizike, nego bi rado učio „najprije slova sklapat“, a onda će ga „naučit almanak“, da zna „kô mijena čini“. Meštar ga uči, kako vaļa micati vilicama, usnama i jezikom, ako želi izgovarati pojedine vokale i konsonante. Poslije toga sastavļaju pismo za Anicu, što će joj Ilija „umetnut krijući u pendžer, neka proštije“. Pri tom, na veliko svoje čudo, dozna naš junak, da on već od djetiństva govori „u prozi“. Pri rastanku naziva meštar od filozofije Iliju „gospostvom“, pa „vlastelinom“, onda „knegom“ i napokon „prisvijetlom veličinom“, a Ilija, sav razdragan, poslije svakoga novog naslova sve dubļe poseže u tobolac i nagrađuje meštra. Prema Molièrovu II. 6.

Konac našega prizora, kako meštar Iliji izmamļuje novac opsipavajući ga naslovima, nalazi se u Molièra II. 9., gdje „garçon tailleur“ to isto radi sa Jourdainom nazivajući ga „mon gentilhomme“, pa „Monseigneur“ i napokon „Votre Grandeur“.

II. čin.

1. prizor. Pulicinella izlazi s Kovjelom pijan iz tovijerne i govori neprestano, da je Nikoleta ńegova, a ne Kovjelova. Kad Umetnuo dubrov. prerađivač.

Digitized by Google

je Kovjela svojim brbljańem naljutio, veli mu ovaj, neka mu plati vino, što je na ńegov račun popio, a Pulicinella mu odvrati, da ne će platiti, nego da će mu vratiti vino, pa „ovdi uzrigiva“.

2. prizor. Pulicinella zaspao na putu. U to dođe Nikoleta, pa ona i Kovjelo prišiju Pulicinelli „rađu, roge na glavu i mrče ga; u toliko ishodi Frano, a oni idu ća“.

3. prizor. Frano traži slugu i nađe ga onako nakažena. Sav bijesan lupa ga i goni doma, a Pulicinella u mamurluku jednako zaintačio o Nikoleti.

4. prizor. Frano govori Anici o svojoj ljubavi. Ona mu je uzvraća i veli, da je voljna poći za ń.

5. prizor. Ilija hoće da izide u novim haljinama, pa nalaže djetićima, da na ulici idu odmah iza ńega, neka se vidi, da ńega prate. Nikoletu zovne, da joj nešto naredi, no ona prasne u neobuzdan smijeh, netom ugleda gospodara u „novim haljinama“.

6. prizor. Jela kara Iliju radi ludosti, što ih zbija, a pomaže joj Nikoleta. Ta što će ńemu mačevańe, šta li filozofija, neka radije misli, kako će kćer vjeriti! Ilija se ljuti na ńihovu nerazumnost, pa im tumači, što je proza i „kako se čini, kad se čini *u*“ i druga slova redom. Nikoleti napose pokazuje, što je tijerca i kvarta, a kad ga Nikoleta opali mačem. uzbijesnio se sav, što je udarila tijercu, kad je valjalo tući kvartu,

Umetnuo dubrov. prerađivač.

Umetnuo dubrov. prerađivač.

Umetnuo dubrov. prerađivač.

U Molièra se Jourdain III. 1. sprema, da u pratńi djetićevoj u novim haljinama pođe u grad.

Prizor s Nikoletinim smijehom je u franceskom originalu III. 2.

Prema Molièrovu III. 3.

Digitized by Google

a nije hotjela ni čekati, da se on obrani. Jela ga kori, što druguje s propalim vlastelinom Franom, koji mu samo novce izmamljuje, no Ilija se ne da ni vilama sedlati: on hoće s vlastelom.

7. prizor. Pulicinella i Kovjelo hoće da se potuku, no Nikoleta ih rastavi, pa igrajući se s ńima neke igre izmrči ih obojicu, a da oni i ne opaze.

Umetnuo dubrov. prerađivač.

8. prizor. Frano im kaže, da su obojica izmrčeni, i šalje Pulicinellu, neka vidi, je li Ilija kod kuće. Frano spomene Iliji, neka sračuna, koliko mu je dužan, a Ilija sav veseo otrči po Jelu, neka sama vidi, kako krivo osuđuje Frana, da on tobože ne misli platiti svojih dugova. Frano zbroji dug: sada ima 170 dukata, a kad mu Ilija da još 30, bit će ravno 200. Jela ode ljutita, a Frano kazuje Iliji, da udovica za ń pita, neka mu da prsten, da joj ga u ńegovo ime kao dar odnese, pa će ona bez sumńe pristati, da se s ńime sastane. Tu će dakako trebati lijepa gozba; Frano će se za sve pobrinuti, samo nek Ilija da pedeset dukata. Ilija je sav sretan. U to opazi Nikoletu, gdje prisluškuje razgovor, i dade joj zaušnicu.

Početak prizora je umetnuo naš Dubrovčanin.

Kako Dorante „plaća“ Jourdainu svoj dug, nalazi se u Molièra III. 4.

O Dorimèni i prstenu, pa o gozbi, što će se na Jourdainove troškove prirediti u čast markizici, govori se u Molièra III. 6. I u originalu se prizor svršava sa zaušnicom služavci.

9. prizor. Nikoleta kazuje Jeli, kako je načula, gdje gospodar govori o gozbi i sastanku s nekom mladicom, pa kako je vidjela, da je Franu dao mnogo novaca. Jela šalje Nikoletu ončas po Luka.

Prema III. 7.

Digitized by Google

10. prizor. Luko sumńa da se vlasteličić Frano vrze oko Ilije radi kćeri. — Prema prvom dijelu 9. prizora III. čina.

11. prizor. Luko prigovara Lukreciji, da ga je ostavila, a ona mu uzvraća milo za drago, no domala se nesporazumak razbistri. Nikoleta im svjetuje, da ne bi bilo s gorega predobiti Frana, da Iliji kaže koju riječ za ńih. — Prema Molièrovu III. 10.

12. prizor. Jela dođe i kaže Luku, neka zaprosi Lukreciju u oca. U to eto Ilije. Luko zaprosi kćer, ali otac ni da čuje, jer hoće vlastelina za zeta. Jela je bijesna i veli mu odlučno, da ona hoće za zeta upravo Luka. — U III. 11. veli Mme Jourdain Cléontu, da u oca zaprosi Lucilu, a prosidba sama je u III. 12.

13. prizor. Frano šalje Pulicinellu, da dovede Iliju na urečeni objed „u onu kuću gdje zna“. Anica kori Frana, što se radi ńe baca u tolike troškove; ni ovaj dijamantni prsten ni ova gozba nijesu bili od potrebe. — U glavnom prema Molièrovu III. 18.

14. prizor. Ilija pozdravlja Anicu, pa nikako da se isplete iz komplimenata. Frano mu šapne, neka za živu glavu ne spomene darova, da se ne bi Anica uvrijedila. — Prema Molièrovu III. 19. i 20.

III. čin.

1. prizor. Anica, Frano i Ilija sjede za gozbom. Ilija nespretno udvara Anici. Glazba zasvira. — Donekle na osnovi Molièrova IV. 1.

2. prizor. Jela bane među ńih i oštro im očita, što joj „štete“ muža. Anica i Frano izmaknu. — Na osnovi IV. 2.

3. prizor. Pulicinella izmrčio ruke, da namaže po licu Nikoletu, i tako joj se osveti, pa — Umetno dubrov. prerađivač.

Digitized by Google

pokazujući pred Kovjelom na sebi, kako će je gladiti po licu, izmrči sam sebe, a u to bane Frano i vidi ga onakog.

4. prizor. Nikoleta nosi Franu poruku od Jele, koja ga moli, neka joj oprosti, što ga je onomadne za gozbom pogrdila, no kraj muža već ne zna, što da počne. Luko joj eto prosi kćer, a Ilija mu je ne da, jer je trgovački sin. Nikoleta moli Frana u ime Jeline, neka pomogne u tom poslu, a Frano obeća, da hoće veoma rado.

Umetnuo Dubrovčanin.

5. prizor. Frano kori Luka, što se nije već prije na ń obratio radi Lukrecije. Kad je Ilija već kojekakove misli zabio u glavu, vaļa s ńim drukčije postupati. Kovjelo neka metne bradu i preobuče se na armensku — i šapćuć priopći Frano Luku svoju osnovu.

Umetnuo dubrovački prerađivač. Misao maškarate potječe u Molièra od Coviella, isp. III. 14. Kasnije tek Covielle moli Doranta, da im u toj varki bude na ruku (IV. 8.).

6. prizor. Kovjelo preobučen dolazi k Iliji i kazuje, da ga poznaje od djetiństva, a ńegovu ocu „onom čestitom vlastelinu“ bio je odan prijateļ. Ilija uživa, što mu oca zove vlastelinom, i tuži se, kako zlobni ļudi vele, da mu je otac bio trgovac, a Kovjelo ga tješi: „On trgovac? Bog sačuvô! Nego kako je bio skladan i razumio se dobro u svite, izabiro je najboļe, donosio je u sebe doma, pak je dijelio prijateļima za mjedi“. Nego najvažnije je, što mu Kovjelo dolazi reći, da je sinoć došao sa *sinom kraļa od Mangarlije.* Kra-

Prema razgovoru Jourdaina i Coviella u IV. 5.

U Molièra *le fils du Grand Turc,* a Dubrovčanin je to promijenio vaļada iz obzira prema Turcima.

Digitized by Google

ļević je jučer vidio Ilijinu kćer i zaļubio se u ńu, pa je eto po ńemu prosi za ženu. Nego sin kraļa od Mangarlije nakanio je svoga tasta podići na visoko dostojanstvo, učinit će ga mamalukom, a „to je jedno gospostvo od Mangarlije, ko kneza, ko paladina“. Ilija se samo boji, što je Lukrecija zabila sebi u glavu Luka, no Kovjelo ga tješi, da će s tim biti lako, jer je kraļević veoma sličan Luku.

7. prizor. Luko dolazi maškaran. Uz smiješne ceremonije proglasuju Iliju „mamalukom“.

Dolazak Cléontov k Jourdainu i promocija Jourdainova na čast mamamouchija u Molièra IV. 6., 10. i 11.

8. prizor. Jela je sva zdvojna videći Iliju onakog, a on se još hvali, da mu vaļa „čast nositi“. Bijedna žena ode u misli, da joj je muž pomahnitao.

Prema Molièru V. I.

9. prizor. Frano i Anica dolaze, da Iliji čestitaju novu „dińitat“. Frano želi da razjasni stvar gospođi Jeli.

Izrađeno po prvim riječima prizora 2., za tim prema prizorima 3., 4. i 5. u V. činu.

10. prizor. Frano otkrije Jeli, da se ono maškarao Luko, da tako dobije Lukreciju. Jela dakako sad pristane, da joj kćerka pođe za sina kraļa od Mangarlije. I tako se Luko vjeri s Lukrecijom, a na to i Frano s Anicom, Kovjelo pak s Nikoletom. Napokon Luko „diže brke“, a Ilija progleda varku i završuje komediju s riječima: „... naučiću na moje spendze da, što nije za koga, nije, i ko se visoko peńe, ovako pada“.

Prema Molièru V. 7.

Digitized by Google

Pod konac je bitna razlika među našom preradbom i franceskim originalom u tom, što u Molièra Jourdain ni pod kraj komedije ne progleda varke, nego ostane do konca zaslijepljen sjajem svoje nove gospoštije. Kako se razabira iz nacrta komedije, Dubrovčanin je u glavnom na osnovi Molièrova „Bourgeois gentilhomme", ispuštajući mnogo koješta iz originalne komedije (među ostalim sve baletne scene), a u drugu ruku opet dodajući cijele nove prizore, stvorio — rekao bih gotovo — novu komediju. Omjerimo li taj rad s franceskim originalom, ne ćemo ga nipošto moći nazvati sretnim; dodaci našega Dubrovčanina upravo radi svoje trivijalnosti duboko stoje ispod Molièrove komedije. Ako igdje među našim preradbama, a ono za „Iliju Kuljaša" za cijelo potpuno vrijedi, što je Appendini u opće rekao o Tudiševićevu teatru: „ . . . vi fù pur chi si dolse di ritrovar delle rozze scurrilità sostituite ai sali urbani del gran poeta francese".[1]

Udovica.[2]

(La Comtesse d' Escarbagnas).

Hotio se Molière narugati, plemstvu iz provincije, koje hoće da se u svem povodi za pariskim i dvorskim životom, pa je napisao g. 1671. malahnu komediju u jednom činu i u prozi: *La Comtesse d' Escarbagnas*.

Junakinju je karakterisao lijepo u par riječi: „Notre comtesse d' Escarbagnas, avec son perpetuel entêtement de qualité, est un aussi bon personnage qu' on en puisse mettre sur le théâtre. Le petit voyage qu' elle a fait à Paris l' a ramenée dans Angoulême plus achevée qu' elle n' était. L' approche de l' air de la cour a donné à son ridicule de nouveaux agréments, et sa sottise tous les jours ne fait que croître et embellir" (1. prizor). Vjerna i u ljubavi svojim plemićkim principima zaljubila se u vicomta Cléanta, njega hoće za muža, jer „quoique vicomte de province, c' est toujours un vicomte". No Cléante slabo za nju mari; hini doduše, da je ljubi, no samo za to, da se u njenoj kući može nesmetano sastajati sa svojom Julijom. Oko naše grofice vrzu se i drugi, ali to su

[1] Notizie II. 291.

[2] Sačuvana u rukopisu biskupskoga sjemeništa u Dubrovniku. Prema tomu rukopisu štampana je ta komedija u IV. knjizi „Građe za povjest književnosti hrvatske".

Digitized by Google

„gens qu' on ménage dans les provinces pour le besoin qu' on peut avoir“ — le conseiller M. Tibaudier i le receveur des tailles M. Harpin „servent au moins à remplir les vides de la galanterie, à faire nombre de soupirants...“ No slabo joj služi sreća: M. Harpin plane ljubomorom i uz tresku i buku oslavi groficu, a vicomte i Julije iznenade je taj čas svojom vjeridbom, i tako nije druge, već se grofici valja zadovoljiti „conseillerom Tibaudierom“.

Naravno je, da dubrovačka publika ne bi bila shvatila komedije, koja se osniva na protivštini provincijalnoga i dvorskoga plemstva franceskog u vrijeme Ludovika XIV., pa je prerađivač posegao za domaćom utakmicom, što se napose nakon potresa g. 1667. snažno razvila u Dubrovniku među starom i novom vlastelom, među starim i novim građanstvom, i time je u živac pogodio svoje gledaoce.

Udovica Deša nije u dubrovačkoj komediji vladika, nego s ponosom ističe, da joj je pokojni muž bio „od finijeh i starijeh Antunina“, pa je dakako ljuta, kad neke ženske „pretenđaju“, da je sa starim Dubrovčaninom „jednak ńihov muž, što je onomadne bio primjen“. Franceski vicomte je u nas *gospar Ģono*, „čeljade od kvalitati među prvijem, bogat, koji ima rođaka za sveđ se avancat“. Druga dva ljubovnika, „conseillera“ i „receveura“, pretvorio je Dubrovčanin u „gospara Iva kanđilijera, koji nije od najprvijeh među nami i u biću jako ubogu“ i u gospara Andru „koji je stoprva onomadne primjen, iza kako je deset godišta stô u Levantu, čeljade sasvijem iza brda ....“ Gospar je Andro pod kraj nemilice otkresao udovici: „.... niti si prva ni najposlednja među ženskijem glavama, koja tako čińava i koja ne stoji na riječi jednomu, *koji nije još kuntoša smetnuo ni brkove obrijô*, kad joj pristupi *jedan u čosi i u plaštu*, ter joj oko na ńega zvrkne“. To je mjesto sasvim izrazito udešeno prema prilikama dubrovačkim, jer u originalu je tek općenito rečeno: „... vous n' êtes pas la première femme qui joue dans le monde de ces sortes de caractères, et qui ait auprès d' elle un monsieur le receveur, dont on lui voit trahir et la passion et la bourse pour le premier venu qui lui donnera dans la vue“ (prizor 21.).

U samom početku dubrovačke preradbe ima nešto aluzija na suvremene događaje, no suviše su općenite, a da bi čovjek mogao ikakav zaključak stvoriti o vremenu, kada je prerađena ta komedija. U Molièra se tuži vicomte, da ga je putem zaustavio starac „qui m' a demandé tout exprès des nouvelles de la cour“, a u dubrovačkoj preradbi veli Ģono, da ga je susreo *„pod Divonom*

Digitized by Google

jedan od starijeh", pa mu je stao među ostalim kazivati „kako je on od opinijoni, da će slijedit ova guerra među Turcima i Nijemcima . . . . Sto je razredivat, što ima konkvistat imperatur i činit kartu ġeografiku od sve što je mjesta turskoga". Od konca XVII. vijeka pa do polovice XVIII. bilo je među carem ńemačkim i sultanom tri puta ratova, koji su promijenili međe carevine turske (1699., 1718. i 1739.). Ratovi pod kraj vlade cara Karla VI. najbolje bi odgovarali vremenu, kada je Tudiševićeva družina prikazivala u Dubrovniku, no inače nemamo nikakva posebnog razloga, koji bi nam jamčio, da se „guerra među Turcima i Nijemcima" tiče upravo tih ratova, a ne ranijih.

Jovadin.[1]

(Monsieur de Pourceaugnac).

G. 1669. Molière je za dvorske svečanosti napisao u prozi komediju u tri čina *Monsieur de Pourceaugnac,* gdje je dobrano zaronio u trivijalnost

Plemić iz Limousina M. de Pourceaugnac pošao u Pariz, da se vjenča mladicom Julijom. No djevojka ne će da zna za ń, već se ona i ńen dragi Éraste uteku spletkama, ne bi li se riješili neprilićnog prosca, a sluge su, kao i u talijanskoj komediji „dell'arte", glavni nosioci tih spletaka. Pourceaugnaca, koji nije poznat u Parizu, odvede Éraste tobože kao staroga svoga znanca, mjesto u svoju kuću, k liječniku, kojemu je već prije javio, da će mu dovesti na liječeńe suludoga svoga rođaka. Jedva se Pourceaugnac iskopao iz šaka liječničkih i pošao k nesuđenom tastu, a tamo ga već potvorili, da je bolestan i da se ženi tek za to, ne bi li se mirazom spasio iz dugova, a uz to ga još upravo pred tastom napanu podgovorene dvije žene, da se ńima tobož oženio, pa onda ih ostavio, i udare u viku, da će ga tužiti zbog bigamije. Da se ukloni zlu, Pourceaugnac će pobjeći preodjeven u ženske haljine, no i tu mu vaļa još u zadńi čas dobro platiti tobožńe stražare, samo da živ izmakne vješalima, što ga tobože čekaju radi bigamije. Po dogovoru s Érastom nađe se u taj čas kod gradskih vrata i

[1] Komedija je sačuvana u rukopisu biskupskog sjemeništa i u rukopisu dominikanskog manastira u Dubrovniku, a štampana u IV. knjizi „Građe za povjest književnost hrvatske".

Digitized by Google

Julie, pa joj oca uvjere, da je djevojka hotjela uteći s Pourceaugnacom, a Éraste je eto tobože natrag doveo i spasio čast kuće. I sad je otac Julijin sretan i presretan, što Éraste još hoće da uzme djevojku, koja je tobože tako pod noge vrgla djevojačku čast.

Od osoba, što imaju uloge u samoj komediji, sačuvao je dubrovački prerađivač sve, a od baletnoga osobļa tek nekoliko ńih. Monsieur de Pourceaugnac je u nas Jovadin, trgovac iz Sarajeva. Vjeran svojoj ulozi upleće Jovadin u govor svaki čas turske riječi i lokalizme bosanske, a što govori talijanski, kazuje sasvim naopako: đuzel divojka, čudan vilajet, klańam vi se, sluge vi smo, ringraziato ga se i t. d Prema tome je dakako preudešena i čitava okolina komedije: Pariz je pretvoren u Dubrovnik (kao i inače u dubrovačkim preradbama Molièrovih komedija), a mjesto Limousina svud je Sarajevo i Bosna. Spuštajući se prema Dubrovniku Jovadin je na Brgatu „sjahô i uļezô u Savinovića“ (... à trois lieues d'ici où a couché le coche ... I. 4.). Kad mu se Dubrovčani smiju, kore ih on i Maskariļo, što se smiju čovjeku „koji je med prvijem od Sarajeva“, a uz to je „proučio i štit i pisat, da se ne boji drugoga“ (Gentilhomme limousin ... qui a étudié en droit. I. 5.). Jovadin se u Dubrovniku ponosi svojom bosanskom nošńom: „ ..... nijesam ni ja hotio već ine *odjeće* do ove, što se nosi po *našem vilajetu i po svoj Bosni i Hercegovini* .... Ovi sam *ćurak skrojio*, baš kad sam se hotio uputit na ovu stranu. Stan te pazi nu, ovo je *fina nafa bosanska*, nije je boļe usred Sarajeva; dao sam za ńu petnaest cekina zlatnijeh, a majstor, koji mi je sastavjô, poklańô mi je pet *fujde*, da mu je *aliverišem*, već ne htijah, er je doisto lijepa: a i ovđe čuh, da vrlo *begenišu* ovu odjeću, imat će šta pazit“. (Pour moi, j' ai voulu me mettre à la mode de la cour pour la campagne .... L' habit est propre et riche et il fera du bruit ici. I. 5.). No nikako se ne može naš Sarajlija dosta načuditi, otkale to Ġono zna sav ńegov „oġak“: brata čižmeġiju, bratučeda terziju, neputa terđumana (frère le consul, cousin l' assesseur, neveu le chanoine I. 6.), pa ga pita, sjeća li se, kako se ono u svatovima Jovadin posvadio „s onom poganim ovdje iz Stoca“ (gentilhomme périgordin I. 6.). I ne sluti siromah Jovadin, šta mu ta čeļad u Dubrovniku sprema: tobožńi trgovac Armenac (marchand flamand II. 3.). već je ispripovijedao nesuđenom Jovadinovu tastu Renu, kako Jovadin misli mirazom poplaćati dugove, pa je naravno, da na Jovadinovo ļutito pitańe, da li Reno misli „da su Bošńaci kakove budale“ (Croyez-vous que les Limosins soient des

Digitized by Google

sots? II. 5.) tast istim tonom pita, da li Jovadin drži „da su Dubrovčani kakove živine“ (Croyez-vous que les Parisiens soient des bêtes II. 5.). Još Jovadin u riječi, a eto s vikom i jaukom tobožńih mu supruga Jële i Käte Lopujke. Jèla „pričińajući glas od *Vlahiňe*“ (Lucette .... contrefaisant une Languedocienne II. 8.) napala ga, da se pred sedam godina ńome oženio, pa je ostavio, a to „zna sve Popovo“ (Tout mon pay lo sap. II. 9.), te „nije čeljadeta ovdje u *Šumi i u Popovu*, ko nije vidio, kad smo se vjenčali“ (Tout Pézénas a bist nostre mariatge. II. 9., pa „nije stvari istinitije da prođeš svu Bosnu i Hercegovinu“ (Nou y a res de tant béritable. II. 9.). U drugu ruku opet Käta *Lopujka* preodjevena u *Župku* (Nérine contrefaisant une Picarde II. 9.) jadikuje, kako se Jovadin ńome vjenčao pred četiri godine, pa i ńu ostavio: „Vas Brgat ovo može svjedočit“ (No ville en est temoin II. 9.), pa „ne samo Brgaćani, ma i Župjani znadu, kad smo pirovali“. (I'ou Chin-Quentin a assisté à nos noches II. 9.), i prema tomu dakako „nije stvari utvrđenije do ove u svemu Dubrovačkomu“ (Il gn' y a rien de plus chertain II. 9.). Za bigamiju čekaju krivca u Dubrovniku vješala, pa Jovadin bježi odjeven u ženske haljine, no prije se vježbao, da se zna vladati i besjediti „kako i šetaju i besjedu ove *kadune* ovđe“. Na gradskim ga vratima zadirkivaju još „dva Brgaćanina“ (deux Suisses III. 3.), a ńemu je jadniku negdje odlanulo, kad je prevalio među „Dubrovačkoga“ i riješio se toga „čudna vilajeta“.

Komedija je slobodno izrađena po Molièru, te ima dapače ispuštenih cijelih prizora francesk.ga originala, n. pr. u I. činu nema prvih dviju scena, u kojima je serenada, što je s pjevańem i glazbom priređuje Éraste. U Dubrovniku se „Jovadin“ prikazao o pokladama, a razabira se to iz riječi Ģonovih pri kraju komedije: „U koliko on dođe, mi možemo, bjuši pokladi, postat malo veselo i činit da uļezu maškare, koje su se skupile ovdi oko kuće sa svijeh strana od grada, čujući da se ženi gospar Jovadin“ (En attendant qu' il vienne, nous pouvons jouir du divertissement de la saison, et faire entrer les masques que le bruit des noces de Monsieur de Pourceaugnac a attirés ici de tous les endroits de la ville III. 9.).

Preudešavajući Molièrovu komediju „Monsieur de Pourceaugnac“ u našega „Jovadina“ Dubrovčanin se dakako priļubio mušicama svojih sugrađana, kojima je milo bilo narugati se čeļadi „iza brda“, a tragova tomu nalazimo u dubrovačkoj knizi već u XVI. vijeku. Ispor. „Stanac“ od Marina Držića.

Digitized by Google

Dosadni.[1]

(Les Fâcheux).

Po nalogu Foucquetovu napisao je Molière za četrnaest dana prigodnu komediju *Les Fâcheux* u tri čina i u stihovima. Na komediji se u prvi mah vidi, kako je na brzu ruku rađena, nema u ńoj dublje studije karaktera, nego je pisac nanizao cio niz dobro markiranih lica, kojima uzorke valja tražiti u otmjenom društvu Molièrova doba. Neumrli su to tipovi, a nalazi ih se u literarnim djelima sviju vremena (Horacij, Régnier).

U Molièra dvoje dragih Éraste i Orphise, ne mogu nikako da se sastanu i porazgovore, jer im neprestano smetaju „dosadni", kojih osobito dragi ne može nikako da s vrata skine. Napokon se Éraste ipak nekako iskopa, da pođe na sastanak, što mu je Orphise obećala u svom domu. No na vratima ga čeka ńen skrbnik Damis, koji hoće da sluge Érasta napadnu i ubiju. To začuju sluge Érastove, obore se na Damisa, i bili bi ga ubili, da mu nije dohrlio u pomoć sam Éraste, a Damis mu iz zahvalnosti dade svoju štićenicu za ženu.

U slobodi prevođeńa pošao je naš Dubrovčanin u *Dosadnima* tako daleko, da nema gotovo nijednoga govora, koji bi bio zbilja u pravom smislu preveden. Na kraju pojedinih čina sačuvan je i u dubrovačkoj preradbi „tanac" (ballet).

Govoreći u opće o Molièrovim komedijama u Dubrovniku spomińali smo „Dosadne", napose gdje je bilo govora o dubrovačkom Orsanu, pa poslije kako se mjesto duela Érastova kazuje u našoj preradbi, da se Ģono posvadio u Sponzi pri kartańu. Komedija je i inače puna lokalizama dubrovačkih, a ima među ńima i karakterističnih. Po nekim momentima razabira se, da se Dubrovnik u to doba u mnogom pogledu emancipirao od kulturnoga starješinstva talijanskoga i stao drugdje tražiti uzore u koje će se ugledati. Odmah u početku komedije tuži se Éraste, kako ga se u kazalištu navezao jedan dosadni, pa govoreći o komadu, koji se prikazivao, uhvatio zgodu, da mu se pohvali:

> Je sais par quelles lois un ouvrage est parfait,
> Et *Corneille me vient lire tout ce qu'il fait.* (I. 1.).

U nas to mjesto glasi ovako: „ . . . . . in verità cijenim, da se razumijem u komediju, *prolegô sam za najmańe deset puta Molièra,*

[1] Štampao L. Zore u Slovincu g. 1881.

Digitized by Google

a sad promisli, znam li, što je komedija; ma ova, koju imadu rečitat, *ovo je ńešto izvađeno iz italijana ni s kude ni s glave*".[1] Malo poslije veli Lisandre:

Je me moque, pour moi des *maîtres baladins* (I. 5.),

a naš je prevodilac to ovako preudesio: „Bali inglezi! Hoćeš mi vjerovat, da se ja *rugam svijem ovezijem balima, što nam dohodu iz Italije.*[2]

Zanimljivo je za prilike u dubrovačkom Orsanu, kako Ģono već spomenuti svoj susret sa jednim od dosadnih u kazalištu opisuje različno od originala: „ . . . jeda ti je što gledô on na komediju? Obrnuo ti se zvijerit po palketima s nekom minom ko da svak ima amirat i namuravat se na ńegov godegun od svile i na ńegove gaće od skarlata, koji je na svak čas zagledivô. Promisli, kako su izlazili izvan sebe svi oni, koji su *bili za ńime i ne mogli gledat komedije;* što nijesu izgovorili? Ma sa svijem tijem on bi ti se bio do svrhe tako unetrmio, da za moju nesreću nije mene u toliko ugledô i poznô. Ončas ti je *primjestio stočić*, sio ti je uza me, počeo mi je: Kako si signor Giugno? A ja sam te svud iskô po Orsanu, jer sam bio *espresso rekô djetiću, da mi stavi stočić pored s tvojijem*".[3] Čini se, da su i u XVIII. vijeku, izuzevši posebne slučajeve privatnog karaktera. prikazivańa komedija u Dubrovniku bila u prvom redu namijeńena pokladama. Naši „Dosadni" su se prikazivali bez sumńe o pokladama, jer dok u originalu o tom nema ni spomena, veli u dubrovačkoj preradbi Ģono: „ . . . . pak samo sad o *pokladima* jesti ko na giornatu u dosadi, da žudiš, kad će prije doći korizma, za oslobodit se ovezijeh dunada i tetaka".[4]

Nešto paralelno s onim, gdje se mjesto duela spomińe u dubrovačkoj preradbi svađa pri kartama u Sponzi (III. 4.), nalazimo i u desetom prizoru prvoga čina. Alcandre kazuje Érastu, kako ga je netko uvrijedio, i moli ga, da toga drznika u ńegovo ime pozove na dvoboj. Éraste to odbije pozivajući se na to, da Ludovik XIV. ne će nipošto dvoboja. Na pozornici naše trgovačke republike mjesto molbe za intervenciju u viteškoj aferi vidimo, kako Maro moli Ģona: „Brate, molim te, da bi se zatrudio *jednijem časom doć do konsula*, erbo će sad sjesti, a imam veliku potrebu". Ģono se ispričava, da je eto u društvu Aničinu, pa da ne može, ali Maro

[1] Slovinac 1881. str. 460.
[2] Ibid. str. 462.
[3] Ibid. str. 459.—460.
[4] Ibid. str. 460.

Digitized by Google

ne popušta: „Brate, ako mi ti to ne učiniš, ti znaš, da nemam nikoga; a sad ćeš ončas otit, samo da budeš ondi, kad prolegaju komandamenat, ako bi bilo od potrebe rijet četiri riječi, er ja, brate, ne znam ništa, nijesam bio nigda u ovijem poslima" — i dalje: „Sad ću te ja informat u četiri riječi. Ovo je *dug još pokojnoga mi oca*, nijesam se ja zadužio; i kad sam se razdijelio s braćom, došlo je mene, da imam platit ove pecat dukata .... *Ma je ovo kambio*, koje imaš znat, da ga je bio učinio pokojni otac jednomu z Dola, u koga je bio uzeo pecat dukata, pače *da nam je još živ otac, ne bi on smio njega skoćavat.* Ovo mu je *zajmô*, *kad je bio jedan put u Stonu za sindika*; i da mi nije bilo oca, bili bi temu gospoda digli sve biće; pak *otac je bivô svako treće godište malovječnik, toga se i tresô*, da znaš kako".[1]

Na dubrovačku je sasvim preudešena i Dorantova pripovijest o lovu na jelene (II. 7), jer u nas Vlaho kazuje, kako je lovio jarebice na Lapadu.[2] U drugom prizoru trećega čina javlja se u nizu Molièrovih „fâcheux" Caritidès i moli Érasta, da preda kralju *placet*, koji će mu odmah pročitati: Caritidès „Français de nation, Grec de profession" upozoruje kralja na „*les grands et notables abus qui se commettent aux inscriptions* des enseignes des maisons, boutiques, cabarets, jeux de boule, et autres lieux de votre bonne ville de Paris", jer ti su natpisi upravo nakaženi „par une barbare, pernicieuse et détestable ortographe", a to sve „au grand scandal de la république des lettres et de la nation française, qui se décrie et déshonore par lesdits abus et fautes grossières, envers les étrangers, et notamment envers les Allemands, curieux lecteurs et inspectateurs desdites inscriptions". Za to Caritidès moli kralja, da „pour le bien de son État et la gloire de son empire" osnuje novu službu „une charge de contrôleur, intendant, correcteur, réviseur et restaurateur général desdites inscriptions", a to mjesto da dade njemu s obzirom na velike usluge, što ih je iskazao državi i kralju „en faisant l' anagramme de Votre dite Majesté en français, latin, grec, hébreu, syriaque, chaldéen, arabe ...." Dubrovački se Caritidès zove Luka, pa kazuje Gonu o sebi ovako: „Gosparu, vi me znate, ma me ne zna svak ko vaše gospostvo. Spomenućete se, da sam imô čast bit zajedno s vami na skulam i da nijesam bio od najgorijeh, još i danaske dosta puta spjegam komu od gorńe skule; sa svijem tijem ja najveće živem s Napulom, i ono što

[1] Ibid. str. 463.—464.
[2] Ibid. str. 485.

Digitized by Google

otidem za sokolara, pak donesem štogod robice, erbo sa svom skulom vi znate ovde u Dubrovniku da ne bih mogô živjeti". Naš Luka dakle moli Gona: „Hotio bih, gosparu, prolegat jednu *suplikù gospodi* i priporučit vam, da biste mi je *prezentali u Malo vijeće*, da mi je odnesu na *Pregat*, er ufam, kad je vidu gospoda, zaisto će bit ončas primljena, er je od pomoći svemu gradu . . ." Ta se „suplika" bavi nevoljom i siromaštvom nižih klasa u Dubrovniku i okolici. „Luca Fiorovich . . . . Raguseo di nazione, stato scolaro a queste scole, e per tre volte onorato con la carica di falconiere a Sua Maestà Rè delle due Sicilie, e presentemente bazariotto di professione", prodavajući po gradu robu, što je donosi iz Napulja, uvjerio se i na svoje oči vidio *„la gran povertà di tutte le case di bassa condizione*, e questo procedere il più per *mancanza di lavoro nelle zittelle e donne* vergognose, le quali s' industriarebbero a poter decorosamente vivere, ma per il suddetto motivo non trovano modo nè maniera di campare, che *quasi tutta la città e Borgo sono divenuti un ospidale di mendici*, e dalla qual cosa si vedono grandi i notabili abusi, che giornalmente si commettono nelle dette case et altri loehi della buona città dell' Eccelenze vostre di Ragusa". Da se zlu doskoči, valalo bi da republika dade „seicento milla ducati", pa da se nabavi „una provisione di tante lane per fare altretanta rassa da vendersi con l' utile publico di quelo si riccavarebbe dalla medesima, *e si dasse per tutte le case della città, acquedolto, Pille e Plocce a lavorare le zitelle la suddetta lana*, per sollevare nel medesimo tempo quelle persone, *le quali per mancanza del lavoro, non avendo con che sostentarsi, disonorano tutta la città* et introducono mille inevitabili abusi nella medesima". Da nadgleda taj posao, valalo bi da se postavi „ricconoscitore, esaminatore, osservatore, riprensore, correttore, reveditore, restauratore, et intendente generale delli detti lavori" — a ta služba neka se dade našem Luki.[1]

Odmah u idućem prizoru (III. 3.) dolazi u Molièra Ormin k Érastu sa sasvim drugim projektom nego Caritidès: Ormina muči pitaće mnogo važnije od ortografskoga, on bi rado državi otkrio nepresušno vrelo dohotka, pa razlaže Érastu ovako svoju osnovu:

Vous voyez le grand gain, sans qu' il faille le dire,
Que de ses ports de mer le roi tous les ans tire;
Or, l'avis dont encore nul ne s' est avisé,

[1] Ibid. str. 501.—502.

Digitized by Google

Est qu' il *faut de la France*, et c' est un coup aisé,
En fameux ports de mer mettre toutes les côtes.
Ce serait pour monter à des sommes très-hautes...

Čovjeku, u čijoj je glavi nikla takva velika misao, može Éraste mirne duše posuditi „deux pistoles" na račun silnoga blaga, što će ga ta misao donijeti. — U dubrovačkoj preradbi posegao je Andrija za sasvim drugim projektom, po kojem bi se imao obogatiti ńegov rodni grad. Veli, da je jednoga dana na ružnu vremenu stajao na *vratima od Pila* i brojio, koliko će čeljadi ući u grad i izići iz ńega, pa je nabrojio svega 1206 osoba. „Danu učini malo konat, i ovo je bio najgori dan, er kad je dobro vrijeme, ima bit i duplo; ma stavimo, da će bit sveđ ovako najgore; znate li, da po *pô solda za uļesti u grad, a pô solda za vratit se, čini lijepo veće od sto dinar na dan.* Hoćeš li paka *na vratima od Ploča, od Ponte i od Peskarije* izvadit *najmańe jedna četr dukata na dan*, a onamo rekli smo dva dukata i po, tot su šest i po, s kojijem gospoda, bez da ih išta kosta, *mogli bi držat za najmańe šest i pet sodata*, koji još da nijesu ni ožeńeni, i da ne imadu nikoga u kući, što je imposibilo, oni sami koliko ćete da najmańe popiju vina na dan; ne ću da su pijanci, možete li im stavit mańe od tri kutla kad trude i nose, tu su lijepo *tri barjela vina na dan,* i ovo vam sam stavio, gosparu, za najmańe. Ma *znaš, da je lijepo imat, ko će ti sikuro popit tri barjela vina, i evo ti vašijeh intrata ezitanijeh*, bez da je iko ońutio ikakve štete".[1]

Kolikogod se dubrovački prerađivač iznoseći na pozornicu projekte, kako da se doskoči nevoļi narodnoj i kako da se pridigne konsum produkta domaćih vinograda, hotio poput Molièra narugati konfuznim osnovama, koje su znale nicati u glavama ńegovih suvremenika, opet su te osnove odjek realne nevoļe, koja je bila naš svijet. Da su zbiļa niže klase dubrovačke oko polovine XVIII. vijeka čamile u gladu i nevoļi, ističe izrijekom La Maire: „Raguze est le seul état où l'on ait trouvé le moyen de faire jeûner les habitans sans autre inconvénient que quelques murmures passagers et fort secrets. La negligançe sur cet article est montée à un tel excès qu'avec un dégré de plus il faudrait abandonner le païs"[2] — ili na drugom mjestu: „Les richesses, en s' introduisant, ont mis une grande inégalité dans les fortunes, et

[1] Ibid. str. 503.
[2] Starine XIII. 53.

Digitized by Google

il y a actuellement plus de misérables qu' il n' y en avoit autre fois".[1] A i s vinom bilo je u Dubrovniku faktično neprilikâ: „La principale récolte consiste en vin et c' est sur cet objet que sont fondés les revenus de la noblesse et des bourgeois. Les serfs labourent et travaillent la terre. Ils ont la moitié du produit. *Il ne sort qu' une fort petite portion de vin, que l' on transporte à Trieste* et en quelques autres endroits du golphe. C' est la le seul avantage, que l' état en retire. Le reste se consume sur les lieux. Les propriétaires font vendre le leur dans les cabarets à raison de 2 sols et demi la pinte. Les serfs qui ne peuvent pas jouir du même privilège, et qui n' ont pas le moyen de l' envoyer dehors n' ont d' autre ressource que de le boire .... le vin ne fait que des ivrognes ... par *l' impuissance où ils sont de vendre le fruit de leur travail*".[2] Zanimljivo je, da se gotovo u isto doba hrvatski pjesnik Spljećanin Jerolim Kavańin tužio, da je i u sjevernoj Dalmaciji slaba proda vinu, a napose mnogo da smeta domaćima „vino s priko mora". Za to sasvim ozbiljno poziva Kavańin svoje sugrađane, neka odlučno stanu na put uvozu tuđega vina:

Zakoni su svi jednaci
U svakome našem gradu,
Da smorko se vino baci,
Stojmo dake svi u skladu;
Tuje ne dajmo da k nam vrvi ...[3]

Psike.

(P s y c h é).

U „Avis au lecteur", što nam se sačuvao, a po svoj je prilici od Molièra, kazuje se, da *Psyché* nije sva od jedne ruke, već kako su poklade bile pri kraju, a po nalogu kraljevu valalo je da taj balet bude prije korizme gotov, latilo se više ruku, ne bi li ga dovršili. Sudjelovali su pri tom poslu Lulli, Quinault, Corneille i

[1] Ibid. str. 69.

[2] Ibid. str. 85.

[3] Bogatstvo i uboštvo, pj. IX. (u zagrebačkom izdańu od 1861. str. 167.). Isp. dr. Aranza, *J. Kavańin o utakmici sa prekomorskim (talijanskim) vinom* u „Vijencu" 1896. (Stihove, što ih navodim, popravio mi je g. Aranza po autografu Kavańinovu).

Digitized by Google

Molière. Molière je stvorio osnovu i dispoziciju komada, a inače je od ńega samo tekst prologa, prvoga čina i prvoga prizora u drugom činu.

Između zavidnih sestara i zaļubļenih prosaca odnesu zefiri Psihu u krilo Amorovo. Ńena je duša sva zaokupļena prekrasnom pojavom mladićevom, sva se rastapa od milińa slušajući ńegove slatke riječi o ļubavi. Tek jedno je moli Amor: neka ga nikad ne zapita, tko je. No zlobne sestre potakle su joj u duši plamen radoznalosti, i ona zapita dragog za ime.... Amor joj reče, tko je, i nestade ga. — Venera progoni Psihu, što joj je ļepotom začarala sina, pa se ublaži tek na riječ Jupiterovu, koji videći ļubav Amora i Psihe učini mladicu besmrtnom i vrati je za uvijek ńenu ļubovniku.

U rukopisu dubrovačkoga sjemeništa prevedena su samo prva tri čina, a za pravo je to parafraza franceskoga djela. No dok se u slobodi prevođeńa *Psike* još donekle i prislańa uz ostale dubrovačke prijevode i preradbe Molièrovih djela, u svakom se drugom pogledu od ńih odvaja. Već po vańskom svojem obliku razlikuje se prijevod „Psike“ od sviju dosadašńih time, što je pisan stihom. Ne drži se prevodilac doduše uvijek originalnoga metra, te je tako n. pr. raznolične stihove pojedinih čina preveo osmercem, koji je od XVII. vijeka oteo mah u dubrovačkoj drami, a pri tom je znao katkada jedan jedini franceski aleksandrinac parafrazirati cijelom kiticom od četiri osmerca. U prologu i u „zabavama“ (intermèdes) je i u hrvatskom prijevodu metar raznoličniji. Rijetko će se u opće naći, da je naš prevodilac skraćivao original, no za to ima amplifikacija u obiļu.

Spomenuli smo već, da se i osobom prevodiočevom „Psike“ posve odvaja od drugih prijevoda Molièrovih komedija time, da je za ńu u rukopisima izrijekom zabiļeženo, tko ju je preveo: Franatica Pijerka Sorkočevića. U Kaznačićevu popisu hrvatskih rukopisa, koji se nalaze u knjižnici Male braće u Dubrovniku, spominńu se u Kukuļeviću „Arkivu za povjesnicu jugoslavensku“ (knj. V.) četiri rukopisa „Psike“ ispor. str. 143., 147., 150., 154.), a od tih se za zadńi izrijekom kaže, da potječe od Franatice Pijerka Sorkočevića. Eda se bar ponekle točnije informiram o tim rukopisima, poslao sam nešto prijepisa iz sjemenišnog rukopisa g. Urbanu Taliji i zamolio ga, da ih isporedi s tekstovima u Male braće i da mi javi u opće što iz bliže o tim rukopisima. Ńegovom ļubežļivošću doznao sam evo ovo:

Digitized by Google

I. Rukopis, o kojemu se govori u Kukuljevićevu Arkivu V. 154. ima naslov: „Tri razlika prikazańa *Demetrija*, *Merope*, *Psike* spjevana u jezik slovinski po gospodinu Franatici Pijerkovu Sorkočeviću". Rukopis je pisan rukom o. Klimenta Rajičevića frańevca († 1832.), po svoj prilici početkom prošloga vijeka. Prijevod je u stihovima i potpuno dovršeń do kraja, a tekst odgovara sasvim rukopisu dubrovačkoga sjemeništa. U biblioteci je zabilježen pod br. 93. (335.).

II. Rukopis pod br. 23. (255.) sadržava:

a) *Očitovańe Jozefa pravednoga;*
b) *Akile* Ģona Ģore Palmotića;
c) *Psike* iz Molièra.

Na koricama ovoga rukopisa je napisano: „ . . . fu trascritto da Antonio Mostahinich nell'anno 1820." Bit će, da je ovo pogrješka, jer rukopis nije pisan jednom rukom, a sudeći po papiru i nekim drugim znakovima čini se, da je pisan negdje pod kraj XVIII. vijeka. Rukopis je dovršen, lica su ista kao u gorńem rukopisu, a i tekst se potpuno sudara s rukopisom dubrovačkoga sjemeništa.

III. Rukopis pod br. 41. (67.) sadržava: „*Merope* iz Maffei i *Psike* Molièra". Stariji je od prva dva rukopisa, a pisan je po prilici početkom XVIII. ili svršetkom XVII.[1] Lica su ista kao u drugim rukopisima. Iz prologa nešto fali — praznih je prvih pet strana, a tekst se započińe: I mi ńoj se svi prida'mo.[2] Prepisivač je imao pred sobom krń rukopis. Inače se i ovaj rukopis sudara s ostalima.

Četvrti se rukopis, što ga spomińe Kaznačić, ne bi nalazio u knížnici Male braće. Rukopis pod I. istovetan bi bio s rukopisom u „Arkivu" V. 154, a onaj pod II. bio bi isti, što ga spomińe Kaznačić ibid. str. 142.—143., te bismo prema tome mjesto dvaju rukopisa *Psike* i *Merope* (Arkiv V. 147. i 150.) imali u Male braće samo jedan rukopis tih komedija.

---

[1] Ako je Franatica Pijerkov Sorkočević (1706.—1771.) prevodilac „Psike", kako nam kazuje Appendini i rukopis pod I., tada bi bilo ovo datirańe rukopisa nešto preurańeno.

[2] To je početak treće kitice u pjesmi Florinoj, a u rkp. sjemeništa dubrovačkoga nalazi se pod kraj četvrte strane; u originalu: Cédonslui tous.

Digitized by Google

Osim toga imade u g. Rešetara rukopis *Psike*,[1] u kojemu fali samo baletni prizor (cinquième intermède) na kraju komedije, a tekst je do sićušnih inačica isti kao u rukopisu sjemenišnom, koliko sam mogao razabrati po bilješkama, što ih imam iz sjemenišnog rukopisa. Na prvom listu zabilježeno je: „Psike, tragedja iz Moljera prinesena u slovinski jezik po Gosp.: Givu-Franu Petra Sorgo, vlastelinu dubrovačkomu, koji priminu god. 1771.“

Don Garcija [2]

(Don Garcie de Navarre).

Don Garcija je djelo bez osobitoga značeńa, a pripada među starija djela Molièrova (g. 1661.). Napisana u stihu i u pet čina prikazuje nam ta komedija neizlječivu strast ljubomornosti.

Zaludu nastoji Elvira izliječiti Garciju od ljubomornosti, ńemu je svaka sitnica dosta, da na novo u srcu ńegovu uzbukte najgroznije sumńe: komadić potrganog Elvirina pisma, što ga je upravo ńemu namijenila, par riječi, što ih Elvira progovori s drugim — sve je to dosta, da Garcija izgubi svijest. A kako mu je tek bilo, kad je kroz pritvorena vrata ugledao Elviru u naručaju prijateljice joj Agneze, koja se u nevolji odjenula u muške haljine! No ljubav nadvlada sve, Elvira uvijek istom ljubavi ljubi Garciju, sve mu oprašta i opet se vraća u naručaj ńegov.

Dubrovčanin je franceski stih prenio prozom, a inače se u svemu prijevod „Don Garcije“ odvaja od dubrovačkih preradba Molièrovih komedija i prislańa uz Sorkočevićev prijevod „Psike:“ prijevod je sasvim slobodan, no nema u ńemu apsolutno nikakovih dubrovačkih lokalizama, te su ostala netaknuta i sama tuđinska (špańolska) imena osoba i mjesto, gdje se zbiva čin komedije: „Prikaziva se u Astorgi, gradu od Špańe, u kraljestvu od Leona“.[3]

---

[1] Govoreći o tom rukopisu u IV. knizi „Građe za povjest književnosti hrvatske“ spominao sam ga kao vlasništvo g. Vida Vuletića-Vukasovića.

[2] Sačuvano u rukopisu biskupskoga sjemeništa u Dubrovniku.

[3] Osim spomenutih osamnaest drama Molièrovih preveli su Dubrovčani i *La Princesse d' Élide (Gospodarica od Elide)*. Rukopisa nijesam imao u rukama, a vlasništvo je bio pokojnoga L. Zore. Po ńegovim ubavijestima poznato mi je, da ta „comédie-ballet en cinq actes“ ima i u dubrovačkom prijevodu pet čina, a pred svakim se činom nalazi *zabava* u stihu, sve se pak završuje šestom *zabavom* (u originalu je prije prvoga čina *prologue*, a kasnije poslije svakoga čina po jedan *intermède*)

Digitized by Google

Dalmacija za Ludovika I.

(1358—1382).

I. Dio (1358—1367.)

Čitao u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 1. srpnja 1905.

Član dopisnik dr. Dane Gruber.

1. Uvodne riječi. — Povlastice podijeljene od kralja Ludovika dalmatinskim gradovima (1358.). — Zasužnjenje Grgura Kurjakovića (1358.). — Kraljevsko povjerenstvo za uređenje državnih prilika u Dalmaciji (1358.). — Dubrovnik se predaje u vlast ugarsko-hrvatskoga kralja (1358.). — Uvjeti te predaje. — Poslanstvo Dubrovčana Urošu IV. (1358.). — Prijepori Dubrovčana s knezom Vojslavom (1358. i 1359.). — Poslanstvo Dubrovčana kralju Ludoviku (1358. i 1359.). — Mletačka obitelj Zorzi traži odštetu za izgubljenu Korčulu (1358. i 1359.). — Spljetsko poslanstvo kralju Ludoviku (1358.). — Razmirice Splječana s kliškim knezom, s Poljičanima i s Bračanima (g. 1358.).

Zadarskim mirom (18. veljače 1358.) zadobio je ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. (1342—1382) cijelu Dalmaciju od polovice kvarnerskoga zaliva pa sve do Drača sa svim zemljištima, gradovima i otocima njezinim. Tim je konačno okrunjen uspjehom njegov mnogogodišnji rad i njegovo ustrajno naprezanje, da istrgne iz pandža mletačkih ovu lijepu pomorsku zemlju, koja je bila glavna osnova mletačkom gospodstvu na Jadranskom moru. To je i bio glavni razlog, s kojega se je on toliko naprezao, da dobije tu zemlju, na koju je kao hrvatski kralj imao pravo. On se naime nadao, da će Mlečanima uništiti to gospodstvo na Jadranskom moru, ako im otme Dalmaciju, i da će tada osnovati svoju prevlast na tom moru. U to ime primio se namah posla, čim je Dalmaciju dobio u svoje ruke. Glavno sredstvo za to imalo mu je biti to, da upravu novostečene kraljevine što bolje i za sebe povoljnije uredi, tako da bi imao što više dohodaka od nje, pa bi onda te dohotke upotrebio za sagrađenje, oružanje i uzdržavanje što jačega brodovlja, kojim bi mogao osigurati prevlast svoju na Jadranskom moru istisnuvši otud Mlečane. Tu njegovu namjeru odaje najbolje to, što je još

Digitized by Google

prije, nego li su se Mlečani miron zadarskim odrekli Dalmacije, imenovao odličnoga Zadranina Jakova viteza de Cessano admiralom svoga brodovlja, koje se imalo sastojati od lađa dalmatinskih gradova, a također i od onih, što ih je naumio sagraditi na svoj trošak; podjedno ga je imenovao knezom triju najvećih i najznamenitijih dalmatinskih otoka: Brača, Hvara i Korčule, gdje je još od neretvanskoga doba cvalo brodarstvo i živjelo žilavo, moru vješto pučanstvo.[1]

Kako je pak kralj uredio upravu Dalmacije, vidi se najbolje iz isprava i ustanova, koje su izdali dalmatinskim gradovima što sam kralj što njegovi doglavnici u ime njegovo. Šibeničanima izdao je već (14. prosinca 1357.) hrvatsko-dalmatinski ban Ivan Ćuz ispravu, kojom im je potvrdio sva njihova prava, povlastice i posjede, kako sam već naveo u prijašnjoj svojoj akademičkoj raspravi.[2] Naročito im zajamčuje, da se u njihovu gradu ili kotaru ne će podići nikakova utvrda na njihovu štetu, da se oni ne smiju pozivati ni pred kakvoga suca izvan svoga grada i da se od njih ne će pobirati nikakvi porez osim običajne mitnice na gradskim vratima; podjeljuje im pak u njihovu vlast mjesta Rakitnicu, Dazlinu i Grabrovce preko Krke na zapadnoj strani, a Nevest, Koparno, Peremić i Sitnicu s druge strane te rijeke; još im potvrđuje otoke Srimac i Zirje, koje su i Zadrani za sebe svojatali.[3] Ovu banovu ispravu potvrdio je (17. siječnja 1358.) i kralj Ludovik I. došavši u netom osvojeni Zadar, kad su ga za to umolili šibenički poslanici Grgur Dragoj i Ilija Radovan.[4]

[1] U ispravi danoj Zadranima 10. veljače 1358. spominje se „Jacobus de Cessano, aulae nostrae miles, amiratus noster maritimus, ac comes insularum nostrarum Farae et Bratiae (J. Lucius „De regno Dalmatiae et Croatiae" Vindobonae s. a. str. 265—6. i G. Fejer „Codex diplomaticus Hungariae" Tom. IX. Vol. II. Budae 1833. str. 661—4.). Da je bio knezom i Korčule, dokazuju neke isprave, u kojima se spominju njegovi službeni zamjenici u tom gradu, tako g. 1363. Ivan Calcina, i g. 1364. Nikola Lukarić Spljećanin (Antonio Paulini „Catalogo dei conti, vicarî e rettori di Curzola" u G. Gelcich-a: „Biblioteca storica della Dalmazia" Libro I. Scrittori inediti. I. Ragusa 1882. str. 17.).

[2] „Borba Ludovika I. s Mlečanima za Dalmaciju" u „Radu jugosl. akademije". Knj. 152. str. 145—147.

[3] Ispravu priopćuju i Lucije o. c. str. 225. i Fejer o. c. IX. 2. str. 649—52.

[4] Fejer o c. IX. 2. str. 685—88. Isprava je datirana „XVII. Kal. Januarii 1358", ali ja sam već u svojoj prijašnjoj raspravi (Rad knj. 152. str. 147., bilj. 1.) razložio, da je to pogrješno, i da ima biti „XVII. Januarii 1358."

Digitized by Google

Dok kralj nije dirao u dotadašnja prava dalmatinskih gradova ni u ovoj ispravi kao ni u onima, kojima je već 30. kolovoza 1357. potvrdio prava Spljećana i Trogirana, kad su mu se njihovi poslanici došli u Budim pokloniti,[1] počeo je on kasnije zadirati u ta prava i krnjiti ih. To je učinio već skoro iza toga, kad je Zadranima potvrđivao njihova prava. U ime njihovo zamolili su ga za to njihovi poslanici: onaj admiral Jakov de Cessano, Danilo Varikašić i Grgur Đorđić, a on im izdade (10. veljače 1358. u samom Zadru) ispravu, kojom potvrdi sva njihova prava i sve njihove posjede, kako su ih imali prije ovoga rata, tako i sve njihove odredbe i prijašnje i buduće, koje se tiču zadarskih građana. Ali za Hrvate i druge strance, koji se nalaze u Zadru ili u njegovu kotaru, određuje on, da će se postupati po onim ustanovama, koje će izdati bilo on, bilo njegovi velikaši, kojima je on povjerio, da ispitaju kraljevska prava u ovim dalmatinskim stranama. Još i u sudbenosti ograničuje on dosadašnja prava Zadrana odredivši, da građani i stanovnici zadarski, koji ne budu zadovoljni s osudama zadarskih sudova, mogu učiniti priziv na kraljevsku kuriju (vrhovno sudište).[2] Isto tako nije kralj htio u prvi kraj uslišati molbe zadrana, da im vrati otok Pag, koji su Mlečani otrgli bili iz njihove vlasti (vratio im ga nešto kasnije) i da razruši gradsku tvrđavu, nego je još u nju stavio svoju posadu, da na njih pazi.[3] Kako sa Zadranima, tako su kasnije postupali i s ostalim gradovima i kralj i oni velikaši, kojima je on povjerio uređenje Dalmacije.

Negdje namah iza uglavljena mira uputio se kralj Ludovik I. kući u Ugarsku, jer ga dne 27. veljače 1358. nalazimo u Križevcima, gdje je naložio zagrebačkomu biskupu Stjepanu i njegovu

[1] Isprave priopćuju Lucije „Memorie istoriche di Tragurio“ In Venetia 1673. str. 260. i neki neimenovani spljetski izvor kod Lucija o. c. str. 252. i u „Monumenta Hungariae historica: Acta extera“, izdanje madžarske akademije od G. Wenzela. Budimpešta 1875. T. II. 489—90.

[2] Povelju priopćuju Lucije „De regno Dalm. et Croat.“ str. 265—6 i Fejer o. c. IX. 2. str. 661—4., kako je već navedeno.

[3] Ovako veli Lucije o. c. str. 203. No g. Alačević (La congregazione generale della Dalmazia fatta a Nona nel 1396.“ u „Bullettino di archeologia e storia dalmata“ Anno XIV. str. 160.) veli, da je kralj Zadranima posebnom izjavom još iste g. 1358. vratio otok Pag, samo ne kaže potanje, kada se to zbilo, jer samo veli, da je ta isprava izdana g. 1358., ali ne navodi ni mjeseca ni dana njezina izdanja. Ali budući da se kralj (po tvrdnji Lucijevoj) na početka godine 1358., dok je još bio u Zadru, ustručavao, da Zadranima vrati Pag, moramo uzeti, da im je kralj vratio Pag negdje kasnijih mjeseci g. 1358.

Digitized by Google

kaptolu, da ne diraju u baštinu pokojnog zagrebačkog arhiđakona Benedikta, jer da ona pripada slobodnoj općini Gradecu kod Zagreba.[1] Po svoj prilici poveo je kralj sa sobom u sužanjstvo krbavskoga kneza, staroga Grgura Kurjakovića obijedivši ga s nevjere, jer da je u posljednjem ratu s Mlečanima pomagao više ovima, nego li svome kralju. Kralj ga je poslije zatočio u grad Levu, nedaleko rijeke Grona u županiji Barskoj, a njegova je imanja zaplijenio. Tu je on čamio u sužanjstvu 2 godine, te je nekoliko puta pisao pisma Mlečanima. U prvom pismu (od 28. lipnja 1358.) tuži im se, da je izgubio sav svoj pokretni i nepokretni imetak osim onoga, što se nalazi pohranjen kod njih (Mlečana), za koji ih moli, da ga ne dadu u ruke ni njegovim sinovima (naročito Đurđu) bez njegove dozvole. Izjavljuje još svoju bojazan, da će izgubiti i glavu, pa zato namjerava učiniti oporuku. U zadnjem pismu (od 21. siječnja 1360.) jadikuje, da ga u Ugarskoj drže nevjernikom kraljevim, jer da je radio u prilog njima (Mlečanima) a protiv časti kraljeve, no on poziva za svjedoke i Boga i dužda, koji potonji da dobro znade za njegovu vjernost kralju. Moli podjedno u Mlečana novaca, koje neka mu pošlju po sinu Đuri, s kojim se valjada izmirio.[2]

Otišavši iz Dalmacije ostavio je Ludovik I. u njoj posebno povjerenstvo od državnih dostojanstvenika, koje je imalo istražiti kraljevska prava u novostečenoj kraljevini Dalmaciji i prema tomu učiniti shodne odredbe o upravi, kako to sam kralj veli u onoj ispravi izdanoj Zadranima. Koji su to bili dostojanstvenici, ne kaže se izrijekom, ali to ipak indirektnim putem možemo saznati. Jedan je svakako bio ban Hrvatske i Dalmacije Ivan Ćuz, jer su se ti poslovi u prvom redu ticali njega kao bana hrvatsko-dalmatinskoga, a i u kasnijim povjerenstvima, koja su se istim poslovima bavila u Dalmaciji, spominje se izrijekom hrv.-dalm. ban, kako ćemo vidjeti.[3]

[1] Iv. K. Tkalčić: „Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae" 1889. str. 214—5.

[2] Sime Ljubić: „Monumenta Slavorum meridionalium" Vol. III. Zagreb 1872. str. 284, i Vol. IV. Zagreb 1874. str. 16—17. Među zaplijenjenim nekretninama bila je i kuća na trgu sv. Stošije u Zadru, koju je g. 1389. kralj Sigismund kao kraljevsku kuću darovao knezu Petru Zrinjskomu (V. Klaić „Povijest Hrvata". Svez. II. Dio I. God. 1900. str. 131.).

[3] Da je on morao biti članom toga povjerenstva, sudimo i po tome, što je on i po odlasku kraljevu ostao u Dalmaciji, kako se vidi iz zaključaka spljetskoga vijeća (od 27. veljače, 5. i 14. ožujka i 18. travnja 1358.) u „Bullettino di arch. e stor. dalm." Ann. XIV. str. 155., 157., 172. i 187.

Digitized by Google

Drugi dostojanstvenik je pak bio Nikola, kraljevski kancelar i kaločki nadbiskup. On je bio s kraljem u Zadru, kako svjedoče isprave, izdane Šibeničanima i Zadranima, napisane njegovom rukom,[1] ali kad je kralj bio 27. veljače 1358. u Križevcima i tamo izdavao onu ispravu građanima slobodne općine Gradeca kod Zagreba, nije bilo uz njega njegova kancelara, jer kralj veli, da tu ispravu mora potvrditi pečatom slavonskog bana Leustahija, nemajući uza se svoga pečata. Očevidno je, da je kancelar s pečatom ostao u Dalmaciji. Treći je napokon dostojanstvenik mogao biti bosanski (đakovački) biskup Petar, jer ga po odlasku kraljevu iz Dalmacije nalazimo u ovoj zemlji u službi kraljevoj. Tako je on tražio od Spljećana, da mu posude oružja, a oni mu ga doista posudiše (11. ožujka 1358.) Nedvojbeno je, da je on to učinio u službi kraljevoj, a ne u svoje privatne svrhe.[2] Osim ovih povjerenika dostojanstvenika imenovao je kralj iz hrvatskoga plemstva posebne prisežnike (iurati), od kojih su se njih 24 imali također baviti istraživanjem kraljevih prava (valjada zajedno s onim povjerenicima), a njih 12 imalo je suditi i vršiti javnu pravdu.[3]

[1] U šibeničkoj ispravi (od 17. siječnja 1358.) veli se izrijekom: „Datum per manus fidelis nostri, dilecti, venerab. patris d. Nicolai, archiepiscopi Colocensis, aulae nostrae cancellarii", dok se u zadarskoj povelji (od 10. veljače 1358.) veli samo: „Data per manus etc.", ali je očevidno, da je tu izdavač isprave Lucije ispustio one gornje riječi šibeničke isprave i imena velikaša, koja su sigurno u izvornoj ispravi navedena. U obje ove isprave ne veli se, gdje su izdane, ali mi znamo od drukud, da je kralj bio tada u Zadru. Dne 18. veljače bio je tu, jer je tada uglavio mir s Mlečanima, ali je on već u prosincu došao amo, jer je toga mjeseca pisao Spljećanima, da pošlju k njemu u Zadar svoje poslanike, a oni su u to ime doista izabrali dva poslanika u svojoj predzadnjoj sjednici mjeseca prosinca g. 1357. (Bullettino di arch. e stor. dalm. XIV. 152.).

[2] G. Alačević „Il regimento di S. Gentile, podesta di Spalato" u „Bullettino "XIV. str. 157—8. Tu se doista ne spominje ime biskupovo, ali iz onodobnih isprava znamo, da se zvao Petar, tako iz isprava kralja Ludovika I. od 12. veljače i 5. svibnja 1358. (G. Fejer o. c. IX. 2. str. 666—670.).

[3] Ovi se prisežnici i u ovom broju spominju u jednoj kraljevoj ispravi od 28. studenoga 1360. (Bullettino V. 39—42. i Fejer o. c. IX. 3. str. 157—9.), dok se u jednoj drugoj njegovoj ispravi od 28. prosinca 1360. spominju samo 22 prisežnika za istraživanje kraljevih prava (I. Kukuljević „Jura regni Croat., Slav. et Dalm." P. I Zagrabiae 1862. str. 43—45., samo on meće ispravu pogrješno u g. 1365. mjesto u g. 1360., kako ćemo to kasnije razložiti). U ovoj drugoj ispravi navode se poimence dva prisežnika: Grgur Krbavski i Pazman Karinski, pa otuda možemo zaključiti, da su ti prisežnici uzeti iz domaćega plemstva.

Digitized by Google

Zadarskim mirom odrekli su se Mlečani i Dubrovnika, svakako preko volje, jer su na sve načine nastojali, da od svoga dalmatinskoga posjeda sačuvaju bar taj grad (i otoke Korčulu i Mljet, kojima je nasljedno vladala mletačka obitelj Zorzi, kako znamo). Oni su se oslanjali na to, da ti krajevi nijesu nikada priznavali vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskih kraljeva, ali se kralj Ludovik I. nije na to obazirao držeći, da njega kao kralja Dalmacije ide sva ona zemlja, koja se još u rimsko doba smatrala Dalmacijom, naime od Istre do Drača.[1] Mlečani su se morali pokoriti tomu shvaćanju Ludovikovu, te se odreći i Dubrovnika, ali tim još nije bilo riješeno, da li će on pripasti kralju. Pitalo se sad, hoće li Dubrovčani priznati nazor Ludovikov, da sve česti nekadašnje rimske Dalmacije, a po tome i Dubrovnik, imadu pripasti njemu kao kralju Dalmacije, ili ga ne će priznati te nastojati, da se proglase slobodnima i nezavisnima, pošto se riješe mrskoga im gospodstva mletačkoga. Da doskoči ovoj drugoj eventualnosti i skloni Dubrovčane, da prihvate njegov nazor i dadu se u njegovu vlast, posla on k njima još prije zadarskoga mira (početkom veljače 1358.) svoga poslanika fratra Marina Zadranina, koji je valjada imao u tom smislu djelovati na njih.[2]

Izvori ne kažu, kakav je uspjeh imalo ovo poslanstvo, ali je vjerojatno, da su se Dubrovčani još kolebali, jer su ih Mlečani svakojako tetošili, samo da ih uzdrže u vjernosti, te su im pače podijelili (25. siječnja 1358.) mletačko građansko pravo i slobodu trgovine po svim mletačkim zemljištima, kako je već u prijašnjoj raspravi napomenuto.[3] Da Dubrovčani nijesu dali fratru Marinu izvjesna odgovora, možemo suditi po tome, što je kralj skoro zatim

[1] Lucije „Mem. di Trag." str. 264.

[2] U malom vijeću dubrovačkom raspravljalo se o poslanstvu fratra Marina dne 7. i 8. veljače, ali se ne kaže ništa o svrhi toga poslanstva. No nema dvojbe, da je poslanik imao zadaću, da Dubrovčane nagovori, da se dadu u vlast kraljevu. U malom je vijeću zaključeno, da se sadržaj poslanstva iznese pred veliko vijeće, gdje će se stvoriti zaključak o tom, ali nam taj zaključak nije sačuvan. („Monumenta Slavorum meridionalium: Monumenta Ragusina. Libri reformationum" T. II. Zagrabiae 1882. str. 208. Izdanje jugoslavenske akademije).

[3] „Borba Ludovika I. s Mlečanima za Dalmaciju" u Radu knj. 152. str. 153. — Mletačko vijeće zaključilo je 9. siječnja 1358., da se ova prava podjeljuju Dubrovčanima, kako dokazuje „Codex 6923." vatikanske knjižnice, koji je izvod „Ex libro gratiarum" (nr. XI. cart. 30.), a navodi ga Rački: „Rukopisi tičući se južno-slov. povijesti" u Radu knj. 18. str. 246., ali je dužd to dojavio Dubrovčanima istom pismom od 25. siječnja 1358., koje je sačuvano u dubrovačkom statutu.

Digitized by Google

(valjada u oči svoga odlaska iz Dalmacije) poslao Dubrovčanima novoga poslanika, viteza Stjepana Zadranina, kneza omiškoga, zajedno sa svojim pismima, kojima ih valjada pozivlje, da se dadu pod njegovu vrhovnu vlast.[1] Međutim prije nego li je ovaj poslanik stigao u Dubrovnik, već su Dubrovčani stvorili odluku, da će se dati pod vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskoga kralja. Ta šta su drugo i mogli učiniti, nego da se pokore Ludoviku I. Oni nijesu mogli ni misliti na to, da Dubrovnik proglase slobodnom i nezavisnom državom, jer od kuda im snaga, da se opru pobjedonosnom kralju Ludoviku, ako bi on pokušao, što je bilo vjerojatno, da ih makar i silom prisili na pokornost.[2] Zato su odlučili, da će se dati u vlast njegovu, ali će podjedno nastojati, da to učine uz uvjete što povoljnije.

V. „Liber statutorum civit. Ragusii" u akademičkim „Monumenta historico-juridica Slav. mer." Vol. IX. Zagrabiae 1904. Lib. VIII. cap. XCVIII. str. 227. izd. V. Bogišić i C. Jireček. — Lucije „Memorie di Trag." str. 264. veli pogrješno, da je pismo duždevo pisano 2. siječnja 1358., dok Junije Resti („Chronica Ragusina" u akademičkim „Monumenta Slav. mer." Vol. XIV. Script. Vol. II. Digessit Sper. Nodilo. Zagrabiae 1893. str. 135.) veli dobro: 25. siječnja 1358.

[1] Spljetsko vijeće zaključi 27. veljače 1358., da se imadu posuditi jedra općinske lađe omiškomu knezu Stjepanu „dovendo egli recarsi a Ragusa" (Bullettino XIV. 157.), a 9. ožujka 1358. zaključi dubrovačko veliko vijeće, da se prepušta rektorima i malom vijeću, da odgovore na kraljeva pisma, koja je donio vitez Stjepan Zadranin (Monumenta Ragusina. Lib. ref. T. II. str. 213.). Nema dvojbe, da je onaj omiški knez Stjepan, koji se spominje u zaključcima spljetskoga vijeća, identičan s ovim vitezom Stjepanom Zadraninom, i da je stigao u Dubrovnik negdje poslije 28. veljače, kojega su dana već Dubrovčani zaključili bili, da će poslati kralju Ludoviku I. svoje poslanstvo, koje će ugovarati o uvjetima predaje Dubrovnika u njegovu vlast. (Monumenta Ragusina. Lib. ref. II. str. 208.). Što su rektori i malo vijeće odgovorili kralju, ne kazuje se, ali možemo nagađati, da su mu javili, da su pripravni uz povoljne uvjete priznati njegovu vrhovnu vlast. Ovoga je viteza Stjepana katkada i ban upotrebio kao svoga poslanika, n. pr. 22. prosinca 1357. Spljećanima (Bullettino XIV. 151.).

[2] U malom vijeću dubrovačkom zaključeno je (20. veljače 1358.), da se pošlje jedan poslanik (Mišo Bobalić) banu bosanskomu (Tvrtku I.), a jedan (Simo Rastić) Vojslavu Vojnoviću (sinu Vojinovu), koji je kao vazal srpskoga cara (Stjepana Uroša IV.) kneževao u jednom dijelu Hercegovine. U koju su svrhu ti poslanici šiljani, ne kaže nam izvor (Monumenta Rag. Lib. ref. II. 208.), ali je moguće, da su oni imali kod tih vladara popitati, bi li u njih našli zaštite i pomoći, ako se ne bi Ludoviku I. pokorili. Mora da je odgovor bio nepovoljan, kad su se poslije doista pokorili kralju.

Digitized by Google

U to ime svijećaše oni, čim su doznali za uvjete zadarskoga mira, da ne će čekati, dok Mlečani opozovu svoga kneza Marka Soranza (Superancija) iz njihova grada, nego da će ga sami otpremiti u Mletke. I doista oni ga 28. veljače 1358. ukrcaše s njegovom družinom na jednu svoju lađu i najučtivije ga otpratiše iz grada. Podjedno pišu Mlečanima pismo, kojim opravdavaju ovaj svoj postupak. Oni vele, da nijesu čekali na opoziv mletačkih knezova iz Dalmacije, jer nijesu htjeli, da se ubroje među one gradove, koje su Mlečani ustupili Ludoviku, kao što se nijesu ni do sada ubrajali među osvojene i podložne gradove. Zato su se htjeli ukloniti tome, da uvjeti mira uglavljena između njih i Ludovika I. budu na štetu njihove slobode, i da Ugri, oslanjajući se na to, da su Dubrovnik dobili iz ruku mletačkih, ne bi sebi prisvajali to pravo, da mogu namještati svoje knezove mjesto mletačkih, koje su oni (Ugri) istjerali, jer oni sami (t. j. Dubrovčani) žele svoju dalju sudbinu urediti dobrovoljnim ugovorima s onima, s kojima bude za njih povoljnije, a da pri tom tuđa (t. j. mletačka) nesreća ne bude njima na štetu.[1]

Istoga dana, kad je mletački knez otputovao (28. veljače), zaključi veliko vijeće dubrovačko, da se na mjesto kneza imadu izabrati tri gradska rektora na dva mjeseca, koji će zajedno sa sucima i savjetnicima upravljati općinom, i to svaki izmjenice po nedjelju dana, te budu i namah izabrani rektorima: Petar Ranjina, Maroje (Marin) Bunić i Ivan Pavlov Gundulić. Još je zaključeno, da se imade poslati kralju Ludoviku I. svečano poslanstvo, koje će s njim uglaviti uvjete, uz koje će se grad predati u njegovu vlast. Drugoga dana (1. ožujka 1358.) biše doista izabrana četiri poslanika: Petar Ranjina, Ivan Bunić, Ivan Pavlov Gundulić i Ivan Crijević, koji će se zajedno s dubrovačkim nadbiskupom Ilijom Sarakom uputiti kralju u Ugarsku. Oni su na državni trošak bili

[1] Junii Restii „Chronica Ragusina“ str. 136. — Nicolai de Ragnina „Annales Ragusini“ (u akademičkim „Monumenta Slavor. merid.“ Vol. XIV. Script. Vol. I. dig. Sp. Nodilo Zagrabiae 1883. str. 230.) vele, da su 28. veljače došle u Dubrovnik 2 mletačke lađe pod zapovijedi sina mlet. dužda Ivana Dolfina, pa da su odmah odvezle dubrovačkoga kneza kući. No Rastićeva je kronika vjerodostojnija, jer ona svoje pripovijedanje baš ovoga doba, o kojem govorimo, osniva na službenim spisima, kako možemo vidjeti, ako ga sravnimo sa zaključcima dubrovačkoga vijeća, koji su priopćeni u „Monumenta Ragusina“. Ovo pismo, kojega sadržaj spominje Rastić, našao je on valjada među službenim spisima u arhivu republike.

Digitized by Google

sjajno opremljeni; dobili su svečana odijela od skerleta i kadife, 6 dvoranika i 10 slugu svaki, 1 svećenika, 1 bilježnika i 1 računovođu, kónjâ, koliko trebaju, i jednu veliku, dobro opremljenu galiju za put po moru. Na dar pak kralju Ludoviku I. imali su donijeti pet krasnih sokolova. Poseban odbor od 15 plemića sastavio je naputak za poslanike, u kojem su bili navedeni uvjeti, uz koje će Dubrovčani priznati vrhovnu vlast Ludovikovu. Taj se naputak držao tajnim, jer se članovima odbora grozilo globom od 1.000 dukata, ako ga odadu, pače je u opće svaki govor o naputku bio zabranjen. Poslanicima pak bilo je naloženo (13. travnja 1358.), da pod prijetnjom smrtne kazne i gubitka cijeloga svoga imetka ne smiju prekoračiti svoje punomoći, koja im se daje ovim naputkom, i da imadu sutra (14. travnja) otputovati, što su oni sigurno i učinili.[1]

U isto doba odlučili su Dubrovčani (3. ožujka), da će poslati jednoga poslanika ostalim dalmatinskim primorskim gradovima, a jednoga Mlečanima. Prvi je imao čestitati tim gradovima, da su se dokopali slobode i podjedno ih skloniti na to, da zajedno s Dubrovnikom sklope savez na obranu te slobode, da ih ne bi opet tuđin podjarmio. No prije nego li je taj poslanik imao posjetiti te gradove, naložilo mu je vijeće (12. ožujka), da imade najprije otići k hrvatsko-dalmatinskomu banu; ne kaže se, radi čega je on imao

[1] Zaključci dubrovačkoga vijeća od 28. veljače, 1., 3., 5. i 8. ožujka i 13. travnja 1358. u „Monumenta Ragus. Libri ref." T. II. str. 208—212. i 218. — O odlasku poslanika bilo je najprije određeno (24. ožujka), da oni imadu otići u ponedjeljak poslije uskrsa (t. j. 2. travnja), poslije (2. travnja) im se produžio rok odlaska do buduće srijede (t. j. do 4. travnja), a napokon im se (13. travnja) odredio rok odlaska na 14. travnja, kojega su sigurno i otišli, jer se više ne spominje nikakvo odgađanje odlaska (Monum. Rag. Lib. ref. II. 215—218.). — Mjesto poslanika Petra Ranjine i Ivana Gundulića izabrani su (7. travnja) rektorima do konca travnja Ivan Tudisij i Savin Bonda (Mon. Rag. L. r. II. 217.). Zadnjega (30.) travnja biše opet izabrana tri rektora (Marin Bunić, Savin Bonda i Ivan Đorđić) na 2 mjeseca (svaki za 20 dana), ali zadnjega (30.) lipnja bi zaključeno, da će se izabrati tri rektora (a ti su bili Marin Bunić, Marin Menčetić i Lovro Vlkašić) na 3 mjeseca (svaki za 1 mjesec), a tako bi učinjeno i 26. rujna (rektori: Marin Bunić, Marin Menčetić i Mihajlo Bincula), dok napokon nije 28. prosinca 1358. zaključeno, da će se od sada birati svakoga mjeseca po jedan knez, a prvi je takav knez bio izabran Ivan Nikolin Gundulić (Monum. Ragus. Lib. ref. II. str. 221., 229., 240. i 257.); tako je onda ostalo sve do konca republike (Jun. Restius o. c. u Monum. Slav. merid. XXV. 139.).

Digitized by Google

ići k njemu, ali možemo to naslućivati. Kralju i njegovu banu bilo je možda zazorno to nastojanje Dubrovčana o savezu svih primorskih dalmatinskih gradova, da ne bi naime bilo na uštrb kraljevih prava, pa je valjada zato imao poslanik uvjeriti bana, da je ta njihova bojazan neopravdana. Ne kaže se, da li je taj poslanik otišao banu i dalm. gradovima, ili nije, ali to znamo, da nastojanje Dubrovčana nije uspjelo.[1]

Drugo poslanstvo otišlo je doista u Mletke, a bio je tamo poslan Jakov Menčetić. Dubrovčani su poslali ovo poslanstvo radi toga, da pokažu kako žele i nadalje živjeti u prijateljstvu s Mlečanima, pa da time zaštite svoje trgovačke i druge interese, koji su ih vezali s njima. Da još bolje zasvjedoče svoju naklonost spram Mlečana, ponudiše im Dubrovčani jednu svoju galiju i jednu oružanu lađu na prodaju, da tim „umaknu mogućim sukobima i zabludama", a mletačko vijeće zaključi (17. ožujka 1358.), da se prema procjeni imadu kupiti te dvije lađe. Napokon je dalo dubrovačko vijeće (zaključkom od 24. ožujka) otpremiti u Mletke sve mletačke stvari i robu, koja je ostala bila u Dubrovniku.[2]

Negdje početkom svibnja 1358. stiže na kraljevski dvor ono poslanstvo, koje je otišlo u Ugarsku. Kralj sakupi 11. svibnja oko

---

[1] Monum. Rag. L. r. II. 210 i 213. — Jun. Restius „Chron. Rag." str. 136—7. Ovaj drugi veli, da nije moglo doći do saveza s dalm. gradovima „per il poco loro spirito e concordia". Po tome bi se moglo suditi, da je kraljeva vlada bila protivna tome savezu, pa zato gradovi nisu imali odvažnosti („poco spirito"), da protiv volje kraljeve sklope taj savez.

[2] Mon. Rag. L. r. II. 211. i 215. — Jun. Restius o. c. str. 137. — S. Ljubić „Monum. Slav. mer." IV. 2. Ne znamo, jesu li Dubrovčani po poslaniku Menčetiću stavili Mlečanima ovu ponudu ili pismeno još prije dolaska Menčetićeva u Mletke. Kako je dubrovačko vijeće 12. ožujka zaključilo, da se za nekoliko dana odgodi odlazak poslanika u Mletke (Mon. Rag. II. 213.), nije vjerojatno, da je on već 17. ožujka bio u Mlecima, kad je mletačko vijeće stvorilo onaj zaključak o nabavi lađa, pa zato moramo uzeti, da su Dubrovčani stavili pismenu ponudu. Rastić veli još to, da su Dubrovčani i radi toga poslali svoje poslanstvo Mlečanima, da ovima pokažu, kako se oni razlikuju od ostalih Dalmatinaca, koji da su mletačke knezove i oblasti sramotno otpratili, kad su ostavljali njihove gradove. Kako su dalm. gradovi teško podnosili mletački jaram, moguće je, da je ova vijest Rastićeva istinita. M. Ant. C. Sabellicus („Rerum Venetarum decades etc." u „Opera omnia" Basileae 1560. T. II. str. 1256.) veli barem, da mlet. knezovima kod odlaska iz dalm. gradova nisu dozvolili, da sa sobom ponesu svoje stvari i blago.

Digitized by Google

sebe sjajno vijeće, da u njegovu prisuću primi dubrovačke odaslanike. Bijahu prisutne obje kraljice Jelisavete, naime kraljica mati i kraljeva supruga, mnogi dvorski, duhovni i državni dostojanstvenici. Došavši u to vijeće izjaviše dubrovački poslanici, da Dubrovnik nije nikada, u koliko imade ljudskoga pametara, bio u vlasti i podanstvu ugarskih kraljeva, premda bi po pravu morao njima pripadati, nego da je kojih sto i dvadeset godina bio na osnovi izvjesnih uvjeta i pogodaba u vlasti mletačkoj; ali kad je kralj iza slavodobitnog rata stekao kraljevinu Dalmaciju, koje su se Mlečani morali odreći, da su Dubrovčani iza mudra i zrela promišljanja otpremili njih (poslanike) pred kralja, da priznadu za svoje prirodne gospodare njega, njegove buduće sinove ili sinovca Ivana, sina pokojnog hercega Stjepana, i sve druge kraljeve nasljednike, pak da se podlože vlasti kraljevoj, moleći kralja usrdno, da to njihovo poklonstvo i gospodstvo najmilostivije prihvati. Na ove riječi dubrovačkih poslanika izjavi kralj, da je on već od svoga nastupa na vladu nastojao, da bilo mačem ili drugim načinom povrati svojim kraljevinama stare međe, pa budući da je nedvojbeno, da je Dubrovnik utemeljen i smješten u njegovoj kraljevini Dalmaciji, te po tome pripada njegovu kraljevskomu pravu, to on na smjernu zamolbu Dubrovčana ponuđeno mu gospodstvo nad gradom prima i potvrđuje.[1]

Iza toga povela se rasprava o uvjetima toga podanstva, te se je usmeno ustanovilo, što će Dubrovnik imati činiti kralju, a što opet kralj Dubrovniku. Sad su se imali ti uvjeti točno formulirati, a z taj je posao trebalo nekoliko dana. Kad je to svršeno i napisano, sazvao je kralj opet državno vijeće, da se u njemu ti uvjeti podanstva svečano proglase i zakletvom potvrde. To se vijeće držalo

[1] Ove riječi navode se u kraljevoj ispravi izdanoj Dubrovčanima 27. svibnja 1358. (Gelcich i L. Thallóczy „Diplomatarium Ragusanum". Izdala madžarska akademija. Budimpešta 1887. str. 3 i 4. i dr. P. Matković „Spomenici za dubrovačku povjest itd." u „Starinama" jugoslavenske akademije. Knj. I. str. 141—2.) — Jun. Restius o. c. str. 137. Ovaj veli, da se je vijeće držalo 11. svibnja. A iz same ove kraljeve isprave vidi se, da se ovo vijeće držalo prije onoga dana, kad je ova isprava izdana bila (naime 27. svibnja). Tu se naime veli, da je dubr. poslanstvo došlo pred njega i njegove tada prisutne velikaše (qui pro tunc nobiscum aderant"), da mu se poklone. Da se to dogodilo onoga dana, kad je i isprava izdana bila, ne bi kralj uzeo riječ „tunc", nego „nunc". Po tom bi mogla biti vjerojatna vijest Rastićeva, da se prvo vijeće držalo 11. svibnja.

Digitized by Google

u Višegradu 27. svibnja 1358., na kojem su uvjeti bili pročitani i proglašeni, a zatim su se zakleli i kralj sa svojim doglavnicima i dubrovački poslanici (nadbiskup Ilija Saraka i ona 4 plemića), da će vjerno obdržavati ove uglavljene uvjete. Ti uvjeti bijahu:

I. Dužnosti Dubrovčana:

1. Dubrovčani će položiti zakletvu vjernosti kralju i njegovim nasljednicima u ruke onoga, koga kralj odredi.

2. Oni će svake godine u znak podanstva plaćati kralju 500 dukata.

3. Onih 2500 zlatnih perpera (kojih dva vrijede jedan dukat), koje su oni godimice plaćali kralju srpskom, i 500 perpera, koje su plaćali bosanskom banu, samo da se oslobode od njihovih napastovanja, kao i sve druge danke, koje su do sada običavali komugod plaćati, davat će oni u buduće kralju i njegovim nasljednicima, ako ih budu mogli obraniti od navala rečene gospode[1].

4. Svake godine tri puta pjevat će se u dubrovačkoj stolnoj crkvi svečani hvalospjevi („laudes“) u čast kralju i njegovim nanasljednicima.

5. Dubrovčani će i na kopnu i na moru (na lađama) upotrebjavati kraljevu zastavu.

6. Ako kralj ili njegovi nasljednici dođu u Dubrovnik, imadu ih građani primiti dolično kraljevskom dostojanstvu i na općinski trošak dati im dva objeda i dvije večere.

---

[1] Dubrovčani su plaćali srpskom vladaru 2 danka, jedan od 500 perpera, nazvan „tributum Stagni“ ili „tributum Pasche“, danak o uskrsu, koji su plaćali zato, što im je srpski car Dušan ustupio (g. 1333.) Stonski rat, i drugi od 2000 perpera, nazvan „tributum s. Demetrii“ (dohodak na Mitrov dan), jer se plaćao toga dana (26. listopada). On je prvobitno bio mnogo manji, zvao se „margarisium“, „mogoriš“, a bio je neka vrsta zakupnine za travunjske vinograde u Žrnovici i Šumetu. Kad su te zemlje u 13. stoljeću sasvim ustupljene bile Dubrovčanima, zamijenjen je ovaj „mogoriš“ onim velikim dankom od 2000 perpera. — Bosanski danak od 500 perpera zvao se „tributum s. Blasii“, jer se plaćao toga dana (3. veljače), također za ustup Stona. Osim toga plaćao se i Bosni „mogoriš“ od 60 perpera na dan sv. Mihajla (29. rujna) kao zakupnina za dubrovačke vinograde u prijašnjim humskim krajevima Rijeci i Zatonu, koju spominje već Konstantin Porfirogenit („De admin. imp.“ cap. 30 p. 147. Docum. str. 372.). Vidi: Dr. Konstantin Jireček „Odnošaji Dubrovčana sa Srbijom pod carem Urošem i kraljem Vukašinom (1355—1371.)“ u „Bullettino di arch. e stor. dalm.“ Ann. XI. (1888.) str. 7. i „Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien“ Prag 1879. str. 12.

Digitized by Google

7. Ako bi kralj na svoj trošak podigao pomorsku vojsku, mora mu grad na njegovih 30 ili više galija dati i opremiti jednu svoju galiju, koja će ostati u kraljevoj službi, dok rat potraje. Ako li bi pak kralj u boj pozvao brodovlje dalmatinskih gradova o trošku tih gradova, onda će mu grad na 10 ili više njegovih galija dati jednu svoju. Kralju stoji na volju, koji će od ova dva načina vojevanja odabrati.

8. Dubrovčani će se zakleti, da će kraljeve prijatelje držati za svoje prijatelje, a njegove neprijatelje za svoje neprijatelje.

9. Ako bi se dogodilo, da bi se koji kraj Dalmacije pobunio protiv kralja ili njegovih nasljednika, te bi kralj digao pomorsku vojsku, imat će Dubrovnik na poziv kraljev priskočiti u pomoć s jednom galijom, koju će na svoj trošak držati tri mjeseca u službi kraljevoj.

II. Prava i povlastice Dubrovnika:

1. Kralj se obavezuje, da će Dubrovnik braniti od srpskoga kralja i bosanskoga bana, i u opće od svakoga drugoga.

2. Budući da Dubrovnik nema zgodna zemljišta (za svoj razvoj), za to mu kralj na molbu njegovih poslanika velikodušno dariva za sva vremena neku nenaseljenu zemlju kraj mora, koja se proteže od Kurila na međi dubrovačkoga kotara pa do Stona.[1]

3. Uprava (vladanje) i dohoci grada i kotara na kopnu imadu ostati u vlasti građana držeći se pri tom statuta, zakona i starih običaja. I uprava otoka, koje Dubrovnik posjeduje na moru, imade ostati Dubrovčanima s onakvim pravom, s kakvim su ih posjedovali za mletačkoga gospodstva.

4. Kneza će Dubrovčani birati između kraljevih vjernika (podanika), a kralju će pristojati pravo, da izabranoga potvrdi. Knez će uživati plaću, časti i prava, kao što je bio do sada običaj;

[1] Ovu je zemlju već car Dušan podijelio bio Dubrovčanima, a sad im ju je potvrdio Ludovik I. Ali uza sve to nisu Dubrovčani mogli odmah zaposjesti taj kraj, nego istom g. 1399. iza pregovora s bosanskim kraljem Ostojom. (Fr. Miklošić „Monumenta serbica“ Vindobonae 1858. str. 235., Medo Pucić „Spomenici srpski“, knj. I. Beograd 1858. Primjedbe str. III. i Liber viridis cap. XCVI. „De ordinibus super terris noviter acquisitis“ u Matkovića „Prilozi k trg.-pol. hist. rep. dubr.“ u Radu VII. 215. bilj. 3.).

Digitized by Google

dužnosti će pak vršiti iste kao nekad za vladanja mletačkoga, uz savjet razboritih muževa, koje će grad izabrati za njegove drugove (pomagače) u vršenju njegovih dužnosti. Tih svojih prava ne smije on nipošto prekoračiti.[1]

5. Kralj potvrđuje Dubrovniku sav posjed, što ga sada imade i na kopnu i na moru.

6. Ako bi koji podanik kraljev imao kakvu parnicu ili pravni posao s Dubrovčaninom, ili obrnuto, ima se tužitelj obratiti na sudište optuženoga; samo ako bi se obje stranke nalazile u mjestu, gdje je počinjen prekršaj ili uglavljen ugovor, ima im onda suditi sudac onoga mjesta. No te ustanove ne vrijede za gradove dalmatinske, za Hum, Bosnu, i Zetu, jer s tim zemljama imade Dubrovnik osobite ugovore i običajne ustanove.

7. Ako bi se kralj ili njegovi nasljednici zaratili sa srpskim kraljem ili s Mlečanima, dozvoljava se Dubrovčanima sve pored toga trgovati i po zemljama srpskim i po mletačkim, dok ne uščine što takovo, što bi bilo protiv stanja ili časti kraljeve.

8. Napokon se dozvoljava, da sami Dubrovčani sebi stvaraju zakone i statute, koji će odgovarati kraljevoj časti i njihovoj koristi.

Osim kralja potvrdili su zakletvom ovaj ugovor ovi kraljevi doglavnici: Nikola, nadbiskup kaločki i državni kancelar, Stjepan, biskup nitranski, Toma biskup srijemski, Petar biskup bosanski i Ladislav, izabrani biskup vesprimski; zatim Nikola Kont palatin, Chyko kraljevski tovarnik, Leustahij, ban slavonski; Ivan (Ćuz) ban hrvatsko-dalmatinski, Oliverij sudac kraljičine kurije, veliki župan satmarski i marmaroški i napokon Nikola kraljičin tovarnik. O ovom je činu izdana isprava, u kojoj se spominju svi ovi uvjeti

---

[1] Cerva („Sacra Metropolis Ragusina“ MSC. T. II. 623.) pripovijeda, da je nadbiskup Ilija dobio od dubrovačkoga vijeća i taj nalog, da zamoli kralja, da bi on svake godine šiljao svoga kneza u Dubrovnik. No kad je to Ilija saopćio zagrebačkom biskupu, on je pokudio taj naum Dubrovčana, da sebi opet izmole za kneza tuđina, tek što su se oslobodili mletačkoga kneza, zato Ilija nije iznio pred kralja tu molbu Dubrovčana, premda mu je kasnije, kad se povratio kući, žao bilo, da nije izvršio nalog vijeća (Matković o. c. u Radu VII., 193. bilj. 1.). Teško će biti vjerojatno, da bi sami Dubrovčani bili voljni tako ograničiti svoja prava te tražiti i dozvoliti nešto, što nije učinio nijedan drugi dalmatinski grad.

Digitized by Google

i položene zakletve i koja je na koncu potvrđena pečatima kralja, obiju kraljica i ovih spomenutih velikaša [1]

Budući da je u ovoj pogodbi ustanovljeno, da dubrovački posjed na moru imade biti onakav. kakav je bio za gospodstva mletačkoga, odredi kralj već drugoga dana (28. svibnja 1358.), da se otok Lastovo, koji se otrgnuo od Dubrovčana, opet povrati pod njihovu vlast. Lastovljani su se naime htjeli okoristiti ovom promjenom, koja je nastala u Dalmaciji, kad je ova iz ruku mletačkih došla u vlast ug.-hrv. kralja, i dokopati se slobode. U to se ime nisu htjeli više pokoravati Dubrovčanima ni njihovu knezu, koji je u ime njihovo upravljao otokom, nego su htjeli biti neposredno podložni kraljevskoj vlasti, koja bi im postavljala knezove. Kad su to doznali Dubrovčani, poslaše odmah (3. ožujka) jednoga plemića (Andriju Benešu) s lađom na otok, da dovede kući tamošnjega kneza (valjada zato, da mu ne učine kakvo zlo Lastovljani) i jedno 10 odličnijih Lastovljana. Zašto je ovu desetoricu imao dovesti u Dubrovnik, ne kaže se, ali možemo naslućivati, da je to imao učiniti zato, da ova desetorica budu kao taoci za vjernost Lastovljana ili da Dubrovčani s njima ugovaraju, da se Lastovljani opet dobrovoljno povrate pod vlast njihovu. Međutim ni ova odredba nije valjada ništa koristila, kad je dubrovačko vijeće povjerilo (19. ožujka) svome knezu i njegovim savjetnima, da što ljepšim načinom uznastoje oko Lastovljana, da ostanu pod vlašću Dubrovčana, kako je to bilo od davnina.[2] Ali sve je to bilo uzalud, Lastovljani ne htjedoše se pokoriti, nego dobiše od bana Ivana Čuza svoga posebnoga kneza. Na to se Dubrovčani obratiše na

[1] Ovu su ispravu izdali, kako spomenusmo, Gelcich i Thalloczy l. c. i Matković l. c., a spominje u glavnom njezin sadržaj i Rastić l. c. — Matković u Radu VII. 191. drži, da su se ovi uvjeti o predaji Dubrovčana u vlast kraljevu ugovorili prije 11. svibnja, a toga dana da su pročitani i zakletvom potvrđeni; isprava pak o tome da je izdana istom 27. svibnja. Klaić („Povjest Hrvata" II. 133.) opet misli, da su 11. svibnja ovi uvjeti usmeno uglavljeni u onom vijeću i na njih odmah položene zakletve, a istom iza toga da su one napisane bile i 27. svibnja u osobitoj ispravi navedene i pečatima potvrđene bile. No ja držim, da je vjerojatnije, da je isprava izdana onda, kad je i zakletvama potvrđena. U vijeću od 11. svibnja mogli su se usmeno ustanoviti uvjeti, pa su onda poslije potanje formulirani i uglavljeni, na što su u novom svečanom vijeću (27. svibnja) zakletvom i pečatima potvrđeni, te je o tom odmah i isprava izdana.

[2] Monumenta Ragusina. Lib. ref. II. str. 210. i 214.

Digitized by Google

kralja, te su njihovi poslanici valjada imali izjaviti kralju, da će priznati njegovo vrhovništvo samo uz uvjet, ako im kralj potvrdi sav njihov posjed onako, kakov je bio i za mletačke vlasti, dakle i posjed Lastova. Kralj je to doista učinio, kako se vidi iz gore navedene isprave, i zato naložio (28. svibnja 1358.) Lastovljanima, da se imadu opet pokoravati knezu, koga će im poslati Dubrovčani (dakle potom i vlasti dubrovačkoj), dižući podjedno s časti onoga kneza, koga im je poslao bio hrv.-dalm. ban.[1] Lastovljanima nije dakako sad preostalo drugo, nego da se pokore kraljevoj zapovijedi i povrate pod vlast Dubrovčana.[2]

U pogodbi između kralja i Dubrovčana bilo je ustanovljeno, da će i Dubrovčani pred naročitim kraljevim punomoćnikom položiti zakletvu, da će obdržavati uvjete ove pogodbe. U to ime imenova kralj (3. lipnja 1358.) Petra biskupa bosanskoga (đakovačkoga) i kraljevskog savjetnika svojim punomoćnikom, koji će od Dubrovčana primiti zakletvu vjernosti i podanstva na osnovi one pogodbe, koja je uglavljena s njihovim poslanicima i od njih zakletvom potvrđena, te o kojoj će im on (biskup) donijeti kraljevu ispravu (od 27. svibnja), potvrđenu kraljevim pečatom.[3] Biskup Petar uputi se s tom ispravom u Dubrovnik, valjada zajedno s dubrovačkim poslanicima. Oko polovine lipnja već su oni stigli u Dalmaciju, dok 15. lipnja zaključuje dubrovačko vijeće, da se pošalju lađe u Ston i Neretvu, da ukrcaju poslanike, a 19. lipnja izabra ono 8 plemića, koji će ići u susret biskupu đakovačkomu, da ga doprate u grad. Kad je napokon biskup stigao u Dubrovnik, sakupiše se 18. srpnja 1358. članovi velikoga vijeća dubrovačkoga (njih 125 zajedno s rektorima) u sjednicu, gdje svi u prisutnosti biskupovoj položiše zakletvu na onu pogodbu između kralja i dubrovačkih poslanika, da će je vjerno obdržavati. Na to obdariše biskupa darom od 200 dukata i odabraše 4 plemića, koji će biskupa na povratku ispratiti do Stona.[4]

Sto se je Dubrovnik dao pod vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskoga kralja, tim se je zamjerio Srbima. Ludovik I. i Srbi živjeli su u

[1] Gelcich-Thallóczy o. c. str. 8. i Ljubić o. c. IV. 2—3.

[2] Pošto su Dubrovčani pred kraljevim punomoćnikom zakletvom potvrdili (18. srpnja 1358.) ugovor s kraljem, povraćeno im je Lastovo, a na to su oni 20. srpnja izabrali lastovskim knezom Dobru Menčetića (Monum. Rag. L. r. II. 229—230.).

[3] Gelcich-Thallóczy o. c. str. 8. i Matković u Starinama I. str. 144—5.

[4] Monumenta Rag. Lib. ref. II. 227. i 229—30.

Digitized by Google

neprestanoj svađi, pa su zato sad Srbi prenijeli svoju mržnju i na najnovije Ludovikove podanike Dubrovčane. Srpskim carem bio je tada Dušanov sin Stjepan Uroš IV. (1355—1367.); za njega je počela srpska država padati sa svoje visine, na koju ju je bio podigao Dušan Silni, jer je Uroš IV. bio slab vladar, pa su se pojedini razni velikaši nastojali učiniti što nezavisniji u pojedinim pokrajinama i oblastima. Takav jedan velmoža bio je Vojslav, sin Vojinov (od tuda Vojinović), koji je upravljao Travunijom i Konavljem pa sve do Gackoga, Drine i Sjenica. On je stao napastovati Dubrovčane radi toga, što su se podložili Ludoviku, srpskomu dušmaninu, te je jednom prigodom oteo (g. 1358.) u planinskom gradiću Željezniku u zemlji Kučevu (u današnjem požarevačkom okrugu) jedan tovar olova, koji je pripadao dubrovačkim trgovcima.[1] Dubrovčani gledali su sad, da ublaže gnjev srpskoga cara i njegove velikaše, pa zato zaključiše (17. ožujka), da će u to ime poslati svoga poslanika caru u Zetu ili u obližnje krajeve, gdje se baš car bude nalazio. No prije nego li je taj poslanik otišao, stiže u Dubrovnik vijest, da sam car šalje Dubrovčanima svoga poslanika, da s njima raspravlja, pa zato oni zaključiše (24. ožujka), da će pričekati na tog poslanika i njega saslušati, prije nego li otpreme svoga poslanika caru. Carev poslanik stiže doista u Dubrovnik, i priopći vijeću poruku carevu, na što ono zaključi (27. ožujka), da se imadu poslati caru dva poslanika, naime Marin Menčetić (de Mence) i Klime Držić (de Dersa), koji će sa sobom ponijeti i dar za cara. Veliko vijeće povjeri rektorima, malom vijeću i onomu odboru od 15 lica, koji je imao načiniti naputak za poslanike kralju Ludoviku I., da odrede veličinu toga dara, izrade naputak za ove poslanike caru srpskomu, da odgovore po svojoj uviđavnosti carevu poslaniku na njegovu poruku i da se pobrinu za lađu, troškove i ostalu opremu ovih poslanika. Ovi su to i učinili (u sjednici od 29. ožujka), te su se pobrinuli za troškove, oboružanje lađe i t. d., odredili svotu od 1.000 perpera za dar caru dozvolivši osim toga poslanicima, da svaki njih smije još potrošiti 20 perpera za dar u poslasticama (pro

[1] Dr. Konstantin Jireček „Odnošaji Dubrovčana sa Srbijom“ u „Bullettino di arch. e stor. dalm.“ An. XI. (1888.) Prilog. str. 11. i „Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien“ str. 57. (Prva rasprava izašla je i u „Časopisu českého musea“ g. 1886. sv. I. i II. pod naslovom: „Srbský car Uroš, král Vlkašin a Dubrovčane“).

Digitized by Google

confectionibus) ili drugim stvarima; napokon su odredili, da se poslanici imadu 7. travnja dati na put. Što su odgovorili carevu poslaniku i kakav su naputak dali svojim poslanicima, ne spominje se u zapisnicima vijeća. Isto se tako ne kaže, što su ti poslanici obavili kod cara Uroša IV., ali moramo uzeti, da su valjada izjavili caru, da Dubrovčani time, što su postali podanici ug.-hrv. kralja, ne misle biti neprijatelji Srba niti ih uznemirivati. Svakako su cara i njegove doglavnike udobrovoljili, te je među njima nastao prijateljski odnošaj, dok su skoro zatim (23. svibnja) pozvali Vojslava, da dođe k njima u Dubrovnik i namijenili mu (zaključkom od 7. lipnja) dar od 500 perpera.[1]

Da li je Vojslav bio u Dubrovniku, ne znamo, ali to znamo, da mir među njima nije dugo potrajao. Neki dubrovački plaćenici (naročito rod Cikurića) nanijeli su šteta Vojslavu i njegovim ljudima poharavši valjada njihove zemlje. Poradi toga potužio se Vojslav pismeno Dubrovčanima, a ovi zaključiše (u velikom vijeću 26. rujna 1358.), da se imadu poslati k njemu dva poslanika (Mišo Bobalić i Nikola Lukarević), koji će Dubrovčane ispričati radi toga događaja, dok su podjedno povjerili rektorima i malom vijeću, da izaberu trojicu, koji će povesti istragu radi tih šteta i pronaći krivce. Vojslav je međutim bio slabo umiren ovim ispričivanjima dubrovačkih poslanika, jer se stao groziti, da će Dubrovčanima oteti i Ston i Dubrovnik. Kad se to doznalo u Dubrovniku, zaključi vel. vijeće (12. listopada 1358.), da se povjerava rektorima, malom vijeću i posebnom još odboru od 10 lica, da oni zajedno vijećaju i odlučuju o svim poslovima, koji se tiču ovoga prijepora sa Vojslavom, i to s istom onom vlasti, kao i samo veliko vijeće, a tako dugo, dok se prijepor ne riješi. Već drugi dan (13. listopada) zaključiše ova dva vijeća, da nitko ne smije prodavati oružja Vojslavu ili njegovim ljudima pod prietnjom globe od 1.000 perpera.

[1] Ovi zaključci dubrovačkoga vijeća navode se u „Monumenta Ragusina“ Lib. ref. II. 214—216. i 226. — U isto doba imali su Dubrovčani posla s bosanskim banom Tvrtkom, s njegovim bratom Dabišom i s njegovim velmožom Sankom, sinom Miltena Draživojevića, županom humskim (Jireček o. c. u Bullettinu XI. Prilog, str. 6.), ali se ne kaže, o čem se među njima raspravljalo. 4. travnja 1358. zaključi vijeće, da se pošlju dva poslanika Sanku u Slano, da s njim ugovaraju, a već 7. travnja veliko vijeće povjeri rektorima i malom vijeću, da odgovore Sanku (valjada na njegove zahtjeve ili njegovu poruku), isto tako Dabiši i poslaniku Tvrtkovu. Napokon se pozva (23. svibnja) Sanko u Dubrovnik i podjedno se odredi, da mu se ima dati dar (Monum. Rag. Lib. ref. II. 217. i 226.).

Digitized by Google

To dokazuje, da se je odnošaj prema Vojslavu jako zaoštrio i mogao da se izvrgne u pravi rat. To se vidi i po tom, što je kasnije (7. prosinca 1358.) zaključilo veliko vijeće, da se imadu poslati u Ston 4 lađe sa 60 ljudi za obranu njegovu, ako bi na nj udario Vojslav, a troškove za to oružanje imat će namiriti žitelji Stona i Stonskoga Rata (po 6 groša svaki). No najednom se položaj promijeni: Vojslav se izmiri sa Dubrovčanima, koji na to zaključiše (28. prosinca 1358.), da se otpuste ove čete, koje su poslane bile u Ston.[1]

Kako je najednom došlo do toga, da je Vojslav promijenio svoje držanje spram Dubrovčana i s njima sklopio mir, to se ne kaže, pa ni to, uz koje je pogodbe mir uglavljen. No iz kasnijih događaja zaključujemo, da se je Vojslav valjada zato grozio Dubrovčanima, da će im oteti Ston i Dubrovnik, samo da od njih to postigne, da od sada njemu (mjesto srpskom caru) plaćaju onaj „dohodak na Mitrov dan“ (od 2.000 perpera). Da se riješe ovoga pogibeljnoga napasnika, privoljeli su valjada Dubrovčani, da će taj danak od sada njemu plaćati, pa su time postigli mir. Da bi se taj mir i novo prijateljstvo što bolje učvrstilo, zaključi (8. siječnja 1359.) senat (valjada zajedno s rektorima i malim vijećem prema ovlasti dobivenoj 4. siječnja 1359. od velikoga vijeća), da će poslati Vojslavu 2 plemića (Ivana Gundulića i Jakova Menčetića), koji će ga pozvati, da pohodi Dubrovnik. Oni su valjada imali njemu donijeti onih 2.000 perpera za „Mitrov danak“ i još posebnih darova. No prije nego li su mu poslanici imali odnijeti taj danak, željeli su Dubrovčani znati, da li je to srpskomu caru s voljom, da se taj danak dade Vojslavu, jer bi sebi mogli naprtiti neprijateljstvo carevo, kad bi to učinili protiv njegove volje; zato su zaključili, da se namah pošlje caru skoroteča, koji će ga za to upitati, a dotle da nemaju otići poslanici Vojslavu. I poradi darova, koje su mu imali poslati, zaključiše sad oni, da mu se nemaju prije poslati, dok ne dođu pisma od poslanika, koji će ići njemu,

---

[1] „Monumenta Ragusina“. Lib. ref. II. 239—40., 244—5., 255. i 258. U zaključku od 13. listopada veli se: „In minori consilio .... preceptum fuit, quatenus sub pena ypp M non debeat vendere Uoyslavo de Uoyno nec alicui suo homini“. Tu fali nešto, jer se ne kaže, što se zabranjuje prodavati Vojslavu Vojinoviću. No kako se namah iza toga izriče jednaka zabrana i kazna poradi oružja (de armis) Marina Gučića, jasno je, da se gornjim zaključkom zabranjuje izvoz oružja, te da po tom iza riječi „debeat vendere“ fali riječ „arma“.

Digitized by Google

a to znači, da su Dubrovčani najprije htjeli znati, da li je on dobro primio njihovo poslanstvo i da li će se odazvati njihovu pozivu, a onda će istom prema tomu odlučiti, hoće li mu dati darova ili ne će dati. Još su poslije zaključili (10. siječnja 1359.), da poslanici imadu nagovoriti Vojslava, da dođe u Dubrovnik po moru, pa se u to ime namah određuje, da se oboruža i spremi lađa od 20 vesala, koja će Vojslava dovesti u grad, a na lađi će biti dva dubrovačka plemića kao njegova pratnja.[1]

Međutim su se Dubrovčani morali predomisliti, jer su otpremili Vojslavu poslanike još prije, nego li su dobili odgovor od srpskoga cara, da li privoljuje, da se „danak od Mitrova" dade Vojslavu. Ovaj je naime u to doba stigao u Konavle, susjedstvo dubrovačko, pa je to valjada prisililo Dubrovčane, da dulje ne oklijevaju sa odašiljanjem poslanstva, makar da još nisu dobili odgovora od cara. Vojslav je morao poslanike dobro primiti, dok je senat zaključio (13. siječnja 1359.), da se Vojslavu pošlje sukna u vrijednosti od 400 perpera u Konavlje. No poslanici su morali dakako ubavijestiti Vojslava i o tom, da mu nisu donijeli onoga „danka od Mitrova", jer su najprije zatražili za to privolu srpskoga cara. Vojslavu dakako nije to bilo milo, pa zato se po svoj prilici nije htio odazvati njihovu pozivu, da posjeti Dubrovnik.[2] Na to zaključi senat (16. siječnja 1359.), da se poslanici imadu lijepim riječima oprostiti od Vojslava i vratiti kući, što su oni valjada i učinili, jer se više o tom poslanstvu ništa ne spominje. Istom za nekoliko dana stiže privola od srpskoga cara, da Dubrovčani mogu „danak od Mitrova" dati Vojslavu, a na to odmah zaključi (9. veljače 1359.) senat, da se taj danak otpremi Vojslavu. Time su dakako Dubrovčani udobrovoljili Vojslava i tako je neko vrijeme bio mir među njima.[3]

---

[1] Monumenta Ragusina Lib. ref. II. 259—60.

[2] Da Vojslav nije bio zadovoljan s dočekom Dubrovčana u Konavlu, doznajemo i odovud. Kad su Dubrovčani opet u srpnju g. 1359. poslali svoga poslanika Ivana Gundulića Vojslavu, dadu mu naputak, neka pozove Vojslava, da dođe k njima u Primorje, gdje će ga Dubrovčani počastiti, a ako bi mu on na to odgovorio, da ne će doći, jer da ga nisu dobro dočekali i počastili zadnji put, kad je došao u primorje (a tu se misli na ovaj sadanji dolazak), neka ispriča Dubrovčane time, što su se oni tada istrošili velikim ratnim teretima. (Monum. Rag. L. r. II. 277.).

[3] Monum. Ragus. L. r. II. 260—1. i 264.

Digitized by Google

Dubrovčanima su nalagali važni i životni interesi, da žive u miru i prijateljstvu sa Srbima; oni su ponajviše trgovali sa srpskim zemljama, pa su otud crpli veliku korist. Ali kako je kralj Ludovik I. često ratovao sa Srbima, moralo je to utjecati i na njihov odnošaj prema Srbima; kao podanici ug.-hrv. kralja ne bi smjeli za tih ratova trgovati sa Srbima, a i ovi bi njih morali smatrati svojim dušmanima i zabraniti im trgovanje po svojim (srpskim) zemljama. Da se to ne zbude, nego da bi sebi osigurali trgovinu sa Srbima i za ugarsko-srpskoga rata, odlučiše se Dubrovčani obratiti u to ime na kralja Ludovika I. Osim toga su htjeli Dubrovčani, da se promijeni ona ustanova ugovora između njih i kralja, da oni smiju za svoga kneza birati samo jednoga od kraljevih vjernika (podanika), dakle nipošto tuđina. Ta im je ustanova bila radi toga jako nepoćudna, jer je kralj išao za tim, kako ćemo vidjeti, da njegov hrv.-dalm. ban bude izabran knezom u svim važnijim dalm. gradovima (pa je i doista kasnije ban Seč postao knezom zadarskim i spljetskim), ne bi li time stekao što veću vlast u Dalmaciji. Zato zaključiše (6. kolovoza 1358.) Dubrovčani, da će poslati kralju dva poslanika, koji će od njega isposlovati, da se ispune ove dvije želje njihove. Biše izabrani Lovro Vlkašić (de Volcasio) i Marin Gučetić (de Goce), koji će imati sa sobom 8 slugu na konju i 3 pješaka i jednoga blagajnika. Naputak su im imali izraditi (prema zaključku od 11. kolovoza) rektori sa malim vijećem, a potvrditi veliko vijeće, koje je ujedno zaključilo (6. rujna, kada se valjada prihvatio taj naputak), da nitko ne smije odati sadržaja naputka pod prijetnjom globe od 100 perpera ili zatvora od 2 mjeseca. Poslanstvo se imalo (prema zaključku od 11. kolovoza) dati na put najkasnije do Male Gospoje (8. rujna), ali je otišlo istom negdje 16. rujna.[1]

Novi hrv.-dalmatinski ban Nikola Seč bio je sigurno upućen u ove želje Dubrovčana, jer im je valjada o njima pisao pismo, na što njihovo veliko vijeće zaključi (3. prosinca 1358.) da rektori i malo vijeće mogu odgovoriti banu na to pismo, a mogu na korist grada pisati i poslanicima na kraljevu dvoru pa i drugim dubro-

[1] Monumenta Ragusina Lib. ref. II. 233—4, 236—7. — Još 15. rujna veli se za poslanstvo, da će istom otići (ambaxiata, que itura est ad d. regem Hungarie"), dok se 17. rujna veli, da je već otišlo („Et eli mo sono mandada per lo comune de Ragusio ambaxadori" Mon. Rag. II. 237.), dakle je najvjerojatnije, da je otišlo 16. rujna.

Digitized by Google

vačkim prijateljima, ako to smatraju za dobro.[1] Je li ban podupirao želje Dubrovčana ili ih je pobijao, iz ovih se vijesti ne može pravo razabrati. Međutim su poslanici radili na dvoru, da postignu svoju svrhu, ali su se valjada uvjerili, da će je postići samo time, ako nagrade kraljeve doglavnike novcem i darovima. Zato zamoliše svoju vladu, da im ona toga pošlje. Vel. vijeće zaključi doista (15. prosinca 1358.), da rektor i malo vijeće mogu posuditi 1.000 dukata i poslati ih poslanicima zajedno sa traženim darovima. Skoro zatim stiže od poslanika pismo, u kojem valjada javljaju, da je sada na kraljevu dvoru takva sklonost prema Dubrovčanima, da bi mogli i više postići. Na to zaključi vijeće (20. prosinca 1358.), da poslanici osim ostaloga zamole kralja, da prepusti dubrovačkoj općini otok Korčulu. Osim toga dozvoli vijeće poslanicima, da mogu za sebe tražiti od kralja koji otok, ili na kopnu Omiš ili zemljište Omišu na zapad, ne obaziruć se pri tom na prijašnji zaključak (od 5. ožujka 1358.), kojim se pod prijetnjom smrtne kazni zabranjuje svakomu Dubrovčaninu, da traži ili primi kakvu milost, službu ili zemljište na dar bilo od kojegod ličnosti (misli se na kralja).[2] Nije međutim pošlo za rukom ni Dubrovčanima ni njihovim poslanicima, da dobiju od kralja kakvo zemljište, ali su uspjeli u onim svojim drugim tražbinama. Kralj naime izdade (3. siječnja 1359.). Dubrovčanima ispravu, kojom im dozvoljava, da mogu izabrati kneza od kudagod hoće, samo ne od Mlečana i njihovih pristaša ili drugih kraljevih neprijatelja, i da smiju i za mira i a rata doći trgovati u Dubrovnik srpski trgovci ili drugi odličniji ljudi, a isto tako i Dubrovčani u zemlje srpske.[3]

---

[1] Monumenta Ragusina. Lib. ref. II. 254. Ban Ivan Cuz spominje se zadnji put u toj časti 3. rujna 1358. (Fejer o. c. IX. Vol. 2. str. 685.), a već 22. studenoga 1358. spominje se kao hrv.-dalm. ban Nikola Seč (Ljubić „Dva popisa manastira sv. Krševana u Starinama knj. XIX. str. 113.).

[2] Monum. Rag. Lib. ref. II. 256. i 211. — Liber statutorum civ. Ragusii str. 229.

[3] Gelcich-Thallóczy „Diplomatarium Ragusanum“ str. 15. i Matković „Spomenici za dubr. povjest“ u Starinama I. 145—6. U ispravi nema godine, a izdavači joj daju g. 1360. (Matković sa znakom pitanja), no isprava je izdana 3. siječnja 1359., kako dokazuju navedeni podaci iz dubrovačkih službenih zapisnika. Po tim podacima znamo, da su dubrovački poslanici otputovali kralju u rujnu (16.) 1358., a kako dubr. vijeće 20. prosinca 1358. zaključuje, da se ima pisati poslanicima na kraljevu dvoru, to su oni još u siječnju g. 1359. morali biti tamo, jer prije nije moglo stići pismo iz Dubrovnika. Budući da je

Digitized by Google

Dubrovčani su se nadali, da će im kralj ustupiti Korčulu radi toga, jer taj otok prije zadarskoga mira nije bio u neposrednoj vlasti mletačkoj, nego ga je posjedovala mletačka obitelj Zorzi pod vrhovnom vlasti mletačkom. Kad su se pak Mlečani zadarskim mirom odrekli čitave Dalmacije (od polovice Kvarnera do Drača), prešla je i Korčula u ruke kraljeve, jer je kralj nije htio ostaviti u rukama Zorzija. Dubrovčani su sad mislili, da bi možda kralj njima mogao pokloniti taj otok kao nagradu za to, što su se predali njemu i priznali njegovu vrhovnu vlast, ali su se prevarili, kako eto vidjesmo. No Ivan Zorzi, zadnji knez korčulanski, držao je, da je njemu nepravedno otet ovaj otok, jer što su se Mlečani odrekli čitave Dalmacije na korist Ludovikovu, to se nije ticalo njega i njegove kneževine korčulanske, kad Mlečani nisu bili neposredni gospodari Korčule. Zato kad je uza sve to bio od kralja lišen te svoje kneževine, on je otišao u Mletke i zatražio od Mlečana, da Ludoviku I. preporuče njegovo pravo na Korčulu i isposluju u njega, da mu je vrati. Mletačko vijeće odazva se tomu i zaključi (10. ožujka 1358.), da se u tom smislu piše kralju.[1] Ali to mlet. posredovanje nije ništa hasnilo, a na to se knez Ivan obrati na Mlečane, da mu oni dadu neku odštetu za izgubljenu kneževinu. U to ih ime zamoli, da izaberu jedan odbor, koji će saslušati njegova prava na Korčulu i prema tome predložiti, što bude pravedno. Mlet. vijeće odazva se toj molbi (29. lipnja 1358.) i izabra odbor od 5 lica (Bertucija Marcella, Moreta Coppa, Marina Bascia, Nikolu Superancija i Jakova Barbara, isključivši obitelj Zorzi i njezine rođake), koji će to obaviti.[2]

---

kraljeva isprava datirana 3. siječnja a u njoj se spominju dubrovački poslanici Marin (Gučić) i Lovro (Vlkašić), to je jasno, da ona ide u g. 1359. Moglo bi se međutim reći, da su možda dubrovački poslanici ostali cijele g. 1359. na dvoru ugovarajući s kraljem, pa su istom 3. siječnja 1360. dobili ovu ispravu, no to pobijaju činjenice, jer već u ožujku g. 1359. nalazimo u Dubrovniku oba poslanika, kako se vidi iz zaključaka dubr. vijeća 6., 9., 11. i 24. t. mj. (Mon. Rag. II. 266—8.). Napokon bi se moglo misliti, da su se poslanici doista vratili kući početkom g. 1359. ne uspjevši kod kralja, pa su onda opet koncem g. 1359. poslani bili kralju, od koga su napokon 3. siječnja 1360. dobili onu ispravu; ali kad bi tako bilo, onda bi se o tom ponovnom poslanstvu ove dvojice poslanika morao naći spomen u dubrovačkim službenim zapisnicima. No toga nema, pa zato moramo uzeti, da je ta isprava izdana g. 1359.

[1] Ljubić Monumenta Slav. mer. IV. 1.

[2] Ljubić o. c. IV. 3—4.

Digitized by Google

Taj se odbor dugo bavio ispitivanjem prava kneza Ivana i stavljao je zbog toga razne prijedloge velikom vijeću, ali nikako nije mogao doći do konačnoga zaključka. Na to zaključi veliko vijeće (11. travnja 1359.), da se imade iz njegove sredine izabrati uže vijeće od 60 članova (isključivši one, kojih se tiče, i njihove rođake), koji će zajedno sa senatom riješiti ovo pitanje, a onaj posebni odbor od 5 lica imat će pravo, da stavlja tu svoje prijedloge, kao što je mogao stavljati i u velikom vijeću. To uže vijeće bude doista izabrano, te se ono sastade (15. travnja 1359.) sa senatom i pače sa vijećem četrdesetorice, da riješe ovaj prijepor. Članovi onog posebnog odbora bili su za to, da se rod Zorzi odšteti za gubitak kneževine. Jedni su članovi predlagali, da se tomu rodu dade odšteta od 150.000 dukata, koju bi međutim taj rod morao vratiti, ako bi kad natrag dobio Korčulu, dok su drugi predložili, da se Ivanu Zorziju i njegovim nasljednicima plaća godišnja odšteta od 8.000 libara groša, koliko je i iznosio godišnji prihod od te kneževine, koja bi odšteta imala prestati, ako bi kad taj rod dobio natrag svoje kneževinu. No ovi prijedlozi nisu bili prihvaćeni, nego je prihvaćen prijedlog dužda (Ivana Dolfina), njegovih savjetnika i obojice predstojnika vijeća četrdesetorice, da se rodu Zorzija ne da nikakva odšteta, jer da taj rod nema nikakva prava da od mletačke države traži što radi gubitka kneževine.[1]

Kao što je Dubrovnik nastojao, da od svoga novoga gospodara ishodi što više prava i povlastica, radili su tako i drugi dalmatinski gradovi. Za Spljet smo već kazali, da ga je kralj Ludovik I. namjeravao posjetiti, ali ga je poslije pismeno pozvao iz Zadra, da k njemu pošlje svoje poslanike, s kojima će on raspravljati o državnim poslovima. Spljećani su se odazvali tomu pozivu izabravši (u vijeću od 27. prosinca 1357.) dva poslanika (Franju Damjanova i Teodosija Leona), koji će ići kralju u Zadar, a ako bi on međutim otud otputovao, ići će za njim sve do Zagreba.[2] No ovi

[1] Ljubić o. c. IV. 8—10. — Većina vijeća bila je valjada toga mnijenja, da je kralj dužan dati odštetu rodu Zorzi, a ne mlet. država, pa je zato mlet. vijeće povjerilo svome poslanstvu, koje je g. 1361. išlo kralju, da se zauzme za rod Zorzija kod kralja (Ljubić o. c. IV. 34.); ali nije vjerojatno i nigdje se ne spominje, da bi kralj ispunio zahtjeve ovoga roda.

[2] G. Alačević „Il regimento di ser Gentile, podestà di Spalato a 1357—1358." u „Bullettino di arch. e stor. dalm." Anno XIV. 152. Tu se ne navodi dan sjednice, nego se samo veli: „Nella penultima sessione di decembre 1357." No kako je sjednica pred tom držana

Digitized by Google

poslanici nisu valjada otišli na put, kad je spljetsko vijeće 8. siječnja 1358. zaključilo, da se mjesto ovih već imenovanih poslanika imadu uputiti kralju dva druga, naime Giancio Leone (di Leone) i Nikola Petrov Nikolin (di Pietro di Nicola). Ne kaže se, da li su ovi poslanici bili kod kralja u Zadru, i ako su bili, o čemu su s njim raspravljali; možda su bili, ali valjada nisu dovršili rasprave s kraljem, nego im je ovaj obećao, da će ipak doći k njima u Spljet, pa će tamo dogovore nastaviti i dovršiti. Ali to obećanje nije kralj mogao održati, dok je spljetsko vijeće (u sjednici od 5. veljače 1358.) zaključilo, da se poradi neizvjesnosti, da li će kralj doći u Spljet, imadu izabrati dva poslanika, koja će otići kralju, da od njega traže ustanovljenje gradskih međa i drugih prava. Izabrani biše Dujam Bertano i Teodosije Leone. No ovi valjada nisu otišli kralju, jer se je on medutim vratio iz Zadra kući, pa zato je vijeće izabralo (27. veljače) istu ovu dvojicu za poslanike, koji će ići banu.[1]

Ne kaže se, da li su ovi poslanici bili kod bana, i ako su bili, da li su što kod njega isposlovali. Svakako je vjerojatno, da nisu kod bana ništa opravili, ako su kod njega bili, jer kad je skoro za tim ban imao u doći u Klis (14. ožujka), izabralo je spljetsko vijeće (istoga dana) četiri plemića (Dujma Bertana, Grgura Petrova, Sirikiju Lukarića i Teodosija Leona), koji će sve prirediti za što svečaniji doček i pobrinuti se za doličan dar (ako valjada tom prigodom posjeti i Spljet), ali se ne spominje ništa, da se s banom ima raspravljati o državnim poslovima. To se vidi i otud, što je vijeće skoro zatim (26. ožujka) zaključilo, da se imadu poslati kralju u Ugarsku dva poslanika, koji će s njim raspravljati o uređenju međa spljetskoga zemljišta i o drugim poslovima. Izabrani biše Novacij Petracca (ili Petraccia) i arhiđakon Dominik, a u vjerodajnici, koju je izradio knez Gentile zajedno sa šest u to ime izabranih plemića, veli se, da se imadu u ime grada pokloniti kralju i zamoliti ga, da gradu potvrdi ove međe: Od stupa u Dilatu, koji označuje među prema trogirskom zemljištu do rijeke Salone sa svim gornjim i donjim zidinama Solina, pa od tih gornjih zidina po brdinama ravno do Prosika (danas mjesto između Solina i

24. prosinca, a iza nje 29. prosinca, to je najvjerojatnije, da je držana 27. prosinca, jer 25. i 26. su božićni praznici, kad se sjednice ne drže, a 28. teško se držala sjednica, jer bi se onda dva dana uzastopce (28. i 29.) bile držale sjednice.

[1] Bullettino XIV. 154. i 155.

Digitized by Google

Mravinaca) uključujući tri zaseoka [Kolk (možda Kuk), Krš (Cris) i Goricu] s njihovim zemljištem, zatim od Gorice do rijeke Vada i od ovud, počevši kod Kamena sve do crkve sv. Petra Gumajskoga sa svima brdinama od njihova vrha pa sve do mora. Osim toga imadu poslanici zamoliti kralja, da Spljetu pokloni otok Brač, koji mu je najbliži i njemu (po svom prirodnom položaju) najviše pripada. Poslanici bili su valjada kod kralja, ali nisu ništa uspjeli, jer su Spljećani to isto (uređenje međa i otok Brač) molili i od kraljevskih povjerenika (u srpnju), koje je on poslao bio u Dalciju, da tamo urede državne poslove.[1]

Međutim su se Spljećani u to doba posvadili s Ivanom, kraljevskim upraviteljem i knezom u Klisu, poradi toga, jer je ovaj stao pobirati neku carinu (tolomeum) od spljetske robe, koja je prolazila cestom kraj Klisa. Spljetsko vijeće smatralo je to (23. svibnja 1358.) povredom spljetskih povlastica, jer je kralj, kako spomenusmo, u svojoj ispravi, izdanoj Spljećanima (30. kolovoza 1357.) iza njihove predaje u kraljevu vlast, njima dozvolio, da mogu slobodno po kopnu i po moru po cijelom kraljevstvu njegovu trgovati, pače nisu morali plaćati carine, što se morala plaćati za robu, koja je kraj Klisa prolazila, ali dakako samo za onu robu, koja se onuda vozila na ime njihovo, a ne na ime drugih.[2] S druge opet strane potužio se knez kliski na Spljećane, da oni daju utočišta arhiđakonu trogirskomu, koji je bio digao bunu u Trogiru, i drugim kraljevim protivnicima. Poradi toga zaključi spljetsko vijeće (8. lipnja 1358.), da se imadu svi Trogirani odstraniti sa zemljišta spljetskoga, samo da ne bude daljih prigovora, ali su podjedno odlučili (15. lipnja), da će poslati banu ili banici dva poslanika (Ivana Ciprijanića - Giannina di Cipriano — i Nikolu

[1] Bullettino XIV. 173—4. i XV. 76. Da su spljetski poslanici bili kod kralja i svoje molbe pred njega iznijeli, vidi se iz naputka (od 23. srpnja 1358.), koji je dan bio onim spljetskim poslanicima, koji su imali ići pred kraljeve povjerenike. Tu se veli, da poslanici imadu od njih tražiti ustanovljenje međa „prout alias petitum existit" (Bullettino XV. 76.). No i prije nego li su se kraljevi povjerenici bavili uređenjem međa spljetskih, radilo se je o tom, da se urede međe spljetskoga zemljišta naprema zemljištu kliskoga kneza, a bavio se tim poslom knez Đuro (valjada Kurjaković), kojemu spljetsko vijeće u to ime doznači (13. srpnja) 10 dukata (Bullettino XV. 58.).

[2] Bullettino XV. 42. — Ispravu kraljevu navodi Lucije „Memorie di Trau str. 260. i neimenovani spljetski izvor kod Lucija o. c. str. 252. i u Monumenta Hungariae hist. Acta extera str. 489—490.

Digitized by Google

Petrova Nikolina), koji će ih zamoliti, da doskoče napastovanjima kliskoga kneza, što ih čini spljetskim građanima. Poslanici imali su se dati na put 17. lipnja, ali valjada nisu tada otišli, jer je 13. srpnja vijeće zaključilo, da ovi poslanici, koji će otići banu, imadu njemu donijeti dar od 10 dukata. Poslanici su po svoj prilici iza toga otišli banu i kod njega uspjeli sa svojim poslanstvom, jer se više ne čuje ništa o takvim tužbama Splećana na kliskoga kneza.[1]

Spljećani su međutim imali razmirica i sa nekim drugim općinama dalmatinskim. Tako su im Poljičani pootimali stoku pa kad su ih Spljećani radi toga pozvali na odgovornost, oni su im obećali vratiti oteto, ali su oklijevali, da svoje obećanje ispune. Na to su im Spljećani poslali svoga poslanika (Dujma Marina) sa zahtjevom, da im imadu za 8 dana (počevši od 25. travnja 1358.) vratiti oteto, inače će protiv njih upotrebiti silu. Tad su valjada Poljičani ispunili taj zahtjev, dok se više ništa ne spominje o toj razmirici.[2] Isto su se tako Spljećani posvadili i sa Bračanima. Ponajprije je bila neka pravda između Spljećanina Nikole Cutea i Bračanina Radovana Debrettija, koja je bila iznesena pred samoga bana. Ovaj je međutim imenovao kliskoga kneza Ivana i omiškoga kneza Stjepana rasudnicima, koji će izreći osudu. Oni su to i učinili odredivši, da se neka još nezaplijenjena dobra Debrettijeva u Spljetu imadu uručiti Nikoli Cuteu (valjada kao naknada za štetu), a spljetsko je vijeće na to pristalo (14. svibnja 1358.). No možda to nije bilo pravo Bračanima te su se oni zauzeli za svoga zemljaka, kad je spljetsko vijeće zaključilo (3. lipnja), da se imadu zaplijeniti i prodati sva pokretna i nepokretna dobra Bračana, koja se nalaze na zemljištu spljetskom, a dobiveni za to novac da ima pripasti gradskoj blagajni. To je uplašilo Bračane, i oni poslaše dva punomoćnika (sindika) u Spljet, da tamo izravnaju sve razmirice sa Spljećanima. Ovi povjeriše (21. kolovoza) knezu i šestorici izabranih plemića, da s tim bračkim punomoćnicima raspravljaju i pravdu kraju privedu. No njima to valjada nije pošlo za rukom, jer je vijeće opet 25. kolovoza imenovalo tri plemića (Grgura Petracc(i)u, Franju Damjanova i Cincia di Boccamajore), koji će s Bračanima raspravljati i s njima se nagoditi, a uvjete će te nagodbe onda iznijeti pred veliko vijeće, da ga ono prihvati. Nagodba nije po svoj prilici ni sad uspjela, jer su se tim sporom imali baviti i

[1] Bullettino XV. 42—3., 57. i 58.
[2] Bullettino XV. 14.

Digitized by Google

kraljevi povjerenici, pa je zato spljetsko vijeće naložilo (11. rujna) svojim poslanicima, koji su imali ići pred povjerenike, da brane prava svoga grada protiv Bračana. Možda se zbilja taj spor riješio posredovanjem kralj. povjerenika, dok se iza toga ništa više ne spominje o toj razmirici.[1]

2. Nova kraljevska povjerenstva u Dalmaciji uređuju odnošaje u Dalmaciji (g. 1358. i 1359.). — Pregovori Spljećana s tim povjerenstvima (1358. i 1359.). — Ban Nikola Seč izabran spljetskim knezom (1359.). — Raspra spljetske općine sa svojim općinarom Camurcijem Franjinim (1358. i 1359.). i s Dubrovčaninom Dživom Desenom (1357—1360.). — Građanska razmirica u Trogiru (1357—1359.). — Raspra između spljetskoga nadbiskupa i trogirske općine radi nekih posjeda (g. 1358.). — Raspra između Zadrana i Šibeničana radi nekih otoka (g. 1358. i 1359.).

Mi smo već spomenuli, da je kralj Ludovik I., otišavši iz Dalmacije ostavio u Dalmaciji posebne povjerenike (osim bana Ivana Čuza još kancelara, nadbiskupa kaločkoga Nikolu i valjada biskupa

[1] Alačević o. c. Bullettino XV. 41., 43., 89., 90. i 123. — Bilo je i nekih manjih razmirica Spljećana s drugim dalm. gradovima. Tako sa Šibeničanima, jer su ovi napadali nekoga (Spljećanina) Bilsu Cipri-janića (di Cipriano) i na koncu mu porobili dva zaseoka u Šibeniku. Poradi toga su Spljećani otpremili (16. travnja 1358.) jednoga poslanika u Šibenik, da zatraži od gradskih rektora, da se pobrinu za sigurnost Bilsinu, a kad su na to Šibeničani otpremili u Spljet svoga poslanika, da tamo valjada opravda Šibeničane, povjerilo je (17. svibnja) spljetsko veliko vijeće posebnom vijeću (consilio di credenza), da ono sasluša toga poslanika i samoga Bilsu, i prema tomu izreče svoj sud. To je vijeće valjada dovršilo tu pravdu, dok se više o njoj ništa ne veli (Alačević o. c. Bullettino XIV. 187. i XV. 42.). — I sa Dubrovčanima su Spljećani imali neku pravdu, jer su najprije nekom (Dubrovčaninu) Civitku Sragotinu zadržali (nepravedno po mnijenju Dubrovčana) 300 dukata, a poslije neku svotu Đuri Savinu, Dubrovčaninu (kao carinu za uvezenu robu). Dubrovčani su za prvoga tražili pismeno (14. travnja 1358.), a za drugoga po poslaniku Marinu Dežjaku (Deziayce), da im se oteto vrati. Za prvi nam se spor ne kaže, kako se riješio (ali će Spljećani biti vratili te novce, dok se o njima poslije ništa ne spominje), dok su riješenje drugoga spora povjerili (17. svibnja) knezu i posebnom odboru (koji su valjda ispunili zahtjev Dubrovčana, jer se ni o njemu ništa ne spominje) i podjedno zaključili, da odsada dubrovački podanici kao ni spljetski ne će plaćati nikakve carine za robu uvezenu u Spljet (Alačević o. c. u Bullettinu XIV. 187—8. i XV. 42.). — Napokon i s Trogiranima imali su Spljećani neku raspru, ali se ne veli radi čega U toj su razmirici posredovali i Zadrani, na što je spljetsko vijeće zaključilo (16. srpnja 1358.), da knez, suci i ono posebno vijeće imadu Zadranima odgovoriti onako, kako budu smatrali za zgodno (Alačević o. c. Bullettino XV. 58—59.).

Digitized by Google

srijemskoga Petra), koji će se baviti uređenjem državnih posala u novo stečenoj kraljevini Dalmaciji. Oni međutim nisu dugo boravili u Dalmaciji, jer su ih važni državni poslovi pozvali na kraljevski dvor, gdje su u Višegradu prisustvovali (u svibnju) onom kraljevskom vijeću, u kojem su konačno uglavljeni i zakletvom potvrđeni uvjeti predaje grada Dubrovnika pod vlast kraljevu, kako već navedosmo. No iza obavljenih posala imalo je opet novo povjerenstvo zaputiti u Dalmaciju, da nastavi tamo započeti rad prijašnjega povjerenstva. Još istoga mjeseca svibnja znalo se u Spljetu, da će doći u Dalmaciju četiri glavnija velikaša kraljeva kao povjerenici, koji će imati istražiti stanje i uredbe dalmatinskih gradova, pa zato zaključi spljetsko vijeće (19. svibnja 1358.), da se imade izabrati 7 savjetnika, koji će zajedno s gradskim knezom Gentilom imati vijećati i zaključivati o svemu onome, što će se raspravljati s kralj. povjerenicima.[1] Ban Ćuz otišao je dakako namah u svoju banovinu, gdje ga već u lipnju nalazimo,[2] dok su ona četiri velikaša došla u Dalmaciju istom u srpnju, a bijahu: ponovno Nikola, kancelar i nadbiskup kaločki, a izabrani nadbiskup ostrogonski, Nikola Seč, sudac kraljevske kurije, Stjepan biskup nitranski i Grgur, kanonik-čuvar veliko-varadinski i predstojnik kraljevske kapelice.[3] Kad je spljetsko vijeće doznalo za dolazak tih povjerenika, izabra namah (19. srpnja) onih 7 savjetnika, koji će zajedno s knezom i sucima imati punu ovlast, da raspravljaju s povjerenicima o gradskim poslovima. Ovi su valjada zaključili, da se imadu iz njihove sredine poslati povjerenicima dva poslanika, koji

[1] Alačević, Bullettino XV. 42.

[2] Spljetsko vijeće zaključilo je 15. lipnja, da će poslati banu svoje poslanike, kako već spomenusmo (Alačević, Bullettino XV. 57.).

[3] Imena kralj. povjerenika navode: Alačević, Bullettino XV. 123. i Lucije „Memorie di Traù“ str. 271. i 273. — Mlet. vijeće znalo je već 2. kolovoza 1358. za „quosdam barones regis Hungarie, qui dicuntur descendisse pro regulanda contracta“ (S. Ljubić, Monumenta Slavorum meridionalium, IV. str. 3.). — Da su ovi kraljevi povjerenici imali obaviti u Dalmaciji važne poslove, vidi se otud, što je kancelar Nikola ponio sa sobom veliki kraljevski pečat, a i sam kralj govori o važnim poslovima, koje oni imadu obaviti („Et quoniam sigillum nostrum maius de quibusdam aliis arduis negociis regni nostri cum dom. archiepiscopo Colocensi in partibus Dalmaciae habemus“ Fejer o. c. IX. 2. str. 701—3. u jednoj ispravi od 9. kolovoza 1358.). U jednoj pak ispravi zadarskoj (od 2. travnja 1366.) veli se: „dum eius (i. e. regis) prelati et barones sue maiestatis iussu fuerunt in Dalmatia pro reformatione regnorum Dalmatiae et Croatiae“ (Lucije o. c. str. 282.).

Digitized by Google

će s njima voditi te rasprave, jer su za poslanike izabrana dvojica od onih 7 savjetnika, naime Grgur Petracca i Franjo Damjanov, kojima je dan (23. srpnja) naputak, da imadu ponajprije pozdraviti nadošle kraljeve povjerenike i bana Ivana, a zatim ih zamoliti, da odrede gradske međe onako, kako su već Spljećani molili kralja i da predadu otok Brač Spljetu, kojemu on najviše pripada poradi blizine i međusobnih ugovora. Poradi ove molbe upućuju se poslanici, da zatraže u bana savjeta i pomoći, a napokon im se nalaže, da brane prava gradska, ako bi povjerenici štogod spomenuli o pravdi, koju grad ima sa svojim sugrađaninom Franjom Camurcijem.[1]

Ne kaže nam se, je li to poslanstvo bilo kod kraljevskih povjerenika, ali je vjerojatno, da je bilo, samo uzalud, jer su valjada povjerenici tražili od poslanika, da oni pristanu na neke koncesije kralju, prije nego li povjerenici usliše spljetske zahtjeve. To sudimo po tom, što su Spljećani naskoro (1. kolovoza) izabrali četiri nova poslanika (Dujma Bertanija, Sirikiju Lukarića, Franju Damjanova i Ivana Prvoslava), kojima su osim onoga naputka, što ga je dobilo prijašnje poslanstvo, dali još i taj, da bez znanja i privole spljetskoga vijeća ne smiju raspravljati s povjerenicima, ako bi oni tražili štogod novo, što bi bilo protiv slobode i prava gradskih, potvrđenih kraljevskim ispravama. Kad su ovi poslanici došli pred povjerenike, tražili su ovi doista od Spljećana kao i od ostalih dalmatinskih gradova takvih novotarija, koje su ovi smatrali za protivne njihovim pravicama.[2]. Ne kaže se izrijekom, što su oni tražili, ali se iz kasnijih razlaganja vidi, da su u prvom redu zahtijevali od Spljećana, da otpuste svoga podestata (kneza) Gentila, jer je bio tuđin (Talijan iz Callija), a ne podanik kraljev i izaberu knezom kraljeva podanika, koji će biti kralju po volji;[3] a čini se,

[1] Alačević, Bullettino XV. 75. i 76. Onih 7 savjetnika bijahu: Dujam Bertani, Sirikija Lukarić, Grgur Petracc(i)a, Krsto Papalić (Crestolo de Papalis), Stjepan Mićin (de Micha), Franjo Damjanov i Jancio Leone; suci pak bijahu: Nikola Petrov Nikolin, Balcije Petrov (Balcio di Pietro) i Marin Lovrin (di Lorenzo).

[2] Alačević, Bullettino XV. 77. i 88. Da su se imale uvesti novotarije i kod ostalih dalmat. gradova, a ne samo u Spljetu, vidi se otuda, što su kr. povjerenici zatražili od Mlečana, da im ovi izruče statute i druge povlastice Zadrana, da ih uzmognu proučiti i eventualno promijeniti, a vijeće im ispuni (18. kolovoza 1358.) tu molbu, jer da sad ti statuti i onako nemaju za njih nikakve vrijednosti (S. Ljubić „Monumenta Slavorum merid.“ IV. Zagrabiae 1874. str. 3.).

[3] To spominje sam Gentile u spljetskom vijeću od 19. kolovoza 1358. (Alačević Bullettino XV. 88.).

Digitized by Google

da su tražili, neka izaberu knezom baš hrvatskoga bana, jer ove raspre s kraljevskim povjerenicima i banom nisu prestale, kako ćemo vidjeti, sve dok Spljećani nisu doista bana izabrali svojim knezom. Druge tražbine kraljevskih povjerenika ticale su se povećanja kraljevskih dohodaka (ustanovljenjem daće na so, tridesetnice itd.)[1], kako ćemo poslije vidjeti.

Povjerenici predali su ove tražbine pismeno spljetskim poslanicima, a oni ih donesoše kući. Kad se o njima raspravljalo u spljetskom vijeću, bude zaključeno (12. kolovoza), da knez, suci i onih 7 savjetnika sastave odgovor na te tražbine onakav, kako misle da je najbolje. Ovi odlučiše, da se odbiju sve te tražbine kr. povjerenika kao protivne njihovim slobodama, a podjedno da se pošlju kralju poslanici, koji će se potužiti na ovaj postupak njegovih povjerenika, koji hoće da okrnje spljetska prava potvrđena od mnogih ug.-hrv. kraljeva, pa i od njega, sadašnjega kralja. Sve ovo imade sé dojaviti i povjerenicima, kojima se u to ime šalju (13. kolovoza) tri poslanika (Madije, Grgur Petrov i Balcije Papalić).[2] Ali ni ovo poslanstvo nije odvratilo kr. povjerenika od njihovih zahtjeva, oni i opet zahtijevahu, da ih Spljećani ispune, pače oni izravno zapovjediše Gentilu, da više ne smije vršiti kneževske službe u gradu. Na to zaključi vijeće (19. kolovoza) na prijedlog Franje Damjanova, da knez, suci i onih 7 savjetnika zajedno sa 6 novih, koji će se još izabrati, imadu sastaviti odgovor povjerenicima i s njima voditi pregovore. Ovi sastaviše taj odgovor, a vijeće izabra (25. kolovoza) tri poslanika (Dujma Bertanija, Sirikiju Lukarića i Madija), koji će ga ići izručiti povjerenicima u Šibenik, gdje su se tada nalazili. Od ove trojice mora da su dvojica (Bertani i Madije) bili zapriječeni otputovati, pa je mjesto njih bio izabran Ivan Prvoslavov, jer se samo za njega i Lukarića navodi, da su bili kod povjerenika. Što su oni imali izjaviti povjerenicima, ne kaže se, ali je vjerojatno, da su se Spljećani i sada opirali zahtjevima povjerenika. Ovi međutim nisu ni ovaj put htjeli po-

[1] Tako se u spljetskom vijeću od 21. listopada 1358. spominju banove dvije tražbine (due capitoli) „riguardanti l'imposta del sale e del trentesimo" (Alačević, Bullettino XV. 211.). I u ustanovama kraljevskih povjerenika, koji su g. 1359. bili poslani u Dalmaciju, veli se da su prošlogodišnji povjerenici učinili tegotnije ustanove o prodaji soli i o diobi gradskih suvišaka između kralja i grada (Lucije „Memorie di Traù" str. 273—5.).

[2] Alačević, „Serie dei reggitori di Spalato", Bullettino X. (1887.) str. 119.

Digitized by Google

pustiti od svojih zahtjeva. Kad su to poslanici dojavili Spljećanima, odlučiše oni popustiti povjerenicima u prvom zahtjevu, naime poradi kneza, dok su u ostalim zahtjevima naumili izvesti svoju prijašnju nakanu, naime pritužiti se kralju i tražiti u njega zaštite za svoja prava. U to su ime valjada ponukali Gentila, da sam zamoli vijeće, da ga odriješi od kneževske službe, a ono mu usliši (31. kolovoza) tu molbu i na mjesto njegovo izabra tri konzula (Sirikiju Lukarića, Crestola Petrova i Jancija Leona), koji će privremeno (mjesec dana) voditi upravu grada. Drugoga zatim dana (1. rujna) vijećalo se o tome, što će poslanici imati poručiti kralju, i o izvješću poslanika (Lukarića i Prvoslavova), koji su se vratili od povjerenika.[1]

Na osnovi toga izvješća spljetskih poslanika zaključi vijeće (11. rujna), da se imadu opet poslati dva poslanika (Franjo Damjanov i Ivan Prvoslavov) kr. povjerenicima, koji će protestirati protiv odredaba tih povjerenika, jer su one protivne pravima i sloboštinama gradskima, koje su potvrdili dosadanji kraljevi sve do današnjega, i njima će izjaviti, da oni mogu određivati što hoće, ali da to ne će moći oboriti njihovih povlastica. Što su povjerenici odredili, ne veli nam se izrijekom, ali iz odluke kralj. povjerenika, koji su bili g. 1359. u Dalmaciji, saznajemo za neke odredbe sadašnjih povjerenika (od g. 1358.). Po tome su ovi bili odredili, da se sav zašteđeni novac, koji se na koncu svakoga trogodišta pronađe u blagajnicama dalmatinskih gradova kao poklad, imade jednako podijeliti između gradske općine i kraljevske blagajne. Isto su tako za prodaju soli izdali bili neke tegotne ustanove, koje su kasnije povjerenici morali ukinuti (a i cijenu su soli od 5 zlatnih forinti snizili na 3 for.), pače se čini, da su i veće poreze („tridesetnice“) na prirodnine (žito, sijeno itd.) ustanovili bili, nego li su ih odredili kasniji povjerenici. Napokon su po svoj prilici povjerenici tražili od Spljećana i to, da izaberu za kneza taku ličnost, koja će biti kralju po volji, valjada samoga bana.[2]

Međutim ni ovaj protest Spljećana nije ništa hasnio. Poslanici vratiše se kući ne obavivši ništa, a s njima došao je u Spljet i Bartol Franjin Zadranin, koji je valjada donio spljetskom vijeću pisma kralj. povjerenika, jer je ono zaključilo (22. rujna), da se zajedno sa Zadraninom Bartolom imade otpremiti povjerenicima

[1] Alačević, Bullettino XV. 88—92. i X. 120.

[2] Alačević, „Estratto dal libro Consiliorum della communità di Spalato“, Bullettino XV. 123. i Lucije „Memorie di Traù“ str. 271—3.

Digitized by Google

jedan poslanik (opet Franjo Damjanov) radi „razjašnjenja pisama kraljevskih povjerenika". Što je bilo sadržano u tim pismima, ne kaže se, ali je vjerojatno, da su u njima povjerenici javili Spljećanima, da oni ostaju kod svojih zahtjeva, kojima se Spljećani moraju pokoriti. Ovi su na to valjada naumili još jednom obraniti svoje stanovište, te su u to ime odlučili poslati svoga poslanika (zajedno s onim Zadraninom) povjerenicima „radi razjašnjenja pisama kralj. povjerenika", kako se u zaključku u kratko veli, a to znači, da je poslanik imao povjerenicima razjasniti i opravdati postupak Spljećana spram njihovih zahtjeva. No već drugoga dana (23. rujna) predomislili su se oni, te su odlučili bar u nečem popustiti zahtjevima kr. povjerenika; oni naime pristupiše izboru kneza, koji je bio kraljev podanik, a ne tuđin. U vijeću (toga dana) predloži isti Franjo Damjanov, da se knezom izabere knez Kurjak Disislavić, dok je Toma Franjin predložio kneza Dioniza (Babonića) iz Krupe, sina Stjepana, nekadašnjega bana slavonskoga.[1] Većinom glasova bi prvi izabran spljetskim knezom. Podjedno izabra vijeće Franju Damjanova i Grgura Petrova svojim poslanicima, koji će ići novo izabranom knezu, da mu dojave ovaj izbor, a također i kr. povjerenicima, da zamole u njih potvrdu novoga kneza.[2]

Povjerenici međutim nisu po svoj prilici htjeli potvrditi izabranoga kneza, jer on nije nikada nastupio svoje službe, nego su i nadalje konzuli ili rektori upravljali gradom.[3] Uzrok će tomu biti valjada taj, što su povjerenici željeli, da bude hrvatsko-dalmatinski ban izabran knezom, kako već spomenusmo. Spljećanima međutim nije to bilo pravo, jer su držali, da će to biti na uštrb njihovoj autonomiji, ako bude njihovim knezom sam ban, koji je kao

[1] Klaić „Povj. Hrv." II. 137.

[2] G. Alačević „Estratto dal libro Consiliorum della communità di Spalato", Bullettino str. 139—140. i „Serie dei reggitori di Spalato", Bullettino X. 120. Rod Disislavića bio je Spljećanima dobro poznat, jer je jedan član toga roda, Prodača, bio pače spljetskim građaninom (imenovan u vijeću od 1. srpnja 1358. Bullettino XV. 58.). Inače je taj rod potjecao iz Ostrovice, a pripadao je plemenu Mogorovića. Tako se g. 1372. spominje „Novak Disislavich de Ostrovica de genere Mogorovich (Lucius „Note cronologiche e documenti", Bullettino IV. 87.).

[3] Za mjesec listopad biše izabrani (30. rujna): Grgur Petracca, Stjepan Mićin Dobrić (de Dobro) i Nikola Petrov Nikolin, za studeni (31. listopada): Prve Ivanov, Teodosij Leono i Novak Matijin, za prosinac (29. studenoga): Dujam Bertani, Sirikija Lukarić i Grgur Petrov, za siječanj 1359. (23. prosinca 1358.): Grgur Petracca, Zucij di Boccamaggiore i Jakov Andrijin, za veljaču 1359. (1. veljače): Dujam

Digitized by Google

državni dostojanstvenik zavisan o kralju, pa su zato htjeli imati za svoga kneza čovjeka nezavisna, kao što je to bio knez Disislavić. Poradi toga nisu se oni htjeli pokoriti odredbi povjerenika, nego zaključiše (2. listopada 1358.), da će se prizvati na kralja i potužiti mu se na postupak njegovih velikaša u Dalmaciji. U to ime izabraše tri poslanika (Franju Damjanova. Grgura Petrova i Ivana Ciprijanića), koji će otići kralju u Ugarsku, a povjeriše (7. listopada) rektorima, sucima i malom vijeću, da izrade naputak za te poslanike. Ovi su poslanici doista otišli kralju, jer 16. listopada zakjuči vijeće, da se ovlašćuju rektori, suci i onih 7 savjetnika, što su bili izabrani za raspravljanje o gradskim poslovima sa kr. povjerenicima, dok su još bili u Dalmaciji (otkle vidimo, da su sad već otišli kući), da svi ti mogu izdavati općinski novac i određivati sve nužno za čast i uzdržanje grada i njegove slobode sve do povratka poslanika, koji su otišli pred kralja.[1]

Dok su ovi poslanici bili na putu, nije ban mirovao, nego je svakako gledao da skloni Spljećane na to, da pristanu na zahtjeve kraljeve izražene u onim odredbama kr. povjerenika. U to je ime poslao u Spljet svoga punomoćnika Stjepana Zadranina, kneza omiškoga, da zahtijeva od Spljećana, neka pristanu na neke članke, koje im je on od strane bana pismeno uručio. Ne kaže se, što se u tim člancima tražilo, ali je vjerojatno, da su u njima navedeni bili isti oni zahtjevi i one odredbe kr. povjerenika, kad ih je spljetsko vijeće označilo za protivne gradskim povlasticama. Spljetsko vijeće povjeri (21. listopada 1358.), odboru od 8 lica (3 konzula, 2 suca i Sirikija Lukarić, Teodosij Leono i Marin Lovrin), da prouči te članke i stvori neku odluku, koju će onda donijeti u veliko vijeće na potvrdu. Ali budući da je knez omiški predložio još dva članka (o carini na so i o tridesetnici), prepusti vijeće i njih istom odboru na konačno riješenje, koje ne će trebati iznijeti na potvrdu pred veliko vijeće. Odbor je vijećao o tim člancima ili zahtjevima kraljevima te vidjevši, da su protivni pravima i povlastima gradskim, potvrđenim od prijašnjih i od sadašnjega kralja, opre im se odlučno

Bertani, Grgur Petrov i Crestolo Petrov Papalić, za ožujak (25. veljače): Zucij Boccamaggiore, Teodosij Leono i Domald Nikolin, za travanj opet ovi isti (31. ožujka) a za svibanj (28. travnja): Dujam Bertani, Crestolo Petrov i Jancije Leono, no već početkom svibnja (3.) bi spljetskim knezom izabran novi ban Nikota Seč (Alačević, Bullettino XV. 140. i XVI. 45., 141., 158. i 171—175. i „Serie dei reggitori di Spalato", Bullettino X. 150—152. i 164.).

[1] Alačević, Bullettino XV. 141. i 210.

Digitized by Google

i ne htjede ih prihvatiti; no banov punomoćnik jamačno je stao Spljećanima prijetiti, kad je odbor „prisiljen i opčinjen od bana“ prihvatio i protiv svoje volje te članke kraljeve i banove, ali je ujedno protiv toga nasilja digao protest (4. studenoga). Banov punomoćnik pristao je u ime banovo samo na to, da se ne će uvađati nikakve novotarije sve do povratka spljetskih poslanika od kralja, t. j. ako kralj usliši pritužbe Spljećana, onda ovi članci ili ove odredbe ne će vrijediti, ali će stupiti u život, ako ih kralj ne usliši.[1]

Međutim čini se, da kralj nije uslišio Spljećana i da su po tome stupile u život one odredbe kraljeve, kad je spljetsko vijeće opet zaključilo (23. studenoga 1358.), da se imadu ponovno poslati kralju dva poslanika (naime Franjo Damjanov i Teodosij Leono), koji će se potužiti na novotarije, učinjene na štetu grada i na druge povrede prava i sloboština gradskih. Tako su oni smatrali povredom prava to, što su kraljevski povjerenici u nekoj pravdi između njihove općine i njihova sugrađanina Camurcija (ili Comula) Franjina imenovali sucem trogirskoga kneza Franju Đorđića, Zadranina, koji je onda spljetsku općinu pozvao pred svoj sud. Po svoj prilici nije ni ovo poslanstvo, koje se 9. prosinca 1358. uputilo kralju,[2] mnogo isposlovalo; napose je kralj ostao kod svoga zahtjeva, da gradskim knezom bude hrv.-dalm. ban, te je u to ime i poslao novoga bana Nikolu Seča u Spljet s pismom, u kojemu pozva Spljećane, da bez oklijevanja izaberu bana svojim knezom. Kralj i ban su se nadali, da se Spljećani ne će više opirati tomu njihovu zahtjevu, kad su i Zadrani ispunili kraljevu želju i negdje u ovo doba izabrali bana svojim knezom.[3]

---

[1] „Estratto del libro consiliorum“, Bullettino XV. 211. i XVI. 45., 46. i 62.

[2] Alačević Bullettino XVI. 62. veli, da je u općinskim spisima zabilježeno, da je poslanstvo otišlo na put u nedjelju 9. prosinca 1358. Ono se već u veljači g. 1359. povratilo kući, jer 25. toga mjeseca izabran je Teodosije Leono rektorom za mjesec ožujak (Alačević Bullettino XVI. 172.). — Jedan od spljetskih poslanika, koji su bili kod kralja, posudio je od nekoga Bonaçunte 28 dukata, dok je bio u Ugarskoj, a spljetsko vijeće vraća tu svotu tomu Bonaçunti (tečajem g. 1359., ali se ne navode dan i mjesec, kad je taj zaključak stvoren, pa zato ne znamo, je li te novce posudio jedan član ovoga poslanstva od g. 1359., ili možda onoga od g. 1358., Alačević Bullettino XVIII. 30.).

[3] Kad je Zadar došao u kraljevu vlast, upravljali su njime isprva rektori; tako se u ispravi od 17. ožujka 1358. spominju rektori: Vlčina (= Vučina) Matafarić, Simon Bottono i Mića Rosa,

Digitized by Google

Kad je spljetsko vijeće doznalo, da se ban približuje gradu, zaključi ono (1 veljače 1359.), da mu se pošlju u susret dva poslanika, koji će mu se pokloniti, a podjedno da se pošlje i jedan plemić u Klis, da tamo pozdravi novoga kneza (Ladislava) i da ga pozove, da dođe posjetiti Spljet. Ovaj se tomu pozivu naumio odazvati, jer vijeće ovlasti (16. ožujka 1359.) rektore i suce, da mogu po volji potrošiti općinskoga novca za svečani doček bana i kliskoga kneza. Ban i knez stigoše doista u Spljet, koji se napokon pokori pismenom nalogu kraljevu, te u velikom vijeću izabra (3. svibnja 1359.) na prijedlog Franje Damjanova bana Nikolu Seča svojim knezom na dvije godine s običajnom plaćom, na što je namah u samom vijeću položio zakletvu, da će ravnati gradom po ustanovama gradskog statuta, a u koliko ne bi taj dostajao, po dobrim običajima, po pravu i pravici. Svojim zamjenikom (vikarom) u službi kneževskoj imenova ban kliskoga kneza Ladislava.[1]

I tako je Spljet morao kao i Zadar ispuniti zahtjev kraljev o izboru bana za gradskoga kneza, a sigurno su ostale u kreposti i ostale odredbe banove, koje su Spljećani kao i ostali dalmatinski gradovi bili prisiljeni prihvatiti, jer ih je drugo kraljevsko povjerenstvo, koje je polovicom ove god. (1359.) došlo u Dalmaciju, u

30. svibnja 1358.: Crescij Cedulinić, Danijel Varikašić i Bartolomej Grisogono, i 1. srpnja 1358.: Franjo Đorđić, Bartolomej Zloradić i Franjo Cedulinić, dok se 22. studenoga 1358. (pa sve do g. 1365.) spominje knezom ban Nikola Seč. (Sime Ljubić „Dva popisa listina glasovitoga manastira sv. Krševana u Zadru. A. Compendium scripturarum etc. u Starinama jug. akademije. Knj. XIX. 1887. str. 112—115. Ovdje se spominju rektori od ožujka i srpnja, dok se rektori za mjesec svibanj spominju u jednom rukopisu, koji se čuva u biblioteci Paravia među spisima arhiva Civalelli, kako veli Silvio Mitis „La Dalmazia ai tempi di Lodovico il Grande“ u „Annuario Dalmatico“ Anno IV. Zara 1887. str. 97. Za one rektore od mjeseca ožujka g. 1358. veli Mitis, da se oni u ispravama Krševanskoga manastira spominju i u ožujku g. 1359., ali to nije moguće, jer iz navedenih Ljubićevih „Popisa“ itd. vidi se, da je već 22. studenoga 1358. bio grad. knezom ban Seč, te je po tom prestala institucija gr. rektora. Prema tome mora biti pogrješka u godini, naime g. 1359 mjesto 1358.

[1] „Estratto del libro consiliorum“, Bullettino XVI. 62—3. i 172—5. i „Serie dei reggittori di Spalato“ Bullettino X. 165. — Od g. 1359—1362. bio je Seč spljetskim knezom, a njegovim zamjenikom knez Ladislav. No često nije bilo ni Ladislava u Spljetu, a tad su gradski suci obavljali i službu rektorovu, kako se spominje u Bullettino X. 166—167., XVII. 74., 110. i 112., XVIII 15.

Digitized by Google

mnogom moralo ublažiti, da tim umanji pritužbe i nezadovoljstvo („in retractionem gravaminum") pučanstva,[1] kako ćemo vidjeti. Da je bilo nezadovoljstva s ovim postupkom kraljevske vlade na štetu prava i povlastica gradskih, vidi se i otud, što se je naskoro skovala urota u gradu, koja je naperena bila protiv kralja i gradskoga plemstva, valjada zato, što je ovo odviše popuštalo kraljevim zahtjevima. No urota je bila otkrita, a na to se sastalo gradsko vijeće (12. srpnja 1359.) u sjednicu, da vijeća, što da se sad uradi. Na prijedlog Franje Damjanova bi zaključeno, da se prepušta kneževu vikaru Ladislavu i njegovim sucima, da povedu istragu o toj buni, te da mogu preslušati i na muke staviti koga hoće, samo da doznadu krivce, koje će onda po zakonu što strože kazniti.[2] To se valjada i zbilo, jer nam se poslije ništa više ne spominje o toj uroti.[3]

Kraljevi povjerenici i hrv.-dalm. ban imali su mnogo posla i s nekom pravdom, koju je imala spljetska općina s jednim svojim općinarom, po imenu Camurcijem (ili Camolom) Franjinim. Ovaj Camurcije i njegova žena Fiorina (ili Fumia) prisvojili su sebi po smrti nekoga Radoslava Lubavca njegov imetak u vrijednosti od 5.600 malih libara, jer je po svoj prilici ta Fiorina bila rođakinja pokojniku. No bilo je još i drugih rođaka toga pokojnika, koji su držali, da imadu preče pravo na njegovu baštinu nego li Camurcije i njegova žena. Tako se spominje najprije pokojnikova kćerka Lucija, a poslije neki Jakov Lubavac.[4] Ovi su podigli tužbu protiv

[1] Tako se veli u samoj ispravi kod Lucija „Mem. di Traù" str. 274.

[2] Alačević „Estratto del libro consiliorum, Bullettino XVIII, 15.

[3] Ne samo protiv državne vlasti, nego i protiv duhovne bilo je nemira i buna u Spljetu, tako 5. travnja 1359. na večer protiv nadbiskupa. Kad se drugi dan (6. travnja) o tome raspravljalo u spljet. vijeću, bude na prijedlog Teodosija Leona zaključeno, da rektori i suci imadu pravo, da postupaju protiv onih, koji vrijeđaju nadbiskupa, isto onako, kako i protiv onih, koji vrijeđaju gradskoga kneza (D. Farlati „Illyricum sacrum" III. 329.).

[4] Ovo doznajemo iz zaključka spljet. vijeća od 10. lipnja 1358. i 22. rujna 1359. (Alačević Bullettino XV. 43. i XVIII. 29—30.). Na prvom se mjestu zove Camurcijeva žena donna Fumia, a na drugom Fiorina; još se na prvom mjestu navodi „donna Lucia figlia di Radoslao Bubalis", ali to će biti pogrješno mjesto „Lubavci", jer se na drugom mjestu zove pokojnik, o kojega se baštini radilo, imenom Radoslav Lubavac, a spominjanje ove Lucije u rečenoj parnici može se samo tada shvatiti, ako je ona bila kćerka pokojnoga Radoslava Lubavca, a ne Radoslava Bubalisa. Da je žena Camurcijeva bila u rodu s pokojnikom, sudimo po tom, što se izrijekom veli, da je Camurcije vodio parnicu „nomine uxoris sue" (Alačević, Bullettino XVI. 156.).

Digitized by Google

Camurcija i žene mu kod gradskoga (spljetskoga) suda, a ovaj je sudio u prilog njihov, a na štetu Camurcija. Na ovaj nije bio zadovoljan s osudom, nego je učinio priziv. Na to je zaključilo spljetsko vijeće (10. lipnja 1358.), da se povjerava podestatu (Gentilu) i sucima, da izvrše sve osude, koje su u ovoj parbi izrečene i koje će se još izreći, a ako bi bilo prigovora protiv osuda, da izreknu konačnu odluku isključivši svaki dalji priziv. Prizivno sudište sudilo je također na korist tužitelja, te su valjada prema ovom zaključku vijeća podestat i knez naumili izvršiti ovu osudu. Ali Camurcije digne protiv toga priziv na samoga kralja. Kralj je po svoj prilici povjerio onim svojim povjerenicima, da ispitaju Camurcijevu pritužbu i izreku onda svoju odluku. Ovi međutim nijesu valjada dospjeli, da to sami izvedu, nego su na zamolbu samoga Camurcija imenovali trogirskoga kneza Franju Đorđića sucem, koji će u njihovo ime saslušati stranke i onda izreći odluku.[1]

Đorđić pozva (pismom od 22. studenoga 1358.) spljetsko vijeće, da ono pošlje preda nj svoje punomoćnike, koji će mu razložiti postupak spljetskih sudova, da onda on prema tome uzmogne izreći svoj sud. Spljećane je silno razljutilo, da knez jednoga drugoga dalmatinskoga grada ima biti vrhovnim sucem nad osudama njihovih redovitih sudova, pa zato zaključi njihovo vijeće (23. studenoga), da gr. rektori, suci i savjetnici imadu na Đorđićevo pismo sastaviti odgovor, koji će odgovarati pravima i sloboštinama grada, a ujedno da se imadu poslati kralju dva poslanika (Franjo Damjanov i Teodosije Leono), koji će mu se potužiti radi toga protiv upravnoga postupka trogirskoga kneza, kao i radi drugih povreda spljetskih prava i povlastica, kako smo to već spomenuli. Rektori, suci i savjetnici odlučili su, da se imade protestirati protiv toga imenovanja trogirskoga kneza za rasudnika u spljetskim autonomnim poslovima, a vijeće zaključi, da će taj protest dići u Trogiru dva spljetska poslanika, naime Franjo Damjanov i Ivan Prvoslavov.[2]

Ova dvojica otputiše se doista u Trogir, gdje su u ime Spljećana izjavili (1. prosinca 1358.) knezu Đorđiću, da ga ne priznaju kompetentnim sucem u onoj njihovoj raspri sa Camurcijem, jer po pravima i povlasticama potvrđenima od prijašnjih i od sadanjega kralja, ne može nitko protiv osuda spljetskih sudova apelirati na

[1] Alačević, Bullettino XV. 43. i XVI. 62. i 155—157.
[2] Alačević, Bullettino XVI. 62. i 155.

Digitized by Google

kralja, a po tome ne može ni ovaj nikom povjeriti rasudbu o valjanosti tih osuda. No budući da knez tvrdi, da su njemu povjerili rasudbu kraljevi povjerenici, koji da su za to imali ovlast od kralja, izjaviše poslanici, da kralj to nije učinio, sve kad bi i imao pravo, da im tu ovlast dade, jer su povjerenici poslani bili u Dalmaciju samo u tu svrhu, da urede neke državne poslove, a rasudbu su povjerili knezu bez ovlasti, samo na lažne izvještaje samoga Camurcija. No kad bi i priznali, da su povjerenici imali pravo povjeriti knezu tu rasudbu, ipak on to pravo ne može sad više vršiti, jer prije nego li je knez započeo tu svoju funkciju vršiti, već su se kraljevi povjerenici vratili iz Dalmacije kući, a tim časom je i prestala njihova ovlast (delegacija), a po tom i ona ovlast, koju su oni dali knezu (kneževa „subdelegacija"). Zato Spljećani ne priznaju njega sucem u ovoj parbi, nego će poslati svoje poslanike kralju, na kojega je priziv učinjen, da opravdaju postupak svojih sudova i obrane svoja zajamčena prava; a podjedno protestiraju protiv toga, da bi knez i nadalje vršio funkciju rasudnika u ovoj parbi, jer bi to bilo protiv časti kralja, na kojega su se oni utekli za zaštitu, i na uštrb prava i sloboština grada Spljeta, pa zato ga čine odgovornim za sve štete, koje bi mogle doseći i do 1000 maraka srebra.[1]

Ovaj protest i pritužba Spljećana jamačno je hasnila, jer se kasnije ne čuje ništa više o tom, da bi trogirski knez vodio dalje kakvu istragu u ovom predmetu, nego se valjada istraga vodila na kraljevskom dvoru, jer je spljetsko vijeće zaključilo (u veljači 1359.), da se povjerava trojici plemića, neka bi sabrali sve spise, koji su izdani u ovoj parbi, pa neka s njima brane prava spljetske općine, a mogu u to ime izdati i općinskog novca. Ovi su to sigurno i učinili, ali je i spljetski protivnik Camurcije iznio svoje spise, da obrani sebe i svoje pravo. Kasnije je kralj rasudbu u ovoj parbi prepustio svojim povjerenicima, koje je polovicom god. 1359. poslao u Dalmaciju, a to su bili Stjepan, nitranski biskup i Ivan Brendestech (ili Brendeseech), profesor prava. Ovi su pozvali Spljećane, da pošlju k njima svoje punomoćnike, s kojima će raspravljati o ovoj parbi, a spljetsko vijeće izabra (28. lipnja 1359.) za poslanike Dujma Bertanija i Sirikiju Lukarića, koji će zajedno sa Lovrom Zanninom, vikarom spljetskoga nadbiskupa, otići povjerenicima, da tamo protestiraju protiv spisa, podnesenih od

[1] Alačević, Bullettino XVI. 155—157.

Digitized by Google

Camurcija i traže odgodu riješenja, dok oni uzmognu sastaviti svoj odgovor, a ako im to ne bi pošlo za rukom, onda neka svim silama brane prava spljetska, u koje ime mogu i potrošiti po svojoj volji općinskih novaca, samo da uspiju. Spljetski poslanici jamačno su povjerenike uvjerili, da su spljetski sudovi pravo sudili, jer su oni zajedno sa banom (Nikolom Sečom) izrekli osudu protiv Camurcija, a na korist Jakova Lubavca, a na to je ban obavijestio spljetsko vijeće o toj osudi i pozvao ga, da prema osudi postupa. Podjedno je i Jakov Lubavac zamolio vijeće, da mu se prema toj osudi povjerenika i bana izruče dobra (vrijedna 5.600 malih libara) pokojnoga Radoslava Lubavca, koja su do sad držali Camurcije i njegova žena Fiorina. Vijeće na to zaključi (22. rujna 1359.) po prijedlogu Novacija Matijina, da gradski suci i savjetnici imadu tu osudu izvršiti, t. j. Jakova Lubavca uvesti u posjed tih prijepornih dobara, što se sigurno i dogodilo, jer se poslije ništa ne spominje o toj parbi.[1]

U isto doba imala je općina spljetska neku razmiricu i s općinom dubrovačkom. Jedan Dubrovčanin, imenom Džive (Ivan) Desen, koji je neko vrijeme stanovao u Spljetu, bio je u nekoj parbi osuđen na novčanu odštetu od 300 dukata. On je taj novac položio kao polog kod općine spljetske, ali je podjedno uložio utok protiv te odsude držeći je za nepravednu, te je zahtijevao, da mu se taj novac vrati. Osim toga se iselio iz Spljeta i vrativši se u Dubrovnik izradio je kod dubrovačkog vijeća, da se ono zauzelo za njegovu tražbinu kod Spljećana. Ovi su na to raspravljali (21. rujna 1357.) u svojem vijeću o toj raspri, pa na predlog Teodosija Leona zaključiše, da se potraži stručno pravno mnijenje od nekoga vještoga pravnika, da li spljetska općina može taj novac Džive Desena zadržati za sebe ili ne može. Mnijenje toga pravnika, kojega nam se ime ne spominje, jamačno je po spljetsku općinu povoljno glasilo, kad je ona te novce sebi prisvojila. Džive Desen nije međutim bio s time zadovoljan, nego je protiv toga postupka Spljećana protestirao i tražio pomoći i zaštite u dubrovačkoga vijeća. Na to je spljetsko vijeće zaključilo (6. kolovoza 1358.) da se prepušta knezu, sucima i povjerljivom vijeću (consiglio di credenza), neka oni odluče, da li je spljetska općina smjela te

[1] Alačević, Bullettino XVI. 172. XVII. 111—2. i XVIII. 29—30. Ovdje se drugi povjerenik zove samo Ivan, no u jednoj ispravi, koju navodi Lucije „Mem. di Traù“ str. 273. zove se „Johannes de Brendestech civilis professor“.

Digitized by Google

Dživine novce sebi prisvojiti. Dubrovačko pak vijeće zaključi (24. kolovoza 1358.), da se imade pozvati spljetska općina, neka do određenoga roka prema ustanovama gradskoga statuta i posebnoga za takove slučajeve ugovora između obje općine pošlje svoje punomoćnike na stanak (sastanak, stanicum) na stonsku prevlaku, gdje će oni s dubrovačkim punomoćnicima ovu pravdu raspraviti i riješiti; knez i malo vijeće imadu odrediti rok, do kojega imadu Spljećani poslati te svoje punomoćnike.[1]

Taj rok bude Spljećanima određen, ali oni nijesu htjeli ili nijesu mogli do toga roka poslati svojih punomoćnika, nego su valjada molili, da im se rok produlji, jer je dubrovačko vijeće zaključilo (20. rujna 1358.), da im se produlji rok do 20. listopada, a ako se i tad ne odazovu njihovu pozivu, onda se imadu upotrebiti represivna sredstva protiv Spljećana i njihovih dobara, sve dok se ne namiri prijeporna svota od 300 dukata zajedno s troškovima.

---

[1] Alačević „Estratto dal libro consiliorum", Bullettino XVII. 30. i „Il reggimento di ser Gentile", Bullettino XV. 87—8. — Monumenta Ragusina Lib. ref. II. 235. Na ovom mjestu zadnjega izvora zove se doista tužitelj „Ciucus (t. j. Džive) de Sagarino" (a u III. 29.: „Giucus Sagotino") ali na drugim mjestima zove se „Ciuchus Descin" (II. 238.) ili „Ciuc(h)us de Deseno" (II. 245., 248. i 274. i dr.) kao u ona dva gore navedena spljetska izvora. Po savezu pak i slijedu događaja mora se uzeti, da su onaj Džive Sagarin (ili Sagotin) i Džive Desen jedna ista ličnost, samo je možda na prvom mjestu ime krivo napisano ili je možda Desen imao još jedno ime ili pridjev (Sagarin). Desen se pače zove i *R*agotin (možda pogrješno mjesto *S*agotin). Tako je dubrovačko vijeće zaključilo (9. svibnja 1362.), da se hrv.-dalm. banu imade otpremiti kao poslanik Džive Desen (Mon. Rag. III. 188.), a u pismu (od istoga dana) na Marina Gučetića, u kojemu se njemu javlja odašiljanje ovoga poslanstva, zove se poslanik Džive Ragotin (Gelcich-Thallóczy o. c. str. 35—36. br. 29.). Dakle Desen i Ragotin jedna su ličnost, a da su Ragotin i Sagotin jedno, vidi se iz zaključaka dubrov. vijeća od 22. i 26. veljače, gdje se jedna ista ličnost jednom zove *R*agotin, a drugi put *S*agotin (Monum. Rag. III. 164. i 165.). — Gore spomenuta ustanova dubr. gradskoga statuta navodi se u III. knjizi 4. glavi, a glasi: „De consuetudinibus inter homines Ragusii et homines de Sebenico, Tragurio, Dalmasio et Spaleto". Tu se veli ovako: „Et si contigerit, quod aliquod discordium cresceret inter comune civitatis Ragusii et comune alicujus civitatis ex istis supradictis, propter quod isti vellent facere comunale stanicum et parlamentum per comunem, secundum antiquam consuetudinem, utraque pars debet esse ad unum locum, qui dicitur Prevlac de Stagna". (V. Bogišić i C. Jireček „Liber statutorum civitatis Ragusii", Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium vol. IX. Zagrabiae 1904. str. 76.).

Digitized by Google

Kad su to Dubrovčani dojavili Spljećanima, prepustiše ovi (zaključkom vijeća od 2. listopada 1358.) rektorima, sucima i posebnom odboru (od 7 lica), da oni po svojoj uviđavnosti odgovore Dubrovčanima. Oni im otpisaše, da će Spljećani do određenoga roka poslati svoje punomoćnike za prevlaku, a na to izabraše Dubrovčani (12. listopada) svojim punomoćnicima i sucima Dživa Bunića i Jača Menčetića, a odvjetnikom Junija Gradića, koji će se uputiti na stanak. Međutim kad su ovi dubrovački poslanici došli na prevlaku, nisu tamo našli spljetskih punomoćnika, jer je spljetsko vijeće istom 21. listopada 1358. izabralo svojim punomoćnicima i sucima Jancija Leona i Ivana Prvoslavova, a odvjetnikom i sindikom Lovru Zannina, kanonika i vikara spljetskoga nadbiskupa. Radi toga se dubrovački poslanici vratiše kući, a dubrovačke oblasti stadoše izvađati one represalije, kojima su se zagrozili Spljećanima, ako ne dođu u određeno vrijeme, te im zaplijeniše 70 dukata. Međutim stigoše oni spljetski poslanici na prevlaku, pa kad su čuli, da su se dubrovački poslanici već vratili kući, poručiše oni Dubrovčanima, da bi opet poslali svoje poslanike na dogovor. Vijeće se tome odazva i zaključi (27. listopada), da se oni isti njihovi poslanici imadu ponovno uputiti na prevlaku, a podjedno dozvoli, da se onih zaplijenjenih 70 dukata vrati oštećenim Spljećanima.[1]

Dubrovački punomoćnici dođoše doista na prevlaku i povedoše raspravu sa spljetskim punomoćnicima, ali se ne mogoše nikako sporazumjeti. Po postojećim ugovorima između Dubrovnika i Spljeta imali bi sad nadbiskupi jednoga i drugoga grada (Hugolin spljetski i Ilija Saraka dubrovački) zajedno sa svojim sucima izreći pravorijek u ovoj pravdi, no kako je dubrovački nadbiskup baš u to doba bio bolestan, pozva (8. studenoga 1358.) dubrovačko vijeće Spljećane, da sada prema onim postojećim ugovorima pošlju na prevlaku svoga punomoćnika, koji će zajedno sa dubrovačkim punomoćnikom ili dogovorno ili žrijebom izabrati treće nepristrane ličnosti za suce (iudices de medio), koji će ovu raspru riješiti. Spljetsko vijeće odazva se tomu dubrovačkom pozivu i prepusti (18. studenoga) svome povjerljivom vijeću (consiglio di credenza),

[1] Monumenta Ragusina Lib. ref. II. 238., 245 i 248—249. — Alačević Bullettino XV. 141. i 211. — Dubrovački punomoćnik Ivan Bunić ponio je sa sobom jedan eksemplar dubrovačkoga statuta, da njime brani prava Dubrovčana. (Mon. Rag. II. 250.).

Digitized by Google

da ono imenuje tog punomoćnika i izdade mu u to ime nuždan naputak. Ovo vijeće odabra doista punomoćnikom Lovru Zannina, kojega smo već naprijed spomenuli, a veliko mu vijeće izdade (25. studenoga) punomoć, s kojom se ima uputiti na dogovor. Došavši na prevlaku sastade se sa dubrovačkim punomoćnikom (ne spominje mu se ime), i oni izabraše rasudnicima šibeničkoga biskupa (Matiju Crnotu) i don Iliju Radovanova. Na to povjeri spljetsko vijeće (3. prosinca 1358.) rečenom kanoniku Lovri Zanninu i Novaciju Matijinu, da se kao spljetski poslanici upute k šibeničkom biskupu i Iliji Radovanovu, te im dojave, da su oni izabrani za rasudnike.[1]

Nije nam poznato, da li su ova dvojica izrekli kakvu rasudbu i ako jesu, kako je glasila. No ako su je oni i izrekli, nije ona zadovoljila obje stranke, jer se je pravda vodila i dalje. Stranke su se sad tako nagodile, da će opet svaka za sebe izabrati svoje punomoćnike, Spljećani svoje, Dubrovčani svoje i Džive Desen svoje, pa će se oni ponovno sastati na stonskoj prevlaci, da riješe razmiricu. Desen je svojim punomoćnikom bio izabrao fratra Dominika, korčulanskoga biskupa, ali kako se ovaj dugo bavio na albanskim stranama i nije bilo nade, da će se tako skoro od onuda vratiti, imenova Desen mjesto njega svojim punomoćnikom fratra Lazara Ulčinjskoga, lektora dubrovačkoga dominikanskoga manastira. Na to pozvaše (27. svibnja 1359.) knez i malo vijeće dubrovačko Spljećane, da oni za mjesec dana pošlju svoje punomoćnike na prevlaku, kamo će stići i njihovi (dubrovački), pa da se onda već jednom riješi ova pravda. Spljetsko vijeće povjeri (26. lipnja 1359.) svojim sucima i njihovim savjetnicima, da stvore prijedlog, što bi se imalo na ovo pismo odgovoriti, pa da ga onda iznesu pred veliko vijeće. Oni su na to valjada predložili, da se odazove pozivu dubrovačkomu i da se pošalju punomoćnici na stanak, a vijeće je to sigurno i prihvatilo, jer se taj stanak doista obdržavao u Stonu. Od strane Spljećana bijahu prisutni Sirikija Lukarić i Ilija Radovanov, a od strane Dubrovčana i Desena Ivan Bunić i rečeni Lazar Ulčinjski. Oni se međutim ne mogahu složiti u riješenju parbe, nego se sporazumješe (17. listopada 1359.) u tome,

[1] Monumenta Rag. L. r. II. str. 251. i Alačević Bullettino XVI. 46., 63., 136. i 158. — Imena nadbiskupa i šibeničkoga biskupa navodi Lucije „Memorie di Traù“ p. 261.

Digitized by Google

da će priznati rasudnicima ona lica, koja će dogovorno imenovati spljetski i dubrovački nadbiskup i šibenički biskup.[1]

Ovi crkveni glavari izabraše doista rasudnike, koji su duže vremena proučavali ovu pravdu. Za to vrijeme gledao je Džive Desen, da pribavi pobjedu svojoj tražbini svakojakim sredstvima, krivotvoreći u to ime spise i šaljući svoje glasnike u Spljet,[2] ali sve mu to nije hasnilo, jer su rasudnici dosudili pravo Spljećanima i ustanovili globe za Dubrovčane i Desena, ako se ne bi htjeli pokoriti ovoj osudi. Dubrovčani i Desen nisu međutim bili zadovoljni s ovom odlukom, pa je zato dubrovačko vijeće zaključilo (6. lipnja 1360.), da se imade poslati u Spljet poslanik, koji će protestirati protiv odluke i globe, a poslije (18. rujna) je stvorilo zaključak, da Desen imade sam lično ići kralju u Ugarsku, da tamo obrani svoja prava, te mu se u to ime posuđuje iz općinske blagajne 100 dukata za namirenje putnih troškova. Da li je Desen bio kod kralja, ne znamo izvjesno; no ako je bio, nije ništa opravio, jer kad je mjeseca studenoga g. 1361. došao kralj u Dalmaciju, dozvolilo je (27. studenoga 1360.) dubrovačko vijeće, da Džive Desen smije ići kao pratilac dubrov. poslanika, koji su imali otići pred kralja, te da tamo brani svoja prava, a poslanici da ga imadu poduprijeti kod kralja i predati mu njegov protest, što ga je on učinio protiv odluke rasuditelja.[3] No ni ovaj korak dubrovačke općine nije hasnio Desenu, jer je on još i poslije vodio parbu sa Spljećanima, ali kako se čini, bio mu je ipak sav trud uzalud.[4]

[1] Monumenta Ragusina, Lib. ref. II. 274. — Alačević, Bullettino XVII. 111. — Lucije, „Memorie di Traù" p. 261. Ovaj navodi sporazum punomoćnika od 17. listopada 1359., koji da se u njegovo doba nalazio kod Jeronima Cindra. No Lucije griješi u tom, što veli, da je Ilija Radovanov bio punomoćnik Šibeničana, jer ovi nisu imali ništa posla s ovom razmiricom, te je on bio punomoćnik spljetski. Za Lazara Ulčinjskoga ne zna Lucije reći, čiji je on bio zastupnik, no mi znamo iz dubrovačkih zapisnika, da je on zastupao Dživa Desena.

[2] Kancelar dubrovački Franjo iz Piacenze pisao je svome kumu u Spljet, da Džive Desen krivotvori spise, samo da uspije. To pismo dospjelo je u ruke dubrovačkoga vijeća, i zato ga je ono skinulo (8. siječnja 1361.) sa časti kancelara; 16. travnja 1361. pak dozvoli dubrov. vijeće Dživa Desenu (ovdje se zove *Sagotino*), da može na svoj trošak poslati jednoga glasnika u Spljet po svojem poslu (Monumenta Ragusina, Lib. ref. III. 20. i 29.).

[3] Monumenta Rag. Lib. ref. II. 294. i III. 36—7., 43., 44. i 45.

[4] God. 1361. uzajmila je Desenu dubrovačka općina 300 dukata, da uzmogne nastaviti svoju parbu, kako se vidi iz jednoga zaključka dubr. vijeća od 7. prosinca te godine. Nešto kasnije (8. siječnja 1362.)

Digitized by Google

Kraljevski povjerenici, koji su god. 1358. bili u Dalmaciji, imali su suditi i u nekoj građanskoj razmirici, koja je bila nastala u gradu Trogiru još za rata s Mlečanima, a prije mira zadarskoga. Čini se, da su Mlečani potakli te nerede u Trogiru s toga razloga, da oslabe svoje protivnike i možda opet zavladaju tim gradom, koji se odvrgao od njihova gospodstva i dao u vlast ug.-hrv. kralja. Kako je ugledna trogirska obitelj Ciga (ili Cega) bila glavni stup kraljevske stranke u Trogiru, nagovoriše Mlečani svoje pristaše i prosti narod u gradu, da istjeraju iz grada tu obitelj, njezine rođake i glavne pristaše, ne bi li im onda uspjelo, da grad opet vrate pod mletačku vlast. I doista bukne buna u Trogiru u noći sv. Nikole (od 5. na 6. prosinca) god. 1357. Na čelo pokreta stavio se trogirski arhiđakon Jakov, sin Danijela Viturija, brata pokojnoga trogirskoga biskupa Lampridija, a uz njega bijahu: njegov bratić Stjepan Brasica, nezakoniti sin pok. biskupa Lampridija Viturija, onda Petar i Nikola, njegovi nećaci, zatim braća Donat i Augustin Kazotići, neki Nikola Jakovljev i braća Nikola i Gaucinja Marinovi. Ovi se oružani strčaše na trg i nagovoriše narod, te je navalio na obitelj Ciga i njihov rod, do 14 njihovih kuća poharao i poplijenio, mnoge ranio i zatim ih iz grada istjerao, da su jedva pobjegli u Spljet. Među ranjenima bio je i Stjepan (Ciga), biskup hvarski i legat papinski, koji se je baš tada nalazio u Trogiru. Njega je Stjepan Brasica tako izranio mačem, da su mislili, da je ostao mrtav. No on je ipak došao k sebi, te su mu liječnici zavidali rane, pošto su mu iz ranjene glave izvadili 24 komada kosti. Na to je narod oteo plemićima vlast u gradu i preuzeo upravu grada u svoje ruke imenovavši nekoga Rudolfa de la Piro gradskim podestatom, a Dragolina Hrvatinu kapetanom gradskim. Nije međutim buntovnicima pošlo za rukom, da grad

imenovalo je dubr. vijeće odbor od 3 lica, koji će saslušati prava Desenova i prema tomu predložiti, što treba, no poslije (22. veljače 1362.) prepustilo je ono knezu i malom vijeću, da odredi, što je nužno za čast grada i na korist Desena, i da može ovomu u to ime opet posuditi novaca, što je ono i učinilo, zaključivši jednom (23. travnja 1367.), da mu se može posuditi do 20 dukata (Monum. Rag. L. r. III. 147., 153., 163—4. i IV. 87.). Poslije se ne spominje ništa više o ovoj raspri. Inače imademo i drugih vijesti o ovom Desenu. Tako mu je jedna dubrov. galija razbila njegovu lađu, kad je išao kralju, pa mu je zato općina morala platiti (12. prosinca 1360.) trošak za njezin popravak. Drugi put ga je dubr. vijeće poslalo (9. svibnja 1362.) kao poslanika hrv.-dalm. banu, a napokon je bio poslan (26. srpnja 1362.) po općinskom poslu na otok Lastovo (Mon. Rag. L. r. III. 188 i 209.).

Digitized by Google

otrgnu iz kraljevske vlasti i podvrgnu ga gospodstvu mletačkom, jer je možda ban priskočio s vojskom i time zastrašio buntovnike, da se nijesu usudili izvesti svoj naum.[1]

Kralju i banu nisu mogli biti po volji ovi događaji u Trogiru, a sigurno su se i prognani plemići obratili na njih za zaštitu. Kralj, koji je u to doba i sam došao u Dalmaciju (u Zadar, gdje je s Mlečanima sklopio mir, kako znamo), i njegov hrv.-dalm. ban Ivan Ćuz sigurno su naložili poglavarima trogirskim (Piru i Hrvatini), da povedu istragu o ovim događajima i krivce kazne. Poglavari su valjada htjeli dokazati opravdanost postupka protiv plemića (naročito roda Ciga), pa su zato ove stali prikazivati kao protivnike kraljeve i zapodjeli su protiv njih mnoge parnice i istrage poradi toga te su na osnovi toga izrekli mnoge osude protiv roda Ciga. Podjedno su se htjeli prikazati nedužnima u onom zločinu protiv hvarskoga biskupa, pa su zato poveli istragu protiv arhiđakona Jakova i pronašli ga krivcem; na to mu je

[1] Sve se ovo doznaje iz spisa, koji su o tim događajima izdani bili i koje Lucije („Memorie di Traù" str. 265—270.) priopćuje. Osim toga spominje ih i A. Cuteis („De gestis civium Spalatinorum" cap. III. izdanje Schwandtnerovo T. III. str. 659.), samo griješi, što ih stavlja u god. 1360. (predzadnjega dana u veljači), jer se iz spomenutih spisa vidi, da se to zbilo u noći sv. Nikole 1357. Lucije (o. c. str. 270.) veli, da se iz hvarskih spisa vidi, da je biskup Stjepan bio rodom Trogiranin, a iz trogirskih opet spisa da proizlazi, da je posjedovao u Trogiru kuću sa tornjem blizu crkve sv. Nikole, koju je u njegovo (Lucijevo) doba posjedovala jedna loza porodice Ciga (nazvana Dorotea), pa otud zaključuje, da je taj biskup morao biti rođak obitelji Ciga, što se može držati i po tome, jer su buntovnici i na njega napali. — Notae Joannis Lucii ed. Rački u Starinama XIII. 234. navode 28. siječnja 1257. Dragolina Hrvatinu kao kapetana, a u ožujku 1358. Rudolfa de Piro kao podestata u Trogiru. No prvi podatak nije točan; za drugi broj (1257.) vidi se odmah iz smještaja godine, da ima biti broj 3 (dakle 1357.), jer se navodi između g. 1356. i 1358., ali i zadnji broj (1257.) bit će pogrješan (7 mjesto 8), te godina ima glasiti 1358., jer smo vidjeli, da se je trogirska pobuna, koja je Dragolina Hrvatinu digla na čast gradskoga kapetana, dogodila istom 5./6. prosinca g. 1357., te po tom nije on već u siječnju te godine mogao biti kapetanom. — I D. Farlati („Illyricum sacrum" T. IV. 382. i d.) spominje ove događaje. On veli, da je arhiđakon Jakov bio sin Danijela Vuturija, brata pok. biskupa Lampridija. — Spljetsko vijeće jamačno se također bavilo ovim događajima u Trogiru, jer ono zaključi (16. prosinca 1357.) „di provedere sopra alcuni fatti della città di Traù" (Bullettino di arch. e stor. dalm. XIV. 142.) a znamo, da su protjerani trogirski plemići utekli u Spljet.

Digitized by Google

podestat Rudolfo de la Piro na javnom trgu pred velikim mnoštvom naroda pročitao osudu, da se predaje u ruke svjetske pravde, koja ga je po nalogu bana prognala iz grada; kasnije je on dospio u ruke kr. povjerenika, koji su ga bacili u tamnicu.[1]

Rod Ciga tražio je sigurno zaštite u kralja protiv ovih osuda, koje je smatrao nepravednima, a na to je kralj povjerio banu Ivanu Ćuzu, da istraži opravdanost tih osuda i prema tomu izreče konačnu odluku. I obje su stranke (rod Ciga i vladajuća stranka u Trogiru) privoljele na to, da im ban bude rasudnik. U to su ime Piro, Hrvatina i narod trogirski izdali banu punomoć dne 17. ožujka 1358., a obitelj Ciga u Spljetu 18. ožujka 1358., kojom se ban priznaje rasudnikom i podjedno određuju globe za onu stranku, koja se ne bi pokorila banovu pravorijeku. Uz istragu uvjerio se ban, da su one osude bile nepravedne, jer je obitelj Ciga bila uvijek vjerna i odana kralju, a k tomu su bile izdane od oblasnika, koji su ugrabili vlast u gradu, „jer u dalmatinskim gradovima" veli ban „ne može nitko biti podestat ili kapetan, nego komu kralj dade punomoć i privolu svoju". Zato je ban po nalogu kraljevu skinuo Rudolfa de Piro sa časti podestata, a Dragolina Hrvatinu sa časti kapetana gradskog, pače je ovoga drugoga još i kaznio, jer je valjada bio upleten u onu bunu, a upravu gradsku preuzeli su rektori (broj se ne navodi). Napokon je još izrekao (23. kolovoza 1358.) svoj pravorijek, kojim se ukidaju kao nepravedne sve osude izrečene od ovih oblasnika protiv roda Ciga[2].

I kraljevski povjerenici, koji su, kako znamo, došli u Dalmaciju negdje oko polovine g. 1358., bavili su se ovim događajem. Oni su poslali u Trogir svoje punomoćnike, da istraže ovaj događaj i pronađu krivce. Ti punomoćnici uvjerili su se također, da je obitelj

[1] Navedeni spisi u Lucija l. c.

[2] Pravorijek banov, iz kojega se razabira sve ovo, što je gore navedeno, priopćuje Lucije o. c. str. 268—9. Tu se doista ne veli, da je ban, skinuvši Pira sa časti podestata („qui de mandato regio est per nos deletus"), povjerio upravu gr. rektorima, ali kako imademo izvješće rektorâ grada Trogira o ovim događajima, koje su oni podnijeli (negdje oko polovine god. 1358.) kr. povjerenicima (priopćeno u Lucija o. c. str. 265—6), jasno je, da su po skinuću Pirovu rektori preuzeli upravu grada. No još iste godine (22. studenoga 1358.) spominje se kao trogirski knez Zadranin Franjo Đorđić, ljubimac kraljev, koga je on imenovao vitezom, a valjada i trogirskim knezom, jer se u nekim ispravama zove „de mandato regio comes" (Lucije „Mem. di Traù" str. 285. i Notae Joannis Lucii ed. Rački u Starinama XIII. str. 234.).

Digitized by Google

Ciga nedužno stradala, pa zato povjeriše kr. povjerenici rektorima grada Trogira i nekim savjetnicima, od njih (povjerenika) imenovanima, da izreku kazni protiv krivaca i pobrinu se za odštetu rodu Ciga. Ovi su se doista prihvatili posla, te su o uspjehu svoga rada poslali kr. povjerenicima ovo izvješće zajedno sa svojim prijedlozima: 1. Mnogo su se trudili prema nalogu kr. povjerenika, da izmire zavađene Trogirane, ali nisu uspjeli. 2. Poput onih punomoćnika, poslanih od povjerenika, pronašli su i oni, da rod Ciga nije ništa kriv. 3. Štetu, koju je rod Ciga pretrpio za onih izgreda, procijenili su oni na 2.000 zlatnih forinti, osim svote od 237 zl. for., koju mu je platila trogirska općina sporazumno sa Josipom Ciga, glavom toga roda. 4. Poradi kazni predlažu, da se Stjepanu (Brasici), čovjeku nevaljalu i zla glasa, koji je izranio hvarskoga biskupa, odsiječe ona ruka, kojom se udarao biskupa i za navijek da se istjera iz Trogira i njegova kotara. Za arhiđakona Jakova, koji je po vjerodostojnim svjedočanstvima pronađen glavnim krivcem onih trogirskih nemira i pljačkanja, prepuštaju oni povjerenicima, jer je crkveni dostojanstvenik, da mu sami odrede kazan, jer se i onako nalazi u njihovim rukama. Osim toga neka mu se prodadu sva njegova očinska dobra, a dobivena svota neka se upotrebi za otplatu onih 2000 fr. Kako su uz arhiđakona glavni krivci nemira braća Donat i Augustin Kazotići, zatim nećaci arhiđakonovi Petar i Nikola i napokon Nikola Jakovljev, predlože istražitelji, da se svaki njih kazni globom od 150 for. na korist roda Ciga. Za pučane Matužinu i Matiju Krezića, koji su prvi pograbili oružje i poticali narod na plemiće, predlože, da se za uvijek iženu iz grada i kazne svaki njih globom od 100 for. na korist Cigâ, a drugih 14 poimence navedenih glavnijih krivaca pučana da se kazne globom od 50 for. svaki, također u istu svrhu. Preostalu još svotu, koja bude manjkala do 2.000 for., neka plati još 75 poimence navedenih krivaca pučana. Budući da je tom prigodom orobljen i neki Stanoje Spljećanin, trgovac u Trogiru, imadu mu odštetu (do 200 zl. for.) platiti glavni krivci Augustin Kazotić (50 for.), Nikola Jakovljev (25 for.) i 11 poimence navedenih pučana (ostalo). Kako su napokon braća Nikola i Gaucinja Marinovi bili u društvu s arhiđakonom i naložili gradskom trubljaču, neka javno proglasi, da će onaj, koji ubije Josipa Ciga, dobiti jedan od najboljih posjeda njegovih, zato se imaju na godinu dana izagnati iz grada, jedan u Spljet a drugi u Šibenik.[1]

[1] Ispravu priopćuje Lucije o. c. str. 265—7., ali ne navodi datuma.

Digitized by Google

Na osnovi ovoga izvješća i prijedloga izdali su (14. kolovoza 1358.) kr. povjerenici Nikola Seč, kraljev vrhovni sudac, i ban Ivan Ćuz osudu, kojom se potvrđuju globe i kazni, ali se nekoje potonje još pooštruju; tako se Stjepanu Brasici imadu odsjeći obje ruke, arhiđakon Jakov ima se predati svome biskupu, da ga kazni doživotnom tamnicom, braća Donat i Augustin Kazotić imadu se osim globe kazniti i izgonom iz grada na po godine, a globe imadu se uplatiti prije Božića g. 1359. Konačno se nalaže svim Trogiranima, da pod prijetnjom gubitka života i zapljene dobara imadu od sada unaprijed živjeti u miru. U veljači g. 1359. potvrdio je i kralj ovu osudu.[1]

Ova osuda bila je valjada izvršena, samo se na arhiđakonu Jakovu nije mogla izvršiti, jer je utekao iz tamnice, u koju su ga bacili kraljevski povjerenici. On je bio utamničen u Šibeniku, gdje je također bio izazvao nemire kao i u Trogiru. I tu se narod digao u lipnju 1358. na plemiće i istjerao ih iz grada, a budući da se veli, da je arhiđakon bio uzrok nemirima i rastrojstvu grada Šibenika (kao i Trogira), moramo uzeti, da je on i u Šibeniku nagovorio narod na plemiće. Ali je moguće i to, da se šibenički narod zauzeo za arhiđakona i htio ga spasti iz tamnice, a plemstvo se tomu opiralo, pa zato je i buknula buna protiv njih. Bilo kako mu drago, vjerojatno je, da se je arhiđakon za ove bune dočepao slobode i zato nije mogao biti izručen svome biskupu. No ovaj je uza sve to izrekao (30. kolovoza 1358.) svoju osudu, kojom se on radi svoga zločina protiv papina legata i biskupa lišava časti arhiđakona i svih dohodaka s tim skopčanih i podjedno kazni vječitim izgonom iz Trogira i njegova kotara, a svima se svećenicima i svjetovnjacima zabranjuje svako općenje s njime, dok ne izmoli oproštenje za svoje zločine. Ovu osudu potvrdio je i sam kralj (2. veljače 1359.). One pak nerede u Šibeniku dokrajčio je (u kolovozu 1359.) novi hrv.-dalm. ban Nikola Seč. On je sakupio u Trogiru plemstvo dalmatinsko, da se s njima posavjetuje o ovim događajima šibeničkim. Podjedno je pozvao preda se i plemstvo i pučane šibeničke, da sasluša i jedne i druge. Pučani su pronađeni krivcima, kad ih je ban dao baciti u tamnicu (valjada vođe), a plemiće opet doveo natrag u grad i predao im vlast u gradu.[2]

[1] Lucije o. c. str. 267—8.

[2] Lucije o. c. str. 269—271. Ovdje se navodi ne samo osuda trogirskoga biskupa, nego i izvaci iz šibeničkih zapisnika, u kojima se govori o ovim nemirima u gradu. — I Farlati „Illyricum sacrum“

Digitized by Google

Kraljevski povjerenici imali su se baviti i starom rasprom između spljetskoga nadbiskupa i općine trogirske radi posjeda zaselaka Bihaća, Otroga i Radošića i njihova zemljišta. Kad je spljetski nadbiskup Hugolin na čelu spljetskoga poslanstva bio kod kralja iza predaje Spljeta u njegovu vlast, da izmoli od njega potvrdu gradskih povlastica, stao je on raditi oko kralja, da ona tri zaseoka preda spljetskoj nadbiskupiji, a oduzme je Trogiranima. I doista kralj izdade nalog, da se one njoj predadu. Ban Ivan Ćuz povjeri izvršenje toga naloga Ivanu Pavlovu Ugrinu, nećaku kliskoga kneza Ivana. Ovaj doista naloži kmetovima zaseoka Ostroga, da se od sada imadu pokoravati nadbiskupu spljetskomu, i uvede spljetsku nadbiskupiju u posjed zaseoka Bihaća, koji poradi rata nije bio nastanjen; to je Ivan Pavlov dojavio spljetskomu kaptolu dne 11. veljače 1358., a drugoga za tim dana uvede nadbiskupiju u posjed zaseoka Radošića.[1]

Trogirani dakako nisu mogli mirno podnijeti, da im se otmu ti zaseoci i njihova zemljišta, nego su odlučili braniti pred kraljem svoja prava na njih. U to ime imenovaše (28. ožujka 1358.) svojim punomoćnicima Andriju Lucića i gradskoga kancelara Ivana Bianchija, koji će ići pred kralja. No i spljetski nadbiskup čuvši za to pohita do kralja, da brani svoje pravo. Kralj ne htjede odmah izreći svoje odluke, nego povjeri onim svojim povjerenicima (od

T. IV. 383. navodi osudu trogirskoga biskupa, ali se u datumu kraljeve potvrde razilazi sa Lucijem, jer veli, da je kralj tu osudu potvrdio III. idus februarii t. j. 11. veljače 1359., dok Lucije veli: 2. veljače 1359. — Farlatija slijedi i Fejer „Codex dipl. Hungariae" T. IX. V. II. Budae 1833. str. 696—7. — Biskup trogirski Bartolomej kaznio je još iste godine (1358., 13. prosinca) i drugog jednog trogirskog kanonika, naime Ivana Petrova Castrofora izopćivši ga iz crkve „ob delicta comissa tempore Liberii et Lampridii episcoporum" (Notae J. Lucii u Starinama XIII. 234.), ali se ne veli, u čemu su ti zločini stajali.

[1] Lucije o. c. str. 271. navodi ovo po jednom izvatku iz registra nadbiskupije spljetske. Farlati („Illyricum sacrum" T. III. 328.) i po njemu Fejer („Cod. dipl. Hung." T. IX. V. II. 754.) navode također ovo izvješće Ivana Pavlova, ali kao datum označuju 11. rujna 1358., dok Lucije veli: 11. veljače 1358. Da je Lucijev datum ispravan, vidi se iz kasnijih događaja, jer zbog toga, što je kralj isprva spljet. nadbiskupu podijelio ove zaseoke, pritužili su mu se Trogirani, a on je riješenje te raspre prepustio svojim povjerenicima, koji su negdje oko polovine g. 1358. došli u Dalmaciju; povjerenici su doista oduzeli te zaseobe spljet. nadbiskupu a kralj je tu odluku potvrdio 23. kolovoza 1358., kako ćemo vidjeti.

Digitized by Google

g. 1358.), da na licu mjesta saslušaju obje stranke i istraže njihova prava, pa onda izreku svoju odluku. Spljetski nadbiskup pozivao se pred povjerenicima na neku darovnicu kralja Zvonimira (od 28. srpnja 1028.), kojom se spljetskoj crkvi darivaju ti zaseoci, i na druge isprave, kojima se je potvrđivala ta Zvonimirova darovnica. Trogirski punomoćnici nasuprot nisu pobijali autentičnost te darovnice, kako su to prije činili, premda se ova sada iznesena darovnica nije slagala u datumu s onom, na koju su se Trogirani do sada pozivali (ova je bila od 16. travnja 1078.), nego su samo to tvrdili, da ova darovnica i njezine potvrde nemaju za nadbiskupe nikakve snage, jer se nisu nikada njima poslužili, nego su ih tajno držali. Nasuprot da su kraljevske darovnice, izdane Trogiranima, bile odavno u život privedene, i time stekle pravnu snagu. Na to se kr. povjerenici uputiše na samo lice mjesta i tu se uvjeriše, da su Ostrog i Bihać uključeni u teritorij trogirski. Pa zato kad su još povjerenici u saboru hrvatsko-dalmatinskoga plemstva, koga su po nalogu kraljevu sakupili bili u Ostrovici, da vijećaju o zemaljskim poslovima, ubaviješteni bili od upućenih ljudi, da su ta dva zaseoka uvijek bila u posjedu Trogirana, dosudiše ih oni Trogiranima, a uzeše spljet. nadbiskupu. Ovu odluku svojih povjerenika potvrdi i kralj (23. kolovoza 1358.), a podjedno istoga dana podijeli kralj zaselak Radošić trogirskoj obitelji Josipa Cige.[1] Skoro za tim potvrdio je kralj i trogirskom biskupu Bartolomeju posjed imanja Drida. Biskup je lično zamolio kralja, da mu potvrdi darovnice hrvatskoga hercega Kolomana (od g. 1226.) i njegova brata Bele IV., kojom ovi daruju trogirskoj crkvi to imanje, a kralj Ludovik mu to i učini (3. rujna 1358.).[2]

Odlukom kraljevskih povjerenika nije međutim bila riješena raspra radi ovih zaselaka, jer se ona još vodila radi Ostroga. Godine naime 1277. (30. lipnja), kad se vodila pravda između Spljeta i Trogira radi Ostroga, dosudilo je posebno rasudno povjerenstvo (sastavljeno od Đure Bribirskoga, kneza šibeničkoga, Preste Cotopagne i Domalda Cedulinića, zadarskih građana) ovaj zaselak sa zemljištem nekim obiteljima, zvanima „Djedići“ (valjada zato, jer je to bila njihova djedovina), koji su inače stanovali u Trogiru i Spljetu, jer da Ostrog i njegovo zemljište od vajkada njima pripada. Na osnovi ove rasudbe zahtijevali su ovi Djedići, potak-

[1] Lucije o. c. str. 271—2. i Notae Joannis Lucii ed. Rački u Starinama XIII. 234.

[2] Farlati o. c. IV. 385. i Fejer o. c. IX. 2. str. 683—5.

Digitized by Google

nuti Franjom Damjanovim iz Spljeta, od kraljevskih povjerenika, nitranskoga biskupa Stjepana i profesora prava Ivana Brendestecha, poslanih g. 1359. u Dalmaciju, da se Ostrog njima preda. Povjerenici su saslušali obje stranke, pa su pri tom trogirski punomoćnici (na čelu im knez Franjo Đorđić Zadranin) branili trogirska prava tvrdeći, da ona rasudba ne ukida kraljevskih povlastica podijeljenih Trogiru. Na osnovi toga preslušavanja izrekoše povjerenici (5. kolovoza 1359. u crkvi sv. Lovre) odluku, da Djedići onom rasudbom nisu stekli nikakvih prava, pa zato da im se ne može dosuditi Ostrog, koji ostaje Trogiranima. Tu odluku potvrdio je kasnije (14. rujna 1362.) i kralj, te su time konačno riješene ove razmirice radi ovih zaselaka.[1]

Oba ova zadnja kraljevska povjerenstva (od g. 1358. i g. 1359.) morala su se baviti nekom rasprom između Zadra i Šibenika radi otoka Srimca, Žirja i Arte. Ova su tri otoka Mlečani, dok su vladali Dalmacijom, oduzeli bili Zadru i dali ih Šibeniku. Kad je pak Dalmacija došla u vlast kralja Ludovika I., nadali su se Zadrani, da će ih možda natrag dobiti. U to ime zamoliše oni drugo kraljevsko povjerenstvo (od polovice g. 1358.), da bi ispitalo njihovo pravo na te otoke i na osnovi toga da bi im ih vratilo. No povjerenstvo nije htjelo samo na svoju ruku izreći odluke, nego obje stranke uputi na kralja davši im rok, do kojega imadu doći preda nj. Zadrani doista dođoše, a Šibenićani izostaše. Na to prepusti kralj rasudbu u ovom prijeporu trećem svome povjerenstvu (od g. 1359.), koje je imalo doći u Dalmaciju. Ali ni ovo nije se usudilo, da izreče konačnu odluku, nego je i ono prepustilo to kralju, koji je imao glavom doći u Dalmaciju.[2]

[1] Lucije o. c. str. 272.

[2] Ovo doznajemo iz naputka (od 2. travnja 1366.), što ga daše Zadrani svome poslaniku, koji je išao kralju Ludoviku I. (Lucije „Mem. di Traù“ str. 281—2.).

(Nastavit će se).

Digitized by Google